

NOU

Norges offentlige utredninger **2001: 26**

Om inntektsoppgjørene 2000-2001

Rapport nr. 2, 2001 fra Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene
Avgitt til Arbeids- og administrasjonsdepartementet 20. juni 2001

Statens forvaltningstjeneste, Informasjonsforvaltning

Statens forvaltningstjeneste
Informasjonsforvaltning

Oslo 2000

Forord

Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene la 28. mars i år fram sin første rapport for 2001. Vanligvis har utvalget kommet med sin første rapport i slutten av januar. Da det i år ikke var sentrale lønnsforhandlinger, hadde ikke partene samme behov for en rapport så tidlig.

Beregningsutvalget legger nå fram sin rapport nr. 2 for 2001 - «Om inntektsoppgjørene 2000-2001». I rapporten er ny statistikk og annet materiale innarbeidet. Det gis her oversikter over lønns- og inntektsutviklingen, prisutviklingen og utviklingen i konkurranseevnen. Det er også korte oversikter over utviklingen i internasjonal økonomi og norsk økonomi. Utvalgets prisanslag for 2001 er også gjennomgått på nytt. I et vedlegg presenteres rapporten fra en arbeidsgruppe utvalget satte ned for å vurdere sammenlikningsgrunnlaget for lønn og produktivitet i et internasjonalt perspektiv.

I tillegg til utvalgets medlemmer og sekretariatet har følgende deltatt i arbeidet med rapporten: Eystein Gjelsvik og Ellen Horneland, Landsorganisasjonen i Norge, Oddbjørn Eidem, Næringslivets Hovedorganisasjon, Albert Johansen, Akademikernes Fellesorganisasjon, Stein Gjerding, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund, Anders Kleppe, Akademikerne, Eirik Solberg, Kommunenes Sentralforbund, Ivar Jørgensen, Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon og Brynjar Indahl, Finansdepartementet.

Oslo, 20. juni 2001

Svein Longva Leder

Lars Haukjem

Lars Haartveit

Arnulf Leirpoll

Olav Magnussen

Øystein Olsen

Stein Reegård

Tove Storrødvann

Bjørn Tore Stølen

Lars Erik Wærstad

Tormod Belgum, Arbeids- og administrasjonsdepartementet, sekretariatsleder

Ragnhild Nersten, Arbeids- og administrasjonsdepartementet

Torbjørn Eika, Statistisk sentralbyrå

Espen Erlandsen, Finansdepartementet

Helga Birgitte Aasdalen, Finansdepartementet

Øystein Sjølie, Finansdepartementet

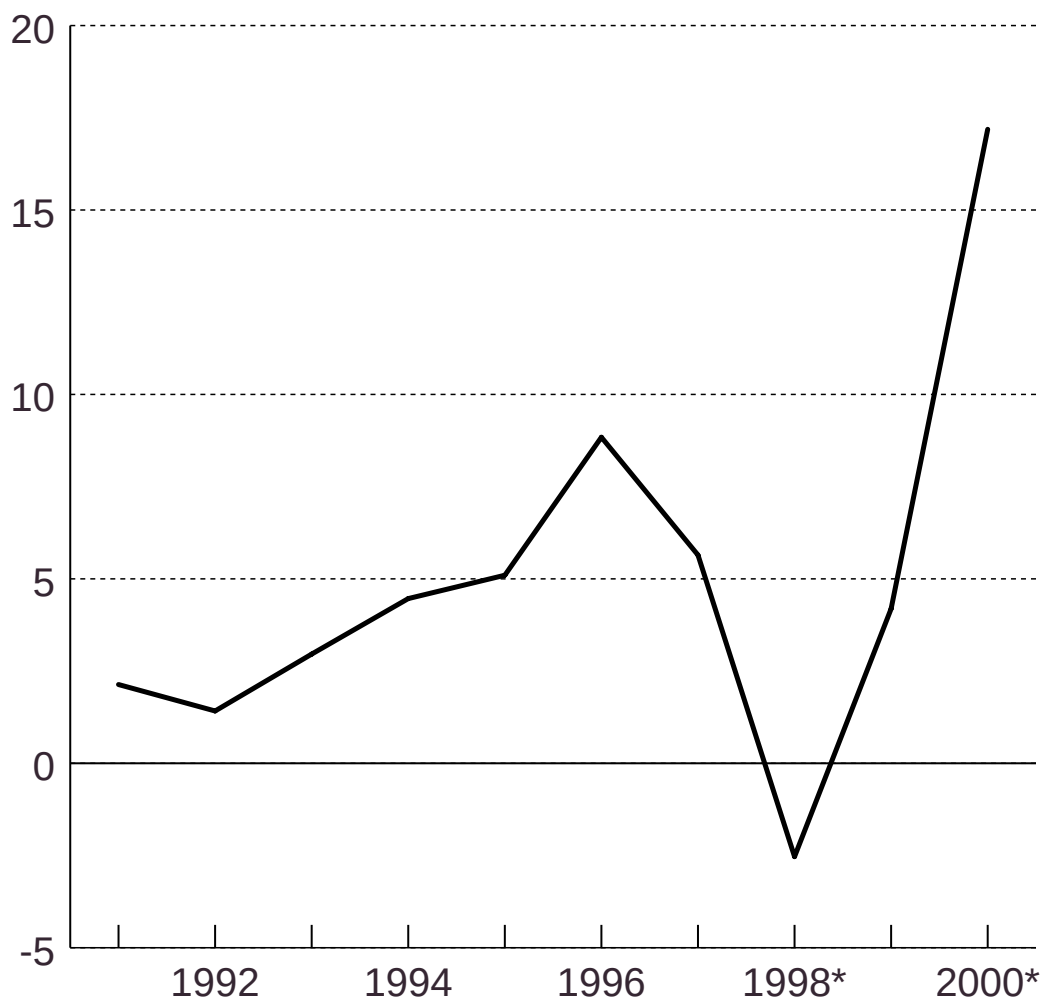
Kapittel 1

Den samlede inntektsutviklingen

- *En kraftig økning i oljeprisen bidro til at disponibel realinntekt for Norge økte med hele 17 prosent fra 1999 til 2000. Også i 1999 bidro økende oljepris til vekst i disponibel realinntekt, men da i et mer moderat omfang. Mens produksjonsutviklingen nærmest ikke ga noe bidrag til realinntektsveksten i 1999, var det i 2000 klare bidrag både fra fastlandsøkonomien og oljeproduksjonen, selv om de var enn langt lavere enn i konjunkturoppgangen på 1990-tallet. Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall var lønnskostnadene som andel av faktorinntekten i markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge i 2000 om lag på samme nivå som i 1999, etter å ha økt gjennom de foregående seks årene.*

1.1 Disponibel inntekt for Norge

Den høyeste veksten i oljeprisen siden 1974 bidro til en kraftig økning i disponibel inntekt for Norge i 2000. Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall var økningen fra 1999 til 2000 på hele 207 milliarder kroner, mens økningen fra 1998 til 1999 var på 64 milliarder kroner.

Figur 1.1 Disponibel realinntekt for Norge. Prosentvis vekst fra året før

Tabell 1.1: Inntektsutviklingen for Norge. Milliarder kroner (løpende priser) ¹⁾

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999*	2000*
								*		
Bruttonasjonalprodukt	763,4	784,9	823,7	867,6	928,7	1016,6	1096,2	1114,8	1197,5	1423,9
- Kapitalslit	127,7	131,8	137,6	142,7	150,3	157,5	167,1	180,8	195,0	212,5
= Nettonasjonalprodukt	635,7	653,2	686,1	724,9	778,5	859,1	929,0	934,0	1002,4	1211,4
+ Formuesinntekt og lønn fra utlandet, netto	-25,3	-17,5	-19,8	-15,4	-11,9	-11,7	-11,0	-8,3	-13,4	-13,5
= Nasjonalinntekt	610,4	635,7	666,3	709,5	766,6	847,4	918,1	925,7	989,1	1197,9
+ Stønader og løpende overføringer fra utlandet, netto	-7,9	-9,0	-9,5	-12,2	-13,1	-9,7	-9,8	-11,5	-11,1	-13,0
= Disponibel inntekt for Norge	602,5	626,7	656,8	697,2	753,6	837,6	908,3	914,2	977,9	1184,9

*Foreløpige tall

¹⁾Uoverensstemmelser i tabellen skyldes avrunding.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall var økningen i *disponibel realinntekt for Norge* 17,0 prosent i 2000, mot 4,4 prosent i 1999 og -2,5 prosent i 1998. Veksten i disponibel realinntekt for Norge var i fjor den klart høyeste årlige veksten på over 30 år. Oljeprisen steg mye kraftigere i 1974 enn i 2000, men produksjonen var den gang meget beskjeden.

Tabell 1.2: Vekst i disponibel realinntekt for Norge ¹⁾. Prosent

	Gjennom snitt	Endring fra året før									
	1991-2000	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998*	1999 *	2000 *
Vekst i disponibel realinntekt	4,9	2,1	1,4	3	4,5	5,1	8,8	5,6	-2,5	4,4	17,0
Bidrag til vekst, prosentpoeng: ²⁾											
Produksjonsvekst i utvinning og rørtransport av råolje og gass ³⁾	1,1	2,3	1,8	0,2	2,1	1,4	2	1,4	-0,8	0,0	0,8
Produksjonsvekst i øvrige næringer ³⁾	2,6	1,4	2,2	3	4,5	2,9	3,6	3,7	3	0,3	1,4
Endring i bytteforholdet	1,1	-0,9	-3,8	0,1	-2,4	0,2	2,8	0,5	-4,9	4,6	15,0
Herav prisutviklingen på råolje og gass	0,8	-1,8	-2,1	-0,1	-1,8	-0,9	3,2	-0,2	-4,7	4,0	12,8
Endring i rente- og stønadsbalansen overfor utlandet	0,1	-0,6	1,2	-0,4	0,3	0,5	0,5	0,1	0,2	-0,4	-0,1

*Foreløpige tall

¹⁾Inntektstallene er deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for netto innenlandsk sluttanvendelse, dvs. innenlandske sluttleveringer inklusive lagerendring, men eksklusive kapitalslit.

²⁾Uoverensstemmelser i tabellen skyldes avrunding.

³⁾Produksjonsvekst målt ved nettoproduktet regnet i faste priser.

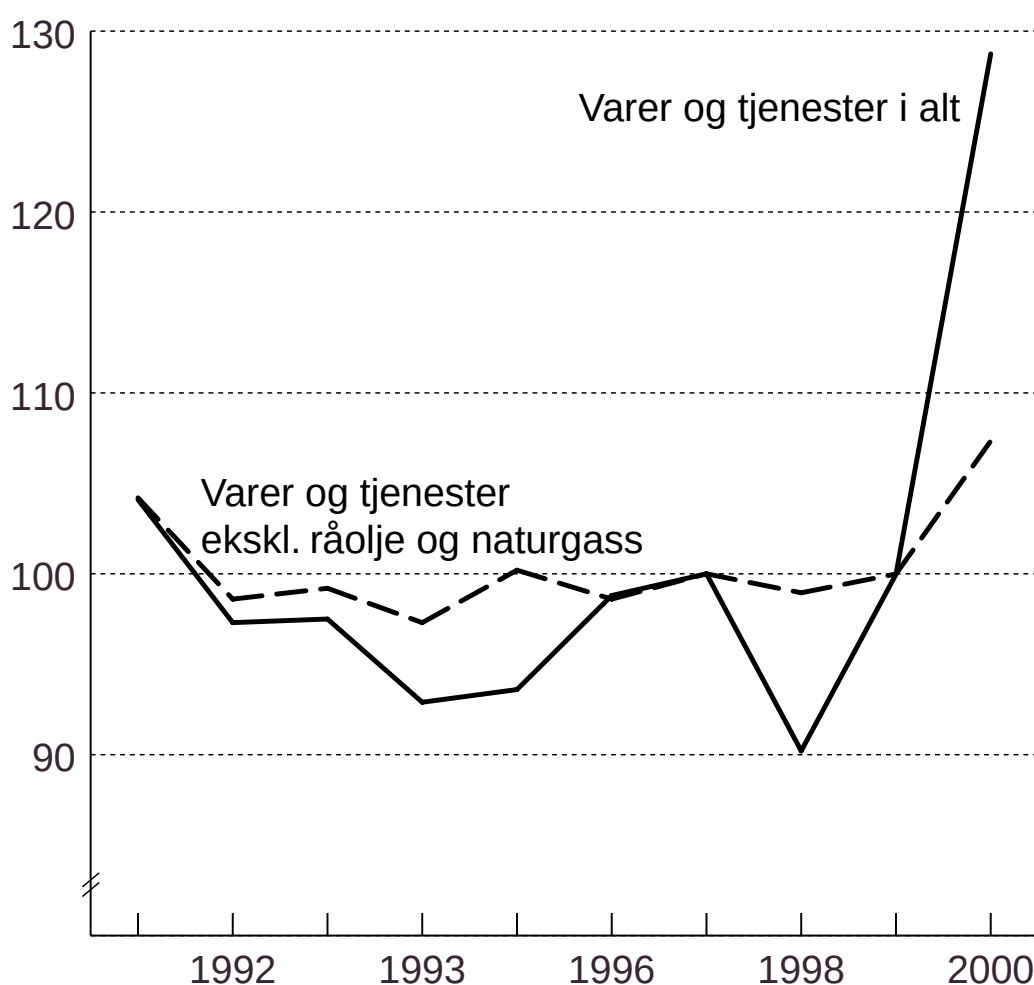
Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

Veksten i disponibel realinntekt kan splittes i *bidrag* fra henholdsvis innenlandsk produksjonsvekst (nettonasjonalprodukt i faste priser), endring i rente- og stønadsbalansen overfor utlandet og endring i bytteforholdet overfor utlandet («terms of trade»). Vekstbidragene er vist i tabell 1.2, der bidraget fra produksjonsvekst er splittet opp i petroleumsvirksomhet og øvrige næringer.

Etter to år med svake bidrag fra *produksjonsveksten i petroleumsvirksomhet* til veksten i disponibel realinntekt for Norge, viser de foreløpige nasjonalregnskapstallene et bidrag på 0,8 prosentpoeng i 2000. Vekstbidraget fra *produksjonsveksten i øvrige næringer* var 1,4 prosentpoeng, noe som er klart

høyere enn i fjor. En må ellers tilbake til 1991 før den siste konjunkturoppgangen satte inn, for å finne et like lavt vekstbidrag fra de øvrige næringer.

Oljeprisutviklingen er helt dominerende for *utviklingen i bytteforholdet overfor utlandet*. I de siste to årene førte de økte oljeprisene til en kraftig bedring. Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall var bidraget til veksten i disponibel realinntekt for Norge fra bytteforholdsutviklingen 15,0 prosentpoeng i 2000 og 4,6 prosentpoeng i 1999. I 2000 bidro også prisutviklingen for andre viktige norske eksportprodukter klart til bedringen bytteforholdet. Av størst betydning var økte fraktrater og metallpriser.

Figur 1.2 Bytteforholdet overfor utlandet. 1997=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Overskudd i Norges driftsbalanse overfor utlandet gjennom hele 1990-tallet har medført en stadig reduksjon i Norges nettogjeld, og Norge kom i 1996 over i en netto fordringsposisjon. I tråd med denne utviklingen har vekstbidragene fra *endringene i rente- og stønadsbalansen* i årene 1994-98 vært positive. Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall var imidlertid bidraget i 1999 på -

0,4 prosentpoeng og -0,1 prosentpoeng i 2000. Denne utviklingen henger blant annet sammen med at utlendingers investeringer i Norge har vært konsentrert om rentebærende objekter, mens norske plasseringer i utlandet i større grad er preget av aksjekjøp, blant annet plasseringen av midlene til Statens petroleumsfond. Dermed vrir Norges nettoavkastning fra renter og over til utbytte og kursgevinster. Denne effekten forsterkes av den økte rentedifferansen mellom Norge og utlandet som oppsto i 1998. Løpende renteutbetalinger registreres i likhet med utbytte som en del av rente- og stønadsbalansen, mens kursendringer inngår i posten omvurderinger i kapitalregnskapet.

1.2 Faktorinntekt, lønn og driftsresultat

Faktorinntekten gir uttrykk for den inntekten som tilfaller produksjonsfaktorene arbeidskraft og kapital. Faktorinntekt beregnes som nettonasjonalprodukt (eller nettoproduktet for en næring) fratrukket netto produksjonsskatter, eller som summen av lønnskostnader og driftsresultat. Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall økte faktorinntekten for økonomien som helhet i fjor med 23,5 prosent etter en økning på 7,8 prosent året før. I 1998 var det en nedgang på 0,1 prosent. Forløpet domineres av utviklingen i petroleumssektoren. Eksklusiv petroleumsvirksomheten økte faktorinntekten i 1998 med 7,7 prosent, med 2,1 prosent i 1999 og med 5,5 prosent i 2000.

Veksten i de samlede *lønnskostnadene* i Norge gikk ned fra 9,9 prosent i 1998 og 6,3 prosent i 1999 til 5,4 prosent i 2000. Dette var en følge av at både lønns- og sysselsettingsveksten ble redusert. Etter at *driftsresultatet* for økonomien som helhet falt kraftig i 1998, var det en markert økning i 1999 og en meget kraftig økning i 2000. Denne utviklingen er igjen sterkt påvirket av utviklingen i petroleumssektoren. Driftsresultatet i petroleumsutvinning og rørtransport ble nær halvert fra 1997 til 1998 og utviklingen nesten reversert i 1999. Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall økte driftsresultatet i denne sektoren med 148,1 prosent fra 1999 til 2000. I de øvrige sektorene økte driftsresultatet med 5,7 prosent i fjor, etter å ha falt med 11,9 prosent året før.

Tabell 1.3: Nettonasjonalprodukt og faktorinntekt. Milliarder kroner¹⁾

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999*	2000*
								*		2)
Nettonasjonalprodukt	635,7	653,2	686,1	724,9	778,5	859,1	929,0	934,0	1002,4	1211,4
- Netto produksjonsskatter	82,5	87,3	94,0	105,0	118,1	129,8	143,4	149,0	156,1	166,1
= Faktorinntekt	553,2	565,9	592,1	619,8	660,4	729,3	785,6	785,0	846,3	1045,3
- Lønnskostnader	374,0	388,2	396,2	415,8	440,1	470,6	509,6	560,2	596,1	628,1
= Driftsresultat	179,2	177,7	195,8	204,1	220,2	258,7	276,0	224,9	250,2	417,3
- Driftsresultat i olje- og gas- utvinning inkl. tjenester og rørtransport	53,3	51,5	52,8	55,7	60,8	102,5	114,8	62,7	107,3	266,2
= Driftsresultat i øvrige sek- torer	125,9	126,2	143,0	148,4	159,5	156,2	161,2	162,1	142,9	151,0

*Foreløpige tall

¹⁾Uoverensstemmelser i tabellen skyldes avrunding.

²⁾De påløpte lønnskostnadene i 2000 knyttet til ferieutvidelsen i 2001, blir for privat sektor og for staten ikke registrert før feriepengene utbetales i 2001 i nasjonalregnskapet.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 1.4: Faktorinntektsutviklingen. Vekst fra året før i prosent

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000*
								*	*	¹⁾
Nettonasjonalprodukt	6,3	2,7	5,0	5,7	7,4	10,4	8,1	0,5	7,3	20,8
Faktorinntekt	6,4	2,3	4,6	4,7	6,5	10,4	7,7	-0,1	7,8	23,5
Lønnskostnader	4,7	3,8	2,1	4,9	5,9	6,9	8,3	9,9	6,4	5,4
Driftsresultat	10,0	-0,8	10,2	4,2	7,9	17,5	6,7	-18,5	11,3	66,8
Driftsresultat i olje- og gassutvinning inkl. tjenester og rørtransport	3,2	-3,3	2,6	5,5	9,0	68,7	12,0	-45,4	71,0	148,1
Driftsresultat i øvrige sektorer	13,2	0,2	13,4	3,7	7,5	-2,1	3,2	0,6	-11,9	5,7

*Foreløpige tall

¹⁾De påløpte lønnskostnadene i 2000 knyttet til ferieutvidelsen i 2001, blir for privat sektor og for staten ikke registrert før feriepengene utbetales i 2001 i nasjonalregnskapet.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

1.3 Endringer i funksjonell inntektsfordeling

I tabell 1.5 og 1.6 og figur 1.3-1.5 vises tall for lønnskostnader og driftsresultat for hovedgrupper av sektorer for å belyse hovedtrekk ved utviklingen i den funksjonelle inntektsfordelingen.

Tabell 1.5 viser at mens de samlede lønnskostnadene i 2000 ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall var 628,1 milliarder kroner, var lønnskostnadene innenfor markedsrettet produksjon 430,2 milliarder kroner. Forskjellen utgjøres av lønnskostnadene i offentlig forvaltning, i ideelle organisasjoner og i produksjonen av boligjenester.

I 1993 utgjorde lønnskostnadene i offentlig forvaltning ¹ 29,6 prosent av de totale lønnskostnadene. Gjennom de fem påfølgende årene har lønnskostnadene i offentlig forvaltning utgjort en stadig mindre del av de totale lønnskostnadene, noe som i første rekke reflekterer at sysselsettingen i markedsrettet virksomhet har tatt seg opp og vokst mer enn i offentlig sektor. Denne utviklingen snudde imidlertid i 1999. Mens andelen i 1998 var 28,3 prosent, var den ifølge foreløpige tall fra nasjonalregnskapet kommet opp i 28,8 prosent i 2000.

Industriens lønnskostnader som andel av de totale lønnskostnadene holdt seg fra 1990 til 1997 stabilt rundt 17 prosent. I de tre siste årene har industriens andel sunket, og har i 2000 kommet ned i 15,5 prosent.

1. Eksklusive vannforsyning, kloakk- og renovasjonsvirksomhet i kommuneforvaltningen.

Tabell 1.5: Lønnskostnader for noen hovedgrupper av næringer. Milliarder kroner og prosentvis fordeling

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000*
								*	*	1)
Alle næringer	374,0	388,2	396,2	415,8	440,1	470,6	509,6	560,2	596,1	628,1
Offentlig forvaltning ²⁾	106,8	113,5	117,4	122,3	128,2	137,3	145,2	158,4	169,9	180,6
Ideelle organisasjoner, boligjenester og eget bruk	11,9	12,4	12,5	12,8	13,1	14,1	14,9	16,0	16,4	17,2
Markedsrettet virksomhet ³⁾	255,3	262,3	266,3	280,7	298,8	319,2	349,5	385,7	409,8	430,2
Olje- og gassutvinning inkl. tjenester og rørtransport	9,6	10,2	11,1	11,6	11,9	12,5	13,7	14,9	16,5	16,7
Markedsrettet virksomhet ellers	245,8	252,1	255,2	269,0	286,9	306,7	335,8	370,8	393,4	413,5
Markedsrettet virksomhet ³⁾ Fastlands-Norge	238,7	245,1	248,0	261,8	279,5	299,2	327,7	361,6	383,2	402,9
Industri	63,9	64,7	67,1	71,1	75,8	79,8	86,9	93,4	96,4	97,4
Verkstedindustri og skipsbyggingsindustri mv.	24,0	24,9	25,8	27,2	29,4	31,0	34,8	37,9	39,3	38,7
Råvarebasert industri	15,3	15,1	15,6	16,3	17,5	18,2	19,0	20,2	20,9	21,4
Øvrige industrisektorer	24,6	24,7	25,7	27,6	28,9	30,6	33,1	35,4	36,2	37,3
Øvrig markedsrettet virksomhet ³⁾ i Fastlands-Norge	174,9	180,3	180,8	190,6	203,8	219,4	240,8	268,1	286,8	305,5
I prosent av samlede lønnskostnader										
Offentlig forvaltning ²⁾	28,6	29,2	29,6	29,4	29,1	29,2	28,5	28,3	28,5	28,8
Ideelle organisasjoner, boligjenester og eget bruk	3,2	3,2	3,2	3,1	3,0	3,0	2,9	2,9	2,8	2,7
Markedsrettet virksomhet ³⁾	68,3	67,6	67,2	67,5	67,9	67,8	68,6	68,9	68,7	68,5
Olje- og gassutvinning inkl. tjenester og rørtransport	2,6	2,6	2,8	2,8	2,7	2,7	2,7	2,7	2,8	2,7
Markedsrettet virksomhet ellers	65,7	64,9	64,4	64,7	65,2	65,2	65,9	66,2	66,0	65,8
Markedsrettet virksomhet ³⁾ Fastlands-Norge	63,8	63,1	62,6	63,0	63,5	63,6	64,3	64,6	64,3	64,1
Industri	17,1	16,7	16,9	17,1	17,2	17,0	17,0	16,7	16,2	15,5
Verkstedindustri og skipsbyggingsindustri mv.	6,4	6,4	6,5	6,5	6,7	6,6	6,8	6,8	6,6	6,2
Råvarebasert industri	4,1	3,9	3,9	3,9	4,0	3,9	3,7	3,6	3,5	3,4
Øvrige industrisektorer	6,6	6,4	6,5	6,6	6,6	6,5	6,5	6,3	6,1	5,9
Øvrig markedsrettet virksomhet ³⁾ i Fastlands-Norge	46,8	46,4	45,6	45,9	46,3	46,6	47,3	47,9	48,1	48,6

*Foreløpige tall

¹⁾De påløpte lønnskostnadene i 2000 knyttet til ferieutvidelsen i 2001, blir for privat sektor og for staten ikke registrert før feriepengene utbetales i 2001 i nasjonalregnskapet.

²⁾Vannforsyning, kloakk- og renovasjonsvirksomhet i kommuneforvaltningen er definert som markedsrettet virksomhet og er derfor tatt ut av offentlig forvaltning i denne oppstillingen.

³⁾Markedsrettet virksomhet er samlingen av produksjonsenheter som henter mer enn 50 prosent av sine inntekter fra salg i markedet.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 1.6: Driftsresultat for noen hovedgrupper av næringer. Milliarder kroner

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000*
								*	*	1)
Alle næringer ²⁾	212,3	211,5	228,5	235,3	249,7	289,1	306,0	255,5	282,6	457,1
Offentlig forvaltning ³⁾	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Ideelle organisasjoner, boligjenester og eget bruk	44,1	46,6	49,3	49,5	49,3	48,8	47,3	45,1	46,0	48,8
Markedsrettet virksomhet ⁴⁾	168,2	164,9	179,2	185,8	200,3	240,3	258,7	210,4	236,7	408,3
Olje- og gassutvinning inkl. tjenester og rørtransport	53,3	51,5	52,8	55,7	60,8	102,5	114,8	62,7	107,3	266,2
Markedsrettet virksomhet ellers	114,9	113,4	126,4	130,0	139,6	137,8	143,9	147,7	129,4	142,0
Markedsrettet virksomhet ⁴⁾ Fastlands-Norge	108,0	113,4	124,7	130,2	139,1	138,4	142,4	148,2	133,5	140,9
Industri	13,6	14,9	18,6	19,6	25,4	21,8	22,5	24,3	19,4	17,9
Verkstedindustri og skipsbyggingsindustri mv.	3,9	4,0	4,7	4,2	5,0	5,6	6,7	8,5	8,3	6,7
Råvarebasert industri	2,4	0,8	3,7	5,8	11,0	8,8	8,2	9,3	6,2	9,4
Øvrige industrisektorer	7,3	10,1	10,2	9,6	9,3	7,4	7,6	6,5	5,0	2,2
Øvrig markedsrettet virksomhet ⁴⁾ i Fastlands-Norge	94,4	98,5	106,1	110,5	113,7	116,7	119,9	124,0	114,1	123,0
I prosent av driftsresultatet i alle næringer										
Ideelle organisasjoner, boligjenester og eget bruk	20,8	22,0	21,6	21,0	19,8	16,9	15,5	17,6	16,3	10,7
Markedsrettet virksomhet ⁴⁾	79,2	78,0	78,4	79,0	80,2	83,1	84,5	82,4	83,7	89,3
Olje- og gassutvinning inkl. tjenester og rørtransport	25,1	24,3	23,1	23,7	24,3	35,5	37,5	24,6	38,0	58,2
Markedsrettet virksomhet ⁴⁾ ellers	54,1	53,6	55,3	55,3	55,9	47,7	47,0	57,8	45,8	31,1
I prosent av driftsresultatet i markedsrettet virksomhet ⁴⁾ Fastlands-Norge										
Industri	12,6	13,1	14,9	15,1	18,2	15,7	15,8	16,4	14,6	12,7
Verkstedindustri og skipsbyggingsindustri mv.	3,6	3,5	3,8	3,3	3,6	4,0	4,7	5,8	6,2	4,8
Råvarebasert industri	2,2	0,7	2,9	4,5	7,9	6,4	5,8	6,2	4,6	6,7

Tabell 1.6: Driftsresultat for noen hovedgrupper av næringer. Milliarder kroner

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000*
								*	*	1)
Øvrige industrisektorer	6,7	8,9	8,2	7,3	6,7	5,3	5,3	4,4	3,7	1,6
Øvrig markedsrettet virksomhet ⁴⁾ i Fastlands-Norge	87,4	86,9	85,1	84,9	81,8	84,3	84,2	83,6	85,4	87,3

*Foreløpige tall

¹⁾De påløpte lønnskostnadene i 2000 knyttet til ferieutvidelsen i 2001, blir for privat sektor og for staten ikke registrert før feriepengene utbetales i 2001 i nasjonalregnskapet. Denne påløpte kostnadsøkningen er således inkludert i driftsresultatet i 2000.

²⁾Forskjellen mellom totalt driftsresultat og driftsresultatet for næringsvirksomhet skyldes en korreksjonspost i nasjonalregnskapet for frie banktjenester, som er beregnet fra rentemarginene i bankene. Dette regnes ikke som verdiskapning for økonomien under ett.

³⁾Vannforsyning, kloakk- og renovasjonsvirksomhet i kommuneforvaltningen er definert som markedsrettet virksomhet og er derfor tatt ut av offentlig forvaltning i denne oppstillingen.

⁴⁾Markedsrettet virksomhet er samlingen av produksjonseenheter som henter mer enn 50 prosent av sine inntekter fra salg i markedet.

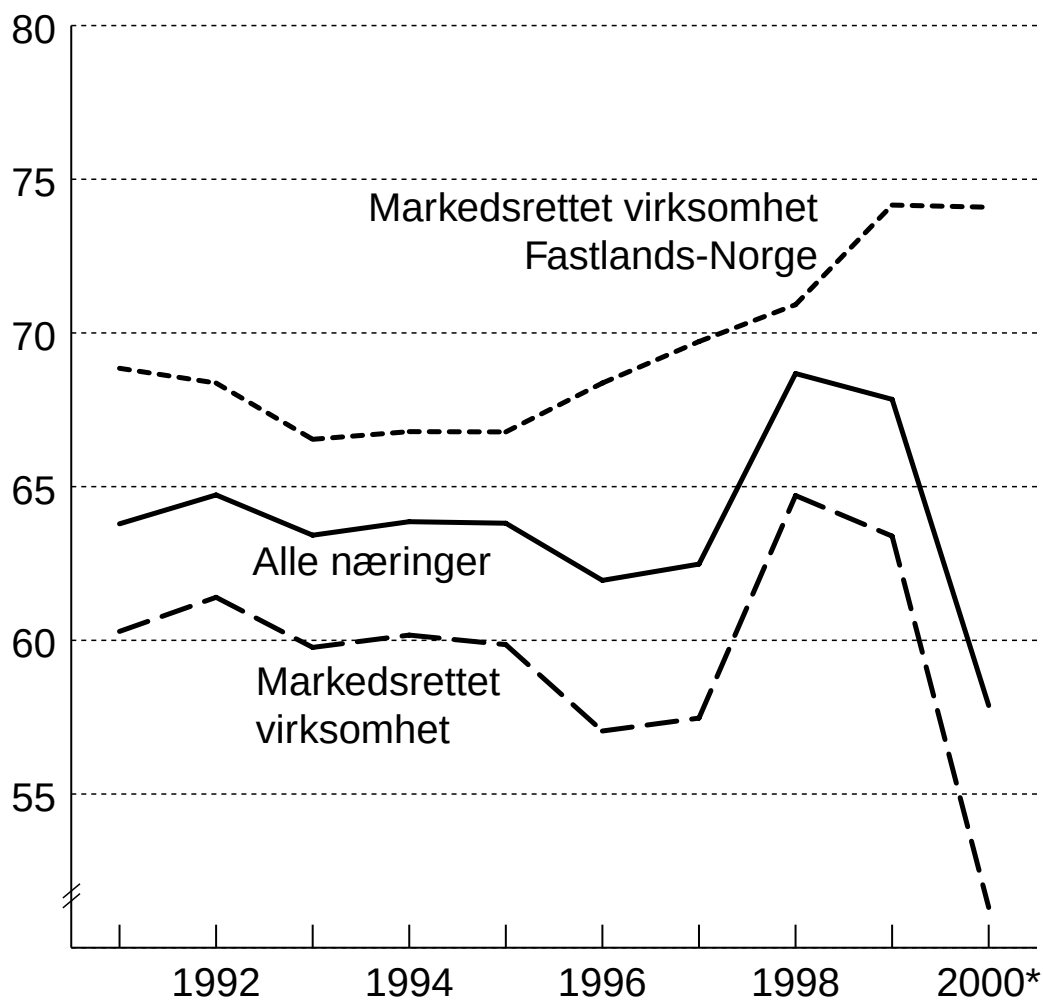
Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

Driftsresultat(jf. tabell 1.6) påvirkes sterkt av den generelle konjunktursituasjonen i norsk og internasjonal økonomi, og viser derfor betydelig svingninger fra år til år. Prisene på en del norske eksportprodukter er spesielt konjunkturfølsomme, noe som fører til store fluktuasjoner i driftsresultatet for en del næringsgrupper. Bevegelsene i oljeprisen er av særlig betydning ettersom overskuddene i oljevirksomheten i perioder har utgjort en betydelig del av samlet driftsresultat i Norge.

I årene 1990 til 1995 utgjorde driftsresultatet i *petroleumssektoren* rundt 24 prosent av næringenes samlede driftsresultat. Markerte bevegelser i oljepris har bidratt til kraftige svingninger i denne andelen i de siste fire årene. Etter å ha vært oppe i 37,5 prosent i 1997, falt petroleumssektorens andel av samlet driftsresultat til 24,6 prosent i 1998, for deretter å øke til 38,0 prosent i 1999, og til anslagsvis 58,2 prosent i 2000.

Driftsresultatet i *markedsrettet virksomhet på fastlandet* økte ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall med 7,3 milliarder kroner eller 5,5 prosent i 2000 etter et fall på om lag det dobbelte året før. Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall falt driftsresultatet i *industrien* med 19,9 prosent i 1999 og 7,8 prosent i 2000. Det var da kommet ned i 17,9 milliarder kroner, eller 7,5 milliarder lavere enn toppnivået i 1995.

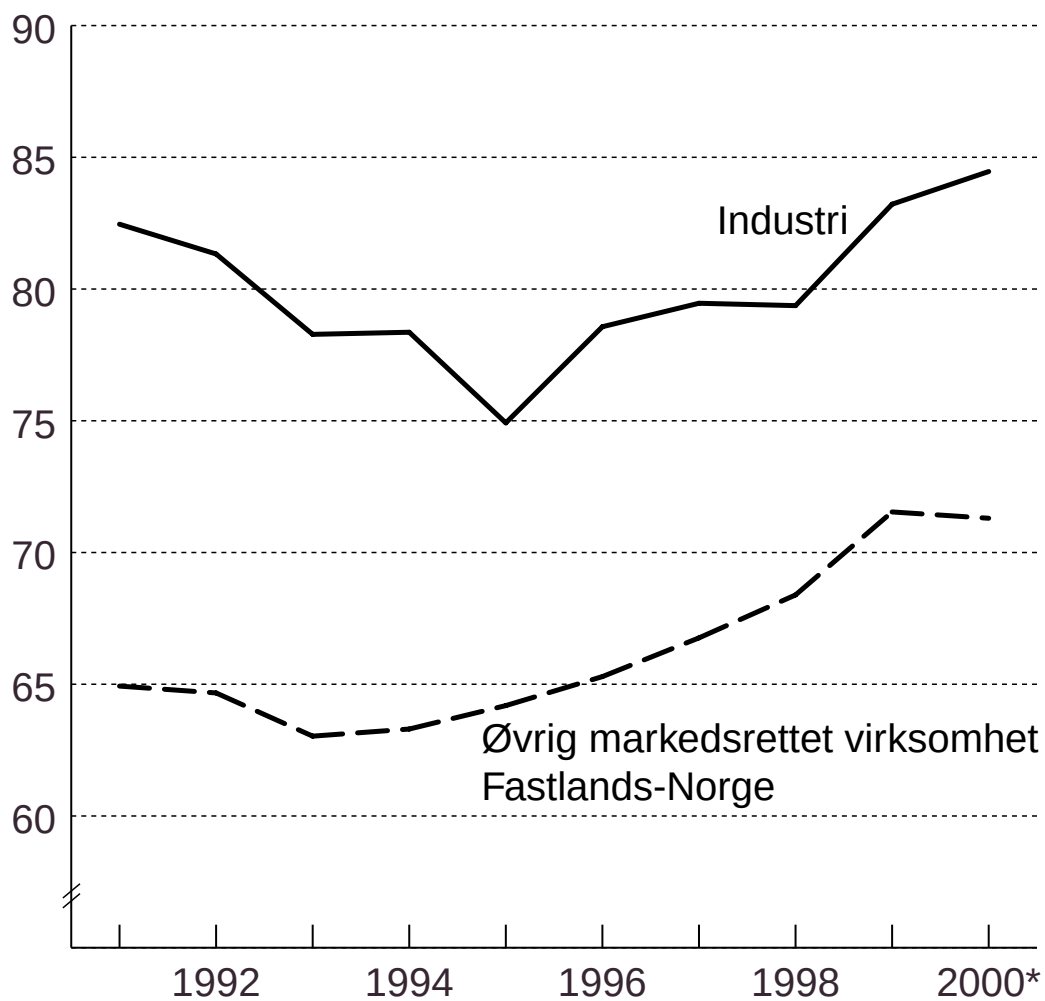
Etter at industriens andel av det samlede driftsresultatet i markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge var oppe i over 18 prosent i 1995, har andelen gjennomgående blitt redusert. Ifølge de foreløpige nasjonalregnskapstallene var andelen 12,7 prosent i 2000. Utviklingen i driftsresultatet i industrien har tradisjonelt vært dominert av svingningene i de råvarebaserte sektorene. Etter 1995 har det imidlertid vært en markert nedadgående trend i driftsresultatet for industrisektorer som i stor grad leverer konsumvarer til hjemmemarkedet, og dette har dominert utviklingen for industrien samlet sett. Det må understrekes at det er knyttet spesielt stor usikkerhet til nasjonalregnskapets tall for driftsresultat etter sektor, og at revisjonene her kan bli forholdsvis store.

Figur 1.3 Lønnskostnader i prosent av faktorinntekt¹⁾

¹⁾ De påløpte lønnskostnadene i 2000 knyttet til ferieutvidelsen i 2001, blir for privat sektor og for staten ikke registrert før feriepengene utbetales i 2001 i nasjonalregnskapet. Denne påløpte kostnadsøkningen er således inkludert i driftsresultatet i 2000.

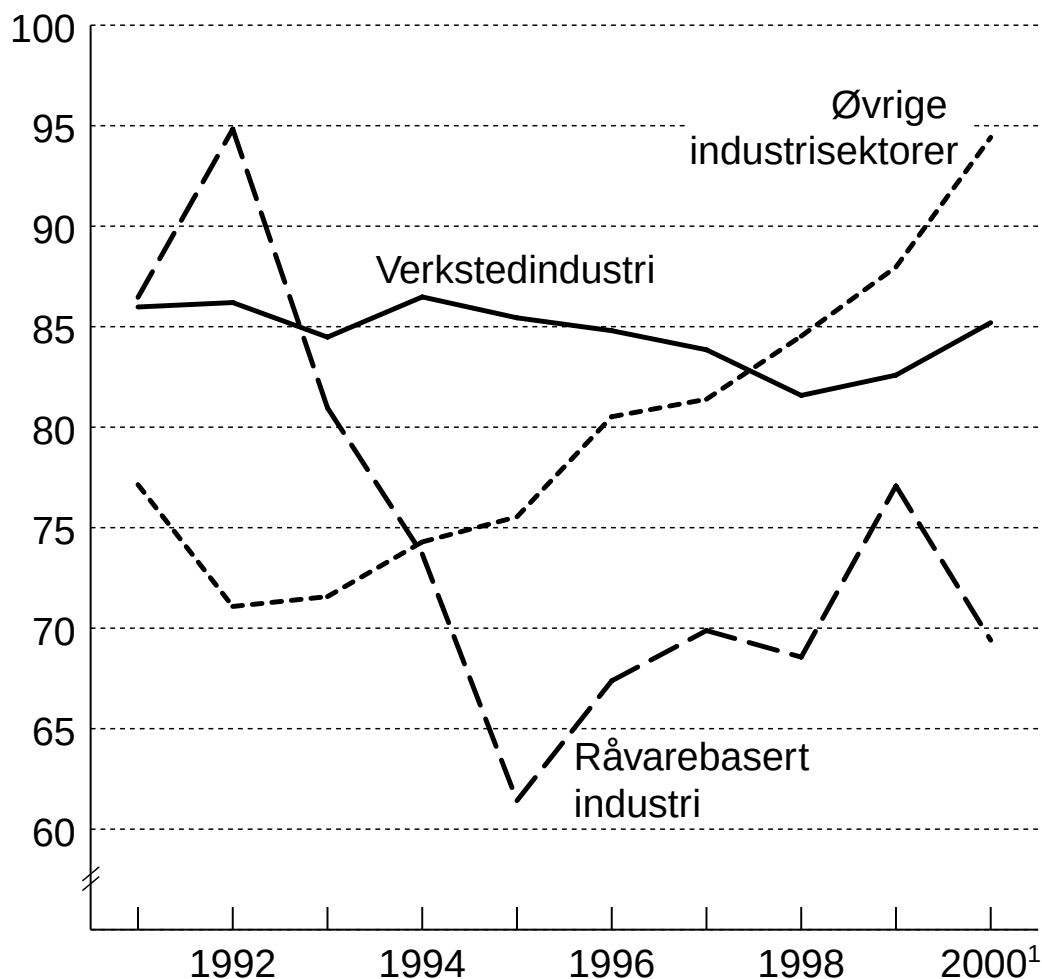
Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 1.4 Lønnskostnader i prosent av faktorinntekt ¹⁾

¹⁾ De påløpte lønnskostnadene i 2000 knyttet til ferieutvidelsen i 2001, blir for privat sektor og for staten ikke registrert før feriepengene utbetales i 2001 i nasjonalregnskapet. Denne påløpte kostnadsøkningen er således inkludert i driftsresultatet i 2000.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 1.5 Lønnskostnader i prosent av faktorinntekt

¹⁾ Beregningsutvalgets anslag. I tråd med nasjonalregnskapets føringsmetode er det forutsatt at de påløpte lønnskostnadene i 2000 knyttet til ferieutvidelsen i 2001 for privat sektor og for staten ikke registreres før feriepengene utbetales i 2001. Denne påløpte kostnadsøkningen er således inkludert i driftsresultatet i 2000.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figurene 1.3 til 1.5 viser hvordan lønnskostnadene som andel av faktorinntekten har utviklet seg over tid for en del næringsgrupper. I *markedsrettet virksomhet* lå *lønnskostnadsandelen* i første halvdel av 1990-tallet forholdsvis stabilt på rundt 60 prosent (jf. figur 1.3). Andelen kom i 1998 opp i 64,7 prosent, men har deretter falt og var i 2000 nede i 51,3 prosent. Utviklingen i driftsresultatet i petroleumsvirksomheten kan forklare mye av denne utviklingen.

I *markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge* var det en jevnt synkende tendens i lønnskostnadsandelen fra slutten av 1980-tallet til og med 1993, hvor den var nede i 66,5 prosent. Lønnskostnadsandelen var forholdsvis stabil i de neste to årene, men har deretter vist en markert stigning. Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall var andelen i 2000 kommet opp i 74,1 prosent.

Figur 1.4 viser utviklingen i lønnskostnadsandelen i *industrien* og i *den øvrige markedsrettete virksomheten i Fastlands-Norge*. I industrien nådde lønnskostnadsandelen en topp i 1991 med 82,5 prosent. I løpet av de fire påfølgende årene sank andelen, og kom ned i knappe 75 prosent i 1995, men har deretter stort sett økt. Foreløpige nasjonalregnskapstall viser at lønnskostnadsandelen i industrien var 84,5 prosent i 2000. I øvrig markedsrett virksomhet i Fastlands-Norge var lønnskostnadsandelen i 1993 nede i 63,0 prosent. Deretter økte lønnskostnads andelen helt til 1999, med en andel på 71,5 prosent. Ifølge de foreløpige nasjonalregnskapstallene var andelen i 2000 71,3 prosent.

Figur 1.5 viser utviklingen i lønnskostnadene som andel av faktorinntekten for ulike deler av *industrien*. Gjennom perioden fra 1990 til 1998 var det en forholdsvis jevn nedadgående tendens i lønnskostnadsandelen i *verkstedindustrien*, men ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall økte andelen noe i 1999. Den ser ut til også å ha økt i 2000. I *råvarebasert industri* er det store fluktasjoner i lønnskostnadsandelen, noe som reflekterer konjunkturfølsomheten i denne virksomheten. Store prisendringer gir seg utslag i kraftige svingninger i faktorinntekten og driftsresultatet. Fra et toppnivå i 1992 på 94,8 prosent, bidro høy prisvekst i 1994 og 1995 til at lønnskostnadsandelen ble kraftig redusert, og den kom ned i 61,4 prosent i 1995. Deretter har det vært en tendens til økning og lønnskostnadsandelen var i 1999 kommet opp i 75,6 prosent. I 2000 ser det ut til at høy prisvekst har bidratt til at lønnskostnadene som andel av faktorinntekten gikk ned med nær 8 prosentpoeng. Lønnskostnadsandelen i *øvrig industri* nådde et bunnpunkt i 1992 med på 71,1 prosent og har deretter steget. I 1999 var andelen ifølge de foreløpige nasjonalregnskapstallene 88,0 prosent, og for 2000 er Beregningsutvalgets anslag 94,4 prosent.

1.4 Den institusjonelle inntektsfordelingen

I dette avsnittet presenteres hovedtrekk i inntektsutviklingen i Norge etter *institusjonell sektor*. Det vises kun tall for total disponibel inntekt for de ulike gruppene av inntektsmottakere. I neste kapittel gis imidlertid en nærmere presentasjon og analyse av inntektsutviklingen for husholdningssektoren.

Disponibel inntekt i *offentlig forvaltning* var ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall 502,6 milliarder kroner i 2000. Dette er i prinsippet det beløpet som i 2000 var disponibelt for offentlig konsum og sparing. Sparingen kan enten være i form av netto realinvesteringer eller ved at det offentlige øker sine fordringer på andre sektorer (netto finansinvestering).

I de første årene på 1990-tallet vokste disponibel inntekt for offentlig forvaltning mindre enn inntektene for landet som helhet. Økte stønadsutbetalinger til husholdninger og en generelt sett svak utvikling i aktivitetsnivået som bremsset skatteinngangen - bidrar til å forklare utviklingen. Svekkelsen av statens budsjettbalanse i disse årene førte også til en reduksjon i offentlig forvaltnings netto renteinntekter. Denne utviklingen snudde imidlertid i 1994 og i 1997 var offentlig forvaltnings andel av disponibel inntekt for Norge økt med nær 8 prosentpoeng fra bunnåret 1993. Økningen hadde blant annet sammenheng med det generelle konjunkturoppsvinget samt økte inntekter fra petroleumsvirksomheten. Reduserte oljepriser bidro til å redusere offentlig forvalt-

nings andel i 1998, mens økte oljepriser deretter har ført til en kraftig økning i andelen. Ifølge de foreløpige nasjonalregnskapstall kom offentlig forvaltnings andel av disponibel inntekt for Norge i 2000 opp i hele 42,4 prosent.

Tabell 1.7: Disponibel inntekt for Norge etter inntektsmottaker. Milliarder kroner og prosentvis fordeling

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000*
								*	*	
Offentlig forvaltning	182,0	179,8	184,6	208,0	245,3	290,6	327,0	301,5	349,8	502,6
Stat	79,1	68,8	68,4	86,7	119,0	158,4	181,4	158,2	189,1	341,6
Kommune	102,8	111,0	116,2	121,3	126,3	132,2	145,6	143,4	160,6	160,9
Finansinstitusjonene	12,7	15,4	14,4	12,9	6,7	15,0	16,1	18,7	19,0	10,4
Ikke-finansielle foretak	16,9	14,4	17,9	20,4	20,4	23,2	23,2	5,9	-5,3	20,2
Husholdninger	391,0	417,1	439,9	455,9	481,2	508,8	541,9	588,1	614,5	651,6
Disponibel inntekt for Norge	602,5	626,7	656,8	697,2	753,6	837,6	908,3	914,2	977,9	1184,9
Memo: Disponibel inntekt for Norge ekskl. driftsresultatet i petroleumssektoren	549,2	575,1	603,9	641,4	692,7	735,1	793,4	851,5	870,6	918,7
Prosentvis fordeling										
Offentlig forvaltning	30,2	28,7	28,1	29,8	32,5	34,7	36,0	33,0	35,8	42,4
Stat	13,1	11,0	10,4	12,4	15,8	18,9	20,0	17,3	19,3	28,8
Kommune	17,1	17,7	17,7	17,4	16,7	15,8	16,0	15,7	16,4	13,6
Finansinstitusjonene	2,1	2,5	2,2	1,9	0,9	1,8	1,8	2,0	1,9	0,9
Ikke-finansielle foretak	2,8	2,3	2,7	2,9	2,7	2,8	2,6	0,6	-0,5	1,7
Husholdninger	64,9	66,6	67,0	65,4	63,9	60,7	59,7	64,3	62,8	55,0
Disponibel inntekt for Norge	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Memo: Husholdningenes disponible inntekt som andel av disponibel inntekt for Norge ekskl. driftsresultatet i petroleumssektoren	71,2	72,5	72,8	71,1	69,5	69,2	68,3	69,1	70,6	70,9

*Foreløpige tall

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

Finansinstitusjonenes andel av disponibel inntekt for Norge har gjennomgående vært meget stabil de 10 siste årene. I 1995 og i 2000 falt andelen imidlertid klart, noe som kan føres tilbake til store overføringer fra Norges Bank til statsforvaltningen.

Fra 1993 til 1997 utgjorde *ikke-finansielle foretaks* andel av disponibel inntekt for Norge meget stabilt noe under 3 prosent. Ifølge foreløpige nas-

jonalregnskapstall ble andelen i de to påfølgende årene markert redusert, til 0,6 prosent i 1998 og -0,5 prosent i 1999. Redusert oljepris og økte rentekostnader var en viktig faktor bak den markerte nedgangen i 1998. Den svake utviklingen fra 1998 til 1999, til tross for kraftig vekst i oljeprisen, har blant annet sammenheng med redusert driftsresultat i øvrig virksomhet og en ytterligere økning i rentekostnadene. I 2000 har andelen økt igjen, blant annet på grunn av oljeprisutviklingen.

Husholdningssektoren (inklusive ideelle organisasjoner) er den klart største av de institusjonelle sektorene målt ved disponibel inntekt. På 1990-tallet har husholdningenes andel av disponibel inntekt for Norge svingt rundt 64 prosent, men falt i 2000 ned på 55,0 prosent. Sett i forhold til disponibel inntekt for Norge eksklusive driftsresultatet i petroleumssektoren, har husholdningenes disponible inntekt utgjort rundt 70 prosent de siste 10 årene.

Boks 1.1 Noen inntektsbegreper i nasjonalregnskapet

Bruttonasjonalproduktet gir uttrykk for den samlede verdiskapingen i landet, utført av innenlandske produsenter i markedsrettet og ikke-markedsrettet virksomhet. Etter fradrag for kapitalslit, som er den beregnede verdireduksjonen av produksjonskapitalen i landet som følge av slitasje og elde, framkommer *nettonasjonalproduktet* som netto verdiskaping eller netto inntekt opptjent i Norge.

Uten økonomisk samkvem med andre land ville nettonasjonalprodukt også vært landets disponible inntekt. Som deltaker i det internasjonale økonomiske samkvem vil imidlertid Norge ha finansinntekter av fordringer på utlandet og utlendinger ha tilsvarende inntekter på fordringer på oss, og vi kan motta og gi inntektsoverføringer. *Nasjonalinntekten* er den samlede inntekt som tilfaller nordmenn, og framkommer ved å legge netto renter, aksjeutbytte og andre primære inntekter fra utlandet til nettonasjonalproduktet. Ved i tillegg å legge netto stønader og andre løpende overføringer fra utlandet til nasjonalinntekten, får en fram *disponibel inntekt for Norge*. Ved å deflatere disponibel inntekt for Norge med nasjonalregnskapets prisindeks for netto innenlandsk sluttanvendelse, kommer en fram til begrepet *disponibel realinntekt for Norge*.

Bytteforholdet overfor utlandet er en betegnelse på forholdet mellom gjennomsnittlig eksportpris og gjennomsnittlig importpris. Hvis prisene på norsk eksport over en periode stiger mindre enn prisene på de produkter Norge importerer, betyr dette at landet kan importere mindre for hver enhet eksportvare enn tidligere. En slik forverring i bytteforholdet trekker isolert sett disponibel realinntekt ned.

Nettonasjonalprodukt (nettoprodukt i en næring) fratrukket *netto produksjonsskatter og lønnskostnader* gir *driftsresultat*. Lønnskostnadene omfatter kontant- og naturallønn utbetalt til arbeidstakerne og arbeidsgivers trygde- og pensjonspremier. Driftsresultatet utgjør det beregnede overskuddet og kan tolkes som godtgjøring til produksjonsfaktorene

kapital og eiernes egen arbeidsinnsats. Som følge av at tall for driftsresultat beregnes som restposter, må en regne med til dels store feilmarginer i disse anslagene.

I den *institusjonelle inntektsfordelingen* splittes disponibel inntekt for Norge opp etter hvilke institusjonelle sektorer inntektene tilfaller. Blant institusjonelle sektorer skiller en vanligvis mellom: Offentlig forvaltning, finansielle foretak, ikke-finansielle foretak, husholdninger og utlandet.

Offentlig forvaltning består av statsforvaltningen (inklusive trygdeforvaltningen) og kommuneforvaltningen. Inntektene består i hovedsak av skatt på inntekt og formue, trygde- og pensjonspremier og produksjonsskatter. De viktigste postene på utgiftssiden ved beregning av disponibel inntekt er produksjonssubsidier og stønader til private konsumenter.

Finansforetak består av Norges Bank, private og offentlige banker, forsikringsselskaper, kredittforetak og andre finansieringsinstitusjoner.

Ikke-finansielle foretak (selskaper) består av statsforetak (inklusive statens forretningsdrift), kommuneforetak og private ikke-finansielle foretak.

Husholdningssektoren omfatter alle personer hjemmehørende i Norge og ideelle organisasjoner med virksomhet rettet mot husholdningene.

Kapittel 2

Nærmere om inntektsutviklingen for husholdningene

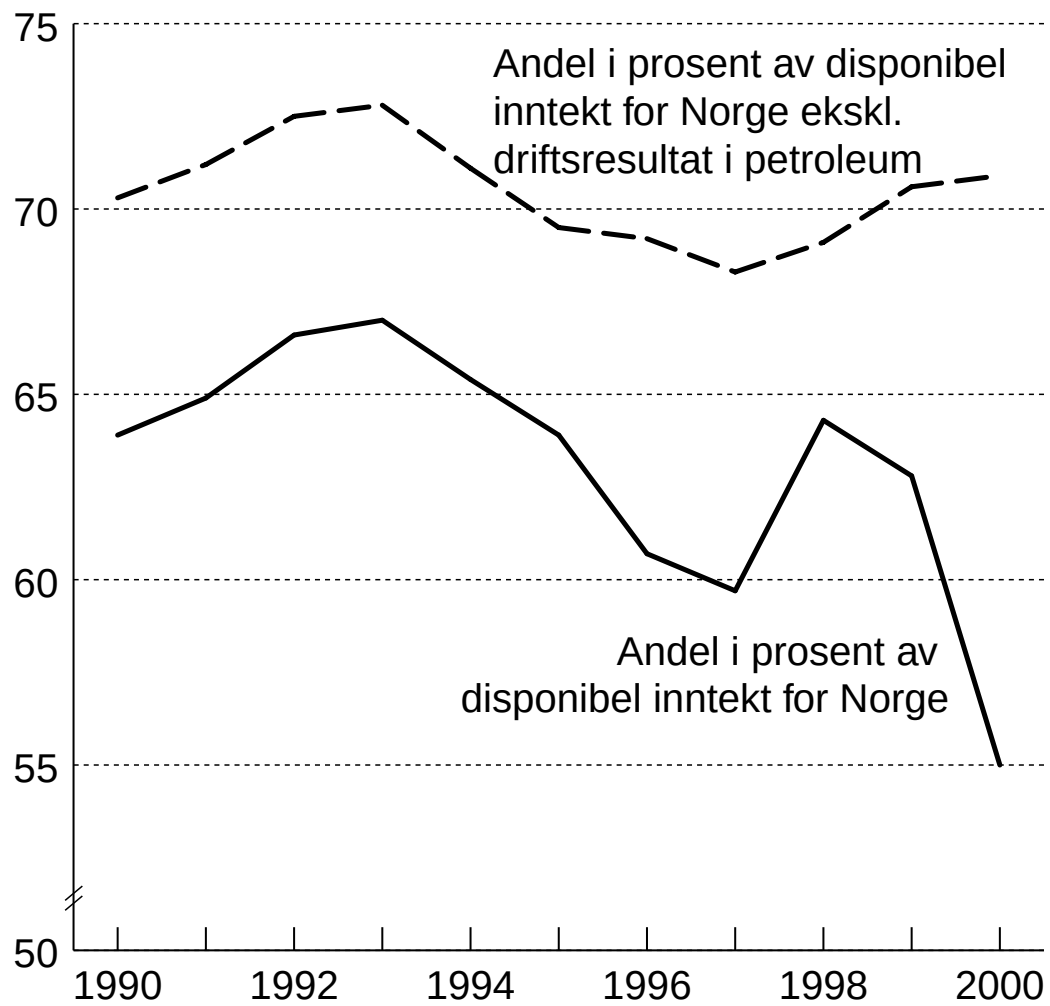
I avsnitt 2.1 gjengis tall for husholdningenes disponible realinntekt basert på nasjonalregnskapet. I avsnitt 2.2 presenteres mer detaljerte tall for inntektsutviklingen for utvalgte eksempler på lønnstakerhusholdninger der en spesielt fokuserer på betydningen av ulik lønnsutvikling og skattesystemet. I avsnitt 2.3 omtales utviklingen i pensjonsytelser fra folketrygden, mens det i avsnitt 2.4 redegjøres for en del trekk ved inntektsutviklingen for yrkestilknyttede og pensjonister.

2.1 Disponibel realinntekt i husholdningssektoren

- *Husholdningenes disponible realinntekt* gikk ifølge foreløpige tall fra nasjonalregnskapet opp med 2,9 prosent fra 1999 til 2000. Dette er 0,4 prosentpoeng høyere enn veksten i 1999, men hele 2,9 prosentpoeng lavere enn veksten i 1998. Lønnsinntektene og stønadene fra det offentlige ga de største bidragene til inntektsveksten. Regnet per person gikk disponibel realinntekt opp med 2,3 prosent i 2000.

Nasjonalregnskapets inntektsregnskap inneholder en samlet oversikt over husholdningssektorens inntekter og utgifter, dvs. etter at en har summert over alle økonomiske enheter hjemmehørende i husholdningssektoren. (For en nærmere redegjørelse for hva som inngår i husholdningssektoren se boks 2.1). Siden forrige rapport har Nasjonalregnskapet revidert tallene for perioden 1998 - 2000. Spesielt stor har revisjonen vært for 2000, der disponibel inntekt har blitt oppjustert med 8,5 milliarder kroner. Oppjusteringene har vært spesielt store for formuesinntekt, lønnsinntekt og blandet inntekt, med henholdsvis 3,0, 2,7 og 1,8 milliarder kroner.

Figur 2.1 viser husholdningenes disponible inntekt som andel av disponibel inntekt for Norge, og som andel av disponibel inntekt for Norge eksklusive driftsresultatet i petroleumssektoren. I 1999 steg oljeinntektene kraftig og veksten i husholdningenes disponible inntekt flatet ut, noe som bidro til at husholdningenes andel av disponibel inntekt for Norge falt. Denne utviklingen fortsatte i 2000, med moderat vekst i husholdningenes disponible realinntekt og kraftigere vekst i oljeinntektene. Husholdningenes andel av disponibel inntekt for Norge eksklusive driftsresultatet i petroleumssektoren har vist et jevnere forløp, med en nedadgående tendens i konjunkturoppgangen etter 1993 og fram til 1997. For perioden 1998 - 2000 viser foreløpige nasjonalregnskapstall at denne andelen har steget noe.

Figur 2.1 Husholdningenes disponible inntekt.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 2.2 Vekst i disponibel realinntekt for husholdninger og ideelle organisasjoner. Prosentvis endring fra året før.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 2.1 viser husholdningenes inntekter og utgifter fordelt på ulike poster. Det har på 1990-tallet vært høy vekst i disponibel realinntekt for husholdningene. Veksten var spesielt høy i årene 1991-1993 og 1996-1998. I perioden 1991 - 2000 har den gjennomsnittlige veksten vært 3,5 prosent per år. I følge foreløpige nasjonalregnskapstall, økte husholdningenes disponible realinntekter med 2,9 prosent i 2000. Dette er 0,4 prosentpoeng høyere enn veksten i 1999, men hele 2,9 prosentpoeng lavere enn veksten i 1998.

Tabell 2.1: Husholdninger og ideelle organisasjoner. Inntekter og utgifter¹. 1991-2000. Milliarder kroner.

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999*	2000*	Gj.snitt 1991-2000
Inntekter	580,6	609,2	629,0	642,6	676,4	713,3	754,3	827,8	876,3	929,8	

Tabell 2.1: Husholdninger og ideelle organisasjoner. Inntekter og utgifter ¹. 1991-2000. Mil-liarder kroner.

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999*	2000*	Gj.snitt 1991-2000
Lønnsinntekter	289,0	299,3	310,5	326,4	346,7	371,2	402,0	442,9	470,7	495,4	
Blandet inntekt ²	81,9	84,4	88,3	89,9	92,5	93,6	94,7	98,6	100,9	105,1	
Herav: Tjenester fra egen bolig	40,3	43,0	45,7	45,8	45,2	44,7	42,9	44,1	45,7	48,7	
Formuesinntekter	46,1	48,7	46,3	39,2	44,0	44,4	43,2	54,1	58,4	64,5	
Herav: Avkastning på forsikringskrav ³	18,8	20,5	20,0	17,2	18,5	18,6	18,7	19,7	17,8	19,8	
Offentlige stønader	125,0	134,0	139,5	141,9	146,7	154,5	161,0	172,2	184,4	197,4	
Andre inntekter ⁴	38,7	42,7	44,4	45,2	46,4	49,6	53,5	60,1	62,0	67,5	
Utgifter	189,7	192,0	189,1	186,7	195,1	204,5	212,5	239,6	261,8	278,2	
Skatt av inntekt og formue	89,4	88,2	94,1	101,3	109,2	119,0	131,2	142,6	151,1	159,4	
Formuesutgifter	70,7	70,7	60,8	48,1	46,6	44,4	37,8	47,9	58,1	61,8	
Andre utgifter ⁴	29,6	33,1	34,1	37,4	39,3	41,1	43,5	49,1	52,5	57,0	
Disponibel inntekt	391,0	417,1	439,9	455,9	481,2	508,8	541,9	588,1	614,5	651,6	
Disponibel realinntekt ⁵	476,1	494,8	511,5	523,8	540,2	562,5	584,6	618,3	633,5	651,6	
Vekst i disponibil realinntekt, prosent	3,5	3,9	3,4	2,4	3,1	4,1	3,9	5,8	2,5	2,9	3,5

*Foreløpige tall.

¹På grunn av avrunding summerer ikke underkomponentene seg nøyaktig opp til totaltallet.²Blandet inntekt er den delen av driftsresultatet som tilfaller husholdningssektoren. Denne inntekten inkluderer også avlønning for arbeid utført av eierne eller deres familie i egen næringsvirksomhet. Boligtjenester, eller driftsresultat fra egen bolig, er avkastningen av boligkapitalen. Som det fremgår av tabellen utgjør boligtjenester fra egen bolig omtrent halvparten av blandet inntekt.³Avkastning på forsikringskrav er avkastningen på husholdningenes fordringer på forsikringsselskap, og private pensjonskasser og fond. Disse forringene er i all hovedsak verdien av private livs- og pensjonsforsikringer.⁴Andre inntekter- og utgifter består av skadeforsikringserstatninger, premier og ytelser til og fra kasser og fond, overføringer til og fra ideelle organisasjoner og stønader til og fra utlandet.⁵2000-kroner. Nasjonalregnskapets prisindeks for konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner er brukt som deflator.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 2.2 og 2.3 viser hvordan de ulike inntekts- og utgiftskomponentene har bidratt til veksten i husholdningenes disponible realinntekter i perioden 1991-2000 ². Bidraget fra *lønnsinntektene* var små i perioden 1991-1993. I perioden 1994-1998 steg bidraget fra lønnsinntektene markert. I perioden 1991 -

2. Bidragene fra de ulike inntekts- og utgiftskomponentene må ses i sammenheng. Et eksempel kan være at når det positive bidraget fra lønnsinntektene øker, medfører dette automatisk at det negative bidraget fra skatt av inntekt og formue også øker.

2000 har det gjennomsnittlige vekstbidraget fra lønnsinntektene vært på 2,6 prosentpoeng.

Vekstbidraget fra lønnsinntektene var i 2000 10,1 milliarder 2000-kroner, som tilsvarer 1,6 prosentpoeng. Dette er 1,6 prosentpoeng lavere enn lønnsbidraget i 1999, og nesten 4 prosentpoeng lavere enn bidraget i 1998.

Tabell 2.2: Disponibel realinntekt for husholdninger og ideelle organisasjoner. Endring i milliarder 2000-kroner.

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999*	2000*	Gj.snitt 1991-2000
Endring i disponibel realinntekt	15,9	18,7	16,7	12,3	16,3	22,4	22,1	33,7	15,2	18,1	19,1
Bidrag fra											
- Lønnsinntekter	2,8	3,1	6,0	14,0	14,1	21,2	23,3	31,9	19,7	10,1	14,6
- Blandet inntekt	5,2	0,4	2,5	0,6	0,6	-0,3	-1,4	1,5	0,4	1,0	1,1
- Offentlige stønader	6,4	6,7	3,3	0,9	1,5	6,2	2,8	7,4	9,1	7,3	5,2
- Skatt av inntekt og formue	0,0	4,3	-4,8	-6,9	-6,2	-9,0	-10,0	-8,4	-5,9	-3,5	-5,0
- Netto formuesinntekter	3,5	3,8	9,2	6,6	7,4	2,9	5,8	0,6	-6,2	2,4	3,6
- Andre inntekter netto	-2,1	0,3	0,5	-2,9	-1,0	1,4	1,5	0,8	-1,9	0,8	-0,3

*Foreløpige tall

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 2.3: Bidrag til vekst i disponibel realinntekt. Prosentpoeng.

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999*	2000*	Gj.snitt 1991-2000
Vekst i disponibel realinntekt. Prosent	3,5	3,9	3,4	2,4	3,1	4,1	3,9	5,8	2,5	2,9	3,5
Bidrag fra											
- Lønnsinntekter	0,6	0,7	1,2	2,7	2,7	3,9	4,1	5,5	3,2	1,6	2,6
- Blandet inntekt	1,1	0,1	0,5	0,1	0,1	-0,1	-0,2	0,2	0,1	0,2	0,2
- Offentlige stønader	1,4	1,4	0,7	0,2	0,3	1,1	0,5	1,3	1,5	1,2	0,9
- Skatt av inntekt og formue	0,0	0,9	-1,0	-1,4	-1,2	-1,7	-1,8	-1,4	-1,0	-0,6	-0,9
- Netto formuesinntekter	0,8	0,8	1,9	1,3	1,4	0,5	1,0	0,1	-1,0	0,4	0,7
- Andre inntekter netto	-0,5	0,1	0,1	-0,6	-0,2	0,3	0,3	0,1	-0,3	0,1	-0,1

*Foreløpige tall

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

Offentlige stønader, som er den viktigste inntektskilden for pensjonister og trygdede, har i perioden 1991-2000 gitt positive bidrag til veksten i husholdningenes disponible realinntekt. I perioden 1991 til 1995 var det gjennomgående en avtakende tendens i bidraget fra stønadsveksten. Nedgangen i antall arbeidsledige forklarer mye av denne utviklingen. Nasjonalregnskapstall viser imidlertid at bidraget fra offentlige stønader tok seg markant opp i 1996, og var da nesten på høyde med bidragene i begynnelsen på 1990-tallet. For 1997 viser nasjonalregnskapstall at vekstbidraget fra offentlige stønader var på 0,5 prosentpoeng. I 1998 økte dette bidraget igjen til 1,3 prosentpoeng, som må ses i sammenheng med en økning i pensjonssatsene, vekst i antall pensjonister, samt innføring av kontantstøtteordningen. Foreløpige nasjonalregnskapstall viser at denne utviklingen fortsatte i 1999 og bidro da med 1,5 prosentpoeng til økningen i husholdningenes disponible realinntekt. For 2000 viser foreløpige tall at vekstbidraget har sunket noe.

Bidraget fra *skatt av inntekt og formue* vil være negativ selv med uendrede gjennomsnittlige skattesatser så lenge realinntektene øker. I forbindelse med skattelettelsen ved innføringen av det nye skattesystemet i 1992 bidro denne utgiftsposten med nær 1 prosentpoeng til den sterke veksten i husholdningenes disponible realinntekt fra 1991 til 1992. De negative vekstbidragene for årene 1993-2000 har sammenheng med realinntektsveksten som fant sted i denne perioden. For 2000 viser foreløpige nasjonalregnskapstall at skatt av inntekt og formue bidro til å redusere veksten i husholdningenes disponible realinntekt med 3,5 milliarder 2000-kroner, tilsvarende 0,6 prosentpoeng.

Husholdningenes formuesinntekter består av renter på bankinnskudd, aksjeutbytte, beregnet avkastning på forsikringskrav og leieinntekter fra landeiendom. Formuesutgiftene består i all hovedsak av gjeldsrenter. Posten *netto formuesinntekter* bidro positivt til veksten i husholdningenes disponible realinntekter i perioden 1991-1998. Denne utviklingen henger blant annet sammen med den sterke finansielle konsolideringen i husholdningene, med betydelig gjeldsnedbetaling eller økning av fordringer. Vekstbidraget fra husholdningenes netto formuesinntekter var på 1 prosentpoeng i 1997. I perioden 1998-2000 endret dette bildet seg. En markant økning i rentene i 3. kvartal 1998 bidro til en økning i husholdningenes netto renteutgifter. Denne utgiftsøkningen ble til en viss grad motvirket av at husholdningenes aksjeutbytte også økte, slik at posten kun ga et svakt positivt bidrag til den sterke veksten i husholdningenes disponible realinntekt i 1998. Det var en betydelig økning i netto renteutgifter i 1999. Inntektene fra aksjeutbytte økte ikke like mye, slik at posten netto formuesinntekter ga et negativt vekstbidrag på 6,2 milliarder 2000-kroner til økningen i husholdningenes disponible realinntekt, noe som tilsvarer 1,0 prosentpoeng. Netto renteutgifter økte også i 2000, men aksjeutbytte økte også kraftig, noe som har bidratt til et positivt vekstbidrag fra netto formuesinntekter på 0,4 prosentpoeng.

Disponibel realinntekt og antall personer

Inntektstall fra inntektsregnskapet for husholdningssektoren er summariske i den forstand at de ikke korrigerer for endringer i husholdningenes antall og sammensetning. Disponibel realinntekt regnet per person kan for 2000 anslås til i underkant av 145 000 kroner. Med omtrent 2,2 personer per husholdning

(jf. Inntekts- og formuesundersøkelsen 1997) blir gjennomsnittlig disponibel inntekt per husholdning rundt 318 000 kroner. I tabell 2.4 vises årlig prosentvis vekst i disponibel realinntekt i husholdningssektoren regnet per person i perioden 1991-2000. I denne perioden har den gjennomsnittlige veksten i disponibel realinntekt per person vært på 2,9 prosent. For 2000 viser foreløpige nasjonalregnskapstall at veksten var på 2,3 prosent. Dette er 0,6 prosentpoeng høyere enn veksten i 1999, men hele 2,8 prosentpoeng lavere enn veksten i 1998.

Tabell 2.4: Vekst i disponibel realinntekt per person¹. Prosent

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999*	2000*	Gj.snitt 1991-2000
Disponibel realinntekt per person	2,9	3,3	2,8	1,9	2,6	3,6	3,3	5,1	1,7	2,3	2,9

* Foreløpige tall

¹⁾ Basert på tall fra folkemengden ved utgangen av året.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

Boks 2.1 Nærmere om noen begreper knyttet til husholdningenes inntekter

Utviklingen i husholdningenes *disponible realinntekter* blir i hovedsak bestemt av fire forhold; inntektsutviklingen, skatteendringer, utviklingen i netto formuesinntekter og prisutviklingen.

– En personhusholdning kan ha *inntekt* fra flere kilder, f.eks. lønnsinntekt og blandet inntekt, som er driftsresultatet fra næringsvirksomhet, som inkluderer avlønning for arbeid utført av eierne eller deres familie. Husholdningene kan ha formuesinntekter som består av renteinntekter på bankinnskudd, utbytte på aksjer, avkastning på forsikringskrav og leieinntekter fra landeiendom. Husholdningen kan også ha inntekter fra pensjoner og andre trygdeordninger. En lønnstakerhusholdning har lønn som hovedinntekt, mens blandet inntekt og trygde er hovedinntekter for henholdsvis personlig næringsdrivende og trygdede. Det er grunn til å merke seg at varige konsumgoder utenom bolig ifølge konvensjonene i nasjonalregnskapet regnes som konsumert i sin helhet det året de anskaffes. I tråd med dette inngår derfor ikke beregnet avkastning på varige konsumgoder (utenom bolig) som inntekt i nasjonalregnskapets inntektsregnskap. Husholdningene er derimot eiere av produksjonssektoren for bolig tjenester i regnskapet, og mottar folgelig den beregnede avkastningen på boligkapitalen i denne sektoren som en del av sin inntekt.

– *Skatten* for ulike husholdninger kan variere selv om den samlede inntekten i utgangspunktet er lik. Ulike inntektsarter kan etter skattereglene bli behandlet forskjellig. Skattene vil også være avhengige av hvordan husholdningene innretter seg. F.eks. vil skattene avhenge av om

inntekten i husholdningen er opptjent av en eller flere personer og fordelingen av inntekt dem i mellom. Videre kan fortsatt en husholdning til en viss grad påvirke skattens størrelse ved sin finansielle tilpasning. –I nasjonalregnskapet kommer husholdningenes totale formuesutgifter til fratrekk ved beregning av disponibel inntekt. Kjøp av varige konsumgoder utenom bolig regnes i nasjonalregnskapet som konsum og ikke som investering. I tråd med dette tas det ikke hensyn til at beholdningen av de varige konsumgodene (utenom bolig) gir en avkastning gjennom flere år. Hvis kjøp av disse varige godene lånefinansieres kommer renteutgiftene til fradrag ved beregning av disponibel inntekt i nasjonalregnskapet.

–Beregninger av *disponibel realinntekt* krever en omregning til faste priser, dvs. en må dividere den løpende inntekten med en *prisindeks*. Valget av prisindeks er ikke opplagt. Det vanlige er å deflatere husholdningenes inntekter med en felles prisindeks - enten konsumprisindeksen eller nasjonalregnskapets prisindeks for husholdningers og ideelle organisasjoners totale forbruk. I beregningene i denne rapporten er den sistnevnte prisindeksen benyttet.

Det bør understrekes at disponibel realinntekt ikke gir direkte uttrykk for *levestandard*. Ett problem i denne forbindelse er knyttet til bruk av en felles prisindeks som nevnt ovenfor. En får ikke tatt hensyn til at husholdninger kan ha ulik forbrukssammensetning og at prisene på ulike varer og tjenester varierer for ulike husholdninger. Videre bør det påpekes at offentlig konsum ikke er med i beregningene selv om denne posten er et viktig bidrag til levestandarden. Skatt på inntekt og formue kommer til fradrag i disponibel inntekt, og endringer i produksjonsskatter tas hensyn til gjennom virkninger på prisene. Motytelsene, bortsett fra kontantytelser i form av stønader og pensjoner o.l., faller derimot utenfor. Det bør også nevnes at enkelte inntektskomponenter som inntektsføres i nasjonalregnskapet, ikke utbetales til husholdningene det aktuelle året. Et eksempel på dette er avkastning på husholdningenes forsikringskrav.

Omvurdering av aktiva, f.eks. ikke realiserte aksjegevinster/tap, endringer i verdien av boligkapitalen o.l., inngår ikke i begrepet disponibel inntekt slik det er presisert ovenfor. Slike omvurderinger av aktiva vil påvirke forbruksmulighetene over tid, men hører begrepsmessig hjemme i et kapitalregnskap for husholdningene.

2.2 Vekst i reallønn etter skatt for utvalgte lønnstakerhusholdninger

- *Lønnstakere hadde en gjennomsnittlig økning i reallønn etter skatt på om lag 1,2 prosent fra 1999 til 2000. For hovedgrupper av lønnstakerne lå veksten mellom 1 og 2,3 prosent. Dette var klart lavere enn året før.*

Avsnitt 2.1 gjengir tall for husholdningenes samlede disponible realinntekt basert på nasjonalregnskapet, som i tillegg til lønnsinntekter bl.a. omfatter pensjonsinntekter, blandet inntekt (i hovedsak driftsresultatet fra næringsvirksomhet) og netto formuesinntekter, jf. boks 2.1. I dette avsnittet studeres inntektsutviklingen for ulike grupper lønnstakerhusholdninger, som har lønn som hovedinntektskilde. Den totale *lønnsveksten*, avhenger bl.a. av den tariffmessige lønnsøkningen det forhandles om under lønnsoppgjørene og av virkningen av lønnsglidningen. I tillegg vil skatter og økning i priser normalt bidra til at realverdien av den totale lønnsøkningen blir mindre enn økningen i det nominelle lønnstillegget. Det er derfor alminnelig interesse for beregninger som belyser hvordan skatter og priser påvirker *reallønn etter skatt*.

Økningen i gjennomsnittlig reallønn³ etter skatt for lønnstakere med et fullt normalårsverk (uten overtid) var om lag 1,2 prosent fra 1999 til 2000. Veksten i husholdningenes reallønnsinntekter, som i tillegg til lønnsveksten er påvirket av utviklingen i antall utførte årsverk, var om lag 2,1 prosent i samme periode. Veksten i husholdningenes disponible realinntekt regnet per person var om lag 2,3 prosent fra 1999 til 2000.⁴

2.2.1 Nærmere om beregninger av utviklingen i reallønn etter skatt fra 1998 til 2000 for hovedgrupper av lønnstakere

Reglene for beskatning av lønnsinntekt har i stor grad vært uendret i perioden 1992 til 2001. Maksimal skatt på alminnelig inntekt har vært 28 prosent i disse årene. Maksimal marginalsatt på lønn var 48,8 prosent i 1992, 49,5 prosent fra 1993 til 1998 og 49,3 prosent i 1999 og 55,3 prosent i 2000 og 2001. Skattesatser og inntektsgrenser mv. for inntektsårene 1997 til 2001 fremgår i vedlegg 9, tabell 9.1.

I tabell 2.5 legger Beregningsutvalget fram beregninger av utviklingen i reallønn etter skatt for hovedgrupper av lønnstakere fra 1998 til 2000. Det er i hovedsak tatt utgangspunkt i datamaterialet for årslønnsveksten som gjengis i tabellene 3.1 og 3.2.

Tabell 2.5 viser at lønnstakere som har hatt en årslønn og en lønnsvekst som tilsvarende gjennomsnittet for alle grupper, har fått en økning i reallønn etter skatt⁵ på om lag 1,2 prosent fra 1999 til 2000. Dette er en reduksjon i veksten på 1,8 prosentpoeng i forhold til 1998 til 1999. Hovedårsaken til dette er økningen i prisveksten fra 2,3 prosent fra 1998 til 1999 til 3,1 prosent fra 1999 til 2000.

-
3. Utgangspunktet for beregningene i dette avsnittet er gjennomsnittlig årslønn for lønnstakere som har utført et fullt normalårsverk uten overtid.
 4. Negative vekstbidrag fra netto formuesinntekter og blandet inntekt for husholdningene som gruppe og ulik vekst i antall årsverk og antall personer var viktige kilder til den ulike inntektsveksten for de to inntektsbegrepene. Den ulike inntektsveksten skyldes bl.a. også at de to inntektsbegrepene er forskjellige og at det er benyttet ulike deflatorer.
 5. Det er sett bort fra endringer i skattemessige fradrag den enkelte måtte ha hatt. Når en forutsetter at netto fradragene vokser i takt med lønnen, vil størrelsen på fradragene i liten grad påvirke veksten i reallønn etter skatt i denne perioden.

Tabell 2.5: Beregnet vekst i årslønn for heltidsansatte i utvalgte forhandlingsområder. Enslige uten fradrag

Grupper	1998 - 1999		1999 - 2000	
	Årslønn i 2000, kr	Lønnsvekst i reallønn etter skatt	Lønnsvekst i reallønn etter skatt	Lønnsvekst i reallønn etter skatt
Industriarbeidere ¹⁾	253 900	4,7	2,5	1,4
Industrifunksjonærer ²⁾	352 600	4,9	2,8	1,3
HSH-bedrifter i varehandel	258 100	4,9	2,7	1,4
Forretnings- og sparebanker	328 400	5,2	3,0	1,8
Statsansatte ³⁾	284 400	4,7	2,9	1,2
Skoleverket ³⁾⁴⁾	284 300	4,5	2,8	2,3
Kommuneansatte ³⁾	250 400	5,0	2,8	1,0
Veid snitt av alle grupper ⁵⁾	288 000	4,9	3,0	1,2

¹⁾Gjelder for industriarbeidere med gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid, for dagarbeidere betyr dette 37,5 t/uke. Omfatter industriarbeidere som inngår i NHO-bedrifter

²⁾Industrifunksjonærer i NHO-bedrifter.

³⁾Både lønnsnivået og lønnsveksten for statsansatte, kommuneansatte og skoleverket gjelder pr. årverk.

⁴⁾Ansatte i skoleverket med gjennomsnittlig årslønn på 268 300 kroner i 1999 falt ut av toppskatteposisjon (269 100 kroner) i 1999. Vekst i reallønn etter skatt er derfor relativt høy fra 1998 til 1999 for denne gruppen. I 2000 kommer en gjennomsnittlig ansatt i skoleverket inn under toppskatten igjen (277 800 kroner). Vekst i reallønn etter skatt er derfor relativt lav fra 1999 til 2000.

⁵⁾Gjennomsnittet er veid med andel av total utbetalt lønn som vektor. Som i tidligere år omfatter gjennomsnittet gruppene i tabellen og ansatte i forretningsmessig tjenesteyting og eienomsdrift, forsikring og uorganiserte bedrifter i varehandel. I motsetning til i «alle grupper» i tabell 3.3 er ikke ansatte i uorganiserte bedrifter i bygg- og anleggsvirksomhet og industri med.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget.

For industriarbeidere økte reallønnen etter skatt i gjennomsnitt med om lag 1,4 prosent fra 1999 til 2000, mens økningen for industrifunksjonærer i NHO-bedrifter var om lag 1,3 prosent i samme periode. For kommuneansatte økte reallønnen etter skatt i gjennomsnitt med 1,0 prosent fra 1999 til 2000, mens veksten for statsansatte var på om lag 1,2 prosent. For ansatte i skoleverket økte reallønnen etter skatt med om lag 2,3 prosent i denne perioden.

Tabellen illustrerer at ansatte i HSH-bedrifter innen varehandelen har fått en vekst i reallønn etter skatt på om lag 1,4 prosent fra 1999 til 2000. I samme periode hadde ansatte innen bankvirksomhet en tilsvarende kjøpekraftsutvikling på om lag 1,8 prosent.

Beregningsutvalget har også sett på hva familietyper kan bety for kjøpekraftsutviklingen. I tabell 2.6 har en beregnet utviklingen i reallønn etter skatt for lønnstakere med en lønnsinntekt i 2000 på henholdsvis 250 000 kroner og 450 000 kroner. Beregningene er utført for enslige lønnstakere, for lønnstak-

ere som forsørger ektefelle og to barn, og for ektepar der begge ektefeller arbeider og har to barn.

De generelle forutsetningene for beregningene er nærmere omtalt i boks 2.2.

Boks 2.2 Beregninger av endringer i reallønn etter skatt

Beregningene av endringer i reallønn etter skatt i dette avsnittet bygger på følgende forutsetninger:

- Inntektstakeren mottar bare én inntektsart (lønn).
- Det er bare tatt hensyn til skatteregler som berører alle eller de fleste lønnstakere. Det vil bl.a. si at det kun gis standardfradrag i inntekt (personfradrag, minstefradrag og særskilt fradrag i arbeidsinntekt).
- Barnetrygd regnes som negativ skatt. Det er ikke tatt hensyn til andre overføringer fra offentlige budsjetter, herunder kontantstøtten som ble innført fom. 1.8.1998.
- Det er brukt samme prisindeks (konsumprisindeksen) for alle husholdningstyper ved omregning til reallønn. Konsumprisindeksen økte med 2,3 prosent fra 1998 til 1999 og med 3,1 prosent fra 1999 til 2000.

Beregninger basert på så enkle forutsetninger må brukes med forsiktighet. Beregningsutvalget mener likevel av flere grunner at denne type beregninger kan ha interesse:

- Resultatene indikerer i hvilken retning endringer i sentrale skatteregler isolert sett trekker.
- Siden det forhandles bare om lønn, kan beregninger der en kun endrer lønnen være av særlig interesse.

Beregningsmåten tilsier likevel at det ikke legges vekt på mindre avvik mellom gruppene.

Den nominelle lønnsinntekten etter skatt beregnes ved at en trekker inntektsskatter og avgifter til folketrygden fra lønnsinntekten. For barnefamilier tar en også hensyn til forsørgerfradraget i skatt og barnetrygden. Lønnsinntekt etter skatt beregnet på denne måten gir uttrykk for hva lønnstakeren har til disposisjon av lønnsinntekten (og eventuelt barnetrygden) til betaling av gjeldsrenter og til kjøp av varer og tjenester etter at samlede skatter er betalt. En kommer deretter fram til endring i reallønn etter skatt ved å deflatere endringen i den nominelle lønnsinntekten etter skatt med endringen i konsumprisindeksen.

Tabell 2.6: Beregnet vekst i reallønn etter skatt for utvalgte lønnstakerhusholdninger.

Lønnsinntekt	1998-1999		1999-2000	
	Nominell lønnsvekst	Vekst i reallønn etter skatt	Nominell lønnsvekst	Vekst i reallønn etter skatt
<i>250 000 kroner i 2000</i>				
Enslig lønnstaker uten barn ¹⁾	4,9	2,7	4,5	1,4
Ektepar med én inntekt og 2 barn mellom 3 og 16 år ²⁾	4,9	1,8	4,5	-0,2
<i>450 000 kroner i 2000</i>				
Enslig lønnstaker uten barn ¹⁾	4,9	2,8	4,5	1,2
Ektepar med én inntekt og 2 barn mellom 3 og 16 år ²⁾	4,9	2,2	4,5	0,2
Ektepar med 2 barn mellom 3 og 16 år, hvor den ene ektefellen tjener 300 000 kroner og den andre 150 000 kroner ³⁾	4,9	2,2	4,5	0,4

¹⁾Enslige lønnstakere uten barn blir liknet i klasse 1.

²⁾Ektepar med én inntekt vil bli liknet i klasse 2.

³⁾Ektefellene i dette typehusholdet vil bli liknet særskilt i klasse 1.

Kilde: Kilde: Beregningsutvalget.

Utvalget har i beregningene i tabell 2.6 lagt til grunn en lønnsvekst på 4,9 prosent fra 1998 til 1999 og 4,5 prosent fra 1999 til 2000.

Tabell 2.6 illustrerer hvordan kjøpekraften for noen utvalgte husholdningstyper, med og uten barn, påvirkes av skatteendringene fra 1999 til 2000. Med de forutsetningene som er valgt, varierer endringen i reallønnen etter skatt for de utvalgte typehusholdningene fra en nedgang på om lag 0,2 prosent til en økning på 1,4 prosent i denne perioden. Reduksjonen i barnetrygdsatsene for å finansiere en utvidelse av barnetrygd til 18 år fra 1. mai 2000 var en vesentlig årsak til den lavere reallønnsveksten etter skatt for lønnstakere med barn mellom 3 år og 16 år i forhold til lønnstakere uten barn.

2.3 Utviklingen i pensjonsytelser fra folketrygden fra 1998 til 2000

Hovedkomponentene i pensjonsytelsene fra folketrygden er grunnpensjon (som er et grunnbeløp (G) for enslige og 0,75 G for ektefeller), særtillegg og tilleggspensjon. Minstepensjonen består av grunnbeløp (1 ¹/₂ for ektepar) og særtillegg. Særtillegget kan oppfattes som en minimums tilleggspensjon.

Pensjonistenes inntekter fra folketrygden blir endret 1. mai hvert år gjennom en økning av grunnbeløpet i folketrygden, eventuelt også i kombinasjon med en oppjustering av særtilleggssatsene. Utviklingen i grunnbeløpet i folketrygden, minstepensjonene for enslige og ektepar og pensjonene til ens-

lige fødte uføre/unge uføre i perioden 1.5.1993 til 1.5.2002 framgår av vedlegg 9, tabell 9.2.

Tabell 2.7 viser beregnet vekst i minstepensjon og vekst i disponibel realinntekt for minstepensjonister uten andre inntekter eller formue fra 1998 til 2000. Veksten i disponibel realinntekt faller fra om lag 5,2 prosent for enslige og 5,7 prosent for ektepar i 1998/99 til om lag 1,1 prosent for begge grupper i 1999/2000. Dette skyldes i all hovedsak at det ikke var noen økning i utbetalt pensjon utover regulering av grunnbeløpet i 2000 og at prisveksten økte fra om lag 2,3 prosent fra 1998 til 1999 til om lag 3,1 prosent fra 1999 til 2000.

Tabell 2.7: Utviklingen i minstepensjonene. ¹ Prosentvis endring pr. år.

	Minstepensjon i 2000, kr	1999		2000	
		Vekst i utbetalt pensjon	Vekst i disponibel realinntekt	Vekst i utbetalt pensjon	Vekst i disponibel realinntekt
Enslig	86 756	7,6	5,2	4,2	1,1
Ektepar	149 312	8,1	5,7	4,2	1,1

¹Veksten i utbetalt minstepensjon fra 1998 til 2000 gjelder dem som var minstepensjonister gjennom hele denne perioden.

Kilde: Kilde: Beregningsutvalget.

Pensjonister har rett på særfradrag for alder og uførhet mv. og betaler lav trygdeavgift på inntekter som ikke gir opptjening av pensjonspoeng. En særskilt skattereduksjonsregel sikrer videre at minstepensjonister uten særlig formue eller inntekter utenom pensjon ikke skal betale skatt. Denne fordelingen avtrappes gradvis ved økende inntekt.

Pensjonister med tilleggspensjon utover særtillegget vil generelt øke sin pensjonsinntekt i takt med økningen i grunnbeløpet. Økningen i grunnbeløpet var om lag 4,2 prosent fra 1999 til 2000 og om lag 4,6 prosent fra 2000 til 2001.

Beregningene ovenfor gjelder pensjonsytelser fra folketrygden. Pensjonistenes inntektsforhold bestemmes også av andre pensjonsordninger, men utvalget har ikke vurdert ytelser fra disse.

For utviklingen i disponibel realinntekt for den enkelte pensjonist kan resultatet variere noe, avhengig av bl.a. pensjonens størrelse, pensjonistens sivilstand og andre inntekts- og formuesforhold.

2.3.1 Pensjonsregulering i 2001

Resultatet av pensjonsoppgjøret innebærer at grunnbeløpet øker med 2 270 kroner til 51 360 kroner f.o.m. 1. mai 2001. Dette innebærer en økning i det gjennomsnittlige grunnbeløpet fra 2000 til 2001 på om lag 4,6 prosent. Gjennomsnittlig minstepensjon for 2001 blir dermed 90 747 kroner for enslige og 156 191 kroner for ektepar. Se også vedleggstabell 9.2.

2.4 Fordeling av inntekt

Beregningsutvalget legger i dette avsnittet fram en del statistikk som kaster lys over fordelingen av *inntekt for individer*. Det er spesielt lagt vekt på å redegjøre for enkelte trekk ved fordelingen av arbeids- og kapitalinntekter.

2.4.1 Nærmere om fordelingen av lønnsinntekt før skatt

Tabell 2.8 illustrerer fordelingen av lønnsinntekt ⁶ (inkludert sykepenges og arbeidsledighetstrygd) blant lønnstakere for 1986, 1993 og 1999. Fokus er på fordelingen og utviklingen i lønnsinntekt for heltidsarbeidende. I tallmaterialet (selvangivelsesstatistikk) har det imidlertid ikke vært mulig å identifisere arbeidstiden til den enkelte. Analysen er derfor avgrenset til individer med en lønnsinntekt som overstiger 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn. Vi får da i stor grad med de lavest lønte heltidsansatte både i stat, kommune og i den organiserte delen av privat sektor. Analysen vil også omfatte en del deltidsansatte, men disse vil i stor grad ha lønnsarbeid som hovedbeskjeftigelse. Andelen deltidsansatte som kommer med i gruppen, har trolig vokst utover på 90-tallet.

Tabell 2.8: Fordelingen av total lønnsinntekt før skatt ¹⁾ for personer med lønn over 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn ²⁾. 1986, 1993 og 1999

Desil	1986		1993		1999		Reell
	Gj.snitt. Kroner	Andel Prosent	Gj.snitt. Kroner	Andel Prosent	Gj.snitt. Kroner	Andel Prosent	endring ³⁾ 1986-99. Prosent
1	88 700	5,6	124 700	5,6	161 400	5,6	17,9
2	104 100	6,6	145 900	6,6	190 100	6,6	18,3
3	117 800	7,4	163 300	7,4	213 000	7,3	17,1
4	128 700	8,1	178 500	8,1	232 400	8,0	17,0
5	138 400	8,7	193 100	8,7	250 600	8,6	17,3
6	150 200	9,5	208 500	9,4	270 200	9,3	16,6
7	164 300	10,4	226 700	10,2	293 500	10,1	15,8
8	181 700	11,5	250 400	11,3	325 100	11,2	15,9
9	209 200	13,2	289 700	13,1	379 200	13,1	17,4
10	301 700	19,0	432 900	19,6	583 600	20,1	25,3
Alle	158 500	100,0	221 400	100,0	289 900	100,0	18,5
Gini-koeffisient		0,199		0,202		0,208	
Antall personer ⁴⁾		1 346 000		1 430 246		1 604 027	

¹⁾Lønnsdefinisjonen er hentet fra selvangivelsesregisteret. Dette innebærer at bl.a. overtid, arbeidsledighetstrygd og enkelte naturalytelser er inkludert. ²⁾Alle personer med

6. Lønnsinntekt inneholder også verdien av opsjoner i arbeidsforhold, men denne er ikke mulig å identifisere i tilgjengelig statistikk. Beregningsutvalget vurderer mulighetene for å forbedre statistikken på dette området.

lønnsinntekt over 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn er med. Dette tilsvarer en grense på 80 640 kroner i 1986, 113 520 kroner i 1993 og 145 440 kroner i 1999.

³⁾Endring i realverdien (målt i 1999-kroner) av gjennomsnittlig lønnsinntekt for den enkelte desil.

⁴⁾Antall personer som oppfyller denne definisjonen, øker med 279 000 personer fra 1986 til 1999. Ettersom sysselsettingen av lønnstakere i denne perioden bare økte med om lag 239 000 personer, må dette også ha sammenheng med at antall deltidsarbeidende i denne gruppen har økt noe utover 90-tallet.

Kilde: Kilde: Registerbasert inntektsstatistikk (1993, 1999), Inntekts- og Formuesundersøkelsen (1986). Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.8 viser blant annet hvor stor del av de samlede lønnsinntektene de ulike inntektsgruppene mottar. I 1999, som er det siste år det per i dag finnes statistikk for, mottok de 10 prosentene av individene med lavest lønnsinntekt (1. desil, se boks 2.3 for en nærmere forklaring av desilbegrepet) 5,6 prosent av de samlede lønnsinntektene. Desil 2 mottok 1 prosentpoeng mer. Deretter øker andelen med 0,6 - 1,1 prosentpoeng mellom hver desil inntil 9. desil, som mottar 13,1 prosent av samlet lønnsinntekt eller 1,9 prosentpoeng mer enn desil 8. De 10 prosentene med høyest lønnsinntekt (10. desil) mottok i 1999 20,1 prosent av samlet lønnsinntekt.

Ser man på utviklingen over tid er det en betydelig stabilitet i inntektsfordelingen. Alle desilene endret sin andel av de samlede lønnsinntektene relativt lite. De 10 prosentene med de høyeste lønnsinntektene økte sin andel med 1,1 prosentpoeng fra 1986 til 1999. Dette har skjedd på bekostning av stort sett alle de andre gruppene. Det må nevnes at selv om inntektsfordelingen er relativt stabil kan det være en betydelig mobilitet blant individene mellom inntektsgruppene i perioden.

Boks 2.3 Begreper i fordelingsanalyser

Desil- og persentiltabeller:

I fordelingsanalyser rangeres ofte individene etter inntekt etter skatt og grupperes deretter i like store grupper. En vanlig type gruppering er å dele antallet individer i 10 like store deler.

Disse gruppene kalles ofte for desiler, hvor de 10 prosentene med lavest inntekt kalles desil 1, de neste 10 prosentene for desil 2 osv. til de 10 prosentene med høyest inntekt, som kalles desil 10.

Individene kan også grupperes i mindre grupper. En inndeling i 100 like store grupper kalles ofte for persentiler. Den prosenten med lavest inntekt kalles persentil 1, og prosenten med høyest inntekt kalles persentil 100. I tabell 3 er desil 10 oppdelt i fem like store deler. Dvs. at hver gruppe inneholder to persentiler.

Gini-koeffisienten:

I analyser av inntektsfordelinger er det behov for et summarisk mål på ulikhet som kan benyttes ved sammenlikning av inntektsfordelinger i ulike situasjoner. For eksempel kan virkninger på inntektsulikheten av

endringer i skatte- og overføringsordninger belyses ved hjelp av endring i Gini-koeffisienten. Gini-koeffisienten (G) varierer mellom 0 og 1, og ulikheten er større jo større G er. Dersom $G=0$ er inntekten likt fordelt mellom alle individer i gruppen som studeres, mens $G=1$ betyr at det er en person som mottar all inntekt. Gini-koeffisienten representerer bare en av flere mulige metoder for å kvantifisere ulikhet mellom fordelinger. Det viser seg at Gini-koeffisienten vektlegger sterkest endringer som skjer i den sentrale delen av fordelingen og i mindre grad endringer som skjer i toppen og bunnen av fordelingen.

Målt ved Gini-koeffisienten (se boks 2.3 for en forklaring av Gini-koeffisienten) har forskjellene i lønnsinntekt samlet sett økt svakt fra 1986 til 1999. En del av denne endringen kan trolig tilskrives at skattegrunnlaget økte på slutten av 80-tallet slik at inntektsbegrepet i selvangivelsesstatistikken blir mer omfattende. Dette gjaldt bl.a. en del frynsegoder. Det er grunn til å tro at andelen denne type inntekt utgjør av samlet lønnsinntekt, gjennomgående øker med høyere inntekt. Se avsnitt 2.4.5 for en oversikt over endringen i Gini-koeffisienten i perioden 1993 – 1999.

Siste kolonne i tabell 2.8 viser den prosentvise endringen i gjennomsnittlig reallønnsinntekt fra 1986 til 1999. Samlet sett økte gjennomsnittlig reallønnsinntekt med 18,5 prosent. De 10 prosentene med de høyeste inntektene hadde den klart største økningen i reallønnsinntektene med 25,3 prosent. Desilene 1 til 9 hadde alle en noe lavere vekst i realinntektene enn gjennomsnittet og den laveste økningen hadde desil 7 med 15,8 prosent.

2.4.2 Nærmere om fordelingen av samlet inntekt etter skatt for yrkestilknyttede

I dette avsnittet ses det på sammensetningen og fordelingen av samlet inntekt for yrkestilknyttede. Gruppen vi studerer utvides i forhold til forrige avsnitt med selvstendig næringsdrivende. Analysen begrenses til individer med en yrkesinntekt (sum av lønnsinntekt og næringsinntekt) som minst utgjør 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn.

Tabell 2.9: Sammensetning av inntekt innenfor de ulike desilene for yrkestilknyttede¹. Andel i prosent av gruppens samlede inntekt før skatt der ikke annet fremgår. Desilfordelt etter inntekt etter skatt. 1993 og 1999

1993 Desil	Lønns- inntekt	Nærings- inntekt	Kapital- inntekt ²⁾	Over- føringer	Samlet gj.sn. inntekt før skatt		Skatt mm. etter skatt	Inntekt
					Andel	Nivå		
1	92,5	10,4	-4,5	1,6	100,0	131 390	26,8	73,2
2	88,9	6,8	1,4	3,0	100,0	160 129	25,1	74,9
3	89,4	5,8	1,5	3,3	100,0	177 263	25,2	74,8
4	89,6	5,4	1,7	3,3	100,0	192 448	25,4	74,6
5	89,6	5,3	1,8	3,3	100,0	207 774	25,8	74,2

Tabell 2.9: Sammensetning av inntekt innenfor de ulike desilene for yrkestilknyttede¹. Andel i prosent av gruppens samlede inntekt før skatt der ikke annet fremgår. Desilfordelt etter inntekt etter skatt. 1993 og 1999

1993 Desil	Lønns- inntekt	Nærings- inntekt	Kapital- inntekt ²⁾	Over- føringer	Samlet gj.sn. inntekt før skatt		Skatt mm. etter skatt	Inntekt
					Andel	Nivå		
6	89,2	5,6	1,9	3,3	100,0	223 853	26,2	73,8
7	88,3	6,1	2,0	3,5	100,0	242 684	26,7	73,3
8	86,6	7,3	2,3	3,7	100,0	267 965	27,5	72,5
9	83,8	9,7	2,8	3,7	100,0	311 886	29,0	71,0
10	65,4	19,0	13,6	2,1	100,0	539 231	31,3	68,7
Alle	83,2	9,6	4,2	3,0	100,0	245 462	27,6	72,4

1999 Desil								
1	89,3	10,2	-1,3	1,8	100,0	174 622	27,6	72,4
2	90,2	5,8	1,0	3,0	100,0	208 849	26,4	73,6
3	90,9	4,7	1,1	3,2	100,0	230 621	26,6	73,4
4	91,1	4,4	1,2	3,3	100,0	249 353	26,7	73,3
5	91,0	4,3	1,3	3,4	100,0	268 490	27,1	72,9
6	90,7	4,4	1,4	3,5	100,0	288 671	27,6	72,4
7	89,7	5,0	1,6	3,7	100,0	313 066	28,3	71,7
8	88,2	6,0	1,9	3,9	100,0	347 239	29,3	70,7
9	85,5	8,2	2,8	3,6	100,0	409 870	31,2	68,8
10	64,8	13,5	20,0	1,7	100,0	760 833	32,8	67,2
Alle	83,6	7,7	5,8	3,0	100,0	325 161	29,3	70,7

¹⁾Lønnstakere og selvstendig næringsdrivende med yrkesinntekt på minst 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn. Disse utgjorde 1 558 140 personer i 1993 og 1 740 751 personer i 1999.

²⁾Renteinntekter er inkludert, men ikke renteutgifter eller beregnet inntekt av egen bolig.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.9 viser sammensetningen av de ulike inntektskomponentene i 1993 og 1999 etter at individene er sortert etter stigende inntekt etter skatt (desiler). Tabellen viser at lønnsinntekt er den viktigste inntektskilden for alle desilene, spesielt for desil 1 til desil 8. Med unntak av desil 1 og 10 stiger lønnsandelen fra 1993 til 1999. Andelen næringsinntekt er relativt høy for desil 1 og er fallende til desil 5 for begge årene. Deretter stiger andelen med samlet inntekt. Andelen næringsinntekt faller fra 1993 til 1999 for alle desilene.

For høyinntektsgruppene (spesielt desil 10) utgjorde kapital- og næringsinntekter en relativt stor andel av samlet inntekt både i 1993 og 1999. Kapitalinntektenes relative betydning har økt mens næringsinntektenes andel har sunket. Andelen som kapitalinntekt utgjør av samlet inntekt øker med økt

inntekt i både 1993 og i 1999. Med unntak av desil 1, 9 og 10 utgjør kapitalinntektene en noe mindre andel av de samlede inntekter i 1999 enn i 1993. Nedgangen i andelen må ses i lys av at renteutgiftene ikke er trukket fra i inntektsbegrepet vi benytter samtidig som at rentenivået er noe lavere i 1999 enn i 1993. Desil 1 har en negativ andel, dvs. at de hadde et netto tap på sine kapitalplasseringer både i 1993 og 1999, selv om tapet ble redusert.

Tabell 2.9 viser også at samtlige desiler har økt andelen av samlet inntekt som betales i skatt fra 1993 til 1999. En del av denne økningen kan forklares med renteutviklingen og inntektsbegrepet vi nytter. Rentnivået er noe lavere i 1999 enn i 1993. Ettersom renteutgiftene er fradragsberettiget trekker dette i retning av høyere skatt. Rentenedgangen har også bidratt til å redusere renteutgiftene. Ettersom renteutgifter ikke er tatt med i inntektsbegrepet vi studerer, vil dette bidraget til høyere inntekt bli borte og dermed også trekke i retning av at skatteandelen øker. En annen medvirkende årsak er at progressiviteten i beskatningen av lønn fører til at skatteandelene øker noe siden samtlige desiler har hatt en reallønnsøkning fra 1993 til 1999.

Tabell 2.10: Fordelingen av ulike inntektskomponenter for yrkestilknyttede¹⁾. Desilfordelt etter inntekt etter skatt. Andeler i prosent og nivå i 1999-priser. 1993 og 1999

1993 Desil	Lønns- inntekt	Nærings- inntekt	Kapital- inntekt ²⁾	Over- føringer	Skatt mm.	Inntekt etter skatt		
						Andel	Nivå	Vekst 1993-99
1	6,0	5,8	-5,7	2,8	5,2	5,4	108 643	
2	7,0	4,6	2,1	6,3	5,9	6,8	135 483	
3	7,8	4,3	2,6	7,9	6,6	7,5	149 673	
4	8,4	4,4	3,1	8,6	7,2	8,1	162 100	
5	9,1	4,7	3,6	9,2	7,9	8,7	174 142	
6	9,8	5,3	4,1	10,0	8,6	9,3	186 595	
7	10,5	6,3	4,8	11,5	9,6	10,0	200 815	
8	11,4	8,3	6,0	13,3	10,9	10,9	219 382	
9	12,8	12,8	8,5	15,5	13,3	12,5	250 136	
10	17,3	43,4	70,8	14,9	24,9	20,9	418 344	
Alle	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	200 531	
Gini- koeff- isient						0,210		

1999
Desil

1	5,7	7,2	-1,2	3,2	5,1	5,5	126 436	16,4
2	6,9	4,8	1,2	6,4	5,8	6,7	153 782	13,5
3	7,7	4,4	1,4	7,7	6,4	7,4	169 371	13,2
4	8,4	4,4	1,6	8,6	7,0	7,9	182 706	12,7
5	9,0	4,7	1,9	9,3	7,7	8,5	195 661	12,4

Tabell 2.10: Fordelingen av ulike inntektskomponenter for yrkestilknyttede ¹⁾. Desilfordelt etter inntekt etter skatt. Andeler i prosent og nivå i 1999-priser. 1993 og 1999

1993 Desil	Lønns- inntekt	Nærings- inntekt	Kapital- inntekt ²⁾	Over- føringer	Skatt mm.	Inntekt etter skatt		
						Andel	Nivå	Vekst 1993-99
6	9,6	5,2	2,2	10,3	8,4	9,1	208 940	12,0
7	10,3	6,3	2,7	11,9	9,3	9,8	224 429	11,8
8	11,3	8,4	3,6	13,9	10,7	10,7	245 507	11,9
9	12,9	13,4	6,0	15,4	13,4	12,3	281 914	12,7
10	18,2	41,3	80,7	13,1	26,2	22,2	511 170	22,2
Alle	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	229 991	14,7
Gini- koeff- isient						0,220		

¹⁾Lønnstakere og selvstendige med yrkesinntekt på minst 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn. Dette var en gruppe på 1 558 140 personer i 1993 og 1 740 751 personer i 1999.

²⁾Renteinntekter er inkludert, men ikke renteutgifter eller beregnet inntekt av egen bolig.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.10 viser desilenes andel av de ulike inntektskomponentene. Desilenes andeler av lønnsinntekt-, næringsinntekt og overføringer endrer seg relativt lite mellom desilene fra 1993 til 1999. Den største endringen skjer for kapitalinntekter hvor desil 10 øker sin andel fra 70,8 prosent i 1993 til hele 80,7 prosent i 1999. Med unntak av desil 1 reduserer alle de andre desilene sin andel. Desil 10s andel av lønnsinntekter øker også. Samlet sett fører dette til at desil 10 øker sin andel av samlede inntekter etter skatt fra 20,9 prosent i 1993 til 22,2 prosent i 1999. Også her blir andelene til de andre desilene med unntak av desil 1 redusert.

2.4.3 Nærmere om fordelingen av kapitalinntekter for yrkestilknyttede

Tabell 2.11 gir en oversikt over fordelingen av de ulike kategorier kapitalinntekter for yrkestilknyttede. I tabellen er de 10 prosentene med høyest samlet inntekt oppdelt videre i 5 grupper. De gjennomsnittlige kapitalinntektene øker systematisk med økende samlet inntekt. Kapitalinntektene øker markert fra 1. til 2. desil og fra 8. til 9. desil, men fra 9. til 10. desil ser vi at økningen er betydelig.

Tabell 2.11: Gjennomsnittlig kapitalinntekt ¹⁾ for yrkestilknyttede ²⁾. Desilfordelt etter inntekt etter skatt. Andeler i prosent og nivå i 1999-priser. 1993 og 1999

1993 Desil	Renteinnte kt	Utbytte	Realisasjons- gevinst/tap	Andre kapitalinnte kter	Kapitalinntekter i alt	
					Nivå	Andel
1	2 300	200	-9 900	800	-6 700	-5,7

Tabell 2.11: Gjennomsnittlig kapitalinntekt ¹⁾ for yrkestilknyttede ²⁾. Desilfordelt etter inntekt etter skatt. Andeler i prosent og nivå i 1999-priser. 1993 og 1999

1993 Desil	Renteinntekt	Utbytte	Realisasjons- gevinst/tap	Andre kapitalinntekter	Kapitalinntekter i alt	
					Nivå	Andel
2	2 500	100	-500	400	2 400	2,1
3	2 900	100	-500	500	3 100	2,6
4	3 300	100	-400	600	3 600	3,1
5	3 600	100	-400	800	4 200	3,6
6	4 000	200	-300	900	4 800	4,1
7	4 500	300	-400	1 200	5 600	4,8
8	5 200	500	-300	1 700	7 000	6,0
9	6 400	1 200	-300	2 700	10 000	8,5
10	17 200	37 800	7 100	20 500	82 500	70,8
Herav desil 10 delt opp i persentilene:						
91/92	7 800	2 200	-200	4 300	14 200	2,4
93/94	8 900	3 200	-100	5 000	17 000	2,9
95/96	10 200	5 400	100	6 700	22 300	3,8
97/98	13 200	11 300	1 000	11 400	36 900	6,3
99/100	45 800	166 800	34 700	75 100	322 300	55,3
Alle	5 200	4 100	-600	3 000	11 700	100,0
1999 Desil						
1	1 800	500	-5 000	400	-2 300	-1,2
2	1 900	100	-200	300	2 100	1,1
3	2 200	100	-100	400	2 600	1,4
4	2 500	200	-100	500	3 100	1,6
5	2 700	200	0	600	3 500	1,9
6	3 000	300	100	800	4 200	2,2
7	3 400	500	200	1 000	5 100	2,7
8	4 000	900	300	1 500	6 700	3,6
9	5 200	2 400	900	2 800	11 300	6,0
10	16 700	77 800	35 700	21 600	151 800	80,7
Herav desil 10 delt opp i persentilene:						
91/92	6 800	5 100	1 700	4 800	18 400	2,0
93/94	7 800	7 500	3 000	5 800	24 100	2,6
95/96	9 400	12 300	4 800	8 300	34 900	3,7
97/98	12 800	27 700	8 500	15 100	64 100	6,8
99/100	46 800	336 500	160 300	74 000	617 600	65,7
Alle	4 300	8 300	3 200	3 000	18 800	100,0

¹⁾Renteinntekter er inkludert, men ikke renteutgifter eller beregnet inntekt av egen bolig.

²⁾Lønnstakere og selvstendige med yrkesinntekt på minst 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn. Dette var en gruppe på 1 558 140 personer i 1993 og 1 740 751 personer i 1999.

Kilde: Kilde: Inntekts- og Formuesundersøkelsen, Statistisk sentralbyrå

Inntektene av de fleste typer kapitalinntekter øker med økende inntekt, men det er noen unntak. Renteinntektene var i 1999 relativt like i desilene 1 til 8. De gjennomsnittlige renteinntektene var noe over 3 ganger så store i desil 10 som i desil 9. For de andre kategoriene av kapitalinntekter var forskjellene langt større. I 1999 var de gjennomsnittlige utbyttene under 900 kroner for desilene 1 til 8, mens desilene 9 og 10 hadde henholdsvis om lag 2 400 kroner og om lag 77 800 kroner i utbytte. Realisasjoner av kapitalgevinst/tap viser nesten den samme fordelingen, men med noe lavere nivå. Andre kapitalinntekter, som blant annet omfatter leieinntekter, avkastning av pensjonsforsikring og enkelte næringsinntekter (opptjent utenbygds), viste et liknende mønster, men økningen fra 9. til 10. desil var klart mindre. Renteinntektene utgjorde den største andelen av kapitalinntekter for desilene 1 til 9, men den minste andelen av desil 10s kapitalinntekter.

På grunn av et noe lavere rentenivå var renteinntektene målt i 1999-kroner for alle inntektsgruppene lavere i 1999 enn i 1993. Realinntektene fra de andre kapitalartene har i denne perioden økt for nesten alle inntektsgruppene. Økningen er imidlertid langt sterkere for de 10 prosent rikeste enn for de andre gruppene. Det framgår videre at de fleste desilene i gjennomsnitt hadde et netto realisasjonstap i 1993. I 1999 var det imidlertid kun desilene 1 – 4 som hadde et netto tap.

Oppsplittingen av 10. desil viser at det er de 2 prosentene (persentil 99 og 100) med høyest inntekt som har de helt høye kapitalinntektene. I gjennomsnitt hadde personer i denne gruppen (som besto av om lag 34 800 personer) om lag 620 000 kroner i kapitalinntekter i 1999, noe som svarer til at denne 2-prosentsgruppen la beslag på om lag 66 prosent av de samlede kapitalinntektene. Dette er en økning på om lag 11 prosentpoeng fra 1993. Dette kommer hovedsakelig av at denne gruppen har økt sine inntekter fra utbytte og realisasjonsgevinster betydelig siden 1993.

2.4.4 Nærmere om fordelingen av samlet inntekt etter skatt for pensjonister og trygdede

Tabell 2.12 viser desilenes andel av de ulike inntektskomponentene for pensjonister og trygdede. Samlet inntekt etter skatt har økt mer enn gjennomsnittet for desil 1 til 5, mens desil 7 til 10 har hatt en noe lavere vekst. Dette har ført til at inntektsforskjellene målt ved Gini-koeffisienten har blitt redusert fra 0,247 til 0,231. Dette er hovedsakelig på grunn av en utjevning i overføringene hvor desil 1 til 6 har fått økt andel overføringer, mens desil 7 til 10 har fått reduserte andeler. Overføringer utgjør om lag 87 prosent av pensjonistenes samlede inntekt i 1999 (se vedleggstabell 9.3). Hovedårsaken til utjevningen kommer av at grunnbeløpet i pensjonsytelsene har økt relativt mye, jf. avsnitt 2.3. I tillegg har særtillegget blitt økt flere ganger i perioden.

Ellers viser tabellen at de fleste desilene, med unntak av desil 10, har fått redusert andelen av de samlede kapitalinntektene som pensjonistene mottar.

Dette har blant annet sammenheng med at pensjonister stort sett mottar renteinntekter. På grunn av et noe lavere rentenivå i 1999 har renteinntektene blitt noe redusert. Desil 10 mottar på den andre siden hovedsakelig andre kapitalinntekter som bl.a. aksjegevinster og utbytte. Til tross for den kraftige økningen i kapitalinntekter, har desil 10 sin andel av pensjonistenes og de trygdedes inntekter etter skatt blitt redusert fra 1993 til 1999.

Tabell 2.12: Fordelingen av ulike inntektskomponenter for pensjonister ¹⁾. Desilfordelt etter inntekt etter skatt. Andeler i prosent og nivå i 1999-priser. 1993 og 1999

1993 Desil	Lønns- inntekt	Nærings- inntekt	Kapital- inntekt ²⁾	Over- føringer	Skatt mm.	Inntekt etter skatt		
						Andel	Nivå	Vekst 93-99
1	3,2	-2,9	-0,3	4,5	2,1	4,2	45 164	
2	3,1	0,7	3,3	5,9	2,5	6,0	64 143	
3	2,6	2,0	4,7	6,6	2,5	6,9	73 254	
4	3,5	4,1	6,0	7,4	4,0	7,7	81 870	
5	4,5	5,6	6,1	8,6	6,0	8,5	91 040	
6	6,3	7,2	6,8	9,7	8,3	9,5	101 128	
7	7,8	8,5	7,5	11,0	10,5	10,6	112 947	
8	10,9	11,1	9,2	12,4	12,9	11,9	127 382	
9	17,6	16,5	12,3	14,3	16,4	13,8	147 848	
10	40,5	47,1	44,3	19,6	34,9	21,0	224 187	
Alle	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	106 896	
Gini- koef- fisien t						0,247		
1999 Desil								
1	3,1	-4,6	-1,1	4,8	3,0	4,4	55 465	22,8
2	3,3	1,4	3,2	6,2	3,2	6,3	79 310	23,6
3	2,9	2,9	4,6	7,0	3,4	7,2	89 972	22,8
4	4,0	4,5	4,6	7,9	4,9	7,9	98 986	20,9
5	5,0	5,7	4,8	8,8	6,4	8,6	108 231	18,9
6	6,8	7,1	5,5	9,8	8,3	9,5	118 542	17,2
7	9,2	8,5	6,4	10,9	10,4	10,4	130 893	15,9
8	12,1	10,3	7,9	12,2	12,7	11,7	146 184	14,8
9	18,2	16,2	10,6	14,0	16,0	13,5	168 587	14,0
10	35,3	48,1	53,4	18,4	31,7	20,5	256 762	14,5
Alle	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	125 292	17,2
Gini- koef- fisien t						0,231		

¹⁾Omfatter trygdede og pensjonister hvor pensjonsytelsene overstiger eventuell yrkesinntekt og er minst lik minstepensjon. Dette var en gruppe på 936 082 personer i 1993 og 968 017 personer i 1999.

²⁾Renteinntekter er inkludert, men ikke renteutgifter eller beregnet inntekt av egen bolig.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2.4.5 Utviklingen i inntektsfordelingen i perioden 1993 – 1999

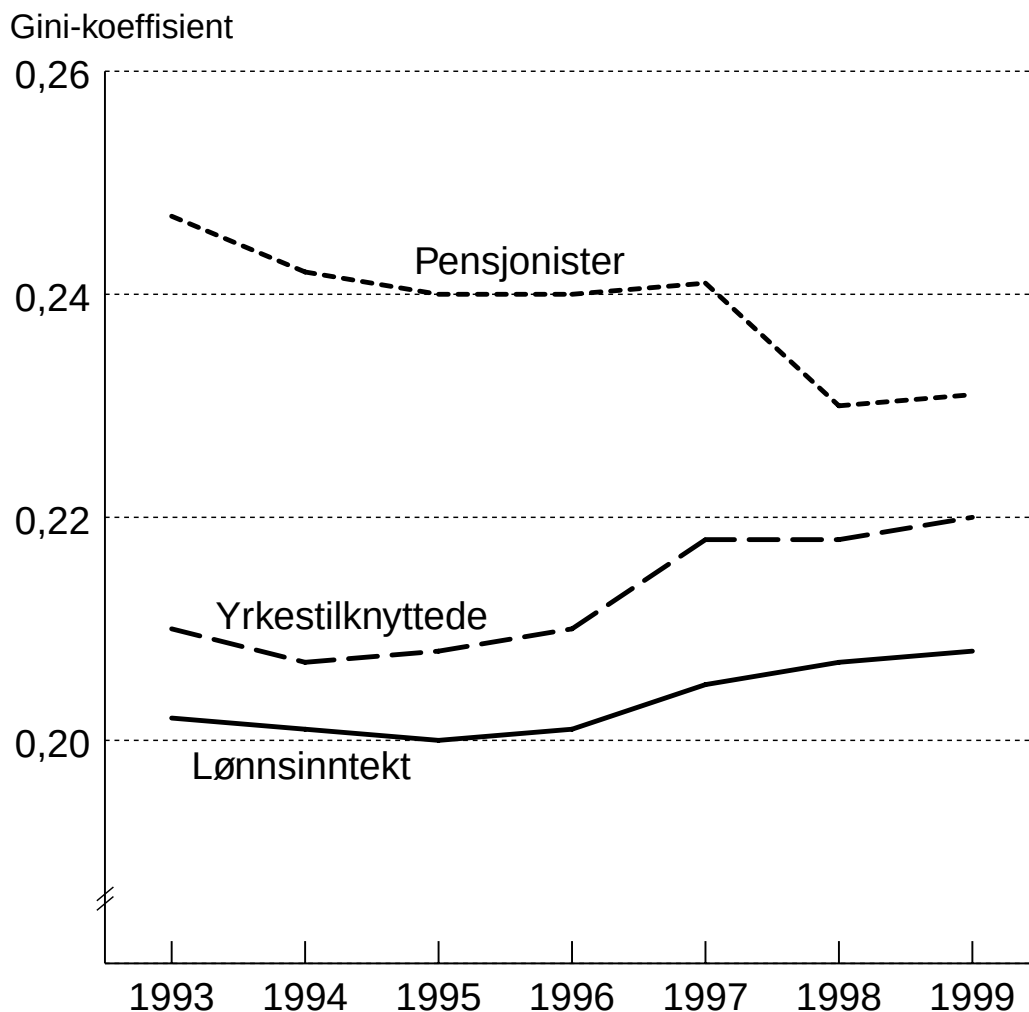
Figur 2.3 viser utviklingen i Gini-koeffisienten i perioden 1993 – 1999 for de tre gruppene som er omtalt over.

Figuren viser at samlet inntekt etter skatt har vært betydelig mer ujevnt fordelt blant pensjonister enn blant yrkestilknyttede i hele perioden. For alle årene er Gini-koeffisienten høyere for pensjonister enn for yrkestilknyttede. Fra tabell 2.10 og 2.12 framgår det at dette hovedsakelig skyldes at pensjonistenes yrkesinntekter (lønns- og næringsinntekter) er betydelig mer ujevnt fordelt enn blant yrkestilknyttede.

Figuren viser videre at forskjellene i samlet inntekt etter skatt for pensjonister er blitt redusert fra 1993 til 1999, spesielt fra 1997 til 1998. Dette skyldes i hovedsak at grunnbeløpet økte relativt mye, og at særtilleggene økte, jf. omtalen i avsnitt 2.3. Gini-koeffisienten for pensjonister er redusert fra 0,247 i 1993 til 0,231 i 1999.

Samlet sett økte forskjellene i samlet inntekt etter skatt for yrkestilknyttede fra 1993 til 1999. Gini-koeffisienten for yrkestilknyttede steg fra 0,210 i 1993 til 0,220 i 1999. En kan legge merke til at Gini-koeffisienten er klart høyere for fordelingen av samlet inntekt etter skatt, enn for fordelingen av lønnsinntekter før skatt. Årsaken til dette er at både kapitalinntekter og næringsinntekter er skjevere fordelt enn lønnsinntekter, i tillegg til at folk med høye lønnsinntekter ofte også har høye kapital- og næringsinntekter.

Fordelingen av lønnsinntekt før skatt ble litt jevnere i perioden 1993 – 1995. Gini-koeffisienten ble redusert fra 0,202 i 1993 til 0,200 i 1995. Etter 1995 økte imidlertid forskjellene noe. I 1999 var Gini-koeffisienten 0,208.

Figur 2.3 Utviklingen i fordelingen av inntekt for de ulike gruppene i perioden 1993 til 1999. Målt ved Gini-koeffisienten

Kilde: Kilde: Registerbasert inntektsstatistikk (1993 – 1999). Statistisk sentralbyrå.

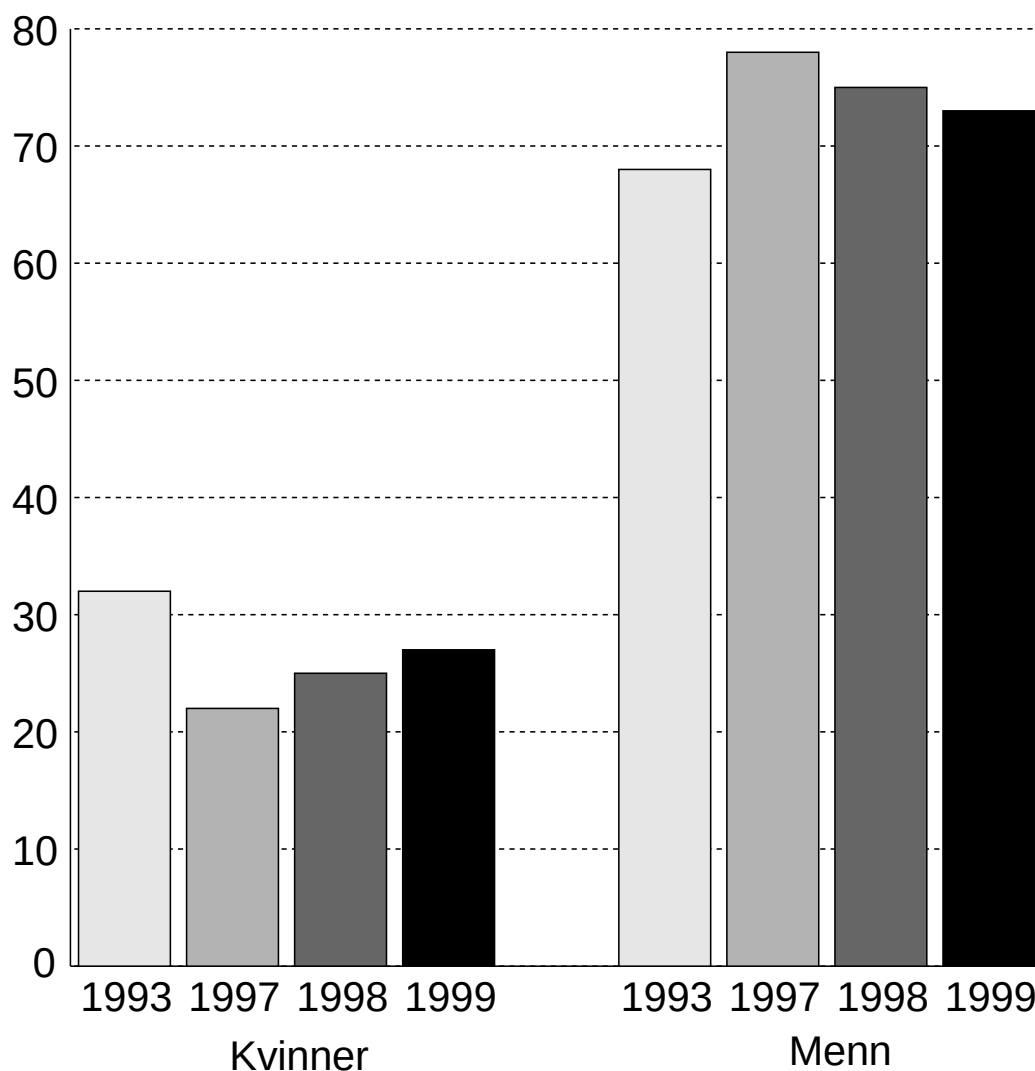
2.4.6 Nærmere om fordelingen av kapitalinntekter mellom kvinner og menn

Fordelingen av kapitalinntekter mellom de ulike inntektsgruppene er relativt skjev mellom kvinner og menn. Figur 2.4 viser at denne forskjellen økte mellom 1993 og 1997⁷, men ble noe redusert igjen i både 1998 og 1999. Fra 1993 til 1997 mottok menn mesteparten av økningen i kapitalinntekter. I tillegg ble kvinners samlede kapitalinntekter redusert. Dette har sammenheng med at kvinner hovedsakelig mottok renteinntekter. Blant annet på grunn av redusert rentenivå ble renteinntektene nærmere halvert fra 1993 til 1997. Kvinners andel av renteinntekter, utbytte og aksjegevinster, ble redusert fra om lag 32 prosent i 1993 til om lag 22 prosent i 1997. I perioden 1997 – 1999 har imid-

7. I Figur 2.4 er kun renteinntekter, utbytter og aksjegevinster/tap inkludert i samlede kapitalinntekter. Andre kapitalinntekter er utelatt.

lertid renteinntektenes andel økt, samtidig som kvinner har økt sin andel av aksjeutbytte og aksjegevinster noe. I 1999 utgjorde kvinners andel av renteinntekter, utbytte og aksjegevinster om lag 27 prosent.

Skjevfordelingen mellom kvinner og menn kan være et resultat av at ulike inntektsarter er ulikt fordelt mellom ektefeller/samboere i husholdningene. Mens kvinner for eksempel mottar all barnetrygd/kontantstøtte i en husholdning, kan det være slik at menn hovedsakelig mottar kapitalinntektene. Samtidig kan menn stå for betaling av kapitalutgiftene. Siden kapitalutgifter ikke er med i denne statistikken vil dette kunne moderere bildet som er gitt i figur 2.4.

Figur 2.4 Prosentvis fordeling av kapitalinntekter mellom kvinner og menn. 1993 og 1997-1999 Populasjonen er definert som bosatte kvinner og menn 17 år og over.

Kilde: Kilde: Sjølvmeldingsstatistikk, Statistisk Sentralbyrå.

Boks 2.4 Inntektsbegrep

Inntektsbegrepet som blir lagt til grunn i hoveddelen av avsnitt 2.4, er inntekt etter skatt. Dette begrepet kommer fram på følgende måte:

Yrkesinntekt

–Lønn (inkl. sykepenges)

–Netto næringsinntekt

+ Kapitalinntekter

–Renteinntekter

–Aksjeutbytte

–Netto realisasjonsgevinster

–Andre kapitalgevinster

+ Skattepliktige overføringer

–Pensjoner fra folketrygden

–Tjenestepensjon mv.

–Arbeidsledighetstrygd

–Mottatte bidrag mv.

+ Skattefrie overføringer

–Barnetrygd

–Bostønad

–Stipend

–Forsørgerfradrag

–Sosialhjelp

= Samlet inntekt

–Utliknet skatt og negative overføringer

–Utliknet skatt

–Bidrag av overføringer (tvungen pensjonspremie i arbeidsforhold og betalt underholdsbidrag)

= Inntekt etter skatt

Svakheter med begrepet inntekt etter skatt

Inntekt etter skatt gir ikke et fullgodt inntrykk av den samlede inntekten som individer har til forbruk. Et fullstendig inntektsbegrep, som viser størrelsen på de faktiske inntektene og dermed forbruksmulighetene, inkluderer både kontanter og inntektskomponenter utenom kontanter (f.eks. naturalytelser og ikke-realiserde gevinster). Dette innebærer at alle arbeidsinntekter, netto kapitalinntekter, overføringer, næringsinntekter, verdiendring på realkapital og annen formue (realisert og urealisert), arv og gaver, verdien av botjenester og andre varige forbrugsgoder, frynsegoder, verdien av hjemmeproduksjon mv. i prinsippet burde være inkludert i inntektsbegrepet. Flere av disse komponentene er beheftet med betydelige måleproblemer og er derfor ikke

inkludert i statistikken. Heller ikke renteutgifter er inkludert i inntektsbegrepet som er lagt til grunn i denne analysen.

Kapittel 3

Lønnsutviklingen i senere år

- Den gjennomsnittlige lønnsveksten fra 1999 til 2000 for alle grupper under ett er anslått til 4,4 prosent mot 5,1 prosent året før. Lønnsveksten ser ut til å bli noe høyere enn lagt til grunn under lønnsoppgjøret våren 2000, bl.a. i LO/NHO-oppgjøret. Dette skyldes økt lønnsglidning.
- Lønnsveksten fra 1999 til 2000 eksklusiv avsetningen til to nye feriedager i 2001 er beregnet til 4,5 prosent for industriarbeidere i NHO-bedrifter og til 4,7 prosent for industrifunksjonærer. For ansatte i HSH-bedrifter i varehandelen har veksten vært 4,5 prosent. I forretnings- og sparebanker er lønnsveksten beregnet til 5,4 prosent og til 3,9 prosent i forsikring. For ansatte i staten, kommunene og i skoleverket er lønnsveksten beregnet til henholdsvis 4,5 prosent, 4,0 prosent og 6,0 prosent. Med bakgrunn i informasjon fra den kvartalsvise lønnsindeksen har utvalget satt i gang et arbeid for å se på om denne lønnsindeksen kan brukes til å beregne lønnsvekst og overheng for tariffområder. Dette arbeidet kan medføre at tallene for lønnsvekst og overheng de siste par årene kan bli revidert for noen grupper i privat sektor.
- Overhenget til 2001 anslås til 2,5 prosent for alle grupper under ett. Dette er 1,2 prosentpoeng høyere enn til 2000, men 0,7 prosentpoeng lavere enn til 1999. Det er særlig i skoleverket, staten og i kommunene at overhenget til 2001 er høyere enn til 2000. For industriarbeidere er overhenget beregnet til 1,9 prosent og for industrifunksjonærer til 3,2 prosent. For heltidsansatte i HSH-bedrifter i varehandelen er overhenget beregnet til $1\frac{3}{4}$ prosent og for ansatte i forretnings- og sparebanker til 1,4 prosent. For ansatte i staten, kommunene og i skoleverket er overhenget beregnet til henholdsvis 2,6 prosent, 2,1 prosent og 5,1 prosent.
- I løpet av den siste tiårsperioden har det generelt sett vært en tilnærming i gjennomsnittlig lønn mellom kvinner og menn innen alle hovedområder utvalget har tall for. Tilnærmingen har vært sterkest blant ansatte i staten, skoleverket og i varehandelen. I de siste årene har utviklingen vært mer sammensatt; med en viss tilnærming innen noen grupper og stabilitet eller svakt økende lønnsforskjeller for andre grupper.
- Fra 1999 til 2000 varierte veksten i topledernes lønninger i privat næringsvirksomhet fra vel 4 til om lag $16\frac{1}{2}$ prosent litt avhengig av hvilke foretaksstørrelser en ser på. Lønnsveksten var høyest for ledere i de store foretakene (over 250 ansatte/lønnsforhold). Samlet lønnsvekst har vært 60 prosent for toplederne i de store foretakene fra 1997 til 2000. Lønnsveksten fra 1999 til 2000 var hele 27,7 prosent blant den fjerdedelen som tjener mest av lederne i foretak med over 250 ansatte/lønnsforhold.

3.1 Lønnsutviklingen for hovedgrupper av lønnstakere

Beregningsutvalget legger i dette kapitlet fram en del statistikk og beregninger som gir et hovedinntrykk av lønnsutviklingen fra 1999 til 2000. Det gis dessuten anslag på lønnsoverhenget til 2001 for ulike grupper. I de store forhandlingsområdene ble de sentrale tariff tilleggene i 2001 fastlagt ved forhandlingene våren 2000. I dette kapitlet gis det en oversikt over

lønnstilleggene både i 2000 og 2001 for en del grupper. En mer detaljert oversikt over resultatene av lønnsoppgjøret i 2000 gis i vedlegg 2.

Beregningene av årslønn og årslønnsvekst bygger i hovedsak på prinsipper og forutsetninger som utvalget har lagt til grunn i tidligere rapporter. Utvalget understreker at en med dette ikke har tatt standpunkt til eventuelle andre prinsipper som partene måtte ønske å legge til grunn under forhandlinger.

Årslønnsvekst for hovedgrupper

Beregningsutvalget presenterer tall for gjennomsnittlig årslønn både for heltidsansatte, dvs. arbeidstakere som har utført et fullt avtalefestet normalt årsverk uten overtid og gjennomsnittlig lønn per årsverk. Det siste begrepet omfatter både heltids- og deltidsansatte der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter. Beregningene av lønnsnivå og lønnsvekst er ført fram til 2000 og gjengis i tabellene 3.1 og 3.2. Begge tabellene bygger på lønnsstatistikk for gruppene og på opplysninger om reguleringstidspunkter i de enkelte år.

Statistisk sentralbyrå har i de senere år foretatt en full omlegging av lønnsstatistikken i privat sektor. En har fått en individbasert statistikk som per i dag dekker alle lønnstakere med unntak av hotell- og restaurantvirksomhet og primærnæringene, og som er sammenlignbar mellom næringer, jf. boks 3.1. Det er tall etter den nye lønnsstatistikken for årene 1997-2000.

Boks 3.1 Ny lønnsstatistikk i privat sektor

Statistisk sentralbyrå har etablert ny strukturstatistikk for lønn, en statistikk som en gang per år kartlegger nivå, fordeling og endring i lønn. Statistikken er enhetlig og dekker per i dag alle næringer i privat sektor med unntak av hotell- og restaurantvirksomhet og primærnæringene. Den er utviklet i tråd med EØS-retningslinjer på området og i nært samarbeid med partene i lønnsoppgjøret for å dekke krav til forhandlingsstatistikk.

Dekning

Statistikken bygger på opplysninger fra et utvalg av bedrifter i alle næringshovedområder ¹⁾ med unntak av primærnæringene og hotell- og restaurantvirksomhet. Utvalgene varierer i størrelse fra om lag 40 til 80 prosent (i gjennomsnitt om lag 67 prosent) av alle ansatte i næringshovedområdet, alt avhengig av i hvor stor grad næringen er omfattet av krav fra forhandlingsstatistikken. Det innhentes opplysninger på individnivå i alle næringer og for alle ansatte uavhengig av stilling og arbeidstid.

Lønnsbegrep

Strukturstatistikken for lønn er basert på kontantlønnsbegrepet, gjennomsnittlig månedsfortjeneste. I månedsfortjenesten inngår fast avtalt

lønn inkl. faste tillegg, uregelmessige tillegg og bonuser. Lønnsbegrepet omfatter ikke overtidsgodtgjørelse og naturalytelser, men det innhentes opplysninger om overtidsgodtgjørelse og gis tall for gjennomsnittlig overtidsgodtgjørelse per måned som en tilleggsopplysning. Den faste avtalte lønnen er gitt for en oppgitt lønnsperiode (per time, dag, uke, 14 dager, måned osv.), mens de andre lønnskomponentene er for perioden «hittil i år». Lønnsendringer inngår fra det tidspunkt de er avtalt, slik at tidspunktet for eventuelle etterbetalinger ikke påvirker den beregnede lønnsutviklingen.

Arbeidstid

I lønnsstatistikken innhentes opplysninger om avtalt arbeidstid og overtidstimer. Avtalt arbeidstid blir benyttet som basis for å definere om en arbeidstaker er heltidsansatt eller deltidsansatt. I lønnsstatistikken blir heltid definert som arbeidstid på 33 timer eller mer per uke. Det skilles ikke mellom arbeid på skift/turnus og på dagtid. Videre benyttes avtalt arbeidstid for å beregne månedsfortjeneste for arbeidstakere som har timelønn. Avtalt arbeidstid er eksklusive spisepauser. Det gjøres ingen fradrag for fravær grunnet ferie, sykdom, permisjon e.l. For arbeidstakere som har en varierende arbeidstid fra uke til uke blir det innrapportert gjennomsnittlig arbeidstid per uke for året eller for siste måned.

Kjennemerker

SSB samler videre inn opplysninger om alder, kjønn og stilling for den enkelte ansatte. Stillingskodene og stillingsbetegnelsene SSB får inn, er kjente betegnelser innen de enkelte næringsområder. Det foretas omkodning til stillingskoder i tråd med internasjonale anbefalinger og for å kunne rapportere statistikken etter de retningslinjer SSB har på området. I den nye lønnsstatistikken nyttes standard for yrkesklassifisering (Standard for yrkeskodning C 521 STYRK) som er den norske versjonen av den internasjonale yrkesstandarden ISCO-88. Kompetansenivå og spesialisering er de to hovedprinsippene standarden bygger på for å klassifisere yrkesutøvere etter yrke. SSB kopler også til datamaterialet opplysninger om høyeste fullførte utdanning fra registeret over befolkningens høyeste utdanning. Her gjenstår det fortsatt en god del arbeid for å få til en stillingskodning som har nok detaljert informasjon for sentrale brukere av statistikken.

Status

Strukturstatistikken ble etablert første gang per oktober 1997. Det ble for samme tidspunkt gjennomført tellinger etter gammelt opplegg (dobbel-telling). Dette ble også gjentatt ved tellingen per oktober 1998 for arbeiderstatistikken i NHO-bedrifter. Fra og med oktober 1999 er SSBs nye strukturstatistikk også her det eneste datagrunnlaget.

Kvartalsstatistikk

SSB har arbeidet med etablering av en ny kvartalsvis lønnsindeks. Hovedhensikten med denne indeksen er måling av lønnsendring gjennom året til bruk i konjunkturovervåkingen. Det er siden 1. kvartal 1998 innhentet opplysninger for et utvalg av bedrifter i noen hovednæringsområder. Utvalget er trukket blant de bedriftene som er med i strukturstatistikken og det foretas rotasjon av utvalget en gang i året. SSB publiserer nå endringstall etter den kvartalsvise lønnsstatistikken for industri, olje- og gassutvinning og bergverksdrift, bygg- og anleggsvirksomhet, samferdsel, varehandel og forretningsmessig tjenesteyting og eiendomsdrift. Etter hvert vil de kvartalsvise lønnsindeksene bli utvidet til å omfatte de samme næringsområder som strukturstatistikken. De kvartalsvise lønnsindeksene blir publisert om lag tre måneder etter statistikkkvartalets utløp.

¹⁾ I følge Standard for næringsgrupper 1994 (C 182)

Boks 3.2 Grunnlag og metoder for beregning av lønnsnivå og lønnsvekst

Lønnsstatistikken som innhentes har noe ulik dekningsgrad for de enkelte næringene. I lønnsstatistikken er også tatt med lønnstakere som ikke omfattes av tariffoppgjørene.

Beregningene av lønnsnivå og lønnsvekst i tabellene 3.1 og 3.2 er basert på oppgaver over time- eller månedsfortjeneste eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre typer tillegg. Dvs. at månedsfortjenesten består av fast avtalt lønn inkl. faste tillegg, uregelmessige tillegg og bonuser. Uregelmessige tillegg omfatter bl.a. tillegg for ubekvem arbeidstid, utkallingstillegg, skifttillegg, smusstillegg, offshoret tillegg og andre tillegg som følge av arbeidets art. Uregelmessige tillegg er som regel knyttet til spesielle arbeidsoppgaver eller arbeidstider.

Beregningene inneholder de samme lønnskomponentene for alle grupper. I privat sektor er dette sikret gjennom SSBs nye lønnsstatistikk. I offentlig sektor produseres lønnsstatistikkene ved hjelp av registre i henholdsvis Arbeids- og administrasjonsdepartementet og Kommunenes Sentralforbund. Lønnsbegrepene her er forenlig med de i SSBs nye lønnsstatistikk. I lønnskomponentene inngår lønnstillegg som kan ha bakgrunn i spesielle forhold i en bransje, f.eks. skifttillegg og ulempetillegg. Videre inngår bonus i lønnsbegrepet. Derimot inngår ikke opsjoner og fordel ved aksjer til underkurs, jf. boks 3.1 for nærmere omtale av lønnsbegrepet.

Beregningene av lønnsnivå og lønnsvekst er utført både for heltidsansatte, dvs. for lønnstakere som har utført et fullt normalt årsverk og for et beregnet årsverk. Et fullt normalt årsverk svarer imidlertid ikke til det samme antall arbeidstimer for alle lønnstakergrupper. Begrepet «bereg-

net årsverk» omfatter både heltids- og deltidsansatte der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter. Ved beregningene forutsettes det at det gis godtgjørelse for ferie- og sjukefravær som er lik lønnsinntekten for arbeidet tid av tilsvarende lengde som fraværet.

I noen områder står deltidsansatte for en stor del av årsverkene. I det kommunale- og fylkeskommunale tariffområdet arbeider om lag 58 prosent av de ansatte deltid (utfører om lag 40 prosent av årsverkene), mens andelen er vel 40 prosent i varehandelen (utfører om lag $\frac{1}{4}$ av årsverkene) og om lag $\frac{1}{3}$ i skoleverket (utfører om lag $\frac{1}{4}$ av årsverkene). For de andre gruppene/næringene i tabellene 3.1 og 3.2 ligger deltidsandelen rundt 20 prosent eller lavere.

Fram til og med 1998 var metoden for beregning av årslønn og årslønnsvekst i tabellene 3.1 og 3.2 annerledes for arbeidere i NHO-bedrifter enn for de andre gruppene i tabellen. Hovedårsaken til ulik metode var at for arbeidere registrerte en timefortjenesten for alle kvartaler, mens en for de fleste grupper av månedslønne bare registrerte den faste månedsfortjenesten en gang i året. Fra og med 1999 registrerer en fast avtalt lønn en gang i året også for arbeidere i NHO-bedrifter. For ansatte i NHO-bedrifter innhentes det i tillegg opplysninger om fast avtalt lønn «hittil i år», dvs. fra årsskiftet til tellingstidspunktet for statistikken (september/oktober).

For arbeidere i NHO-bedrifter ble årslønn og årslønnsvekst fram til og med 1998 beregnet ved å legge til grunn gjennomsnittlig timefortjeneste eksklusiv overtidsbetaling omregnet til 37,5 t/uke multiplisert med 1950 timer i året.

For gruppene/næringene i tabellene 3.1 og 3.2 med unntak av for arbeidere og funksjonærer i NHO-bedrifter, beregnes årslønn for et bestemt år ved å ta utgangspunkt i lønnsstatistikken for vedkommende år, f. eks. i oktober. En kan dermed anslå økningen i den faste avtalte lønnen siden oktober året før. I tillegg innhentes det for alle grupper opplysninger om uregelmessige tillegg «hittil i år», f. eks. skift- og smusstillegg, som inngår med $\frac{1}{9}$ i den totale månedsfortjenesten dersom statistikken tellingstidspunkt er i oktober. Bonus o.l. innhentes for de 4 siste kvartaler og inngår med $\frac{1}{12}$.

Økningen i den faste avtalte lønnen deles i tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning. Tariffmessig lønnsøkning anslås på grunnlag av tariffavtaler og kan fordeles på bestemte tidspunkter i 12-måneders perioden. Lønnsglidningen, som beregnes som en restpost, blir fordelt på ett eller flere tidspunkter for de ulike gruppene. Beregningsmåten fører til at fordelingen av veksten på de enkelte år er usikker.

For arbeidere og funksjonærer i NHO-bedrifter tas det ved beregning av årslønn utgangspunkt i lønnsstatistikken for de 9 første månedene for alle lønnskomponenter, dvs. avtalt lønn, uregelmessige tillegg og bonus. I tillegg har en avtalt lønn per 1. oktober.

Under forutsetning av at det ikke gis sentrale tillegg de siste tre månedene av året eller det foreligger andre opplysninger om lønnsutviklingen, har utvalget lagt til grunn at lønnsnivået per september/oktober holder seg på samme nivå ut året. Dette gjelder bl.a. for funk-

sjonærer og arbeidere i NHO-bedrifter, ansatte i HSH-bedrifter i varehandel, bank, forsikring, staten, skoleverket og kommunene. Informasjon fra den kvartalsvise lønnsindeksen viser en viss lønnsvekst for noen grupper i privat sektor fra september/oktober og ut året som hittil ikke har vært fanget opp av beregningsoppleggene. Utvalget har derfor satt i gang et arbeid for å se på om kvartalsstatistikken kan brukes til å beregne lønnsvekst og overheng for tariffområder. Dette arbeidet kan medføre at tallene for lønnsvekst og overheng de siste par årene kan bli revidert for enkelte tariffområder.

Det legges til grunn at bonus fordeler seg jevnt over året (fast påslag per tidsenhet, f.eks. per måned), mens veksten i uregelmessige tillegg fra året før som et utgangspunkt legges til avtalerevisjonen 1.4 eller 1.5 alt etter hvilken gruppe en ser på. Det gjelder både privat og offentlig sektor bortsett fra for arbeidere og funksjonærer i NHO-bedrifter. Her kan sammenhengen mellom avtalt lønn «hittil i år» og på tellingstidspunktet og informasjon om tariff tilleggene si noe om når veksten i uregelmessige tillegg er kommet.

Bonus i f.eks. 4. kvartal 2000 får vi oversikt over i januar/februar 2002. Først da kan vi beregne endelig årslønn for 2000.

I beregningene av årslønn for heltidsansatte i privat sektor inngår de som har en avtalt arbeidstid på 33 timer eller mer i uken. Dette er i samsvar med heltidsdefinisjonen i offisiell lønnsstatistikk.

Av tabellene 3.1 og 3.2 framgår lønnsutviklingen i noen store forhandlingsområder. Størrelsen på lønnsveksten har variert og viste en fallende tendens fram til 1993/1994. Deretter har veksttakten økt noe igjen, særlig fra 1997 til 1998. I 1999 og 2000 har veksttakten avtatt. Unntaket er ansatte i skoleverket og i forretnings- og sparebanker i 2000. Den forholdsvis sterke lønnsveksten i skolesektoren skyldes spesielle tillegg, jf. omtale av lønnstilleggene i skolesektoren i 3.2.5.

Fra 1999 til 2000 kan lønnsveksten i de store forhandlingsområdene beregnes til 4,5 prosent både for arbeidere i industrien i NHO-bedrifter, for heltidsansatte i HSH-bedrifter i varehandelen og for statsansatte. For kommuneansatte er veksten beregnet til 4,0 prosent, mens veksten har vært 4,7 prosent for industrifunksjonærer i NHO-bedrifter. Den sterkeste gjennomsnittlige lønnsveksten fra 1999 til 2000 har det vært blant ansatte i skoleverket og i forretnings- og sparebanker, henholdsvis 6,0 prosent og 5,4 prosent.

Tabell 3.1: Beregnet årslønnsvekst for noen store forhandlingsområder. Heltidsansatte¹⁾

	Industriar beidere ²⁾	Industrifun ksjonærer ³⁾	HSH- bedrifter i varehandel ⁴⁾	Forretnings- og sparebanker ⁵⁾	Statsa nsatte	Skole verket	Kommun eansatte
1990-91		5,4	5,9	5,9			
1991-92		3,8	3,6	3,0			

Tabell 3.1: Beregnet årslønnsvekst for noen store forhandlingsområder. Heltidsansatte¹⁾

	Industriarbeidere ²⁾	Industrifunksjonærer ³⁾	HSH-bedrifter i varehandel ⁴⁾	Forretnings- og sparebanker ⁵⁾	Statsansatte	Skoleverket	Kommuneansatte
1992-93		3,5	3,5	3,6			
1993-94		3,5	3,3	3,8			
1994-95		3,8	4,0	3,7			
1995-96		4,3	5,4	4,7			
1996-97		4,7	4,1	4,9			
1997-98		6,8	6,1	6,8			
1998-99		4,7	4,9	5,2			
1999-2000		4,7	4,5	5,4	4,5	6,0 ⁶⁾	
1990-95		21,7	22,0	21,6			
Gj. sn per år		4,0	4,1	4,0			
1995-2000		27,9	27,7	30,1			
Gj. sn per år		5,0	5,0	5,4			
Årslønn 2000, kr		352 600	258 100	328 400	287 000	288 100	

¹⁾I beregningene av årslønn fra og med 1997 for heltidsansatte i privat sektor inngår de som har en avtalt arbeidstid på 33 timer eller mer i uken. Dette er i samsvar med heltidsdefinisjonen i offisiell lønnsstatistikk for privat sektor.

²⁾Industriarbeidere i NHO-bedrifter

³⁾Industrifunksjonærer i NHO-bedrifter

⁴⁾Omfatter varehandelsbedrifter som er medlemmer i HSH. Lønnsveksten i HSH-området fra 1998 til 1999 er sterkt preget av at langt flere HSH-bedrifter er med i statistikken for 1999 enn i tidligere år. På individnivå har økningen vært særlig stor for personer i stillingsgrupper med lønn under gjennomsnittet for HSH-bedrifter, noe som har trukket lønnsveksten ned. Tallet i tabell 3.1 for 1998-99 gjelder for ansatte i identiske bedrifter, dvs. bedrifter som er med i statistikken både i 1998 og 1999. I varehandelen totalt er årslønnsveksten fra 1998 til 1999 beregnet til 5,0 prosent, i engroshandel totalt til 4,8 prosent og i detaljhandel totalt til 3,7 prosent, se vedleggstabell 9.5.

⁵⁾Forretnings- og sparebanker. Fondsmeglere i finansinstitusjoner kom med i statistikken i 1995. Disse er ikke med i veksttallet for 1994-95, men er med i årene etter. Lønnsveksten fra 1998 til 1999 er påvirket av utbetaling i Kredittkassen fra et "ansettelsesfond" som ble bygd opp gjennom avsetninger i 1997 og 1998. Årslønnsveksten i 1999 utgjorde om lag 1,2 prosent for hele tariffområdet.

⁶⁾Kompensasjon for endringer i særavtalen om arbeidstid trakk opp lønnsveksten med om lag 1,4 prosentpoeng.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Det bør utvises forsiktighet ved sammenlikning mellom gruppene. Dette gjelder særlig ved vurdering av utviklingen i ett enkelt år. Videre kan variasjoner i lønnsutviklingen mellom grupper bl.a. ha sammenheng med endringer i sammensetningen av arbeidsstyrken, endringer i stillingsstruktur m.m, se boks 3.3.

Tabell 3.2: Beregnet lønnsvekst for noen store forhandlingsområder. Per beregnet årsverk ¹⁾.

	Industriar- beidere ²⁾	Industrifun- ksjonærer ³⁾	HSH- bedrifter i varehandel ⁴⁾	Forretnings- og sparebanker ⁵⁾	Statsa- nsatte	Skole- verket	Kommun- eansatte
1990-91	4,8				4,9	3,8	5,5
1991-92	3,0				4,3	3,6	2,9
1992-93	2,4				2,6	2,1	2,5
1993-94	2,9				2,2	1,7	2,4
1994-95	3,4				3,1	2,7	2,8
1995-96	4,2				4,4	4,1	4,4
1996-97	3,7				4,3	3,5 ⁸⁾	3,9
1997-98	5,6				6,4	5,8	5,9
1998-99	4,7			5,1	4,7 ⁶⁾	4,5	5,0
1999-2000	4,5			5,3	4,5	6,0 ¹⁰⁾	4,0
1990-95	17,6				18,3	14,7	17,1
Gj. sn per år	3,3				3,4	2,8	3,2
1995-2000	24,8				26,8	26,3	25,4
Gj. sn per år	4,5				4,9	4,8	4,6
Lønn 2000, kr	253 9000			319 300	284 400	284 300	250 400

¹⁾Begrepet "per årsverk" omfatter både heltids- og deltidsansatte der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter

²⁾Omfatter industriarbeidere som inngår i NHO-bedrifter. Lønnsveksttallene er for industriarbeidere med gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid, for dagarbeidere betyr dette 37,5 t/uke

³⁾Omfatter industrifunksjonærer i NHO-bedrifter

⁴⁾Omfatter varehandelsbedrifter som er medlemmer i HSH

⁵⁾Se fotnote 5 i tabell 3.1

⁶⁾Eksklusiv BA-selskapene ⁸⁾.

⁷⁾Omfatter alle stillinger knyttet til undervisningen lønnet i samsvar med avtaler inngått mellom staten og hovedsammenslutningene i staten/Norsk Lærerlag.

⁸⁾Veksten fra 1996 til 1997 er påvirket av at det kom inn en ny stor gruppe i statistikken i 1997 med lavere gjennomsnittslønn. Antall årsverk på grunnttrinnet økte med vel 5000 årsverk, noe som bidro til å trekke lønnsveksten for skoleverket totalt ned. I perioden 1.10.96 til 1.10.97 var veksten i månedsfortjenesten 3,9 prosent totalt, mens den var 5,7 prosent for identiske personer.

⁹⁾Omfatter primærkommunene og fylkeskommunene og andre virksomheter som er medlemmer i KS. Oslo og Bærum er ikke med i tallene i perioden 1990-94. Oslo er heller ikke med for 1995-2000.

8. Omfatter NSB BA og Posten Norge BA. Dette er såkalte særlovselskaper hvor organisasjonsmodellen er hentet fra aksjeselskapsloven. BA betyr «begrenset ansvar», og innebærer at det er staten som eier som har begrenset ansvar for selskapet og ikke selskapet selv. For de ansatte i NSB BA og Posten Norge BA gjelder lov om offentlige tjenestevister og deler av tjenestemannsloven. Dette har gjort det nødvendig med særlov, selv om de ellers er organisert som aksjeselskap.

¹⁰⁾Kompensasjon for endringer i særavtalen om arbeidstid trakk opp lønnsveksten med om lag 1, 4 prosentpoeng.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Vedleggstabell 9.5 viser lønnsutviklingen for noen flere grupper.

Tallene i utvalgets rapporter har tradisjonelt hatt mest fokus på å beskrive utviklingen over tid i lønn og de komponenter som har bidratt til denne. Selve lønnsnivået er gitt bare for enkelte år. Vedleggstabellene 9.6 og 9.7 viser lønnsnivå og lønnsutvikling i årene 1997-2000 for visse *utdanningsgrupper*. Tabell 9.6 viser også lønnsnivå og lønnsutvikling for utdanningsgrupper etter kjønn. Tabellene mangler tall for fagutdanning, noe utvalget vil komme tilbake til i senere rapporter.

Vedleggstabellene 9.6 og 9.7 er framkommet ved å koble lønnsstatistikken mot registeret over befolkningens høyeste utdanning. Tabellene viser lønnsnivå og lønnsutvikling for heltidsansatte fordelt på kjønn (9.6) og for et beregnet årsverk (9.7). Imidlertid har vi foreløpig bare tall per årsverk for næringene i privat sektor. Det er liten forskjell mellom lønnsnivået for heltidsansatte og lønn per årsverk i de ulike næringene bortsett fra i varehandelen der omfanget av deltidsarbeid er størst i de gruppene i privat sektor som er med i tabellene 9.6 og 9.7.

Den sterkeste lønnsveksten i perioden 1997-2000 har det vært for utdanningsgruppene med til og med 4 års utdanning og mer enn 4 års utdanning på høyskole eller universitet i industrien, skoleverket og i varehandelen, jf. tabell 9.6. Tabellen viser videre at det er betydelige lønnsforskjeller for samme utdanningsgrupper mellom de ulike næringer/sektorer. Kvinner har stort sett i alle næringer og i alle utdanningsgrupper hatt en sterkere lønnsvekst enn menn i perioden 1997-2000.

I vedleggstabell 9.8 vises lønnsutviklingen per årsverk for utdanningsgrupper i det kommunale tariffområdet. Utdanningsgrupperingen her er ikke sammenlignbar med grupperingen i vedleggstabellene 9.6 og 9.7.

I vedleggstabell 9.9 vises lønnsnivå og lønnsutvikling per heltidsekvivalent for *deltidsansatte* i enkelte næringer i privat sektor. Regnet per heltidsekvivalent har lønnsutviklingen for deltidsansatte vært sterkere enn for heltidsansatte i industrien i alt (arbeidere og funksjonærer under ett) i perioden 1997-2000, mens i næringene bygg- og anleggsvirksomhet, varehandel og finanstjenester har lønnsutviklingen vært noe svakere. Per heltidsekvivalent utgjør gjennomsnittlig lønnsnivå for deltidsansatte 89 prosent av nivået for heltidsansatte i industri og bygg- og anlegg, mens det utgjør 73 prosent i varehandel og 77 prosent i finanstjenester.

I tabell 3.3 har en beregnet gjennomsnittlig lønnsutvikling for to hovedsektorer:

- ansatte i industrien
- ansatte i offentlig forvaltning

Samlet årslønnsvekst fra 1999 til 2000 for alle grupper er beregnet til 4,4 prosent mot 5,1 prosent året før. For ansatte i industrien i tabell 3.3 vises lønnsutviklingen både for ansatte i NHO-bedrifter og for industrien totalt. Om lag ³/₄ av sysselsettingen i industrien er i NHO-bedrifter. Tabellen viser at lønnsveksten i offentlig forvaltning har vært noe svakere enn i industrien i

NHO- bedrifter i perioden 1990-2000. Dette skyldes hovedsakelig svakere lønnsvekst i første halvdel av perioden. Forskjellen i lønnsvekst mellom NHO bedrifter i industrien og i industribedrifter under ett var forholdsvis stor både i 1999 og 2000, men har vært ganske lik samlet over de to årene.

Tabell 3.3: Årslønnsvekst i prosent for alle grupper og for to hovedsektorer i økonomien.

År	Alle grupper ¹⁾	Industrien		Offentlig forvaltning ²⁾
		Alle bedrifter	NHO-bedrifter	
1990-91	5,3		5,1	4,9
1991-92	3,6		3,3	3,5
1992-93	2,9		2,9	2,4
1993-94	2,7		3,1	2,2
1994-95	3,0		3,6	2,8
1995-96	4,4		4,2	4,3
1996-97	4,3		4,1	3,9
1997-98	6,2		6,1	6,0
1998-99	5,1	5,5	4,7	4,8
1999-2000	4,4	4,0	4,6	4,6
1990-2000	50,7		50,4	47,1
Gj.sn per år	4,2		4,2	3,9
Årslønn 2000	279 900	276 700	294 000	267 600

¹⁾Beregning basert på statistikk for grupper som samlet mottar knapt 90 prosent av samlet utbetalt lønn i Norge. Før 1998 omfatter gjennomsnittet gruppene i tabellene 3.1 og 3.2 samt ansatte i forretningsmessig tjenesteyting og eiendomsdrift, forsikring og uorganiserte bedrifter i varehandel. Fra og med 1998 er også ansatte i uorganiserte bedrifter i bygg- og anleggsvirksomhet og industri med, noe som har ført til at i forhold til i tidligere rapporter er lønnsveksten for alle grupper fra 1998 til 1999 justert opp fra 4,9 prosent til 5,1 prosent og lønnsnivået justert ned. Ansatte i uorganiserte bedrifter i bygg- og anlegg og industri har i gjennomsnitt lavere lønnsnivå enn i organiserte bedrifter.

²⁾Omfatter det kommunale- og det statlige tariffområdet. For de to siste årene er NSB BA og Posten Norge BA ikke med i tallene.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

I tabell 3.4 er årslønnsveksten de siste årene for hovedgruppene i tabellene 3.1 og 3.2 splittet opp i bidrag fra overheng, bidrag fra sentralt fastlagte tariff tillegg og bidrag fra lønns glidning. I offentlig sektor har bidraget fra lønns glidningen i perioden 1996-2000 ligget i størrelsesorden 0-0,8 prosentpoeng i året. For gruppene i privat sektor har det variert mellom 1 og 2,2 prosentpoeng unntatt for industrifunksjonærer. For store grupper industrifunksjonærer avtales ikke sentrale tillegg. For disse avtales alle tillegg lokalt, blant annet som resultat av lokale forhandlinger. Dette medfører at all lønnsendring for disse betraktes som lønns glidning i hht. Beregningsutvalgets definisjon av dette.

Tallene i tabell 3.4 for industriarbeidere, staten, skoleverket og kommunene er basert på lønn per årsverk. For de andre er det lønn for heltidsansatte.

Boks 3.3 Strukturendringer

Lønnsutviklingen for en gruppe kan være påvirket av flere forhold som f. eks. endring i kvalifikasjoner/utdanning blant arbeidstakerne, endringer i stillingsstruktur, forskyvninger i timeverkene mellom bransjer/bedrifter med ulikt lønnsnivå, endret omfang av skiftarbeid og med endringer i sammensetningen av arbeidsstyrken (f. eks. alder og endringer i andelen menn/kvinner). For mange grupper gir lønnsstatistikken begrenset informasjon om slike endringer. Utvalget mener en bør være forsiktig med å trekke bastante konklusjoner om forskjeller i lønnsutviklingen mellom ulike grupper/næringer fordi strukturendringer kan virke noe forskjellig. Særlig gjelder dette over en så lang tidsperiode som i tabellene 3.1 og 3.2.

Utvalget har fått beregnet hva endringer i aldersstrukturen har betydd for lønnsveksten for noen grupper. På slutten av 1980-årene og begynnelsen av 1990-årene utgjorde den en forholdsvis stor andel av lønnsveksten for disse gruppene, men har avtatt de siste årene og var nær null i 1996 og negativ for noen grupper i 1997. For 1998 foreligger det tall for ansatte i bank og forsikring.

Endringer i lønnsveksten som følge av endringer i aldersstrukturen kan bl.a. komme av at andelen yngre arbeidstakerne blir redusert ved oppsigelser/innskrenkninger. Yngre arbeidstakere har vanligvis lavere lønn enn gjennomsnittet og slike endringer i sysselsettingen trekker lønnsveksten opp. Endringer i aldersstrukturen kan også skyldes liten nyrekruttering/stagnasjon i sysselsettingen i mange områder og/eller at rekrutteringen skjer på høyere lønnsnivå (alder) enn gjennomsnittet fra før. Slike endringer trekker vanligvis lønnsveksten opp. I 1997 med økning i sysselsettingen var det f. eks. i funksjonærgruppa i NHO-bedrifter en rekruttering av yngre aldersgrupper med lønnsnivå noe under gjennomsnittet, noe som trakk samlet lønnsvekst ned.

Lønnsøkning som følge av endringer i aldersstrukturen antas å fordele seg noenlunde jevnt over året, og denne formen for lønnsøking er derfor lagt til midt i året (1.juli).

**Tabell 3.4: Samlet årslønnsvekst fra året før dekomponert i overheng, tariff tillegg og lønns-
glidning. 1996-2000.**

	1996	1997	1998	1999	2000	Gj. sn 1996-2000
Industriarbeidere: Årslønns-	4,2 1,2	3,7 1,6	5,6 1,3	4,7 2,8	4,5 1,2	1,7
vekst Herav: Overheng Tariff-	1,4 1,6	0,6 1,5	2,7 1,6	0,2 1,7	1,1 2,2	
illegg Lønns- glidning						

**Tabell 3.4: Samlet årslønnsvekst fra året før dekomponert i overheng, tariff tillegg og lønns-
glidning. 1996-2000.**

	1996	1997	1998	1999	2000	Gj. sn 1996-2000
<i>Industrifunksjonærer: Årslønns- vekst Herav: Overheng Lønns- glidning</i>	4,3 1,7 2,6	4,7 2,2 2,5	6,8 2,3 4,5	4,7 3,3 1,4	4,7 2,0 2,7	2,7
<i>HSH-bedrifter i varehandel: Årslønnsvekst Herav: Overheng Tariff tillegg Garantit tillegg Lønns glidning</i>	5,4 1,5 2,1 0,2 1,6	4,1 1,6 1,0 0,2 1,3	6,1 1,1 3,2 0,1 1,7	4,9 ²⁾ 1,7 0,8 0,3 2,1	4,5 1 ¹ ₄ 1,8 0,1 1 ¹ ₄	1,6
<i>Forretnings- og sparebanker: Årslønnsvekst Herav: Overheng Tariff tillegg Lønns glidning</i>	4,7 1,6 2,0 1,1	4,9 1,5 1,4 2,0	6,8 1,5 3,1 2,2	5,2 2,3 1,0 1,9	5,4 1,3 0,9 3,2	2,1
<i>Statsansatte: Årslønnsvekst Herav: Overheng Tariff tillegg Lønns glidning</i>	4,4 1,6 2,6 0,2	4,3 2,2 1,5 0,6	6,4 1,8 3,8 0,8	4,7 ³⁾ 3,7 ³⁾ 0,6 ³⁾ 0,4 ³⁾	4,5 1,4 2,3 0,8	0,6
<i>Skoleverket: Årslønnsvekst Herav: Overheng Tariff tillegg Endring arbeidstidsavtale Lønns glidning</i>	4,1 1,4 2,6 0,1	3,5 ¹⁾ 2,0 1,6 -0,1	5,8 1,3 4,0 0,5	4,5 3,7 0,7 0,1	6,0 1,1 3,1 1,4 0,4	0,2
<i>Kommuneansatte: Årslønnsvekst Herav: Overheng Tariff tillegg Lønns glidning</i>	4,4 1,1 3,0 0,3	3,9 2,6 0,9 0,4	5,9 1,3 4,3 0,3	5,0 4,4 0,2 0,4	4,0 0,8 2,8 0,4	0,4

¹⁾Tallet er påvirket av at det kom inn en ny stor gruppe i statistikken i 1997, se fotnote 8, tabell 3.2.

²⁾Se fotnote 4, tabell 3.1

³⁾Fra og med 1999 er beregningene eksklusiv BA-selskapene.

Kilde: Kilde: Beregningsutvalget, Kommunenes Sentralforbund og Arbeids- og administrasjonsdepartementet

3.2 Lønnsutviklingen i enkelte tariffområder

3.2.1 Innledning

I dette avsnittet gis det en oversikt over lønnstilleggene både i 2000 og 2001 i en del tariffområder. Innføring av den femte ferieuken var også en del av lønnsoppgjøret i 2000. Både i privat og offentlig sektor ble det avtalt at den resterende delen av den femte ferieuken tas ut med 2 feriedager i 2001 og de øvrige 2 i 2002. Opptjeningen av 2 ekstra feriedager både i 2000 og 2001, vil ikke føre til økt årslønn, etter den beregningsmetoden utvalget benytter. I privat sektor vil imidlertid opptjeningen isolert sett øke veksten i de påløpte kostnadene per arbeidet time med om lag 0,8 prosentpoeng i hvert av årene.

Regnskapsforskriftene for kommunene innebærer at det må avsettes midler til feriepenger året før utbetalingen skjer. I kommunal- og fylkeskommunal sektor ble denne merutgiften beregnet til 1,1 mrd kr i 2000. I staten avsettes det ikke midler til feriepenger året før utbetalingen skjer, slik som prinsippene er for privat sektor og for kommunesektoren. Budsjettvirkningen eller kostnadene av økt ferie for statsansatte i 2001 og 2002 vil derfor i hoved-

sak komme i disse to årene. For skoleverket er de 2 ekstra feriedagene både i 2001 og 2002 tatt ut i penger i stedet for redusert tilstedeværelsesplikt, jf. 3.2.5.

I varehandel kan deltidsansatte som arbeider 3 dager eller mindre per uke kreve at den avtalefestede ferien plasseres i arbeidsfrie perioder.

3.2.2 Lønnsutviklingen for arbeidere i NHO-området

- *For INDUSTRIARBEIDERE steg lønn per årsverk (både heltid og deltid) fra 1999 til 2000 med 4,5 prosent, mens veksten året før var 4,7 prosent, basert på statistiske opplysninger fra 1. januar til 1. oktober de respektive årene.*

Lønnsveksten for kalenderåret bygger på at lønnsnivået per 1. oktober 2000 gjelder fram til 31. desember 2000, på samme måte som for sammenligningsperioden i 1999

Tabell 3.5 viser utviklingen i timefortjenesten, fordelt på tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning for voksne arbeidere i industrien (menn + kvinner) fra samme periode året før. Timefortjenestene er beregnet eksklusive overtidstillegg og omregnet til 37,5 t/uke.

Lønnsoppgjøret for arbeidere i LO-/NHO-området ble gjennomført som et samordnet oppgjør. Etter streik og fornyet mekling ble tilleggene gitt med virkning fra konfliktens slutt 9. mai 2000 innenfor alle arbeidergrupper. Gjennomsnittlig tariff tillegg for industriarbeidere ble kr 2,11, eksklusive prosent tillegg. Vanligvis omfatter slike tillegg noe i underkant av 5 prosent av tillegget på grunnsatsene, slik at det totale tariff tillegg for industriarbeidere beregnet på Beregningsutvalgets årslønnsbegrep kan beregnes til tilnærmet kr 2,20.

Etter den beregningsmåten Beregningsutvalget benytter, kan lønnsoverhendet inn i 2000 beregnes til 1,2 prosent. Tariff tillegg slår ut med et bidrag på 1,1 prosent i årslønnsveksten fra 1999 til 2000. Bidraget fra lønnsglidningen i 2000 (fra det nivået som var registrert per 1. oktober 1999) er således beregnet til 2,2 prosent.

På grunn av ny form for lønnsregistrering er imidlertid forholdet mellom beregningene for lønnsoverheng og bidrag fra lønnsglidning det påløpende år mer usikker enn tidligere.

Bidraget fra lønnsglidningen har de siste 5 årene i gjennomsnitt vært 1,7 prosent. Fram til 1998 var imidlertid lønnsoverhendet beregnet på grunnlag av tall for 4. kvartal, slik at bidraget fra lønnsglidningen ble noe lavere.

Lønnsoverhendet for industriarbeidere inn i 2001 er på samme måte som inn i 2000 beregnet til 1,9 prosent mot 1,2 prosentpoeng året før. Vel et halvt prosentpoeng skyldes høyere tariff tillegg i 2000 og senere reguleringstidspunkter for disse tilleggene.

Avtalte tariff tillegg per 1. april 2001 bidrar til årslønnsveksten med om lag 0,8 prosentpoeng fra 2000 til 2001, slik at lønnsveksten før bidraget fra lønnsglidningen etter 1. oktober 2000 er 2,7 prosent fra 2000 til 2001.

De gjennomsnittlige *tariff tilleggene*, inklusive den direkte effekten av skift tillegg og andre tillegg knyttet til arbeidets art er beregnet til (totale nivå tillegg):

Per 1. april 1991: 134 øre/time, 1,5 prosent.

Per 1. april 1992: 38 øre/time, 0,4 prosent.

Per 1.april 1993:	65 øre/time, 0,7 prosent.
Våren 1994 ¹⁾ :	126 øre/time, 1,3 prosent.
Per 1.april 1995:	108 øre/time, 1,1 prosent.
Våren 1996 ²⁾ :	212 øre/time, 2,0 prosent.
Per 1.april 1997:	91 øre/time, 0,9 prosent.
Våren/sommeren 1998 ²⁾ :	432 øre/time, 3,7 prosent.
Per 1.april 1999:	28 øre/time, 0,3 prosent.
Per 9.mai 2000:	220 øre/time, 1,7 prosent.
Per 1.april 2001 ³⁾ :	148 øre/time, 1,1 prosent.

På grunn av forbundsvise lønnsreguleringer både i 1994, 1996 og 1998, ble sentrale lønnstillegg gitt fra det tidspunkt de enkelte bransjeavtalene hadde utløp. De fleste har utløp 31.mars.

1. Ca. $\frac{3}{4}$ av tariff tilleggene etter lønnsoppgjøret i LO-NHO området i 1994 gjaldt fra 2. kvartal 1994 og ca. $\frac{1}{4}$ gjaldt fra 3. kvartal.
2. Både i 1996 og 1998 var det en del arbeidskonflikter som resulterte i at tariff tilleggene ble gitt fra et noe senere tidspunkt enn det normale ved utløp av den enkelte tariffavtale eller bransjeavtale. Ca. $\frac{2}{3}$ av tillegget fikk virkning i 2. kvartal og ca. $\frac{1}{3}$ i 3. kvartal.
3. Anslag

Tabell 3.5: Tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning for industriarbeidere basert på timefortjenester ¹⁾ eksklusiv overtidsbetaling omregnet til 37.5 t/uke. Endring i prosent fra samme kvartal året før

Tidsrom	Lønnsøkning g per time	Tariffmessig økning	Herav:	
			Lønnsglidning	Lønnsglidning som prosentandel av total lønnsutvikling
1994 1.kvartal	2,9	0,8	2,2	75
1994 2.kvartal	2,7 ²⁾	1,1	1,7	62
1994 3.kvartal	3,0 ²⁾	1,3	1,7	55
1994 4.kvartal	3,0	1,3	1,7	57
1995 1.kvartal	2,9	1,3	1,6	55
1995 2.kvartal	3,5	1,4	2,1	59
1995 3.kvartal	3,6	1,1	2,5	69
1995 4.kvartal	3,6	1,1	2,5	69
1996 1.kvartal	4,2	1,1	3,1	74
1996 2.kvartal	3,8 ²⁾	1,4	2,4	66

Tabell 3.5: Tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning for industriarbeidere basert på timefortjenester¹⁾ eksklusiv overtidsbetaling omregnet til 37.5 t/uke. Endring i prosent fra samme kvartal året før

Tidsrom	Lønnsøkning per time	Herav:		Lønnsglidning som prosentandel av total lønnsutvikling
		Tariffmessig økning	Lønnsglidning	
1996 3.kvartal	3,9 ²⁾	2,1	1,8	47
1996 4.kvartal	4,6 ²⁾	2,1	2,5	55
1997 1.kvartal	3,6	2,0	1,6	44
1997 2.kvartal	4,3 ²⁾	1,6	2,7	62
1997 3.kvartal	3,9 ²⁾	0,9	3,1	79
1997 4.kvartal	3,4 ²⁾	0,9	2,5	75
1998 1.kvartal	3,5	0,9	2,6	74
1998 2.kvartal	5,6 ²⁾	3,0	2,6	47
1998 3.kvartal	6,1 ²⁾	3,9	2,2	36
1998 4.kvartal	7,2	3,9	3,3	46
1999	4,7	1,3	3,4	72
2000	4,5	1,2	3,3	73
1-3. kvartal 1999- 1-3. kvartal 2000	4,4	1,0	3,4	77
1. oktober 1999- 1. oktober 2000	4,5	1,8	2,7	61

¹⁾Gjennomsnittlig timefortjeneste eksklusiv overtidstillegg, betaling for helligdager, feriepenger o.l. Omregning av timefortjenestene til felles ukebasis har betydning bare når det er vesentlige endringer i arbeidstiden.

²⁾Korrigert for etterbetalinger.

Kilde: Kilde: NHOs kvartalsstatistikk frem til 1998. Fra 1999 er grunnlagsmaterialet innsamling til SSBs strukturstatistikk per 1. oktober og data for «hittil i år» (3 første kvartaler)

- *For arbeidere i BYGGEVIRKSOMHET innenfor LO-NHO-området steg årslønnsveksten fra 1999 til 2000 med 5,5 prosent, mot 5,8 prosent året før.*

Byggevirksomhet består av arbeidere innenfor tømrerfaget, murere, grunnarbeid innenfor stein-, jord- og sementarbeid, bygge- og tømmermestere, elektrotekniske installasjonsfirmaer, malermestere, rørleggerbedrifter, kobber- og blikkenslagermestere o.l.

Etter flere år med lav gjennomsnittlig lønnsvekst for byggevirksomhet før 1994, var det en jevnt stigende lønnsvekst fram til 98/99 (om lag 8 prosent fra 4. kvartal 1997 til 4. kvartal 1999). I 1999 og i starten av 2000 var det for denne sektoren en noe avtakende lønnsvekst. Lønnsveksten fra 1. oktober 1999 til 1. oktober 2000 på vel 6 prosent tyder på

en tiltakende lønnsvekst for arbeidere innenfor byggevirksomhet i LO-NHO-området utover i 2000.

Tarifftillegget for byggearbeidere i 2000 ble kr 1,70 per time, inklusive generelt tillegg og forbundsvise tillegg gjennom økning i minstelønnsattsene. Dette betyr isolert sett et bidrag på 1 prosent lønnsvekst fra 1999 til 2000. Den gjennomsnittlige lønnsveksten i bransjen styres imidlertid i større grad av typen arbeidsoppdrag med akkordbestemt avlønning etc.

Anleggsbransjen består av kraftlinjefirmaer og anleggsbedrifter med oppdrag både innenfor kraftverkssektoren, oljerelaterte virksomheter og veiprosjekter (inkl. tunnelarbeider).

For *bygge- og anleggsvirksomhet* under ett er lønnsveksten fra 1999 til 2000 beregnet til 5,3 prosent mot 5,6 prosent året før.

Samferdsel (arbeidere) i NHO-området omfatter rutebilsektoren (om lag 60 prosent), grossistbedrifter, spedisjonsfirmaer, oljeselskaper, m.v. (utgjør om lag 30 prosent) og andre virksomheter tilknyttet transport resten. Lønnsveksten for hele gruppen hadde en økning i årslønn fra 1999 til 2000 på 4,1 prosent.

Lønnsveksten for de 3 første kvartaler av 2000 i forhold til de samme kvartalene i 1999 var 3,9 prosent, mens lønnsveksten fra 1. oktober 1999 til 1. oktober 2000 var 4,7 prosent, noe som skyldes at de fleste grupper innenfor området fikk lavlønnstillegg ved tariffoppgjøret våren 2000.

Innenfor rutebilsektoren som utgjør den største gruppen, ble det i 2000 gitt et tarifftillegg på i størrelsesorden kr 3,70, mens grossister/speditører fikk kr 3,20, samt noen grupper lavere.

Tilsvarende vil tarifftilleggene for 2001 variere innenfor enkeltgrupper fra 1 kr/t til 3 kr/t avhengig av lønnsnivået innenfor respektive tariffavtaler.

3.2.3 Lønnsutviklingen for funksjonærer i NHO-bedrifter

- *Veksten i årslønn for industrifunksjonærer(heltid) i NHO-bedrifter ble 4,7 prosent fra 1999 til 2000, det samme som året før.*

Lønnsveksten for industrifunksjonærene (som utgjør vel 60 prosent av alle funksjonærer innenfor NHO-området) fra kalenderår til kalenderår har vært stabil.

Lønnsvekst «hittil i år» i 2000 (i praksis ca. 3 første kvartaler av året) i forhold til tilsvarende periode av 1999 var 4,4 prosent, mens tilsvarende vekst i fjor var 4,7 prosent. Lønnsveksten for «siste lønnsperiode» ved rapporteringstidspunkt, som i praksis betyr fra ca. 1. oktober 1999 til ca. 1. oktober 2000 var 5,5 prosent mot 4,7 prosent året før. Dette tyder på en tiltakende lønnsvekst utover i året 2000 og fører til at lønnsoverhenget for funksjonærer i NHO-området blir 3,2 prosent inn i 2001, mot 2,0 prosent inn i 2000.

NHO samler ikke lenger inn reguleringstidspunktene i løpet av året (siste gang 1997), men sammenstillingen mellom lønnsnivåene per 1. oktober og «hittil i år» (3 første kvartaler) bidrar til informasjonen, slik at man kan beregne kalenderårslønnsveksten. Som i andre områder, har man forutsatt ingen endringer etter 1.oktober. Bonus er med i tallene, mens overtid ikke er med.

Gjennomsnittlig lønnsvekst for *funksjonærer i alle sektorer innenfor NHO-området*(hvor man har godt nok grunnlag for beregning av utviklingstall) er 4,6 prosent fra 1999 til 2000.

I tillegg til industrifunksjonærer er funksjonærer i transport-, bygge- og anleggsvirksomhet, oljevirksomhet, forskningsinstitusjoner, rengjøring etc. med. (Gruppen dekker omlag 90 prosent av alle funksjonærgruppene innenfor NHO-bedrifter)

3.2.4 Lønnsutviklingen i andre områder i næringsvirksomhet

For arbeidere i LO/NHO-området i hotell- og restaurantvirksomhet ble det for alle unntatt prosentlønnen serveringspersonale i lønnsoppgjøret våren 2000 gitt et generelt tillegg på kr 1,50 per time og et lavlønnstillegg på kr 2,- per time til alle fastlønte fra 9. mai. En pott på kr 0,20 per time til forbundsvise tilpasninger ble brukt til å øke ansiennitetssatsene fra fire år og oppover med kr 1,- per time. Videre ble det gitt et garantitillegg fra 1. oktober 2000 på kr 1,15 per time til alle fastlønte.

Endelig statistikk viser at lønnsveksten økte med 4,4 prosent per time for fastlønte arbeidere

fra 1.oktober 1999 til 1.oktober 2000.

Utvalget har beregnet at gjennomsnittlig lønn per årsverk for bransjen steg med

4,4 prosent for fastlønte og prosentlønte under ett i LO/NHO-området. Funksjonærene er ikke med i beregningene.

Endelig statistikk for oktober 2000 viser at arbeidede timer utført av timelønte

økte, mens timer utført av månedslønte ble redusert. I gjennomsnitt har timelønte lavere

lønnsnivå enn månedslønte. Sammen med noe lavere arbeidstid per uke, bidro dette til en reduksjon av lønnsveksten fra 1999 til 2000. Gjennomsnittlig lønnsvekst for disse

gruppene under ett, som blir betegnet som fastlønte økte med 3,9 prosent fra 1999 til 2000, hvorav strukturelle endringer nevnt overfor trakk gjennomsnittlig lønnsvekst ned med 0,3 - 0,4 prosentpoeng.

Prosentlønte hadde en lønnsvekst på 6,3 prosent fra 1999 til 2000.

I 2001 er det for fastlønte i hotell- og restaurantvirksomhet avtalt kr 3 per time fra 1.april som gir et bidrag til årslønnsveksten 2000-2001 på 2,2 prosentpoeng.

Overhenget til 2001 for fastlønte, beregnet til 2,2 prosent, og det sentrale tillegget i 2001, gir en årslønnsvekst for fastlønte på om lag 4¹/₂ prosent fra 2000 til 2001. Videre blir det gitt et garantitillegg fra 1. oktober 2001. Lønnsglidningen er vanligvis lav eller tilnærmet null.

I *forretnings- og sparebanker* ble det i oppgjøret våren 2000 gitt et generelt tillegg på 1,3 prosent på alle trinn på lønnsregulativet fra 1. mai. Ifølge opplysninger fra Finansnæringens Arbeidsgiverforening utgjorde lokale tillegg 0,4 prosent 1. januar 2000. Undersøkelse av lokale tillegg per 1. juli er ikke gjennomført i 2000, men de har vanligvis ligget på om lag 0,8 til 1 prosent per dato de siste årene.

I følge lønnsstatistikken for 2000 steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten med 6,0 prosent for heltidsansatte fra 1. september 1999 til 1. september 2000.

På grunnlag av lønnsstatistikken for 2000 og lønnstilleggene i 2000, har utvalget beregnet årslønnsveksten fra 1999 til 2000 til 5,4 prosent for heltidsansatte. Lønn per beregnet årsverk har steget med 5,3 prosent i samme periode.

I 2001 er det avtalt et generelt tillegg på 1,2 prosent fra 1. mai som bidrar til årslønnsveksten 2000-2001 med 0,8 prosentpoeng.

Overhenget til 2001, beregnet til 1,4 prosent, og det sentrale tillegget i 2001, gir en årslønnsvekst på om lag 2¹/₄ prosent fra 2000 til 2001. I tillegg kommer lokale tillegg 1. januar og 1. juli 2001 og annen lønnsglidning (strukturendringer). I 2000 utgjorde bidraget til årslønnsveksten fra lønnsglidningen 3,2 prosentpoeng, mens bidraget fra lønnsglidningen i gjennomsnitt har vært 2,1 prosentpoeng i perioden 1996-2000.

I *forsikringsvirksomhet* ble det i lønnsoppgjøret våren 2000 gitt et generelt tillegg på 1,3 prosent på alle trinn på lønnsregulativet fra 1. mai. Ifølge opplysninger fra Finansnæringens Arbeidsgiverforening utgjorde lokale tillegg 1,2 prosent 1. januar 2000.

I følge lønnsstatistikken for 2000 steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten med 4,1 prosent for heltidsansatte fra 1. september 1999 til 1. september 2000.

På grunnlag av lønnsstatistikk for 2000 og lønnstilleggene i 2000, har utvalget beregnet årslønnsveksten fra 1999 til 2000 til 3,9 prosent for heltidsansatte. Lønn per beregnet årsverk har steget med 3,6 prosent i samme periode.

I 2001 er det avtalt et generelt tillegg på 1,2 prosent fra 1. mai som bidrar til årslønnsveksten 2000-2001 med 0,8 prosentpoeng.

Overhenget til 2001, beregnet til 1,2 prosent, og det sentrale tillegget i 2001, gir en årslønnsvekst på om lag 2 prosent fra 2000 til 2001. I tillegg kommer lokale tillegg 1. januar og annen lønnsglidning (strukturendringer). I 2000 utgjorde bidraget til årslønnsveksten fra lønnsglidningen 1,7 prosentpoeng, mens bidraget fra lønnsglidningen i gjennomsnitt har vært 1,7 prosentpoeng i perioden 1996-2000.

I *varehandel* ble det i lønnsoppgjøret våren 2000 mellom LO og HSH enighet om et generelt lønnstillegg til alle på kr 1,50 per time fra 1. april. Videre ble det etter mønster av avtalen i LO/NHO-området gitt lavlønns/likelønnsstillegg på kr 1,50,- per time for avtaleområder med lønnsnivå mellom 87 prosent og 92 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn, dvs. totalt kr 3,- per time. For avtaleområder med lønnsnivå lavere enn 87 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn var lavlønns/likelønnsstillegget på kr 2,- per time, dvs. totalt kr 3,50 per time. Dessuten ble det som i LO/NHO-oppgjøret gitt kr 0,20 til forbundsvisse tilpasninger. Disse forhandlingene omfattet overenskomstene HSH har med Handel og Kontor, Norsk Transportarbeiderforbund, Norsk Arbeidsmandsforbund, EL og IT – forbundet og Kommuneforbundet. Overenskomsten mellom HSH og Handel og Kontor er den største. Utover dette er det gitt et garantitillegg fra 1. februar 2000.

Ved oppgjøret på YS/HSH-området ble det etter mønster av LO/HSH-området enighet om den samme innretningen. Forhandlingene omfattet bl.a. Privatansattes Fellesorganisasjon og Norges Funksjonærforbund.

I følge lønnsstatistikken for 2000 steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten for heltidsansatte for varehandelen under ett med 5,9 prosent fra

1. september 1999 til 1. september 2000. For ansatte i HSH-bedrifter i varehandelen var lønnsveksten i samme periode 5,5 prosent.

På grunnlag av lønnsstatistikk for 2000 og lønnstilleggene i 2000, har utvalget beregnet årslønnsveksten fra 1999 til 2000 til 4,5 prosent for heltidsansatte i HSH-bedrifter i varehandelen.

For varehandelen totalt og for detaljhandel kan årslønnsveksten 1999-2000 beregnes til 4,8 prosent. For engroshandel har den vært 4,9 prosent. Dette er basert på utvalgets standardiserte beregningsopplegg for varehandel.

Med bakgrunn i informasjon fra Statistisk sentralbyrås kvartalsvise lønnsindeks har utvalget beregnet lønnsveksten fra 1999 til 2000 til 4,3 prosent for varehandelen totalt, til 4,4 prosent i engroshandel og til 3,9 prosent i detaljhandel. Den kvartalsvise lønnsindeksen viser at det skjer lønnsvekst noe senere i året enn det som legges til grunn i utvalgets standardiserte beregningsopplegg for varehandelen. Utvalget har som nevnt satt i gang et arbeid for å se på om kvartalsstatistikken kan brukes til å beregne lønnsvekst og overheng for tariffområder. Dette arbeidet kan medføre at tallene for lønnsvekst og overheng de siste par årene kan bli revidert for enkelte tariffområder.

For HSH-bedrifter er det for 2001 avtalt et generelt tillegg på kr 1 per time fra 1. april og lavlønns tillegg som i 2000. Dette er beregnet å bidra til årslønnsveksten 2000-2001 med 1,3 prosentpoeng.

Overhenget til 2001, beregnet til $1\frac{3}{4}$ prosent, og det sentrale tillegget i 2001, gir en årslønnsvekst på vel 3 prosent fra 2000 til 2001 for ansatte i HSH-bedrifter. I tillegg kommer lønnsglidning. I 2000 utgjorde bidraget til årslønnsveksten fra lønnsglidningen om lag $1\frac{1}{4}$ prosentpoeng, mens bidraget fra lønnsglidningen i gjennomsnitt har vært 1,6 prosentpoeng i perioden 1996-2000.

3.2.5 Lønnsutviklingen i offentlig sektor

Staten

I hovedoppgjøret våren 2000 ble staten, LO Stat, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund-Stat, Akademikernes Fellesorganisasjon, Akademikerne og Norsk Lærerlag etter mekling enige om bl.a. følgende tillegg:

- et generelt tillegg på kr 5000 på alle lønnstrinn på lønnstabellen fra 1. mai 2000
- det føres sentrale justeringsforhandlinger per 15. juli 2000 innenfor en økonomisk ramme på 2,2 prosent per dato
- med virkning fra 1. september 2000 føres det lokale forhandlinger innenfor en ramme på 0,85 prosent per dato av lønnsmassen, herav utgjør 0,1 prosent lønnsmidler som blir ledige på grunn av lønnsendringer ved skifte av arbeidstakere.
- et generelt tillegg på kr 2 200 på lønnstabellen med virkning fra 1. mai 2001
- det skal føres sentrale justeringsforhandlinger per 1. september 2001 innenfor en økonomisk ramme på 1,0 prosent per dato
- med virkning fra 1. oktober 2001 føres det lokale forhandlinger innenfor en ramme på 0,6 prosent per dato av lønnsmassen, herav utgjør 0,1 prosent lønnsmidler som blir ledige på grunn av lønnsendringer ved skifte av arbeidstakere.

I oppgjørene mellom staten og Politiets Fellesforbund, Norges Ingeniørorganisasjon og Norges Farmaceutisk Forening la Riksmeklingsmannen fram en skisse som er tilnærmet lik skissen for hovedsammenslutningene og Norsk Lærerlag og som partene anbefalte.

Skoleverket

Skoleverket fikk en forholdsmessig større del av rammen på 2,2 prosent per 15. juli til sentrale justeringer enn statsansatte. Justeringene slo ut med om lag 3¹/₄ prosent for skoleverket og om lag 1³/₄ prosent for statsansatte. I tillegg var det et par andre forhold som skilte lønnsoppgjøret for skolesektoren fra oppgjøret for statsansatte, jf. boks 3.4.

Boks 3.4 Lønnsøkning i skolesektoren som følge av lønnsoppgjør, endring av særavtale og kompensasjon for spesielt ferieuttak per 1.1.01.

- Generelt tillegg til alle per 1. mai 2000 på kr 5000.-
- Sentrale justeringer per 15. juli 2000 ga 2 lønnstrinn eller om lag 3¹/₄ prosent til lærere og skoleledere med godkjent utdanning.
- I forbindelse med hovedtariffoppgjøret ble det inngått en intensjonserklæring mellom partene om å endre særavtaler for bedre å kunne tilpasse dem lokale forhold og skape større effektivitet. Særavtalen om arbeidstid for undervisningspersonale ble etter forhandlinger endret i en retning som skal innebære mulighet for større fleksibilitet i undervisningsplanleggingen. Som kompensasjon fikk alle lærere og skoleledere med godkjent utdanning 2 lønnstrinn eller om lag 3¹/₄ prosent fra 1. august 2000. Samarbeidet mellom lærerorganisasjonene og staten om en handlingssplan for skolen skal gå over tre år.
- Under hovedtariffoppgjøret ble det avtalt at de 2 ekstra feriedagene både i 2001 og 2002 tas ut i penger i stedet for redusert tilstedeværelsesplikt. Dette utgjør ett lønnstrinn eller vel 1¹/₂ prosent med virkningsdato 1. januar 2001.

I tillegg ble det ført lokale forhandlinger per 1. oktober 2000 for statsansatte og skoleverket innenfor en ramme på 0,85 prosent per dato. For skoleverket ble det i tillegg tilført 0,15 prosent i forbindelse med de lokale forhandlingene.

Lønnsvekst for statsansatte

På grunnlag av lønnsstatistikk for 2000 og lønnstilleggene i 2000, er lønnsveksten per årsverk beregnet til 4,5 prosent fra 1999 til 2000.

De avtalte tilleggene i 2001 gir et bidrag til lønnsveksten fra 2000 til 2001 på om lag 1 prosentpoeng.

Overhenget til 2001 i staten er beregnet til 2,6 prosent. Sammen med de avtalte tilleggene gir dette en lønnsvekst for statsansatte fra 2000 til 2001 på om lag 3¹/₂ prosent. I tillegg kommer lønnsglidningen. I 2000 bidro lønnsglidningen til lønnsveksten fra 1999 til 2000 med 0,8 prosentpoeng. I perioden 1996-2000 var bidraget fra lønnsglidningen i gjennomsnitt 0,6 prosentpoeng.

Lønnsvekst for skoleverket.

På grunnlag av lønnsstatistikk for 2000 og lønnstilleggene i 2000, er lønnsveksten per årsverk beregnet til 6,0 prosent fra 1999 til 2000. Kompensasjon for endringer i særavtalen om arbeidstid er beregnet til å ha trukket opp lønnsveksten med om lag 1,4 prosentpoeng.

De avtalte tilleggene i 2001 gir et bidrag til lønnsveksten fra 2000 til 2001 på om lag 1 prosentpoeng. Virkningen av omgjøring av ferie til penger, jf. boks 3.4 gir et bidrag til lønnsveksten fra 2000 til 2001 på vel 1¹/₂ prosentpoeng.

Overhenget til 2001 er beregnet til 5,1 prosent. Sammen med de avtalte tilleggene og kompensasjon for spesielt ferieuttak i 2001, gir dette en lønnsvekst fra 2000 til 2001 på om lag 7¹/₂ prosent. I tillegg kommer lønnsglidningen. I 2000 bidro lønnsglidningen til lønnsveksten fra 1999 til 2000 med 0,4 prosentpoeng. I perioden 1996-2000 var bidraget fra lønnsglidningen i gjennomsnitt 0,2 prosentpoeng.

Kommunene

I hovedoppgjøret i det kommunale tariffområdet våren 2000 ble KS, LO, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund, Akademikernes Fellesorganisasjon og Akademikerne etter mekling enige om ny hovedtariffavtale i kommunene fra 1. mai 2000 til 30. april 2002. Det ble gitt følgende tillegg:

- et generelt tillegg på kr 5 000 fra 1. mai 2000
- det ble gjennomført sentrale justeringer per 1. mai 2000 på 1,1 prosent
- en pott til lokale forhandlinger per 1. august 2000 på 1,5 prosent
- med virkning fra 1. mai 2001 er det gitt et generelt tillegg på kr 2 200
- det er gjennomført sentrale justeringer på 0,4 prosent per 1. juli 2001
- det er avsatt en pott til lokale forhandlinger per 1. november 2001 på 0,9 prosent

Tre enkeltforbund i kommunesektoren var uenige i Riksmeklingsmannens skisse og tok ut medlemmer i streik. Det var Norsk Lærerlag, Fellesorganisasjonen for barnevernspedagoger, sosionomer og vernepleiere og Det norske maskinistforbund.

Lønnsvekst per årsverk fra 1999 til 2000 kan beregnes til 4,0 prosent fra 1999 til 2000.

I 2001 gir de avtalte tilleggene et bidrag til lønnsveksten fra 2000 til 2001 på om lag 1 prosentpoeng.

Overhenget til 2001 kan anslås til 2,1 prosent. Sammen med de avtalte tilleggene i 2001 gir dette en årslønnsvekst fra 2000 til 2001 på om lag 3 prosent. I tillegg kommer lønnsglidningen. I 2000 bidro lønnsglidningen til lønnsveksten fra 1999 til 2000 med 0,4 prosentpoeng. I perioden 1996-2000 har bidraget fra lønnsglidningen i gjennomsnitt også vært 0,4 prosentpoeng.

HSH-området omfatter en rekke tjenesteytende virksomheter hvor overenskomstene korresponderer med avtalene i staten og kommunesektoren (KS-området og Oslo kommune). Det ble enighet om samme innretning som i nevnte avtale og i hovedsak med de samme avtalemotparter.

3.2.6 Lønnsutviklingen for ledere i privat næringsvirksomhet

Utvalget presenterer i dette avsnittet opplysninger om lederlønn fra følgende kilder:

- aksjeselskapers årsberetning til Brønnøysundregisteret om lønn og annen godtgjørelse til administrerende direktør/daglig leder for årene 1995-99
- Skattedirektoratets lønns- og trekkoppgaverregister (LTO) for årene 1995-2000.

Det vises til boks 3.5 for nærmere omtale av datagrunnlag, lønnsbegrep m.m. Dette avsnittet viser følgende:

- Det er stor forskjell både i lønnsnivå og lønnsvekst mellom toppledere i små og mellomstore foretak og i de store foretakene. Særlig markert har forskjellen i lønnsvekst vært i perioden 1997-2000, se tabell 3.6.
- Innen de store foretakene er det en forholdsvis liten gruppe toppledere som trekker opp gjennomsnittlig lønnsvekst, se tabell 3.8
- Det er få kvinnelige toppledere i privat næringsvirksomhet. I gjennomsnitt tjener kvinnelige toppledere i foretak med over 25 ansatte/lønnsforhold om lag 68 prosent av det mannlige toppledere gjør.

1. Lønnsutviklingen for identiske ledere i aksjeselskaper og i allmenne børsnoterte selskaper etter LTO-registeret

Utvalget har i dette avsnittet sett på lønnsnivå og lønnsutvikling etter to lønnsbegreper:

- Det første omfatter *all utbetalt lønn og annen kontantgodtgjørelse*, dvs. lønn og honorarer m.m for arbeid som ikke er utført som ledd i selvstendig næringsvirksomhet (kode 111) og *skattepliktige og trekkpliktige naturalytelser* som ikke er opptjent som ledd i selvstendig næringsvirksomhet (kode 112), jf. boks 3.5.
- Det andre er et utvidet lønnsbegrep som i tillegg til postene i første kulepunkt også omfatter kode 132, fordel ved kjøp av aksjer til underpris.

Fordel ved erverv og fordel ved salg/innløsning av opsjoner i arbeidsforhold er med i det første lønnsbegrepet, men hittil har fordelen ikke latt seg skille ut som egen post. Fra og med 2002 for inntektsåret 2001 blir fordelen registrert på egen kode i LTO. Fordel ved kjøp av aksjer til underpris er imidlertid registrert på egen kode og kan således behandles særskilt. Det første lønnsbegrepet er i store trekk det samme som vi bruker ellers i kapittel 3. Det inneholder imidlertid en del naturalytelser som ikke er med i lønnsbegrepet, slik det anvendes i lønnsstatistikken og f.eks. i tabellene 3.1 og 3.2. Naturalytelsene utgjør en liten andel, om lag 0,3 prosent av lønn og honorarer i gjennomsnitt, og er dermed av liten betydning for lønnsnivå og lønnsutvikling.

Tabell 3.6: Lønnsutviklingen ³⁾ for administrerende direktør/daglig leder ⁴⁾ i aksjeselskaper og allmenne børsnoterte selskaper. 1995-2000. Foretak med 25 lønnsforhold og over. Identiske ledere.

	Antall lønnsforhold ¹⁾			
	25-49	50-99	100-249	250 og over
1995-96	5,7	6,9	7,5	6,5
1996-97	7,3	6,2	9,2	8,0
1997-98	6,2	6,4	10,1	18,1
1998-99	5,7	8,2	11,2	16,5
1999-2000 ²⁾	4,2	4,7	6,6	16,4
1995-2000	32,7	36,8	53,2	84,2
Gj.sn. per år	5,8	6,5	8,9	13,0
Gj.sn. lønn ²⁾³⁾ 2000	452 100	560 600	694 500	1 131 100
Antall ledere 1999 og 2000	4 709	2 084	1 021	488

¹⁾Som mål for størrelse på foretakene er benyttet antall lønnsforhold. Antall lønnsforhold angir summen av lønnsoppgaver for samme person fra samme foretak (fødselsnummer * organisasjonsnummer), noe som ikke er det samme som antall ansatte i foretaket.

²⁾Foreløpige tall

³⁾Omfatter lønn (inkludert fordel ved erverv og fordel ved salg/innløsning av opsjoner i arbeidsforhold), honorarer og naturalytelser

⁴⁾ Administrerende direktør/daglig leder er definert som den personen i hvert foretak som har høyest utbetalt lønn to år etter hverandre

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

I LTO-registeret er det ingen opplysninger om stilling, noe som gjør det vanskelig å skille ut administrerende direktør/daglig leder i selskapene. «Leder» er definert som den personen i hvert foretak som har høyest utbetalt lønn både i 1995 og 1996, i 1996 og 1997 osv., jf. boks 3.5. Det kan ikke utelukkes at en på denne måten i noen tilfeller har fått med personer som har høy lønn pga. sin spisskompetanse uten å være toppleder. Utvalget tror ikke dette er noe stort problem.

Lønnsnivået for identiske ledere i foretak med 25 ansatte og over er lavere i LTO-materialet enn i Brønnøysundregisteret. Det skyldes i hovedsak at det er flere lønnsforhold enn ansatte, dvs. at det er med noen flere mindre foretak i tabell 3.6 enn i tabell 3.10 (som viser tall fra Brønnøysundregisteret). En kan derfor ikke direkte sammenlikne lønnsnivå for ledere som er sortert etter henholdsvis antall ansatte og antall lønnsforhold.

Sammenliknet med 1995-96 var det en tiltakende lønnsvekst fra 1996 til 1997 for toppledere etter LTO-registeret. Fra 1995 til 1996 hadde identiske ledere i foretak med over 25 lønnsforhold gjennomgående en lønnsvekst på om lag 6-7 ¹⁾ prosent, mens veksten var om lag 6-9 prosent fra 1996 til 1997.

Fra 1997 til 1998 var lønnsveksten for toppledere i de minste foretakene (25-49 lønnsforhold) lavere enn året før, 6,2 prosent mot 7,3 prosent. Denne

gruppen omfatter over halvparten av lederne tabellen dekker. For topplederne i de andre størrelsesgruppene var lønnsveksten større i 1998 enn året før. Særlig gjaldt dette for toppledere i foretak med over 250 lønnsforhold som hadde en vekst på 18,1 prosent fra 1997 til 1998.

Fra 1998 til 1999 har lønnsveksten vært 16,5 prosent for ledere i foretak med over 250 lønnsforhold. For de andre størrelsesgruppene har lønnsveksten vært fra om lag 5¹/₂ til om lag 11 prosent. Gjennomsnittlig lønnsvekst for lønnstakere under ett var 5,1 prosent fra 1998 til 1999.

Fra 1999 til 2000 har gjennomsnittlig lønnsvekst avtatt for toppledere i alle foretaksstørrelsene under 250 lønnsforhold og i størrelsesgruppene 25-49 og 50-99 lønnsforhold har veksten vært om lag som for gjennomsnittet av lønnstakerne. I foretak med over 250 lønnsforhold har toppledere hatt like høy gjennomsnittlig lønnsvekst i 2000 (16,4 prosent) som året før.

I perioden 1995-2000 har lønnsveksten i gjennomsnitt for lønnstakere vært 26,9 prosent eller 4,9 prosent per år. Topplederne har til dels hatt en langt sterkere lønnsvekst. Tabell 3.6 viser at i denne perioden varierte lønnsveksten fra om lag 33 prosent for lederne i foretak med 25-49 lønnsforhold til om lag 84 prosent for lederne i de største foretakene. For den siste gruppen var lønnsveksten særlig sterk fra 1997 til 2000 med en samlet vekst på 60 prosent.

Tabell 3.7 viser lønnsnivå og lønnsutvikling når en inkluderer kode 132, fordel ved kjøp av aksjer til underkurs i materialet.

Tabell 3.7: Lønnsutviklingen ²⁾, inkl. fordel ved aksjekjøp til underkurs for administrerende direktør/daglig leder ⁴⁾ i aksjeselskaper og allmenne børsnoterte selskaper. 1996-2000. Foretak med 25 lønnsforhold og over. Identiske ledere.

Antall lønnsforhold 1)	Antall ledere ,	Fordel ved aksjekjøp til underkurs			Samlet godtgjørelse ²⁾			
		Gj. sn. beløp 1999	Gj. sn. beløp 2000 3)	Gj. sn. beløp 2000 3)	Vekst 1996- 97	Vekst 1997- 98	Vekst 1998- 99	Vekst 1999- 00 ³⁾
25 – 49	4 709	37	1 131	453 300	7,3	6,2	5,7	4,4
50 – 99	2 084	988	848	561 400	7,7	6,2	8,3	4,7
100 – 249	1 021	1 656	913	695 400	11,0	8,3	11,1	6,5
250 og over	488	1 462	2 367	1 133 500	9,5	17,0	16,7	16,5

¹⁾Se fotnote 1, tabell 3.6

²⁾Omfatter lønn (inkludert fordel ved erverv og fordel ved salg/innløsning av opsjoner i arbeidsforhold), honorarer, naturaltelser og fordel ved kjøp av aksjer til underkurs

³⁾Foreløpige tall

⁴⁾Se fotnote 4, tabell 3.6

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

I 1997 betydde fordel ved kjøp av aksjer til underkurs mest for lederne i de større foretakene. Ved å inkludere fordel ved kjøp av aksjer til underkurs (kode 132) i lønnsbegrepet økte gjennomsnittlig lønnsvekst fra 9,2 prosent til

11,0 prosent for ledere i foretak med 100-249 lønnsforhold og fra 8,0 prosent til 9,5 prosent i foretak med over 250 lønnsforhold, jf. tabellene 3.6 og 3.7.

Fordelen ved kjøp av aksjer til underkurs vil i hovedsak svinge i takt med utviklingen i aksjekursene. I 1998 har fordelene for de gruppene som er med i tabell 3.7 i gjennomsnitt betydd mindre enn i 1997, noe som gir lavere vekst fra 1997 til 1998 enn når fordel ved kjøp av aksjer til underkurs holdes utenom lønnsbegrepet. F. eks. ble veksten for toppledere i foretak med over 250 lønnsforhold redusert fra 18,1 til 17,0 prosent når fordel ved aksjekjøp til underkurs inkluderes i lønnsbegrepet.

Både i 1999 og 2000 betydde fordel ved kjøp av aksjer til underkurs mindre for lønnsveksten til toppledere enn i 1997 og 1998 i alle foretaksstørrelser. Gjennomsnittlig lønnsvekst var uendret eller endret seg med 0,1-0,2 prosentpoeng når fordel ved kjøp av aksjer til underkurs ble inkludert i lønnsbegrepet.

I boks 3.6 kommer en nærmere inn på opsjoner og kjøp av aksjer til underkurs og den skattemessige behandlingen.

Tabell 3.8: Gjennomsnittslønn ¹⁾ etter kvartil blant administrerende direktør/daglig leder ⁴⁾ i foretak med over 250 lønnsforhold ²⁾. 1999 og 2000. Identiske ledere.

Kvartil	1999	2000 ³⁾	Vekst 1998-99	Vekst 1999-2000 ³⁾
1. kvartil	469 900	488 200	6,6	3,9
2. kvartil	684 400	731 400	6,9	6,9
3. kvartil	906 200	974 700	11,8	7,6
4. kvartil	1 843 000	2 330 100	25,6	27,7
Alle	971 400	1 131 100	16,5	16,4

¹⁾Omfatter lønn (inkludert fordel ved erverv og fordel ved salg/innløsning av opsjoner i arbeidsforhold), honorarer og naturallytelse

²⁾Som mål for størrelse på foretakene er benyttet antall lønnsforhold. Antall lønnsforhold angir summen av lønnsoppgaver for samme person fra samme foretak (fødselsnummer * organisasjonsnummer), noe som ikke er det samme som antall ansatte i foretaket.

³⁾Foreløpige tall

⁴⁾Administrerende direktør/daglig leder er definert som den personen i hvert foretak som har høyest utbetalt lønn to år etter hverandre

Kilde: Statistisk sentralbyrå

I tabell 3.8 er topplederne i foretak med over 250 lønnsforhold rangert etter stigende lønnsnivå. Det er 122 ledere i hvert kvartil. Tabell 3.8 viser at lederne i 4. kvartil har en gjennomsnittslønn på vel 2,3 mill. kroner i 2000 og at veksten har vært hele 27,7 prosent fra 1999 til 2000 etter en vekst på 25,6 prosent året før. Det er først og fremst lederne i denne gruppen som trekker opp gjennomsnittlig lønnsvekst for lederne i foretak med 250 lønnsforhold og over. I 2. kvartil var lønnsveksten knapt 7 prosent både i 1999 og 2000, mens den var enda lavere i 1. kvartil. Gjennomsnittlig lønnsnivå er også langt lavere med om lag 488 000 kroner i 1. kvartil og om lag 731 000 kroner i 2. kvartil i 2000.

Tabell 3.9 viser at det er få kvinnelige administrerende direktører/daglige ledere i foretak med over 25 lønnsforhold. Andelen varierte i 2000 fra 12 prosent i størrelsesgruppen 25-49 lønnsforhold til vel 4 prosent i foretak med over 250 lønnsforhold. Gjennomsnittlig lønnsnivå i 2000 (ekskl. fordel ved kjøp av aksjer til underkurs) for kvinnelige toppledere var om lag 66 prosent av mannlige topplederes i størrelsesgruppene 25-49 og 50-99 lønnsforhold, om lag 82 prosent i gruppen 100-249 lønnsforhold og om lag 56 prosent i den største gruppen. I gjennomsnitt tjente kvinnelige toppledere om lag 68 prosent av mannlige i alle foretak med over 25 lønnsforhold. Gjennomsnittlig lønnsvekst fra 1999 til 2000 var også lavere for kvinner unntatt for toppledere i størrelsesgruppen 100-249 lønnsforhold.

Tabell 3.9: Lønnsutviklingen for administrerende direktør/daglig leder ⁴⁾ i aksjeselskaper og allmenne børsnoterte selskaper. 1999-2000 ¹⁾. Foretak med 25 lønnsforhold og over. Identiske menn og kvinner.

Antall lønnsforhold ²⁾	Antall ledere 1999 og 2000		Gj. sn. lønn ³⁾ 2000		Vekst 1999-2000	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
25 - 49	4 144	565	471 500	310 200	4,4	1,0
50 - 99	1 891	193	578 500	384 500	4,8	4,4
100 - 249	945	76	703 700	580 000	6,2	13,8
250 og over	467	21	1 153 000	645 200	16,6	9,9

¹⁾Foreløpige tall for 2000.

²⁾Som mål for størrelse på foretakene er benyttet antall lønnsforhold. Antall lønnsforhold angir summen av lønnsoppgaver for samme person fra samme foretak (fødselsnummer * organisasjonsnummer), noe som ikke er det samme som antall ansatte i foretaket.

³⁾Omfatter lønn, honorarer og naturalytelser.

⁴⁾Administrerende direktør/daglig leder er definert som den personen i hvert foretak som har høyest utbetalt lønn to år etter hverandre

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

2. Tall fra Brønnøysundregisteret

Lønnsbegrepet som skal brukes i *årsberetningene til aksjeselskaper* og som skal innberettes til Brønnøysundregisteret er hjemlet i aksjelovens §11-12, hvor det bl.a. heter:

«.....Dessuten skal gis opplysning om de samlede utgifter til lønn og annen godtgjørelse til henholdsvis bedriftsforsamling, representantskap, samt revisor og administrerende direktør».

Dette er et omfattende lønnsbegrep og skal i prinsippet omfatte all godtgjøring til toppleder, herunder fordel ved opsjoner, fordel ved kjøp av aksjer til underkurs og naturalytelser. Det vises tall både for alle og for identiske ledere, dvs. ledere som er med i materialet to år etter hverandre.

Mange aksjeselskapene oppgir ikke lønn til administrerende direktør/daglig leder i årsberetningene. Også for de større foretakene er det mange

som ikke følger opp aksjelovens krav på dette punktet. Det er derfor knyttet en del usikkerhet til tallene fra Brønnøysundregisteret, men i hovedsak gir de samme inntrykk av lønnsnivå og lønnsutvikling for toppledere som tallene fra LTO-registeret.

Gjennomsnittlig lønnsutvikling for *alle* administrerende direktører/daglige ledere fra 1995 til 1998 har variert en del etter foretaksstørrelse, jf. tabell 3.10. I 1996 og 1997 varierte lønnsveksten mellom i underkant av 3 og 8 prosent, mens den var mellom om lag 7 og 14 prosent i 1998. I 1999 økte lønnsveksten ytterligere og varierte fra om lag 9 til knapt 16 prosent.

Den sterkeste gjennomsnittlige veksten i perioden 1995-99 under ett har det vært for toppledere i foretak med over 250 ansatte og i foretak med 100 til 249 ansatte. I 1998 og 1999 var lønnsveksten spesielt sterk for ledere i foretak med over 250 ansatte med henholdsvis 14,2 og 15,8 prosent. Gjennomsnittlig lønnsvekst for lønnstakere under ett var til sammenlikning 4,4 prosent fra 1995 til 1996, 4,3 prosent fra 1996 til 1997, 6,2 prosent fra 1997 til 1998 og 5,1 prosent fra 1998 til 1999.

Tabell 3.10 viser at det var 3 304 ledere med oppgitt lønn i 1999 i foretak med 25 ansatte og over. Antall ledere i statistikken blir redusert til 2 555 (jf. tabell 3.11) når en går fra alle til *identiske*, dvs. ledere som var med både i 1998 og 1999. Avhengig av hvilke foretaksstørrelser en ser på, var lønnsveksten for identiske ledere i foretak med over 25 ansatte om lag 6-8 prosent i 1996, om lag 5¹ -10 prosent i 1997, om lag 10 til knapt 17 prosent i 1998 og om lag 11 til 22,5 prosent i 1999.

Jevnt over har det vært en tiltakende gjennomsnittlig lønnsvekst for toppledere i alle foretaksstørrelser, men topplederne i foretak med over 250 ansatte har også for identiske ledere hatt den sterkeste lønnsutviklingen fra 1995 til 1999.

Tabell 3.10: Lønnsutviklingen i prosent for administrerende direktør/daglig leder i aksjeselskaper. 1995-99. Foretak med 25 ansatte og over. Alle ledere.

	Antall ansatte			
	25-49	50-99	100-249	250 og over
1995-96	3,4	2,9	8,1	6,7
1996-97	2,2	5,7	8,2	4,1
1997-98	7,0	10,6	8,6	14,2
1998-99 ¹⁾	10,0	10,9	9,1	15,8
1995-99	24,4	33,5	38,6	46,9
Gj.sn. per år	5,6	7,5	8,5	10,1
Gj.sn. lønn ¹⁾ 1999	515 800	658 700	816 200	1 211 500
Antall ledere med oppgitt lønn i 1999	3 304	1 455	748	371
Antall ledere i alt i 1999	3 664	1 596	843	427

¹⁾Foreløpige tall

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 3.11: Lønnsutviklingen i prosent for administrerende direktør/daglig leder i aksjeselskaper. 1995-99. Foretak med 25 ansatte og over. Identiske ledere.

	Antall ansatte			
	25-49	50-99	100-249	250 og over
1995-96	7,7	5,7	6,2	7,4
1996-97	5,4	10,0	9,0	6,0
1997-98	10,0	9,7	9,7	16,7
1998-99 ¹⁾	11,2	13,4	13,3	22,5
1995-99	38,9	44,6	43,9	62,7
Gj.sn. per år	8,6	9,7	9,5	12,9
Gj.sn. lønn ¹⁾ 1999	515 400	665 700	793 200	1 199 000
Antall ledere med både i 1998 og 1999	2 555	1 109	567	257

¹⁾Foreløpige tall

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

Boks 3.5 Datagrunnlag, lønnsbegrep m.m for lederlønsberegningene

Datagrunnlag

Utvalget har fått bearbeidet opplysninger om lederlønn fra følgende kilder:

–Opplysninger i aksjeselskapers årsberetning til Brønnøysundregisteret om lønn og annen godtgjørelse til administrerende direktør/daglig leder for årene 1995 - 99. Mange aksjeselskap oppgir ikke lønn til administrerende direktør/daglig leder i årsberetningene. Også for de større foretakene, med mer enn 25 ansatte, er det mange som ikke følger opp aksjelovens krav på dette punktet.

–Skattedirektoratets lønns- og trekkoppgaveregister (LTO) for årene 1995-2000.

Lønnsbegrepet

Lønnsbegrepet som skal brukes i *årsberetningene til aksjeselskaper* og som innberettes til *Brønnøysundregisteret* er hjemlet i aksjelovens §11-12, hvor det bl.a. heter:

«.....Årsberetningen skal gi opplysning om hvor mange personer som var ansatt i selskapet ved regnskapsårets slutt. Dessuten skal gis opplysning om de samlede utgifter til lønn og annen godtgjørelse til henholdsvis bedriftsforsamling, representantskap, samt revisor og administrerende direktør.»

Dette er et omfattende lønnsbegrep og skal i prinsippet omfatte all godtgjøring til toppleder, herunder opsjoner, aksjer til underkurs og naturalytelser.

LTO-registeret inneholder alle typer ytelser fra arbeidsgiver/oppdragsgiver til arbeidstaker/oppdragstaker utbetalt på individnivå. Summene på LTO-registeret fordeles på ulike koder. Det er tatt utgangspunkt i kode 111-A som omfatter *all utbetalt lønn og annen kontantgodtgjørelse for arbeid* som ikke er utført som ledd i selvstendig næringsvirksomhet. I tillegg er tatt med kode 112-A som omfatter *skattepliktige og trekkpliktige naturalytelser* som ikke er opptjent som ledd i selvstendig næringsvirksomhet. I 1995 omhandlet kode 111-A begge disse kodene, mens 112-A i 1996 ble skilt ut som en egen kode for naturalytelser. For å kunne få en realistisk sammenligning mellom 1995 og årene etter har det derfor vært nødvendig å benytte summen av 111-A og 112-A.

Lederbegrepet

I materialet fra *Brønnøysundregisteret* er det toppleder eller administrerende direktør/daglig leder som inngår. Utvalget presenterer tall for lønnsutviklingen 1995-99 fra Brønnøysundregisteret både for *alle* ledere som inngår i materialet og for *identiske* ledere, dvs ledere som er med i materialet i to år etter hverandre. Tall utvalget presenterer ellers i rapporten, jf. tabell 3.1 er for alle personer som inngår i lønnsstatistikken hvert år.

I *LTO-registeret* er det ingen opplysninger om stilling, noe som gjør det vanskelig å skille ut administrerende direktør/daglig leder i selskapene. Her er «leder» definert som den personen i hvert foretak som har høyest utbetalt lønn. I tillegg har en lagt til grunn at samme person må ha hatt høyest utbetalt beløp i foretaket i begge årene når en f. eks. beregner lønnsveksten fra 1999 til 2000. Grunnen til dette er at vi ønsker å unngå at stillingsopprykk påvirker lønnsveksten for denne gruppen. I de tilfeller hvor vi har personer (her definert som ledere) som har høyest lønn i mer enn ett foretak, inngår bare personen/foretaket hvor lønnen er høyest i datagrunnlaget.

Boks 3.6 Nærmere om opsjoner og kjøp av aksjer til underkurs og den skattemessige behandlingen

Opsjonsordninger i arbeidsforhold innebærer normalt at det inngås en kontrakt mellom eierne av en bedrift og ledelsen og de ansatte om et framtidig kjøp av f. eks. en aksje eller obligasjon til en forhåndsavtalt pris (kjøpsopsjon). Ved inngåelse av en opsjonsavtale utenfor arbeidsforhold, betaler kjøper en opsjonspremie som vederlag for retten til å utøve opsjonen.

Opsjonspremien uttrykker normalt markedsverdien av opsjonen på det tidspunkt avtalen inngås. For opsjoner ervervet i arbeidsforhold settes gjerne opsjonspremien lavere dersom det i det hele tatt betales opsjonspremie.

Til og med inntektsåret 1995 ble gevinst ved innløsning eller salg av opsjon på aksje eller grunnfondsbevis i arbeidsforhold skattlagt som lønnsinntekt i det året opsjonen ble innløst eller solgt.

Fra og med inntektsåret 1996 ble det innført nye regler som innebar at fordel ved en opsjon ble skattlagt som lønnsinntekt ved *tildelingstidspunktet* for opsjonen. (Unntak ikke-børsnoterte salgsopsjoner i arbeidsforhold som først skal skattlegges ved innløsning eller salg.) Videre ble ytterligere gevinst ved innløsning eller salg av opsjonen skattlagt som lønnsinntekt. Ved innløsning, salg eller bortfall av opsjonen, ble det gitt fradrag i alminnelig inntekt for differansen mellom utgangsverdien og den fordelen som det er skattlagt for ved tildelingstidspunktet.

I skatteopplegget for 1999 ble reglene for beskatning av opsjoner i arbeidsforhold igjen endret slik at bare opsjoner der den beregnede fordelen overstiger 600 000 kroner skulle beskattes ved *ervervet*. En forutsetning var at et visst antall ansatte ble tilbudt opsjoner. Var fordelen mindre enn 600 000 kroner skulle fordelen beskattes ved salg eller innløsning av opsjonen.

Fordelen som oppnås i ansettelsesforhold ved at ansatte får aksjer eller kjøper aksjer til underpris, er i utgangspunktet skattepliktig som lønn. Fordelen utgjør differansen mellom salgsverdien på ervervstidspunktet og det den ansatte eventuelt har betalt for aksjen. Dersom alle ansatte i et aksjeselskap etter en generell ordning i bedriften har fått tilbud om aksjekjøp i selskapet, kan imidlertid den skattepliktige fordelen settes til differansen mellom 80 prosent av antatt salgsverdi og det den ansatte har betalt for aksjen. Reduksjonen i den skattepliktige fordelen kan likevel ikke overstige 1 500 kroner per person. Gevinst ved realisasjon av aksjene skattlegges som kapitalinntekt (28 prosent).

Fra og med inntektsåret 2000 blir det ingen beskatning ved *tildelingen* av ikke-børsnoterte opsjoner. Det skal ikke lenger stilles noen beløpsmessig begrensning eller vilkår. Gevinsten ved *salg* eller *innløsning* av opsjonen vil bli beskattet som lønnsinntekt og inngå i grunnlaget for arbeidsgiveravgift. Endringen gjelder opsjoner på både børsnoterte og ikke-børsnoterte *aksjer* og *grunnfondsbevis*.

Det ble ingen endringer for *børsnoterte opsjoner*, dvs. opsjon der selve opsjonen er børsnotert. Slike opsjoner skal fortsatt beskattes ved tildelingen, ved at kursverdien ved tildeling (minus eventuelt vederlag) behandles som lønnsinntekt. Gevinst ved senere innløsning eller salg av opsjonen behandles fortsatt også som lønnsinntekt.

3.3 Lønnsoverhenget

Lønnsoverhengene i tabell 3.12 er regnet ut for tariffområder og/eller organiserte bedrifter. Det veide gjennomsnittet omfatter noen flere grupper, jf. fotnote 1 til tabell 3.12. Informasjon fra den kvartalsvise lønnsindeksen viser en viss lønnsvekst for noen grupper i privat sektor fra september/oktober og ut året som hittil ikke har vært fanget opp av beregningsoppleggene. Utvalget har derfor satt i gang et arbeid for å se på om kvartalsstatistikken kan brukes til å beregne lønnsvekst og overheng for tariffområder. Dette arbeidet kan medføre at tallene for lønnsvekst og overheng de siste par årene kan bli revidert for enkelte tariffområder.

Utvalget anslår overhenget til 2001 til 2,5 prosent for alle grupper under ett. Dette er 1,2 prosentpoeng høyere enn til 2000, men 0,7 prosentpoeng lavere enn til 1999. Det er særlig i skoleverket, staten og i kommunene at overhenget til 2001 er høyere enn til 2000. Overhenget til 2001 varierer fra 1,4 prosent for ansatte i forretnings- og sparebanker til 5,1 prosent for ansatte i skoleverket. For industriarbeidere og for heltidsansatte i HSH-bedrifter er overhenget til 2001 beregnet til henholdsvis 1,9 prosent og 1³/₄ prosent.

Tabell 3.12: Lønnsoverhenget

Område/gruppe:	1999	2000	2001
Ansatte i NHO-bedrifter: – Arbeidere i alt	3,1 3,0	1,7 1,4	2,1
– Industriarbeidere	2,8	1,2	1,9
– Industrifunksjonærer	3,3	2,0	3,2
HSH-bedrifter i varehandel	1,7	1 ¹ / ₄	1 ³ / ₄
Forretnings- og sparebanker	2,3	1,1	1,4
Staten	3,5 ²⁾	1,4 ³⁾	2,6
Skoleverket	3,7	1,1	5,1 ⁴⁾
Kommunene	4,4	0,8	2,1
Veid gjennomsnitt ¹⁾	3,2	1,3	2,5

¹⁾Gjennomsnittlig overhenget til 1999 omfatter gruppene i tabellen samt ansatte i forretningsmessig tjenesteyting og eiendomsdrift, forsikring og uorganiserte bedrifter i varehandel. Gjennomsnittlig overhenget til 2000 og 2001 omfatter også ansatte i uorganiserte bedrifter i bygg- og anleggsvirksomhet og industri.

²⁾Inklusiv BA-selskapene

³⁾Eksklusiv BA-selskapene fra og med 2000

⁴⁾Kompensasjon for endringer i arbeidstidsavtalen per 1.8.2000 bidro til å trekke opp overhenget til 2001 med 1,8 prosentpoeng.

Kilde: Kilde: Beregningsutvalget

Boks 3.7 Lønnsoverhenget

Overhenget beskriver hvor mye lønnsnivået ved utløpet av ett år ligger over gjennomsnittsnivået for året. Det forteller dermed hvor stor lønnsveksten fra

ett år til det neste vil bli dersom det ikke gis nye lønnstillegg eller foregår strukturendringer i det andre året.

Dersom alle lønnsoppgjør foregikk samtidig og ved begynnelsen av året og lønnsnivået ikke endret seg gjennom året, ville lønnsoverhenget per definisjon være null og slike beregninger dermed overflødige. Tariff tillegg og lønnsøkninger ellers blir imidlertid gitt på ulike tidspunkter for ulike lønnstakergrupper og spredt utover hele året. Beregninger av overheng og årslønnsvekst er derfor nødvendig hvis det skal være mulig å sammenlikne lønnsutviklingen på kalenderåret for ulike lønnstakergrupper ved tariffoppgjør.

Det kan argumenteres for å holde bonus utenom lønnsbegrepet ved beregning av overheng. Bonus er en lønnsutbetaling som ofte skyldes spesielle forhold i ett år og ikke kommer igjen til neste år. Motargumenter er bl.a. at bonus får et stadig større omfang og at bonus også kan være knyttet til den vanlige aktiviteten gjennom hele året. I beregningene er det lagt inn en jevn fordeling av bonus over året, dvs. et fast påslag per måned/tidsenhet. Dermed får det liten betydning om bonus inkluderes eller holdes utenfor ved beregning av overheng.

Det utarbeides ikke statistikk per 31. desember eller 1. januar for noen grupper. Overhenget må derfor anslås. For arbeidere i NHO-bedrifter har en fram til og med 1998 brukt forholdet mellom lønnsnivået i 4. kvartal og årsgjennomsnittet. Fra og med 1999 har en for ansatte i NHO-bedrifter opplysninger om utbetalt lønn «hittil i år» (3 første kvartaler) og utbetalt lønn per 1. oktober. For å kunne beregne overheng må en gjøre forutsetninger om lønnsutviklingen i 4. kvartal. For andre grupper må det dels gjøres grove anslag.

Størrelsen på overhenget vil ofte være et tolkingsspørsmål. Det kan også variere betydelig mellom områdene. Dette kan ha sammenheng med ulik lønnsvekst forrige år, men kan også ha sammenheng med at lønnstilleggene kom til ulike tider gjennom året. Lønnstillegg som gis sent i året, fører til større overheng til neste år enn tilsvarende tillegg som gis tidlig i året.

For de fleste gruppene har vi god oversikt over tidspunktene for tariff tillegg. Vi vet imidlertid mindre om når annen lønnsutvikling skjer.

3.4 Lønnsutviklingen for kvinner og menn

Utvikling i lønnsforskjeller mellom kvinner og menn

I dette avsnittet har en i hovedsak lagt til grunn samme lønnsbegrep som ellers i kapittel 3. Tabell 3.13 og 3.14 viser lønnsutviklingen for heltidsansatte kvinner og menn. I tabell 3.13 presenteres hovedgruppene. I tabell 3.14 er en del av hovedgruppene fordelt videre på undergrupper. Tabellene viser gjennomsnittlig årslønn for kvinner som andel av gjennomsnittlig årslønn for menn samt gjennomsnittlig årslønn for kvinner og menn i 2000.

Årsaker til lønnsforskjeller mellom kvinner og menn kan skyldes forskjeller i alder, utdanning og stillingsplassering. Dette kan da igjen skyldes at menn og kvinner gjør ulike valg og har ulike preferanser. Ulike konkurranseforhold sektorene imellom kan og bidra til å forklare en del av forskjellene i lønn mellom kvinner og menn. Dessuten kan strukturendringer, som er omtalt i boks 3.3, påvirke utviklingen i lønnsforskjellene mellom kvinner og

menn. Lønnsforskjellene som omtales i dette avsnittet vil derfor uttrykke «bruttoforskjeller». I NOU 2000:4 vedlegg 5, presenteres analyser som belyser lønnsgapet mellom kvinner og menn nærmere. Hovedkonklusjonene fra disse analysene er at lønnsforskjeller mellom kvinner og menn innenfor samme sektor i stor grad skyldes ulik stillingsplassering⁹.

Lønnsforskjellene mellom kvinner og menn kan imidlertid også skyldes ulike former for diskriminering. Vi kan her skille mellom det man kaller stillingsdiskriminering (ulik adgang til stillinger), direkte diskriminering (ulik lønn for likt arbeid) samt verdsettingsdiskriminering (kvinnedominerte yrker mindre verdsatt enn mannsdominerte yrker) jf. NOU 2000:4 vedlegg 5.

Utviklingen fra 1999 til 2000

Når det gjelder utviklingen fra 1999 til 2000 viser tallene en klar tilnærming i det relative lønnsforholdet mellom kvinner og menn i varehandel i alt, forretningsmessig tjenesteyting, forsikring, behandling av klienter (kommunene), bygg- og anleggsvirksomhet i alt og industri i alt. Vi ser imidlertid at lønnsgapet mellom kvinner og menn for ansatte i kommunen totalt sett har økt. Dette kan imidlertid forklares med at forholdet mellom antall lavlønnete i forhold til høytlønnete har endret seg (strukturendringer).

Utviklingen fra 1990 til 2000

Det har i perioden 1990-2000 i gjennomsnitt vært en bedring i kvinners relative lønnsnivå innen alle de hovedgruppene vi har tall for (tabell 3.13). Den sterkeste tilnærmingen mellom kvinners og menns lønnsnivå har det på 90-tallet vært blant statsansatte, skoleverket og innen varehandel.

Det er fortsatt forholdsvis store variasjoner i størrelsen på lønnsforskjellene mellom kvinner og menn hovedgruppene imellom. Imidlertid er disse gruppene ikke sammenliknbare med hensyn til sammensetning. I gruppen industriarbeidere f. eks. er stillingsstrukturen relativt enhetlig, mens den er mer sammensatt blant annet i forretnings- og sparebanker og i kommunene.

Et veid gjennomsnitt av gruppene som inngår i tabell 3.13 og 3.14 (hvor sysselsettingen er brukt som vektor), viser at samlet sett utgjorde heltidsansatte kvinners lønn om lag 86 prosent av heltidsansatte menns lønn i 1998. I 1990 var andelen 85 prosent. Gruppene som inngår omfatter om lag 60 prosent av alle heltidsansatte.

Vi har ikke noe godt mål for lønnsforskjellen mellom *alle* kvinner og menn under ett. Levekårsundersøkelsen 1996 viser at gjennomsnittlig timelønn (inkludert overtidspålegg) for kvinner utgjorde 80,6 prosent av gjennomsnittlig timelønn for menn, mens levekårsundersøkelsen 1991 viste en andel på 81,3 prosent.

Forhold som kan forklare forskjellen mellom Levekårsundersøkelsen og resultatet av sammenveiningen av 3.13 og 3.14, er bl. a. at Levekårsundersøkelsen inkluderer overtid, mens det lønnsbegrep vi bruker i denne rapporten

9. Når det gjelder for eksempel ansatte i kommunesektoren var det i 1998 31,5 prosent kvinnelige ledere mens det var hele 91 prosent kvinnelige assistenter. Denne forskjellen i stillingsplassering mellom kvinner og menn er en hovedforklaring til lønnsforskjeller mellom kvinner og menn. (Se KS 99: *Lønnsforhold, arbeidstid og tilsetningsendringer*)

ten som nevnt ikke har med overtid. Videre inkluderer også Levekårsundersøkelsen deltidssysselsatte, som i stor grad er kvinner. Det er dessuten knyttet usikkerhet til disse resultatene fra Levekårsundersøkelsen, fordi den er en utvalgsundersøkelse og basert på opplysninger direkte fra inntektstakerne. Bl. a. i Beregningsutvalgets rapport nr. 1 1998 (NOU 1998:2) er det en nærmere gjennomgang av tallene fra Levekårsundersøkelsen.

Vedleggstabell 9.4 viser utviklingen for arbeidere innen en del bransjer i industrien i NHO-bedrifter. Innenfor flere enkeltbransjer var det fortsatt tilnærming mellom kvinners og menns gjennomsnittlige timefortjeneste fra 1997 til 1998. Det var imidlertid tilbakegang eller stagnasjon i andre bransjer. I treindustrien og i elektrokjemisk industri, som er sterkt mannsdominerte bransjer, var gjennomsnittlig timelønn for kvinner høyere enn for menn i 1998. Det foreligger ikke tall for 1999 og 2000.

Tabell 3.14 viser at innenfor landtransport, hvor kvinneandelen er lavest, er forskjellen minst mellom kvinners og menns gjennomsnittlige årslønn (1998-tall). Innenfor området behandling av klienter i kommunesektoren - som har den høyeste kvinneandelen - er imidlertid lønnsforskjellen relativt stor. Hovedforklaringen til denne store forskjellen i gjennomsnittslønn mellom kvinner og menn i klientbeholdende stillinger i kommunesektoren er at de har ulik utdanning og stillingsplassering. Om lag 30 prosent av legene og 90 prosent av hjelpepleierne er kvinner. Forretningsmessig tjenesteyting og forsikring er også områder hvor lønnsforskjellen er relativt stor.

Flere undersøkelser ¹⁰⁾ har vist at det er en sterk tendens til at lønnsnivået er lavest der en finner den største andelen kvinner. Ser vi spesielt på industrien, viser kolonnene 2 og 3 i vedleggstabell 9.4 at det ikke er en slik entydig sammenheng, men sterkt kvinneedominerte bransjer, som f. eks. konfeksjonsfabrikker og vaskerier og renserier, har lavere gjennomsnittlig lønnsnivå enn de øvrige bransjer. Motsatt ser vi en tendens til høyere gjennomsnittlig lønnsnivå i sterkt mannsdominerte bransjer - som elektrokjemisk industri og grafisk industri.

Likelønnsstrekk ved lønnsoppgjør

Følgende trekk ved lønnsoppgjørene er av sentral betydning for hvordan de relative lønnsforskjellene mellom kvinner og menn utvikler seg:

1. Formen på de sentrale tilleggene, dvs. om det gis generelle prosenttillegg og/eller kronetillegg, om det gis spesielle lavlønnstillegg, tillegg til bestemte yrkesgrupper m.v. Et likt kronetillegg vil gi en noe sterkere gjennomsnittlig lønnsvekst for kvinner enn for menn, ettersom kvinner i større grad enn menn er representert i lavlønngruppen.
2. Fordelingen av de lokale tilleggene.
3. De relative lønnstilleggene i typiske kvinnesektorer og næringer til forskjell fra mannsdominerte sektorer og næringer.

Nedenfor gis hovedtrekk ved lønnsoppgjørene våren 2000 for noen grupper i privat sektor og for offentlig sektor.

10. Bl.a. Marianne Nordli Hansen (ISF): *Hva betyr andelen kvinner i et yrke for lønn*. Søkelys på arbeidsmarkedet nr. 2/94.

Privat sektor

Oppgjøret i *LO/NHO-området* i 2000 ble gjennomført ved sentrale forhandlinger. Fra 9. mai ble det gitt et generelt tillegg på kr 1,50 per time og et særskilt lavlønns-/likelønnstillegg på kr 2,00 per time for overenskomster med lønnsnivå lavere enn 87 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn. For overenskomster med lønnsnivå mellom 87 og 92 prosent ble det i tillegg til det generelle tillegget gitt et særskilt lavlønns-/likelønnstillegg på kr 1,50 - per time. Dette ga – som følge av høy kvinneandel i lavere lønte bransjer - oppgjøret en likelønnsprofil. For 2001 ble det enighet om et generelt tillegg på kr 1.- per time fra 1. april 2001 og tilsvarende lav- og likelønnstillegg i 2001 som i 2000.

Avtalen mellom *LO* og *HSH* ga de samme sentrale lønnstilleggene som *LO/NHO*-oppgjøret fra 1. april både i 2000 og 2001.

Både mellom *LO/NHO* og *LO/ HSH* ble det enighet om et aktivitetsprogram for å fremme likestilling.

I *forretnings- og sparebanker* og *forsikringsvirksomhet* ble partene enige om et generelt tillegg fra 1. mai 2000 på 1,3 prosent og på 1,2 prosent fra 1. mai 2001.

Offentlig sektor

I *staten* ble det gitt et generelt kronetillegg på kr 5000 fra 1. mai 2000. I tillegg ble det avsatt en pott til sentrale justeringsforhandlinger på 2,2 prosent med virkning fra 15. juli. Partene var bl.a. enige om at kvinner skulle få en større andel av potten enn en proratafordeling tilsa. Ved de sentrale justeringsforhandlingene i staten 2000 fikk kvinner 48,6 prosent av midlene, mens en proratafordeling tilsa 46,6 prosent. Med virkning fra 1. september 2000 ble det ført lokale forhandlinger innenfor en ramme på 0,85 prosent. Det ble også bl.a. enighet om at de sentrale parter tilrår at partene lokalt kartlegger eventuelle kjønnsbetingede lønnsforskjeller på alle nivå, og forhandlingene skulle bidra til å fjerne disse. Resultatet av disse lokale forhandlingene foreligger foreløpig ikke. Fra 1.mai 2001 ble det gitt et generelt tillegg på kr 2 200. Med virkning fra 1. september 2001 er det gjennomført sentrale justeringsforhandlinger innenfor en ramme på 1,0 prosent. Med virkning fra 1. oktober 2001 skal det føres lokale forhandlinger innenfor en ramme på 0,6 prosent.

I *kommunene* ble det også gitt et kronetillegg på kr 5000 fra 1. mai 2000. Det ble gjennomført sentrale justeringer med virkning fra 1. mai på 1,1 prosent. Dessuten ble det avsatt en pott til lokale forhandlinger per 1. august på 1,5 prosent. Med virkning fra 1. mai 2001 er det gitt et generelt tillegg på kr 2 200. Det er gjennomført sentrale justeringer på 0,4 prosent fra 1. juli 2001. I tillegg er det avsatt en pott til lokale forhandlinger med virkning fra 1. november 2001 på 0,9 prosent.

Nærmere omtale av lønnsoppgjørene 2000-2001 er gitt i vedlegg 2.

Tabell 3.13: Gjennomsnittlig årslønn ¹⁾ for kvinner som andel av gjennomsnittlig årslønn for menn i noen store områder. Heltidsansatte.

												Årslønn 2000	Kvinne andel ²⁾	
	1990	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1998	1999	2000	Men n	Kvin ner	2000
Industri i alt ³⁾										86,9	88,0	287 600	253 100	21
Varehandel i alt	78,9	79,9	80,5	81,4	82,3	82,4	82,8	83,6	80,9 4)	81,4 4)	81,8 4)	298 400	244 100	34
Forretnings- og sparebanker	81,4	83,3	83,7	84,0	83,8	83,5	83,0	82,6	75,6 4)	76,7 4)	76,7 4)	368 900	282 900	47
Statsansatte ⁵⁾	84,8	87,0	88,0	88,3	88,9	89,7	89,9	89,8	89,0	89,0	89,1	298 800	266 300	37
Skoleverket	89,6	90,7	91,8	92,5	93,0	94,4 6)	94,1	93,7	93,7	93,9	94,0	297 900	280 200	56
Ansatte i kommunene ⁷⁾	86,6	87,7	87,8	88,4	89,1	89,3	88,2	88,0	88,0	88,0	87,6	283 400	248 300	61

¹⁾Årslønn eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre tillegg.²⁾Basert på tall fra lønnsstatistikken for de enkelte grupper.³⁾Gjelder også bedrifter utenom NHO-bedrifter. Tallene er beregnet utfra gjennomsnittlig månedslønn per 1.oktober.⁴⁾Ny tallserie hvor alle lederstillinger er inkludert.⁵⁾Særlig etter 1988 er enkelte statsetater omorganisert til stiftelser og aksjeselskap og er tatt ut av statistikkgrunnlaget. Fra 1999 er Posten BA og NSB BA ikke inkludert.⁶⁾Fra og med 1996 ble godtgjørelse for faste overtidstimer tatt ut av beregningsgrunnlaget for gjennomsnittlig månedsførtjeneste. Denne endringen trakk isolert sett opp kvinners relative lønn med ca 1 prosentpoeng fra 1995 til 1996⁷⁾Ansatte i kommunen gjelder heltid og deltidsansatte der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Tabell 3.14: Gjennomsnittlig årslønn ¹⁾ for kvinner som andel av gjennomsnittlig årslønn for menn i en del næringer/grupper. Heltidsansatte.

												Årslønn 2000	Kvin nean del 2)	
	1990	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1998	1999	2000	Men n	Kvin ner	2000
Industriarbeidere i NHO-bedrifter	89,7	90,3	90,5	90,5	90,4	90,6	90,5	90,9	90,9	-	-	-	-	-

Tabell 3.14: Gjennomsnittlig årslønn ¹⁾ for kvinner som andel av gjennomsnittlig årslønn for menn i en del næringer/grupper. Heltidsansatte.

	Årslønn 2000											Kvinneandel 2)		
	1990	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1998	1999	2000	Men	Kvin	2000
												n	ner	
Industrifunksjonærer i NHO-bedrifter	74,2	75,0	75,6	75,9	76,3	77,1	77,7	-	-	-	-			
HSH-bedrifter i varehandelen	79,4	81,6	82,4	83,4	84,0	84,4	84,5	84,7	80,2 3)	79,9 3)				
Varehandel i alt:														
Kontorfunksjonærer	70,6	71,5	72,0	72,6	72,9	73,1	74,1	75,3	-	-		-	-	
Butikkfunksjonærer	83,3	85,1	85,5	86,7	87,7	88,6	87,5	87,1	-	-		-	-	
Lagerfunksjonærer	88,1	89,3	90,0	90,1	90,4	91,0	92,3	91,4	-	-		-	-	
Landtransport (arbeidere)	93,4	93,8	93,8	94,8	94,9	94,8	94,5	94,8	-	-		-	-	
Bygg og anleggsvirksomhet 4)										92,2	94,2	279 000	262 900	6
Hotell og restaurant	-	89,6	91,8	91,5	92,2	92,0	92,9	93,0	93,0	92,9	93,0	216 700	201 600	67
Forretningsmessig tjenesteyting	71,1	72,2	72,6	73,8	74,9	76,1	75,7	75,7	74,5 3)	76,0 3)	76,5 3)	372 300	284 700	32
Forsikring	70,7	71,8	71,3	71,8	72,4	74,1	74,4	74,4	73,1 3)	73,5 3)	74,1 3)	391 300	289 800	47
Kommunene 5):														
Behandling av klienter 6)	75,2	76,2	76,7	77,4	78,3	76,9	75,1	75,0	75,0	75,0	75,4	349 800	263 700	84
Forretningsdrift	-	-	86,6	87,3	87,7	88,0	87,9	90,3	90,3	90,5	90,8	276 600	251 200	16
Statsansatte 7):														
Sivile ytre etat	84,3	85,9	86,1	86,1	87,4	86,9	86,8	87,6	87,6	89,2	88,5 4)	293 300 4)	259 500 4)	40
Anleggs- og næringsdrift	86,9	88,6	89,8	88,9	90,7	91,6	92,4	93,0	93,0	90,5	89,4 4)	289 300 4)	258 700 4)	21

¹⁾Årslønn eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre tillegg.²⁾Basert på tall fra lønnsstatistikken for de enkelte grupper.³⁾Ny tallserie hvor alle lederstillinger er inkludert.⁴⁾Tallene er beregnet utfra gjennomsnittlig månedslønn per 1. oktober 2000.

⁵⁾Gjelder heltids- og deltidsansatte der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter.

⁶⁾Hovedforklaringen til den store forskjellen i gjennomsnittslønn mellom kvinner og menn i klientbeholdende stillinger i kommunesektoren er de har ulik utdanning og stillingsplassering. Om lag 30 prosent av legene og 90 prosent av hjelpepleierne er kvinner. Legene fikk fra 1996 utvidet tariffestet arbeidstid

⁷⁾Særlig etter 1988 er enkelte statsetater omorganisert til stiftelser og aksjeselskap og er tatt ut av statistikkgrunnlaget. Fra 1999 er Posten BA og NSB BA ikke inkludert.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Kapittel 4

Prisutvikling og konsumprisindeksen

- *Konsumprisindeksen steg i gjennomsnitt 3,1 prosent fra 1999 til 2000 mot 2,3 prosent de to foregående årene. Prisvekst på energiprodukter som bensin, fyringsolje og parafin, grunnet sterk oppgang i råoljeprisen og økte elektrisitetspriser, forklarer mye av at prisstigningen tok seg opp i 2000 sammenliknet med årene før. Innføring av en ny indikator for selveieres bokostnader trakk også opp indeksen noe. Ellers bidro lavere priser på klær og teletjenester til å dempe veksten.*
- *12-månedersveksten i konsumprisindeksen for mai var 4,3 prosent og i gjennomsnitt for de fem første månedene ble økningen 3,8 prosent. Mye av prisoppgangen kan tilskrives den generelle økningen i momssatsen fra 23 prosent til 24 prosent fra 1. januar 2001 og økte elektrisitetspriser. Konsumprisindeksen eksklusive økte priser på elektrisitet steg med 3,1 prosent fra mai 2000 til mai 2001.*
- *Som i de senere årene, ble prisveksten fra 1999 til 2000 for Norge høyere enn i EU-landene og blant handelspartnerne ellers. Forskjellen for fjoråret var 0,6 prosentpoeng i forhold til EU-landene og 0,9 prosentpoeng i forhold til handelspartnerne. Mot slutten av 2000 ser det ut til at forskjellene minsket noe. I de fire første månedene av 2001 var prisstigningstakten i Norge på 3,6 prosent, mens veksten i EU-landene var 2,8 prosent¹¹ og hos handelspartnerne 2,4 prosent.*

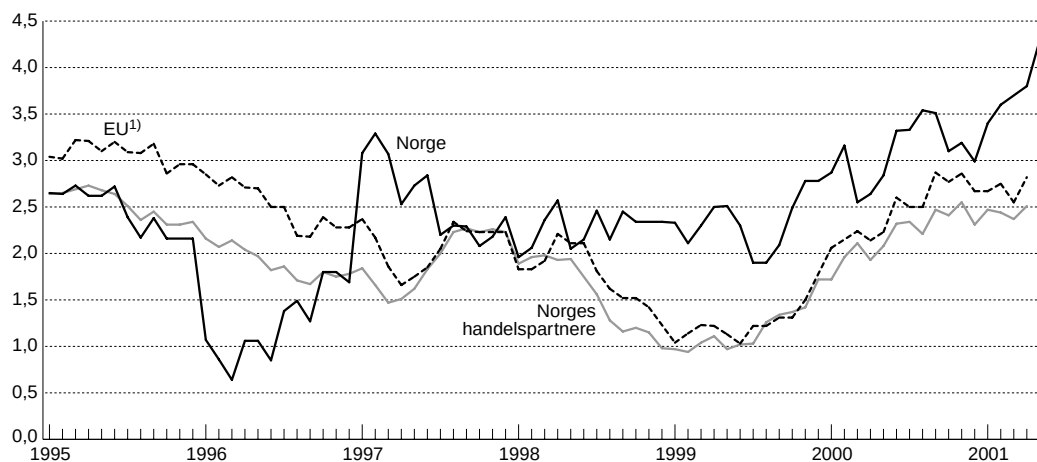
4.1 Konsumprisindeksen

Figur 4.1 gir en oversikt over tolv månedersveksten i konsumprisindeksen¹² i Norge, for gjennomsnittet av våre handelspartnere og i EU-landene i perioden fra 1995 til og litt inn i 2001. I perioden fra 1989 til 1997 lå prisstigningstakten i Norge under eller på linje med stigningstakten hos våre handelspartnere og i EU-landene. Etter den sterke økningen i den norske tolv månedersveksten ved årsskiftet 1996/97, har den norske prisstigningstakten ligget over nivået i EU-landene og gjennomsnittet for våre handelspartnere. I gjennomsnitt var 12-månedersvekstraten i Norge i 2000 på 3,1 prosent. Til sammenlikning var veksten i samme periode i EU-landene og hos handelspartnerne hhv 2,5 prosent og 2,2 prosent. Mot slutten av 1999 og inn i 2000 var det en tendens til økt forskjell i prisstigningstakt mellom Norge, EU-landene og gjennomsnittet av våre handelspartnere. Denne forskjellen avtok noe mot slutten av 2000, men har økt igjen i begynnelsen av 2001. For Norge var gjennomsnittlig 12-månedersrate de første fire månedene i 2001 på 3,6 prosent. Til sammenlikning var veksten i denne perioden i EU-landene på 2,8 prosent og hos handelspartnerne på 2,4 prosent.

Utviklingen i konsumprisindeksen for en del OECD-land fremgår av tabell 4.1.

11. Etter den harmoniserte konsumprisindeksen var forskjellen mellom Norge og EU-15 på 0,3 prosentpoeng. Det vises til eget vedlegg om den harmoniserte konsumprisindeksen.

12. Fra og med august 1999 ble ny konsumklassifisering (COICOP) innført i konsumprisindeksen (KPI). Dette innebar bl.a. at antallet konsumgrupper ble utvidet fra 9 til 12.

Figur 4.1 Konsumprisene i Norge, hos våre handelspartnere ²⁾ og i EU-landene. Prosentvis endring fra samme måned året før.

¹⁾EU-15.

²⁾ Med virkning fra 1. februar 2000 har Norges Bank endret konstruksjonen av industriens effektive valutakurs, og samtidig utvidet antallet valutaer i indeksen, jf. vedlegg 8. Utvidelsen av antall valutaer innebærer at antall land som inngår i aggregatet "Norges handelspartnere" er utvidet fra 18 til 25 land. og tabell 4.1 er basert på tall for 25 land for hele perioden.

Kilde: Kilde: OECD og Statistisk sentralbyrå

Tabell 4.1: Konsumprisindeksen i noen OECD-land. Prosentvis endring fra perioden før.

	Gjennomsnitt 1985- 1996 1997 1998 1999 2000						Jan.-april 2000– jan.-april 2001
	95						
Norge	4,4	1,3	2,6	2,3	2,3	3,1	3,6
USA	3,5	2,9	2,3	1,6	2,2	3,4	3,3
Japan	1,4	0,1	1,7	0,7	-0,3	-0,7	-0,2
Tyskland ¹⁾	2,3	1,5	1,8	1,0	0,6	2,0	2,6
Frankrike	2,9	2,0	1,2	0,8	0,6	1,6	1,4
Storbritannia	4,8	2,4	3,1	3,4	1,6	2,9	2,3
Italia	5,7	3,8	1,8	2,0	1,6	2,6	3,0
Sverige	5,4	0,8	0,9	0,4	0,3	1,0	1,9
Danmark	3,1	2,1	2,2	1,8	2,4	2,9	2,5
Finland	3,8	0,6	1,2	1,5	1,2	3,3	3,1
OECD-området ²⁾	3,6	3,7	2,7	2,0	1,4	2,5	2,8
EU-15	4,1	2,5	2,1	1,8	1,2	2,5	2,8
Norges handelspartnere ³⁾	3,6	1,9	1,9	1,6	1,2	2,2	2,4

¹⁾Fra 1993 inkluderer tallene hele Tyskland.

²⁾Sammenveid med kjøpekraftsparitet-justerte andeler av privat konsum som vekter, eksklusive Tyrkia. For år 2000 også ekskl. Hellas, Ungarn, Mexico og Polen.

³⁾Se fotnote 2, figur 4.1.

Kilde: Kilder: OECD og Statistisk sentralbyrå

Tabell 4.2 viser konsumprisindeksen for Norge fra januar 1998 til mai 2001. Konsumprisindeksen økte gjennomsnittlig med 3,1 prosent fra 1999 til 2000, mot en årsvekst på 2,3 prosent de to foregående årene. Prisstigningstakten varierte fra 2,5 prosent for mars 2000 til 3,5 prosent for august og september for så å bli redusert til 3,0 prosent for desember. Økningen i årsveksten i 2000 kan i stor grad knyttes til høy vekst på energiprisene. Holdes energivarene utenfor, er økningen i konsumprisindeksen 2,3 prosent fra 1999 til 2000. Særlig økte bensinprisene sterkt, (14,1 prosent), mye drevet av markert prisstigning på olje. Videre trakk økte priser på transporttjenester opp prisveksten. Ellers bidro innføringen av en ny indikator for selveiernes bokostnader i august 1999 til å øke årsveksten for konsumprisindeksen for 2000 med 0,1 prosentpoeng. Lavere priser på klær og teletjenester bidro derimot til å dempe prisveksten i 2000.

Det har vært økende prisstigningstakt i 2001. Konsumprisindeksen steg med 3,4 prosent fra januar 2000 til januar 2001 og med 4,3 prosent fra mai 2000 til mai 2001. Prisøkningen i 2001 har bl.a. sammenheng med den generelle økningen i momssatsen fra 23 prosent til 24 prosent fra årsskiftet. Med fullt gjennomslag i prisene bidrar økningen i merverdiavgiften til å trekke opp konsumprisindeksen med 0,6 prosent fra desember 2000 til januar 2001. Når en ser på hovedgrupper, var prisøkningen fra mai 2000 til mai 2001 forholdsvis sterk for gruppen bolig, lys og brensel. Økte bougifter i form av høyere husleier og høyere elektrisitetspriser var de viktigste forklaringene. Prisene på parafin og fyringsolje økte også sterkt. Økte priser på transporttjenester var en annen viktig bidragsyter til 12- månedersveksten i konsumprisindeksen. Det var særlig fly-, drosje- og busstakstene som viste økning. Innenfor matvarergruppen var det særlig prisene på fisk som økte. På motsatt side bidro prisreduksjon på klær og skotøy og teletjenester til å trekke ned veksten i konsumprisindeksen.

I tabell 4.3 er konsumprisindeksen inndelt etter *konsumgrupper*. Tabellen gir en oversikt over gjennomsnittlig prisendring fra mai 1999 til mai 2000 og fra mai 2000 til mai 2001, samt bidragene til den samlede prisveksten fra de ulike konsumgruppene. Konsumgruppene «bolig, lys og brensel» og «transport» bidro mest til oppgangen i totalindeksen fra mai 2000 til mai 2001, med henholdsvis 2,31 prosentpoeng og 0,95 prosentpoeng. Innenfor førstnevnte konsumgruppe bidro «beregnet husleie» og «elektrisitet og brensel» med hhv 0,58 og 1,31 prosentpoeng til prisveksten. Innenfor «transport» kom det største vekstbidraget fra «kjøp av transportmidler» som ga 0,35 prosentpoeng økning i totalindeksen. Ellers bidro konsumgruppene «matvarer og alkoholfrie drikkevarer» til oppgang i totalindeksen med 0,37 prosentpoeng. Innenfor «matvarer» var det særlig prisene på fisk som økte. Gruppen «andre varer og tjenester» bidro med 0,29 prosentpoeng av samlet prisvekst fra mai 2000 til mai 2001. Denne prisoppgangen omfattet særlig frisørtjenester, toalettartikler, økte barnehagetakster og høyere betalingssatser for hjemmehjelp. På den

annen side bidro konsumgruppen «post og teletjenester» til en reduksjon i totalindeksen på 0,06 prosentpoeng.

Tabell 4.2: Konsumprisindeksen - varer og tjenester etter konsumgruppe

	Vekt ¹⁾	Endring i prosent		Bidrag i prosentpoeng	
	2000-2001	mai 99-mai 00	mai 00-mai 01	mai 99-mai 00	mai 00-mai 01
Totalt	1000,0	2,8	4,3	2,8	4,3
01 Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	119,1	1,7	3,1	0,21	0,37
02 Alkoholdrikker og tobakk	27,6	7,2	3,3	0,19	0,09
03 Klær og sko	58,0	-4,7	-3,1	-0,28	-0,18
04 Bolig, lys og brensel	262,0	4,0	8,8	1,06	2,31
Herav: Betalt husleie	40,5	3,3	4,2	0,13	0,17
Beregnet husleie	123,2	3,6	4,7	0,44	0,58
Elektrisitet og brensel	41,9	8,6	31,3	0,38	1,31
05 Møbler og husholdn. art.	63,3	0,2	1,5	0,01	0,09
06 Helsepleie	25,0	3,3	3,0	0,08	0,08
07 Transport	198,5	5,6	4,8	1,08	0,95
Herav: Kjøp av egne transp.midler	106,9	1,0	3,3	0,10	0,35
Drift/vedlikehold Transport-tjenester	59,6 32,0	10,5 9,1	3,9 10,5	0,66 0,29	0,23 0,34
08 Post og teletjenester	20,2	-3,7	-3,2	-0,07	-0,06
09 Kultur og fritid	116,7	1,4	1,0	0,16	0,12
10 Utdanning	10,1	5,3	4,9	0,07	0,05
11 Hotell- og restaurant-tjenester	39,9	2,6	4,5	0,10	0,18
12 Andre varer og tjenester	59,6	2,5	4,8	0,15	0,29

¹⁾Vektene gjelder fra august til juli. Vektene er basert på et glidende gjennomsnitt av de tre siste forbruksundersøkelsene.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

I tabell 4.4 er konsumprisindeksen inndelt etter *leveringssektorer*. Tabellen gir en oversikt over gjennomsnittlig prisendring fra mai 1999 til mai 2000 og fra mai 2000 til mai 2001, samt bidragene til den samlede prisveksten fra de ulike leveringssektorene. «Andre norskproduserte konsumvarer», «Andre tjenester» og «husleie» bidro til prisveksten fra mai 2000 til mai 2001, hhv med 1,97, 1,17 og 0,81 prosentpoeng. Innenfor «andre tjenester» bidro komponenten «andre viktige priskomponenter» til prisveksten med 0,76 prosentpoeng og innenfor «andre norskproduserte konsumvarer» bidro komponenten «lite påvirket av verdensmarkedets priser» med 1,50 prosent-

poeng til veksten i totalindeksen. «Importerte konsumvarer» bidro med 0,08 prosentpoeng til prisøkningen fra mai 2000 til mai 2001

Tabell 4.3: Konsumprisindeksen - varer og tjenester etter leveringssektor

	Vekt 2000-	Endring i prosent		Bidrag i prosentpoeng	
	2001 ²⁾	mai 99-mai 00	mai 00-mai 01	mai 99-mai 00	mai 00-mai 01
Totalt	1000,0	2,8	4,3	2,8	4,3
Jordbruksvarer ¹⁾	62,8	1,9	2,9	0,13	0,18
Fiskevarer	7,4	4,5	6,5	0,03	0,05
Andre norskprod. konsum- varer	248,9	5,0	7,9	1,28	1,97
Importerte konsumvarer	268,3	-1,0	0,3	-0,26	0,08
Husleie	183,4	3,4	4,4	0,62	0,81
Andre tjenester	229,2	4,3	5,1	0,98	1,17
Herav: - med arbeidslønn som dominerende priskfak- tor	64,2	5,6	6,3	0,37	0,40
- også med andre viktige priskomponenter	165,0	3,8	4,6	0,62	0,76

¹⁾I hovedsak norskproduserte jordbruksvarer

²⁾Vektene gjelder fra august til juli. Vektene er basert på et glidende gjennomsnitt av de tre siste forbruksundersøkelsene.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

4.2 Offentlige tjenester

Det offentlige tjenestetilbudet blir finansiert på ulike måter, bl.a. gjennom direkte skatter, avgifter og brukerbetaling. Noen offentlige tjenester tilbys gratis, andre tilbys med en viss egenandel eller til selvkost. I konsumprisindeksen inngår offentlige tjenester bare i den grad det er satt en pris på tjenestene. Noen tjenester leveres eksklusivt av det offentlige til vedtatte priser, mens andre tjenester leveres enten i samarbeid eller i konkurranse med private aktører. Det kan således være problematisk å skille ut og kategorisere tjenester som fullt ut offentlige, og av samme grunn kan det være vanskelig å få en samlet oversikt over prisutviklingen på offentlige tjenester.

Kommunale tjenester utgjør en viktig del av det offentlige tjenestetilbudet. Prisene på kommunale tjenester har økt betydelig i de siste årene. Dette har bl.a. sammenheng med at kommunale tjenester i større grad har blitt brukerfinansiert, og for kommunale tjenester som vann, avløp, renovasjon, feiing, barnehagetjenester og hjemmehjelp, er brukerbetaling vanlig. I den kommunale helse- og tannhelsepleien er det i mindre grad egenbetaling. For kommunale tjenester skal ikke kommunene beregne seg høyere priser enn det som

reflekterer kostnadene ved å levere tjenestene (inkludert kostnader som følger av ulike offentlige krav og reguleringer).

4.2.1 Kommunale avgifter/gebyrer

Fra og med august 1999 ble ny konsumklassifisering innført i konsumprisindeksen. Den nye klassifiseringen innebærer at husleiekomponenten splittes i betalt og beregnet husleie. *Betalt husleie* bygger på husleier for ulike typer eierformer hvor andelsboliger og rene leieboliger har størst andel. *Beregnet husleie* måler selveiernes bokostnader og baseres på observerte husleier for tilsvarende boliger i leiemarkedet.^{13 14}

Det vil være en viss usikkerhet i hvilken grad endringer i prisene på de kommunale tjenestene fanges opp av konsumprisindeksen. Frem til august 1999 var ikke kommunale gebyr knyttet til bolig representert med egne representantvarer i konsumprisindeksen. Endring i gebyrene var derfor representert ved endring i betalt husleie, inkludert fritidsbolig. Fra august 1999 er kommunale gebyr skilt ut med egne representantvarer i konsumgruppe 044 «Andre tjenester knyttet til bolig».¹⁵ Denne gruppen har en vektandel i konsumprisindeksen på om lag 1,29 prosent. For andelshavere i borettslag betales kommunale gebyrer gjennom husleien. Kommunale gebyrer påvirker dermed konsumprisindeksen på to måter. For det første gjennom den innvirkning som de har på husleiene i borettslag mv. og gjennom bokostnadene for selveiere, og for det andre gjennom endringer i budsjett-/vektandelen. Utviklingen i kommunale gebyrer for vann, renovasjon, avløp og feiing, dekkes av en årlig undersøkelse, se tabell 4.5.

Tabell 4.4: Kommunale gebyrer knyttet til egen bolig. Endring i prosent. Gjelder hele landet

	jan. 97- jan. 98	jan. 98- jan. 99	jan. 99- jan.00	jan.00- jan.01
Renovasjon	8,9	16,7	6,9	7,1
Feiing	4,1	8,3	5,8	7,8
Vann	3,1	5,6	5,2	8,6
Avløp/kloakk	4,2	7,6	6,3	7,5
KPI	2,0	2,3	2,9	3,4

13. Utviklingen i husleier for gruppen betalt og beregnet husleie har til nå blitt målt gjennom en kvartalsvis husleieundersøkelse og endringer i husleiene har blitt tatt inn i KPI i mars, juni, september og desember. Fra januar 2000 er denne husleieundersøkelsen innarbeides månedlig i KPI.

14. Fram til august 1999 utgjorde renta til boligformål vektgrunnlaget. Med COICOP benyttes leieekvivalensprinsippet som vektgrunnlag.

15. Virkningen av økningen i gebyrene kan illustreres ved et regneeksempel. Betalt og beregnet husleie inngår i KPI med en samlet vekt på ca 16 prosent i 2000. Setter vi vekta for de kommunale gebyrer til 2 prosent, vil en økning i gebyrene på 10 pst gi en økning i totalindeksen på 0,2 prosentpoeng. Dette tilsvarer en husleieøkning på ca 1,2 prosent.

Tabell 4.4: Kommunale gebyrer knyttet til egen bolig. Endring i prosent. Gjelder hele landet

	jan. 97- jan. 98	jan. 98- jan. 99	jan. 99- jan.00	jan.00- jan.01
Betalt husleie ¹⁾	3,0 3,0	1,7 1,7	3,3 3,6	4,2 4,7
Beregnet husleie				

¹⁾Husleie består i hht til den nye konsumvaregrupperingen av «Betalt husleie» og «Beregnet husleie». Disse er for årene forut for omleggingen beregnet til samme prosentsats.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

De kommunale gebyrene for renovasjon, feiing, vann og avløp har siden 1995 steget sterkere enn konsumprisindeksen. Årsakene til denne utviklingen er flere, bl.a. er det grunn til å tro at selvfinansieringsgraden har økt og at subsidiene har blitt tilsvarende redusert. Høyere gebyrer for kommunale tjenester knyttet til egen bolig følger også som et resultat av økte kostnader i tilknytning til nye statlige krav og reguleringer. Fra januar 2000 til januar 2001 har samtlige gebyrer for ovennevnte tjenester økt sterkere enn konsumprisindeksen, fra 7,1 prosent økning for renovasjon til 8,6 prosent for vannavgiften. Dette er noe mer enn for tilsvarende periode ett år før. Når det gjelder utviklingen i kommunale gebyrer er det også betydelige geografiske forskjeller, jf. tabell 4.6.

Generelt kan man si at bakgrunnen for de geografiske forskjellene i veksten i kommunale gebyrer både er å finne i ulike kostnadsforhold, men også i ulike strategier for prissetting av slike tjenester. Prisforskjeller kan også forklares i kvalitetsforskjeller på tjenestene. Gebyrene har hatt en klart sterkere stigning enn KPI i 2000. Som nevnt inngår kommunale gebyrer fra 2000 i KPI med egne representantvarer.

Tabell 4.5: Kommunale gebyrer knyttet til egen bolig. Endring i prosent fra januar til januar

	Renovasjon		Feiing		Vann		Avløp	
	99-00	00-01	99-00	00-01	99-00	00-01	99-00	00-01
Hele landet	6,9	7,1	5,8	7,8	5,2	8,6	6,3	7,5
Østlandet	6,7	6,9	6,9	8,3	4,1	5,8	5,6	5,9
Agder/Rogaland	14,4	11,9	-1	11,3	6	20,0	6,1	12,8
Vestlandet	3,6	5,9	6,3	6,5	6,9	15,4	7,6	10,1
Trøndelag	6,8	3,8	10,2	4,8	3,4	4,1	7,7	7,8
Nord-Norge	5,4	7,0	3,9	6,3	8,2	6,7	8,2	8,8

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

4.2.2 Andre kommunale og offentlige tjenester

Konsumgruppen «Sosiale omsorgstjenester» omfatter representantvarene «skolefritidsordningen», «barnehagetakster», «lønn til husmorvikar» og «lønn til hjemmehjelp». Samlet hadde «Sosiale omsorgstjenester» i 2000 en vekt på om lag 1,3 prosent i konsumprisindeksen.

I representantvaren «barnehagesatser» inngår både kommunale og private barnehager. Tabell 4.7 viser utviklingen i barnehagesatser i perioden 1995 til 2000.

Tabell 4.6: Barnehagesatser sammenliknet med konsumprisindeksen. Prosentvis endring over 12 mnd. Gjelder hele landet.

	aug. 95- 96	aug. 96- 97	aug. 97- 98	aug. 98- 99	aug. 99- 00
KPI aug – aug	1,5	2,3	2,1	1,9	3,5
Kommunale barnehager	3,1	5,3	3,2	6,1	4,5
Private barnehager	3,3	3,6	5,0	7,3	4,5

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 4.7 viser at barnehagesatsene i de fem siste årene har økt prosentvis mer enn konsumprisindeksen. Sett under ett har satsøkningen i perioden vært sterkest i de private barnehagene. Fra 1999 til 2000 var imidlertid satsøkningen for kommunale barnehager og private barnehager den samme.

Under konsumgruppen «helsepleie» finner vi bl.a. tannlegehjelp og legehjelp utenom institusjon. Dette er i hovedsak private tjenester, men har i større eller mindre grad tilskudd fra det offentlige. Dessuten drives det i noen grad lege- og tannlegetjeneste på kommunal basis. Når det gjelder den kommunale tannhelsetjenesten er denne i stor grad rettet mot spesielle grupper (bl.a. skolebarn) og egenandeler er lite utbredt. I den grad kommunale innsparinger skjer gjennom reduksjon av tilbudet, påvirkes ikke prisnivået. For legetjenester, ved f. eks. kommunale legesentre eller poliklinikker på sykehus, følges avtalte satser. Kommunene yter ellers driftstilskudd til private leger etter bestemte regler og etter avtale med den enkelte lege. I konsumprisindeksen registreres bare de fastsatte egenandelssatsene. Betaling for opphold på kommunale sykehjem mv. kommer ikke med i konsumprisindeksen.

Kinodrift inngår også i det kommunale tjenestetilbudet. I tillegg til de kommunale tjenestene inngår noen tjenester i konsumprisindeksen som blir levert av offentlig eide selskaper. Dette gjelder blant annet portotakstene, TV-lisensen og NSBs takster. Tabell 4.8 viser prisutviklingen for utvalgte konsumgrupper og representantvarer som inngår i konsumprisindeksen.

Tabell 4.7: Diverse offentlige tjenester. Endring i prosent fra året før.

	Vekt 2000	1999	2000
Konsumprisindeksen	1000	2,3	3,1
Sosiale omsorgstjenester	13,3	3,5	4,6
Helsepleie	25,0	7,6	3,4
Kinobesøk	1,6	10,5	4,0
Tv-lisenser	7,0	3,0	3,3
Passasjertransport jernbane	4,8	2,4	3,1
Passasjertransport t-bane og trikk	1,9	3,6	3,0
Passasjertransport buss	7,9	1,8	4,8
Posttjenester	0,9	1,9	2,0

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

Prisene på de fleste utvalgte offentlige tjenestene i tabell 4.8, med unntak av «passasjertransport T-bane og trikk» og «posttjenester», steg i perioden 1999 til 2000 prosentvis mer enn konsumprisindeksen. Prisene på «sosiale omsorgstjenester» steg sterkest. Sammenholdt med prisutviklingen på kommunale tjenester i tilknytning til egen bolig og utviklingen i de kommunale barnehagesatsene, er det grunnlag for å si at prisene på offentlige tjenester som direkte og indirekte inngår i konsumprisindeksen, i de senere årene har steget relativt mer enn konsumprisindeksen.

Kapittel 5

Utviklingen i norsk industris konkurranseevne

- *Etter en periode med forbedring av industriens kostnadmessige konkurranseevne fram til 1996-97, har pris- og lønnsveksten de siste årene vært høyere i Norge enn hos handelspartnerne. Forskyvningen i det norske nivået for lønnskostnadene de tre siste årene er på linje med den forbedring som fant sted i første del av 1990-tallet. Svekkelsen av den norske kronekursen i disse tre årene, som må antas forbigående, har i stor grad motvirket den relative lønnskostnadsforverringen regnet i felles valuta.*
- *I 2000 ble lønnsveksten i norsk industri klart høyere enn hos våre handelspartnerne, men dette ble fullt ut motvirket av en svekkelse av kronekursen. Beregningsutvalget anslår at lønnsveksten i Norge, inklusive avsetningen til to nye feriedager, var om lag 5³/₄ prosent fra 1999 til 2000. IMF har nylig kommet med oppdaterte regnskapstall for lønnsveksten i industrien hos Norges viktigste handelspartnerne. Når disse tallene veies sammen, anslås lønnsveksten hos handelspartnerne samlet til vel 3¹/₂ prosent fra 1999 til 2000.*
- *Sammenliknbare tall som foreligger for arbeidere i industrien, indikerer at lønnskostnadsnivået i 2000 lå vel 17 prosent over gjennomsnittsnivået for de viktigste handelspartnerne målt i felles valuta. Dette er marginalt lavere enn i 1999. Lønnskostnadene i Norge ligger langt nærmere nivået hos våre handelspartnerne når funksjonærene inkluderes i sammenlikningene for industrien.*
- *Lønnsomheten i industrien i Norge forbedret seg betydelig gjennom første halvdel av 1990-tallet, og i 1995 var lønnsomhetsnivået i norsk industri høyere enn nivået hos enkelte viktige handelspartnerne. Denne utviklingen ble reversert i andre halvdel av 1990-tallet. Foreløpige nasjonalregnskapstall tyder på at lønnsomheten i norsk industri ble svekket fra 1999 til 2000.*
- *I ettertid kan utviklingen i industriens totale konkurranseevne et stykke på vei avleses gjennom utviklingen i markedsandelene for industriprodukter på hjemmemarkedene og eksportmarkedene. I perioden 1988-97 økte den tradisjonelle industriens markedsandeler på eksportmarkedene med om lag 10 prosent. Foreløpige tall indikerer at eksportmarkedsandelene for tradisjonelle industrivarer gikk betydelig ned fra 1997 til 2000. Hjemmemarkedsandelene for tradisjonelle industrivarer har fortsatt å falle, også som følge av økt internasjonal arbeidsdeling.*

I dette kapitlet ser vi på noen utvalgte indikatorer for utviklingen i industriens konkurranseevne. I avsnitt 5.1 kommenteres utviklingen i hhv. lønnskostnader, kapitalkostnader og andre kostnader. I avsnitt 5.2 går vi nærmere inn på tall for produktivitetsutviklingen. I avsnitt 5.3 kommenteres utviklingen i lønnsomheten. For å antyde noe om mulige nivåforskjeller i industriens kostnadmessige konkurranseevne mellom land, omtales de totale lønnskostnadsnivåene for arbeidere i industrien i Norge og i andre land i avsnitt 5.4. For andre kostnadskomponenter er det svært vanskelig å finne brukbare tall for nivåsammenlikninger. I ettertid kan en et stykke på vei avlese industriens totale konkurranseevne ¹⁶ ved bl.a. å se på utviklingen i markedsandeler for industriprodukter hjemme og ute, jf. omtale i avsnitt 5.5.

Boks 5.1 Om konkurranseevnebegrepet

Landets konkurranseevne

Den omfattende deltakelsen i det internasjonale varebyttet har gjort det mulig for Norge å oppnå en langt høyere materiell levestandard enn hva som ville vært mulig i en økonomi som var vesentlig mer skjermet overfor utenlandsk konkurranse.

Land som deltar i det internasjonale vare- og tjenestebyttet må over tid ha en rimelig balanse i utenriksøkonomien. Fordelene ved det internasjonale varebyttet vil bli vesentlig redusert hvis vi ikke samtidig kan sørge for en full og effektiv ressursutnyttelse og en akseptabel inntektsfordeling. *Et lands konkurranseevne uttrykker derfor evnen til å opprettholde en rimelig balanse i utenriksøkonomien over tid, samtidig som en har full og effektiv ressursutnyttelse og en akseptabel inntektsfordeling.*

Konkurranseevnen for en næring karakteriserer evnen til å overleve over tid. Dette beror på næringens lønnsomhet og dens evne til å trekke til seg investeringer. En lønnsom næring må kunne hevde seg i konkurranse med utenlandske bedrifter på produktmarkedene, og med andre norske næringer i arbeidsmarkedet. En kan ikke uten videre trekke slutninger fra utviklingen i konkurranseevnen for en enkelt bedrift eller næring til utviklingen i konkurranseevnen for et helt land. En økonomi med vekst og omstilling vil normalt være preget av ulik utvikling i konkurranseevnen for de enkelte næringer. Videre kan en bedring i konkurranseevnen for en næring, f.eks. gjennom subsidiering av innsatsfaktorene, gi en dårligere utnyttelse av ressursene samlet sett, og dermed ikke bedre konkurranseevnen i samfunnsøkonomisk forstand. Det er derfor viktig å skille mellom konkurranseevnen for en enkelt næring og for Norge som helhet.

For Norge vil utviklingen i oljesektoren ha særlig stor betydning for utenriksøkonomien og dermed for landets samlede konkurranseevne. I 2000 viste driftsregnskapet overfor utlandet et overskudd på vel 203 mrd. kroner, etter et overskudd på om lag 49 mrd. kroner året før.

Konkurranseutsatte og skjermede næringer

Skillet mellom konkurranseutsatte og skjermede næringer er viktig fordi økte lønnskostnader har ulik effekt på lokaliseringen av produksjonen, på prisene og på sysselsettingen i de to typene næringer.

16. Begrepet konkurranseevne kan defineres på flere ulike måter. Hvilken definisjon som vil være mest hensiktsmessig vil bl.a. være avhengig av tidsperspektivet. En definisjon av et lands langsiktige konkurranseevne er gitt i rapporten NOU 1996:17 I Norge for tiden? der en ekspertgruppe har analysert konsekvenser av økt internasjonalisering for en liten åpen økonomi: *Landets evne til å sikre høyest mulig avlønning av innsatsfaktorene i samfunnet gitt at man samtidig skal ha full sysselsetting og langsiktig balanse i utenriksøkonomien.*» Sett på bakgrunn av at denne definisjonen er gjort innenfor et langsiktig tidsperspektiv, er det lagt til grunn at prisene på innsatsfaktorene er fleksible og at de i stor grad avspeiler verdiskapingen. «Lang sikt» er imidlertid et rent teoretisk begrep. I praksis behøver det ikke være noe godt samsvar mellom faktorpriser og verdiskaping.

Tradisjonelt har konkurranseutsatte næringer blitt assosiert med industrien, mens skjermede næringer som regel har blitt assosiert med tjenesteproduiserende næringer (varehandel, transporttjenester, finansiell tjenesteyting, annen privat tjenesteyting etc.). Økt globalisering, sterkere internasjonal konkurranse og lavere transportkostnader har imidlertid bidratt til at stadig større deler av norsk næringsliv utsettes for konkurranse fra utlandet.

Et forsøk på å avklare innholdet i begrepene konkurranseutsatte og skjermede næringer er gitt i Holden-utvalgets rapport NOU 2000:21, vedlegg 8 (av professor Asbjørn Rødseth). I teorien blir skjermede næringer definert ved at de produserer varer eller tjenester som verken kan eksporteres eller importeres, mens konkurranseutsatte næringer produserer varer eller tjenester som kan eksporteres eller importeres. For de konkurranseutsatte næringene vil produsentprisene i stor grad blir bestemt på verdensmarkedet, mens produsentprisene i de skjermede næringene i større grad vil reflektere forholdet mellom tilbud og etterspørsel innenlands. I praksis er det imidlertid vanskelig å avgrense hvilke næringer som er konkurranseutsatte og hvilke som er skjermede, fordi mange næringer er i en mellomstilling.

Rene konkurranseutsatte næringer kjennetegnes av bedrifter som produserer for et internasjonalt marked ved hjelp av arbeidskraft som eneste lokale produksjonsfaktor. (Bedriftene bruker også kapital, men de er ikke bundet til å investere denne i Norge). Rene konkurranseutsatte næringer har stor betydning i forhold til lønnsoppgjøret, fordi utviklingen i lønnsnivået over tid bestemmer om næringen blir værende i Norge eller ikke. Blir lønnsnivået for høyt sammenliknet med produktiviteten, reduseres lønnsomheten, noe som kan føre til at det ikke blir investert i nye arbeidsplasser. Lønnsnivået i de rene konkurranseutsatte næringene binder samtidig opp lønnsnivået i resten av økonomien dersom en skal ha samme lønn for samme arbeid uavhengig av næring.

Det største innslaget av rene konkurranseutsatte næringer finner man innenfor industrien, men i prinsippet kan slike næringer også være innen tjenesteyting.

Industriens konkurranseevne

Økt produksjon i eksportkonkurrerende næringer og økte markedsandeler for importkonkurrerende næringer vil sikre at utenriksøkonomien blir mer robust overfor svingninger i oljeprisen. Blant de eksport- og importkonkurrerende næringene er industrien den viktigste enkeltnæringen. En rimelig god evne for industrien til å konkurrere både ute og hjemme er dermed viktig for å realisere en balansert økonomisk utvikling. Dette behøver imidlertid ikke innebære at industriens konkurranseevne hele tiden må være like god. Da oljeinntektene kom inn i norsk økonomi, kunne driftsbalansen ovenfor utlandet sikres med en mindre industrisektor. Men oljeinntektene innebærer ikke at norsk industri på varig basis kan ha svakere konkurranseevne enn industrien hos handelspartnerne. I en moderne økonomi er det hele tiden betydelige omstillinger, og et visst antall bedrifter og arbeidsplasser blir hele

tiden lagt ned. Dersom Norge skal opprettholde den nødvendige størrelsen på industrien, og konkurranseutsatt sektor generelt, må de bedrifter og arbeidsplasser som blir lagt ned erstattes med nye bedrifter og arbeidsplasser. For at dette skal kunne skje, må bedriftene og arbeidsplassene som etableres ha minst like god konkurranseevne som industrien hos våre handelspartnere. Spesielt må investeringer i norsk industri gi avkastning på linje med investeringer i andre land. Hvis avkastningen på investeringer i Norge blir lavere enn avkastningen i andre land, vil det ikke være mulig å opprettholde en tilstrekkelig stor industri i Norge.

Industriens konkurranseevne avhenger av flere faktorer. Enkelte av faktorene er først og fremst knyttet til forhold i den enkelte bedrift, og vil i mindre grad påvirkes av endringer i de økonomiske rammevilkårene for bedriften. Dette gjelder i stor grad for produktivitet i vid forstand, dvs. bedriftenes evne til å utnytte arbeidskraft, kapital og energi på en effektiv måte i produksjonsvirksomheten og til å ta i bruk ny teknologi. Et annet eksempel er markedsføring.

Lønnskostnadene er den enkeltfaktoren som betyr mest for kostnadene ved norsk industriproduksjon. Foruten lønnskostnadene vil andre kostnadskomponenter som energikostnader, kapitalkostnader og kostnader til innenlandsk produsert vareinnsats ha betydning for norske bedrifters muligheter til å kunne hevde seg i den internasjonale konkurransen. Det samme vil være tilfellet for offentlige avgifter og subsidier.

For viktige deler av norsk industri er *energikostnadene*, særlig knyttet til elektrisk kraft, av stor betydning for konkurranseevnen. Også endringer i prisforholdet mellom ulike energibærere kan få betydning for konkurransesituasjonen for norsk industri. Slike endringer kan finne sted i løpet av forholdsvis kort tid. Bruken av olje som energikilde er i de fleste næringer relativt sett mindre i Norge enn i andre land. Derfor vil lave oljepriser på kort sikt bidra til å svekke den relative konkurransesituasjonen for mange norske bedrifter.

Bedriftenes *transport- og logistikkostnader* er også av betydning for konkurranseevnen. Undersøkelser indikerer at transportkostnadene i industrien utgjør om lag 8 prosent av omsetningen (per 1997).

Også *kapitalkostnadene* har betydning for konkurranseevnen. I teorien er det den såkalte brukerprisen på kapital som gjenspeiler kapitalkostnadene. Brukerprisen tar hensyn til markedsprisen på kapitalutstyret, kostnadene ved å binde kapital i bedriften (renten), kapitalslitet og reglene for bedrifts- og kapitalbeskatning. Brukerprisen på kapital er vanskelig å måle i praksis, men en har data for enkelte viktige komponenter i brukerprisen som f.eks. renter og pris på nytt kapitalutstyr. Det er i prinsippet også mulig å beregne virkninger av skattereglene på brukerprisen.

I lys av den tettere integrasjonen i de internasjonale kapitalmarkedene og at reguleringene av kapitalbevegelser over landegrensene i all hovedsak er tatt bort, er det mindre grunn til å vente at kostnadene for bedriftene ved å ta opp lån skal være vesentlig annerledes i Norge enn i andre land. Likevel er det en klar tendens til at mange bedrifter låner mest i

nasjonal valuta. Dette gjelder særlig små og mellomstore bedrifter som produserer for hjemmemarkedene, hvor tilbud av kreditt forutsetter god lokal kunnskap om marked og aktører. Det kan også være rasjonelt å ha gjeld i nasjonal valuta siden andre kostnader og inntekter er i nasjonal valuta. Også slike bedrifter vil imidlertid møte internasjonal konkurranse. Det kan derfor være relevant å sammenlikne lånekostnadene i norske kroner med lånekostnadene for gjennomsnittet av våre handelspartnere. I så fall må en også korrigere for endringer i verdien på den norske kronen i forhold til valutaene til våre handelspartnere. <!\boks5-1b>

Avgifter og subsidier som knyttes direkte til bruk av arbeidskraft, f.eks. arbeidsgiveravgift, fanges opp i lønnskostnadene, slik de måles i dette kapitlet. Andre avgifter og subsidier fanges imidlertid ikke opp, f.eks. CO₂-avgifter. Slike avgifter og subsidier vil også påvirke konkurranseevnen, men det er vanskelig å framskaffe sammenlignbare tall mellom land.

Utviklingen i industriens internasjonale konkurranseevne avhenger også av produktivitets- og kostnadsutviklingen i øvrige deler av norsk næringsliv, særlig i de *skjermede næringene*. Disse næringene leverer vareinnsats, energi og kapitalvarer til industrien. Jo billigere disse leveransene kan skje, desto bedre blir industriens internasjonale konkurranseevne. Videre konkurrerer industrien med øvrige næringer om enkelte innsatsfaktorer, særlig arbeidskraft. Lavere lønninger og svekket lønnsomhet i andre næringer kan føre til at industriens konkurranseevne bedres ved at det blir lettere og billigere for industrien å skaffe arbeidskraft og kapitalvarer. Kostnadsutviklingen i industrien kan derfor ikke ses uavhengig av kostnadsutviklingen i norsk økonomi for øvrig.

5.1 Indikatorer for industriens kostnadsutvikling

Tabell 5.1 gir en oversikt over enkelte indikatorer for kostnadsutviklingen i norsk industri i forhold til handelspartnerne. Det understrekes at de angitte tallseriene ikke gir et fullstendig og presist bilde av utviklingen i den kostnadsmessige konkurranseevnen, men en antydning om tendenser. En nærmere omtale av de enkelte kostnadskomponentene og utviklingen i disse er gitt nedenfor.

Tabell 5.1: Enkelte indikatorer for industriens kostnadsutvikling i Norge i forhold til handelspartnerne¹⁾²⁾. Prosentvis endring fra året før

	Gj.snitt 1981-1990	Gj.snitt 1991-2000	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Relative timelønnskost- nader i felles valuta	0,4	-0,6	-3,1	-1,8	-4,3	-2,2	3,1	-0,3	1,8	-0,6	1,4	0,0

Tabell 5.1: Enkelte indikatorer for industriens kostnadsutvikling i Norge i forhold til handelspartnerne ¹⁾²⁾. Prosentvis endring fra året før

	Gj.snitt 1981-1990	Gj.snitt 1991-2000	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Relative investeringspriser for industrien i felles valuta ³⁾	-0,9	-0,4 ⁶⁾	-2,8	-0,2	-2,7	-1,8	4,4	-1,2	1,5	..	..	.
Rentedifferanse ⁴⁾ for nominelle renter korr. for valutakursendringer	1,9	-0,2	-1,1	2,9	-2,3	-1,5	1,4	-0,2	0,1	-2,6	1,9	-0,2
Relative konsumpriser i felles valuta	0,8	-1,0	-3,3	-0,1	-3,1	-2,5	2,3	-0,8	1,6	-3,0	0,2	-1,2
Memo: Valutakurs ⁵⁾	1,4	0,8	1,7	-1,1	2,3	1,4	-2,4	0,1	-1,0	3,7	0,9	2,1

¹⁾For de relative tallene inngår tall for Norge i telleren og handelspartnerne i nevneren. Ved omregning til felles valuta har en benyttet industriens effektive valutakurs. En sterkere kronkurs (dvs. et negativt endringstall for valutakursen) bidrar til å øke verdien på de ulike konkurranseevneindikatorer når disse er regnet i felles valuta. Motsatt vil en svakere kronkurs bidra til å redusere verdien på de ulike konkurranseevneindikatorer når disse er regnet i felles valuta.

²⁾Det er et brudd i tidsserien for konkurranseevnevektene fra 1992 til 1993 som følge av at OECD har revidert tallene for perioden 1993-1999, men ikke for perioden 1970-1992.

³⁾Tall for relative investeringspriser i industrien er i mangel av tall for 7 nye handelspartnere beregnet som et (vektet geometrisk) gjennomsnitt for 18 (de gamle handelspartnere) av totalt 25 handelspartnere. Disse 18 landene har en samlet vekt på 95,1 prosent (1999) av de 25 handelspartnerne.

⁴⁾Rentenivået i Norge fratrukket rentenivået for gjennomsnittet av handelspartnerne.

⁵⁾Industriens effektive valutakurs (konkurransekursindeksen). Nominell effektiv kronkurs er beregnet på grunnlag av kursene på norske kroner (NOK) mot valutaene for Norges 25 viktigste handelspartnere (geometrisk gjennomsnitt veid med OECDs løpende konkurranseevnevekter, beregnet som en kjedet indeks). Indeksen er satt lik 100 i 1990. Positive tall innebærer en svekkelse av den norske kronen.

⁶⁾Årlig gjennomsnitt for perioden 1991-1997.

Kilde: OECD, IMF, Statistisk sentralbyrå, Finansdepartementet og enkelte nasjonale kilder.

5.1.1 Lønnskostnader

Lønnskostnadene er den enkeltfaktoren som betyr mest for kostnadene i norsk industriproduksjon. Målt som andel av verdiskapingen (bruttoproduktet) i industrien, utgjorde lønnskostnader mellom 70 og 80 prosent i perioden 1995-2000.

Tabell 5.2: Timelønnskostnader i industrien. Prosentvis endring fra året før¹⁾

	Gj.snitt 1981- 1990	Gj.snitt 1991- 2000	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Lønnskostnader pr. time												
Norsk industri	9,0	4,3	5,6	2,6	1,5	2,9	4,6	4,1	4,4	6,2	5,8	5,8 ₃₎
Handelspartnerne	7,1	4,2	7,1	5,6	3,7	3,7	4,0	4,3	3,5	3,0	3,5	3,6
Relative timelønnskostnader i nasjonal valuta	1,8	0,1	-1,4	-2,8	-2,1	-0,8	0,6	-0,1	0,8	3,1	2,3	2,2
Relative timelønnskostnader i felles valuta	0,4	-0,6	-3,1	-1,8	-4,3	-2,2	3,1	-0,3	1,8	-0,6	1,4	0,0
Memo:												
Valutakurs ²⁾	1,4	0,8	1,7	-1,1	2,3	1,4	-2,4	0,1	-1,0	3,7	0,9	2,1

¹⁾Tall for handelspartnerne er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt, der vektene er de samme som ligger til grunn for beregning av industriens effektive valutakurs. Nasjonalregnskapets lønnsbegrep brukes i sammenlikninger av konkurranseevnen mellom land, og det inkluderer både funksjonærer og arbeidere i industrien. Dessuten inngår skifttillegg og overtidbetaling i industriarbeiderlønnene, jf. avsnitt 3.1.

²⁾Industriens effektive valutakurs, jf. tabell 5.1.

³⁾Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall er veksten i lønnskostnader per utførte timeverk i industrien fra 1999 til 2000 beregnet til 5,0 prosent. Som en del av lønnsoppgjøret i 2000 bestemte partene at for privat og offentlig sektor skal den resterende del av den femte ferieuken tas ut med 2 feriedager i 2001, og de 2 øvrige i 2002. Opptjeningen av 2 ekstra feriedager både i 2000 og 2001 vil, etter den beregningsmetoden som utvalget benytter, ikke føre til økt årslønn. I privat sektor vil imidlertid opptjeningen isolert sett øke veksten i de påløpte kostnadene per arbeidet time med om lag 0,8 prosentpoeng i hvert av årene. Beregningsutvalgets anslag for veksten i timelønnskostnadene i 2000 på 5,8 prosent fremkommer som 5,0 prosent pluss 0,8 prosentpoeng (dvs. bidraget til veksten i timelønnskostnadene fra 2 ekstra feriedager).

Kilde: OECD, IMF, Statistisk sentralbyrå, Finansdepartementet, Beregningsutvalget og nasjonale kilder.

Tabell 5.2 viser øverst utviklingen i lønnskostnader per time i norsk industri og for våre viktigste handelspartnere siden 1980. Ved å ta hensyn til endringer i valutakursen, kommer en fram til endringer i relative timelønnskostnader i felles valuta. Tallene gir imidlertid ikke uten videre uttrykk for en enkel årsaks-virknings-sammenheng. For eksempel vil en svekkelse av den norske kronen kunne påvirke den generelle prisutviklingen og bedriftenes inntjening, som i neste omgang kan påvirke lønnsveksten¹⁷.

17. Videre vil lønnskostnadsutviklingen per time bli påvirket av endringer i antall virkedager som ikke gir uttrykk for de underliggende tendensene. En økning på 1 virkedag fra et år til et annet vil anslagsvis redusere veksten i timelønnskostnadene i norsk industri med ¹/₄ prosentpoeng.

I årene 1989-1994 økte timelønnskostnadene i gjennomsnitt mindre i norsk industri enn hos handelspartnerne, mens økningen var sterkere gjennom størstedelen av 80-tallet. Fra 1988 til 1994 gikk relative timelønnskostnader i felles valuta ned med om lag 15 prosent. Ifølge reviderte tall økte de relative timelønnskostnadene i felles valuta med om lag $4\frac{3}{4}$ prosent fra 1994 til 1997, hvorav over halvparten kan tilskrives en styrket krone. Foreløpige nasjonalregnskapstall og anslag fra beregningsutvalget tyder på at relative timelønnskostnader regnet i felles valuta økte med om lag $3\frac{3}{4}$ prosent fra 1997 til 1999. I 2000 ble lønnsveksten klart høyere i norsk industri enn hos våre handelspartnere, men dette ble fullt ut motvirket av en svekkelse av kronekursen. Beregningsutvalget anslår at timelønnskostnadene i norsk industri økte med 5,8 prosent fra 1999 til 2000. IMF har nylig kommet med oppdaterte regnskapstall for lønnsveksten i industrien hos viktige handelspartnere. Når disse tallene veies sammen, anslås lønnsveksten hos handelspartnerne samlet til vel $3\frac{1}{2}$ prosent fra 1999 til 2000. Fra 1999 til 2000 svekket industriens effektive valutakurs seg med 2,1 prosent. Foreløpige og usikre tall tyder dermed på at de relative timelønnskostnadene i norsk industri var uendret fra 1999 til 2000 regnet i felles valuta.

Som beskrevet i boks 5.2, vil en rekke faktorer kunne bidra til ulik utvikling i timelønnskostnadene og årslønnen, f.eks. endringer i overtid, antall virkedager og sykefravær. Mens endringer i antall virkedager vil jevnes ut over tid, og således ikke har betydning for den underliggende utvikling i relative lønnskostnader vis-à-vis utlandet, vil endringer i sykefravær, overtid, ferie mv. gi uttrykk for reelle bidrag til utviklingen i lønnskostnadene. Tabell 5.3 viser hvordan ulike faktorer har bidratt til avvik mellom lønn per normalårsverk og lønnskostnader per utførte timeverk i Norge. Pga. manglende data har det ikke vært mulig å gjennomføre tilsvarende dekomponering av lønnstallene for våre viktigste handelspartnere. Tallene i tabell 5.3 er beheftet med usikkerhet som følge av at anslagene for utvikling i overtid, skiftarbeid og trygde- og pensjonspremier (dvs. andre arbeidskraftskostnader i tabell 5.3) bygger på et svært foreløpig kildemateriale.

Tabell 5.3: Ulike faktorerers bidrag til avvik mellom lønn per normalårsverk og lønnskostnader per utførte timeverk i norsk industri. Bidrag i prosentpoeng.

	1996	1997	1998	1999	2000
Lønnskostnader pr. time, pst.	4,1	4,4	6,2	5,8	5,8
Lønn per normalårsverk, pst.	4,1	4,3	6,0	5,6	3,9
Avvik i prosentpoeng	0,0	0,1	0,2	0,2	1,9
Anslag på bidrag til avvik i pst.poeng:					
– Fravær	0,40	0,30	0,20	0,40	0,25
– Overtid	-0,30	-0,30	0,00	-0,10	0,15
– Ferie	0,00	0,00	0,00	0,00	0,80
– Virkedager	0,00	0,00	-0,30	-0,30	0,70
– Andre arbeidskraftskostnader (inkl. strukturendringer)	-0,10	0,10	0,30	0,20	0,00

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Beregningsutvalget lager ikke egne anslag for den framtidige lønnsveksten hos Norges handelspartnere. OECD ¹⁸ utarbeider imidlertid slike prognoser for de viktigste landene. Når disse veies sammen, anslås en lønnsvekst hos handelspartnerne på 4 prosent fra 2000 til 2001, både for industrien og for privat sektor ¹⁹ i alt. EU-kommisjonen anslår lønnsveksten per sysselsatt i EU-landene til om lag 3,2 prosent i 2001. ²⁰ Dette er om lag 1 prosentpoeng lavere enn OECDs anslag for ansatte i privat sektor i EU-området. Prognoser fra Consensus Economics ²¹ og AIECE ²², som er en samarbeidsorganisasjon for uavhengige europeiske konjunkturinstitutter, viser en lønnsvekst hos Norges handelspartnere på om lag 3³/₄ prosent.

Det knytter seg usikkerhet til slike lønnsprognoser. Således er OECDs anslag for lønnsveksten i industrien fra 1999 til 2000 er oppjustert med ¹/₂ prosentpoeng siden beregningsutvalgets rapport sommeren 2000 (NOU 2000:25). Nøyaktigheten i OECDs prognoser påvirkes også av at tallene ikke korrigeres for endringer i kostnadskomponenter som f.eks. arbeidsgiveravgift og faktiske og beregnede pensjonsutgifter.

18. OECDs anslag ble offentliggjort desember 2000. Anslagene for lønnskostnadsveksten i privat sektor er hentet direkte fra OECD Economic Outlook 68, mens anslagene for timelønnskostnadene i industrien er bestilt via Internet (www.oecd.org).

19. Privat sektor er definert som økonomien i alt fratrasket offentlig sektor.

20. Anslagene fra EU-kommisjonen ble offentliggjort i april 2001 (EUROPEAN ECONOMY. Supplement A. Economic trends. No. ³/₄. March/April 2001. http://europa.eu.int/comm/economy_finance)

21. Anslagene fra Consensus Economics ble offentliggjort 14. mai år, og kan bestilles via Internett (www.concensuseconomics.com).

22. Anslagene fra AIECE ble offentliggjort i oktober 2000.

Boks 5.2 Timelønnskostnader og årslønn

Timelønnskostnadene som omtales i dette kapittelet utgjør samlede lønnskostnader regnet per utførte timeverk. Lønnskostnadene inkluderer i prinsippet direkte lønnskostnader (alle lønnsutbetalinger inklusive overtidsgodtgjørelse og lønn under sykdom, fødselspermisjoner m.v. som betales av arbeidsgiver, samt naturalytelser) og indirekte lønnskostnader (arbeidsgiveravgift, faktiske og beregnede pensjonsutgifter betalt av arbeidsgiver). Antall utførte timeverk regnes inklusive overtid, mens fravær holdes utenom.

Årslønn for en lønnstakergruppe er definert som gjennomsnittlig årslønn for arbeidstakere som utfører et fullt avtalefestet normalt årsverk. Ved beregning av årslønn forutsettes det at det gis full lønn under ferie, sykefravær, permisjoner m.v. Årslønnen kan dermed sies å gi et samlet uttrykk for veksten i de avtalte lønssatsene for arbeidstakerne i gruppen som en betrakter.

Det følger av definisjonene ovenfor at bl.a. følgende forhold kan bidra til ulik utvikling i timelønnskostnader og årslønn:

- endringer i overtid
- endringer i betalt fravær, f.eks. sykefravær
- endringer i antall virkedager, f.eks. p.g.a. endringer i bevegelige helligdager og skuddår
- endringer i arbeidsgiveravgift og pensjonspremier
- endret sats for feriepengene

I tillegg til faktorene som er nevnt i strekpunktene ovenfor vil forskyvninger i sysselsettingen mellom ulike regioner med forskjellig arbeidsgiveravgift bidra til at de samlede timelønnskostnadene for en lønnstakergruppe utvikler seg forskjellig fra årslønnen. Forskyvning i alderssammensetningen og endringer i antall som mottar pensjonsytelser fra bedriftene, vil også bidra til at timelønnskostnadene utvikler seg forskjellig fra årslønnen.

Ifølge foreløpige tall var veksten i timelønnskostnadene fra 1999 til 2000 klart høyere enn

årslønnsveksten. Dette skyldes bl.a. at det var to færre virkedager i 2000 enn i 1999, men også at kostnadene ved ferieutvidelsen med 2 dager i 2001 påløp i 2000. Mens virkedager og indirekte lønnskostnader er tatt hensyn til i tallene for norsk industri, er det uklart i hvilken grad dette er gjort i tallene for handelspartnerne. Anslaget for årslønnsvekst er nærmere omtalt i kapittel 3.

Utviklingen i enkeltvalutaer kan avvike betydelig fra industriens effektive valutakurs. Dette innebærer bl.a. at et veid gjennomsnitt ikke gir et fullstendig uttrykk for den endringen i konkurransesituasjonen de enkelte bransjene står overfor.

5.1.2 Kapitalkostnader

Ved siden av lønnskostnadene er kostnadene ved bruk av kapital viktig for industrien. Det er enda vanskeligere å finne enkle, sammenliknbare tall her enn for lønnskostnadene. Tabell 5.4 gir imidlertid en framstilling av to indikatorer som kan antyde noe om utviklingen.

Tabell 5.4: Enkelte indikatorer for kapitalkostnader i industrien ¹⁾

	Gj.snitt 1981- 1990	Gj.snitt 1991- 2000	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Nominelle korte (3 mnd.) renter, nivå ²⁾:												
Norge	13,3	6,9	10,6	11,8	7,3	5,9	5,5	4,9	3,7	5,8	6,5	6,7
Handelspartnerne	9,7	6,2	9,9	9,9	7,4	6,0	6,6	4,9	4,6	4,8	3,6	4,7
Rentedifferanse korr. for endringer i valutakurs ³⁾	1,9	-0,2	-1,1	2,9	-2,3	-1,5	1,4	-0,2	0,1	-2,6	1,9	-0,2
Investeringspriser i industrien ⁴⁾												
Norge	5,6	1,8	1,7	0,6	3,4	1,0	3,6	-0,2	-0,4	3,2	0,9	4,0
Handelspartnerne ⁵⁾	5,1	1,7 ⁶⁾	2,8	1,9	3,9	1,4	1,7	0,9	-0,9	..	..	..
Relative investering- spriser i nasjonal valuta ^{4) 5)}	0,5	-0,3 ⁶⁾	-1,1	-1,3	-0,5	-0,4	1,9	-1,1	0,5	..	..	..
Relative investering- spriser i felles valuta ^{3) 4) 5)}	-0,9	-0,4 ⁶⁾	-2,8	-0,2	-2,7	-1,8	4,4	-1,2	1,5	..	..	..

¹⁾Tall for handelspartnerne er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt, der vektene er de samme som ligger til grunn for beregningen av industriens effektive valutakurs.

²⁾3-måneders renter. OECD Economic Outlook 68, IMF, nasjonale kilder.

³⁾Valutakursendring er angitt i tabell 5.1.

⁴⁾Prosentvis endring fra året før.

⁵⁾Tall for investeringspriser i industrien er i mangel av tall for 7 nye handelspartnere beregnet som et (vektet geometrisk) gjennomsnitt for 18 (de gamle handelspartnerne) av totalt 25 land. Disse 18 landene utgjør 95,1 prosent (1999) av de 25 handelspartnerne.

⁶⁾Årlig gjennomsnitt for perioden 1991-97.

Kilde: OECD, IMF, nasjonale kilder, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Som det framgår av tabell 5.4, har det vært forholdsvis store variasjoner fra år til år i rentedifferansen for kortsiktige pengemarkedsrenter, når en justerer for valutakursendringer. Gjennom det meste av 1990-tallet har det vært billigere, eller like billig, å låne i norske kroner som i en vektet kurv av handelspartnerne valutaer. Et unntak er 1992, da rentedifferansen var særlig stor i Norges disfavør som følge av uroen i det norske pengemarkedet før kronen begynte å flyte i desember 1992. Også i 1999 var det klart dyrere å låne i norske kroner enn i gjennomsnittet av handelspartnerne valutaer. I 2000 var det

nominelle rentenivået i gjennomsnitt om lag 2 prosentpoeng høyere enn hos våre handelspartnere. På grunn av svekkelsen av kronekursen var imidlertid rentedifferansen regnet i felles valuta omlag lik null.

Boks 5.3 Renter og lånekostnader

Et problem med rentetallene som er brukt i tabell 5.3 er at det er usikkert hvor relevante kortsiktige pengemarkedsrenter er for bedriftenes lånekostnader. For det første låner bedriftene i liten grad direkte i penge-markedet. For det andre foregår en stor del av opplåningen både i Norge og andre land med lengre rentebindingstid. Graden av rentebinding kan også variere mellom land. Et tredje forhold er at den indikatoren som er stilt opp i tabellen, ikke tar hensyn til forskjeller i skattesystemene mellom land, som også er viktig for å vurdere bedriftenes kapitalkostnader. Et fjerde forbehold er at bedriftenes valg mellom lån i ulike valutaer må tas under usikkerhet om framtidige endringer i valutakurs og renter. Kostnaden ved bruk av kapital påvirkes også av prisutviklingen på selve kapitalutstyret. Tabell 5.4 viser en tallserie for prisutviklingen på industriens investeringer i forhold til den vi kan beregne for handelspartnerne. Disse tallene kan nok i større grad enn lønnskostnadene påvirkes av mer tilfeldige forhold. Men som vi ser viser den mye av den samme utviklingstendensen som tallene for lønnskostnadene. Dette kan ha sammenheng med bl.a. at prisnivået for investeringer til dels avhenger av lønningene. De norske lønnskostnadene utgjør, direkte og indirekte gjennom produktinnsatsen, knapt 1/3 av investeringskostnadene til kjøperverdi.

5.1.3 Andre kostnader

Industriens kostnadssituasjon påvirkes også av prisen på andre innsatsfaktorer enn arbeidskraft og kapital. Særlig er energikostnader, spesielt knyttet til elektrisk kraft, av stor betydning for konkurranseevnen for viktige deler av norsk industri, jf. nærmere omtale i boks 5.1. Fra tabell 5.5 ser vi at elektrisitetskostnadene er vesentlig lavere i Norge enn hos handelspartnerne. Prisforskjellen ble klart redusert i perioden 1980-1989, mens den økte fram til 1993. Fra 1993 til 1997 har prisforskjellen blitt noe redusert igjen. I 1998 økte prisforskjellen mellom Norge og handelspartnerne.

Tabell 5.5: Elektrisitetspriser for industrien

	1982	1984	1986	1988	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Elektrisitetspriser i US dollar pr. kWh:												
Norge	0,02 0	0,01 8	0,02 6	0,03 2	0,03 5	0,02 3	0,01 9	0,02 0	0,02 2	0,02 5	0,02 4	0,01 9

Tabell 5.5: Elektrisitetspriser for industrien

	1982	1984	1986	1988	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Handelspartnerne	0,05 1	0,04 4	0,05 7	0,06 4	0,07 4	0,08 0	0,07 2	0,07 1	0,07 7	0,07 4	0,06 5	0,06 6
Relative elek- trisitetspriser, prosent ¹⁾	39,2	40,9	45,6	50,0	47,3	29,4	26,3	27,6	29,0	33,1	36,6	29,4

¹⁾Nivået på prisen i Norge i prosent av nivået for handelspartnerne.

Kilde: Kilde: International Energy Agency, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Bedriftenes transportkostnader er også av betydning for konkurranseevnen. En undersøkelse foretatt av Transportbrukernes Fellesorganisasjon tyder på at transportkostnadene i norsk industri utgjorde om lag 8 prosent av omsetningen i 1997. En tilsvarende undersøkelse for varehandelen tyder på at transportkostnadene i denne næringen utgjorde knapt 6 prosent av omsetningen i 1996. Tall fra European Logistics Association, som omfatter både industrien, varehandelen og øvrige private næringer, tyder på at europeiske bedrifter i gjennomsnitt hadde transportkostnader tilsvarende drøyt 2 prosent av omsetningen i 1997. Tallene kan derfor tyde på at norske transportkostnader er høye i internasjonal sammenheng.

Tabell 5.6: Konsumpriser i Norge og hos handelspartnerne. Prosentvis endring fra året før ¹⁾

	Gj.snitt 1981-1990	Gj.snitt 1991-2000	199 0	199 1	199 2	199 3	199 4	199 5	199 6	199 7	199 8	199 9	200 0
Konsumpriser													
Norge	7,6	2,3	4,1	3,5	2,3	2,3	1,4	2,4	1,3	2,6	2,3	2,3	3,1
Handelspartnerne	5,3	2,6	5,8	5,2	3,5	3,2	2,6	2,6	2,0	2,0	1,7	1,2	2,3
Relative konsum- priser i nasjonal valuta	2,2	-0,3	-1,6	-1,6	-1,2	-1,0	-1,1	-0,2	-0,6	0,6	0,6	1,1	0,8
Relative konsum- priser i felles valuta ²⁾	0,8	-1,0	-1,9	-3,3	-0,1	-3,1	-2,5	2,3	-0,8	1,6	-3,0	0,2	-1,3

¹⁾Tall for handelspartnerne er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt, der vektene er de samme som ligger til grunn for beregningen av industriens effektive valutakurs.

²⁾Valutakursutviklingen er angitt i tabell 5.1.

Kilde: Kilde: OECD, Consensus Forecasts, Statistisk sentralbyrå, Finansdepartementet og enkelte nasjonale kilder.

Tallene for utvikling i lønnskostnadene for industrien sier indirekte også noe om kostnadsutviklingen for de innsatsfaktorene som kjøpes i Norge. Det skyldes at lønnsutviklingen i industrien gjerne setter et visst mønster for andre næringer og dermed for prisene på de varene og tjenestene de leverer til industrien selv. For å utfylle dette bildet har tabell 5.6 også en framstilling

av hvordan det generelle prisnivået i Norge utvikler seg i forhold til utlandet. Som indikator har en benyttet tall for konsumpriser i Norge og hos handelspartnerne, i mangel av brukbare pristall for leveranser til bedriftene. Over tid kan en imidlertid regne med at det er en viss parallellitet i prisutviklingen.

5.1.4 Rammebetingelser

Forutsigbare og stabile rammebetingelser kan bidra til å styrke industriens konkurranseposisjon. Lav og stabil konsumprisvekst samt stabilitet i valutakursutviklingen kan være viktig i denne sammenheng. I tillegg til at konsumprisveksten har vært relativt lav viser tabell 5.6 at Norge gjennom flere år også har hatt en meget stabil konsumprisvekst. De siste fire årene har imidlertid prisveksten hos handelspartnerne falt og blitt klart lavere enn i Norge.

Tallene i tabell 5.6 er basert på konsumprisindeksene i de enkelte land. Disse indeksene er ofte mindre egnet når en skal sammenlikne prisutviklingen mellom land, bl.a. fordi ulike komponenter av prisindeksen beregnes og vektlegges forskjellig. Basert på et enhetlig metodisk opplegg produseres det nå harmoniserte konsumprisindekser i alle EØS-land. Disse er bedre egnet til internasjonale sammenlikninger. En nærmere omtale av den harmoniserte konsumprisindeksen er gitt i vedlegg 7.

Betydningen av stabile rammebetingelser for næringslivet har vært en viktig grunn til at pengepolitikken i Norge gjennom mange år har vært rettet inn mot stabilitet i valutakursen. Utviklingen i den nominelle effektive valutakursen for utvalgte land viser at Norge, i likhet med Danmark og til en viss grad Sverige, har hatt en meget stabil valutakurs de siste 40 årene sammenliknet med bl.a. Storbritannia, Tyskland og USA, jf. figur 5.1. Dette reflekterer bl.a. at betydningen av å redusere usikkerheten omkring valutakursutviklingen er større i små og åpne økonomier enn i store økonomier med en relativt sett mindre utenrikshandel. En nærmere omtale av utviklingen i den norske valutakursen er gitt i vedlegg 8.

Tabell 5.7: Produktivitetsutviklingen. Prosentvis endring fra året før.

	Gj.snitt 1981-1990	Gj.snitt 1991-2000	199 1	199 2	199 3	199 4	199 5	199 6	199 7	199 8	199 9	200 0
– Relativ produktivitet	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
<i>Markedsrettet virksomhet ⁴⁾</i>												
– Norge	3,4	3,0	4,3	3,4	3,9	4,8	2,6	4,1	3,2	0,2	0,8	3,2
– Handelspartnere ⁵⁾	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
– Relativ produktivitet	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
<i>Industrien</i>												
– Norsk industri	3,8	2,0	2,5	2,7	0,8	3,4	1,8	3,0	3,6	1,2	0,2	1,3
– Handelspartnerne ^{1) 2)}	4,9	6,2 ³⁾	3,4	5,1	3,5	9,0	8,2	6,0	7,4	7,3	..	..
– Relativ produktivitet ²⁾	-1,1	-3,6 ³⁾	-0,8	-2,2	-2,7	-5,2	-5,9	-2,8	-3,6	-5,7	..	..
Produktivitet målt ved bruttoprodukt												
<i>Fastlandsøkonomien</i>												
– Norge	1,7	1,7	3,1	1,3	2,0	1,9	1,5	0,9	1,4	1,3	1,0	2,8
– Handelspartnere	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
– Relativ produktivitet	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
<i>Markedsrettet virksomhet ⁴⁾</i>												
– Norge	3,4	3,2	6,0	3,8	3,2	4,8	3,3	3,5	2,5	-0,3	1,1	4,2
– Handelspartnere	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
– Relativ produktivitet	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
<i>Industrien</i>												
– Norsk industri	2,3	0,7	0,9	2,6	0,6	0,8	0,5	0,1	1,0	0,6	-0,2	0,6
– Handelspartnerne ¹⁾	3,1	3,7 ³⁾	2,0	3,1	3,0	6,9	4,1	2,6	4,4	3,2	..	..
– Relativ produktivitet ²⁾	-0,7	-2,7 ³⁾	-1,1	-0,5	-2,3	-5,7	-3,4	-2,4	-3,3	-2,5	..	..

¹⁾Tall for handelspartnerne er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt, der vektene er de samme som ligger til grunn for beregningen av industriens effektive valutakurs.

²⁾P.g.a. problemer med måling av produktivitet er ikke tallene for norsk industri og handelspartnerne direkte sammenliknbare.

³⁾Årlig gjennomsnitt for perioden 1991-98.

⁴⁾Markedsrettet virksomhet er samlingen av produksjonsenheter som henter mer enn 50 prosent av sine inntekter fra salg i markedet.

⁵⁾Neste rapport fra Beregningsutvalget vil oppdateres med tall for våre viktigste handelspartnere.

Kilde: OECD, IMF, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Arbeidskraftsproduktiviteten måles ofte som bruttoproduktet i faste priser delt på antall utførte timeverk. Tall for produktiviteten som er beregnet med utgangspunkt i bruttoproduktet viser en systematisk svakere produktivitetsvekst i norsk industri enn hos handelspartnerne. Fra 1986 til 1996 var svekkelsen av relativ produktivitet i industrien om lag 18 prosent. Måleproblemene knyttet til produktivitetstallene tilsier imidlertid at deler av denne

svekkelsen ikke er reell, jf. også nærmere redegjørelse i Beregningsutvalgets rapport: NOU 1996:4.

En analyse av utviklingen i arbeidskraftsproduktiviteten i industrien med utgangspunkt i mer disaggregerte tall (dvs. tall for de enkelte industrinæringer) for Norge, Sverige og Tyskland tyder likevel på at norsk industri samlet har hatt en relativt svak produktivitetsutvikling på 1990-tallet. Undersøkelsen viser imidlertid at produktivitetsforskjellen mellom norsk og svensk industri på 1990-tallet dels kan tilskrives forskjeller i produksammensetning, jf. nærmere redegjørelse i beregningsutvalgets rapport NOU 2001:17, vedlegg 6. Forskjeller i produksammensetning ser imidlertid ikke ut til å kunne forklare produktivitetsforskjellen mellom norsk og tysk industri. Selv om analysen bygger på nasjonalregnskapstall etter ny standard (ENS95), som tar sikte på å redusere måleproblemer og metodiske forskjeller, hefter det fortsatt tvil ved om målemetodene faktisk er like i det norske og svenske nasjonalregnskapet. Dette har sin forklaring i at forskjellene mellom utviklingen i produksjonen og bruttoproduktet på næringsnivå er så vidt store målt i faste priser.

Måling av produktivitet i tjenesteytende næringer er mer komplisert enn for vareproduserende næringer fordi datainnhentingene til nasjonalregnskapet er mer ufullstendig. SSB arbeider imidlertid med en tallrevisjon, som vil bli publisert i 2002, og som antas å bedre mulighetene til å rapportere produktivitetsutviklingen for tjenesteytende næringer. Det gjenstår imidlertid mye arbeid rundt måling av produktivitet i tjenesteytende næringer, blant annet hvordan man skal måle kvalitetsforbedringer. Utviklingen i produktiviteten i tjenesteytende næringer er likevel viktig fordi tjenesteytende næringer utgjør en stadig økende andel av bruttonasjonalproduktet.

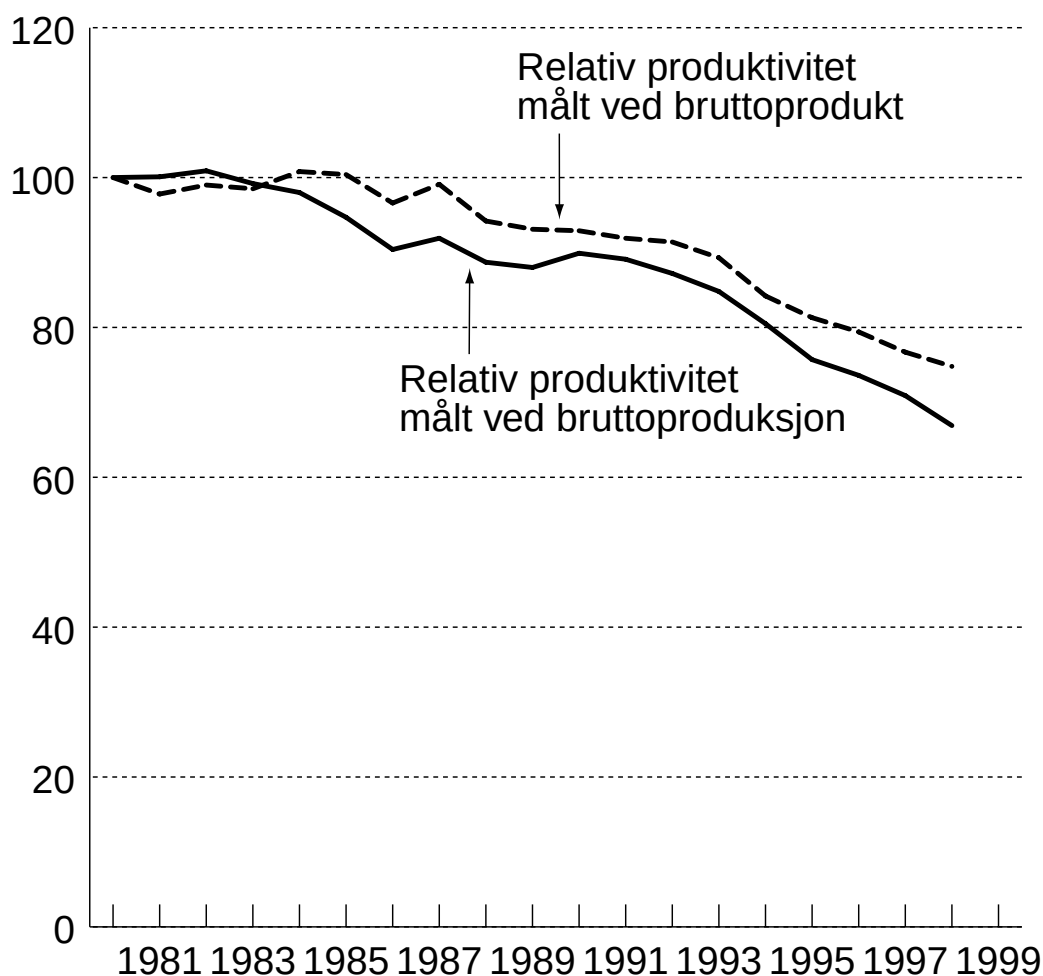
Boks 5.4 Produktivitetssammenlikninger

Usikkerheten i produktivitetstallene (bruttoprodukt i faste priser delt på antall utførte timeverk) er i hovedsak knyttet til tre forhold. For det første er det betydelige metodiske problemer knyttet til målingen av bruttoproduktet i faste priser. Datagrunnlaget for nasjonalregnskapsstatistikken og metoder for bl.a. deflatering ser ut til å variere mellom ulike lands nasjonalregnskapsstatistikker, slik at det er vanskelig å finne gode sammenliknbare tall. Tilgjengelige tall viser bl.a. at siden 1970 har bruttoproduktet i norsk industri målt i løpende priser i felles valuta, i grove trekk utviklet seg parallelt med bruttoproduktet i industrien hos våre handelspartnere. Målt i faste priser har imidlertid bruttoproduktet i norsk industri utviklet seg betydelig svakere enn i industrien hos våre handelspartnere. Den systematiske ulike utviklingen i bruttoproduktet målt i faste og løpende priser kan tyde på at deflateringsmetoden i de norske tallene er forskjellig fra metoden som er benyttet i tallene for handelspartnerne. Ulike deflateringsmetoder slår dermed direkte ut i ulik produktivitetsutvikling. Videre er det en tendens til betydelige revisjoner i produktivitetstallene i ettertid. I de foreløpige regnskapene bygger produksjonsutviklingen på korttidsindikatorer som

produksjonsindeksen. Denne indeksen måler den samlede produksjonen, og en får dermed ikke korrigert for bidragene fra utviklingen i produktinnsatsen før senere regnskap foreligger.

For det andre kan tallene for gjennomsnittlig produktivitet i industrien gi et misvisende bilde dersom en ønsker å sammenlikne produktivetsutviklingen mellom land som har store forskjeller i industristruktur. Analyser av produktivetsutviklingen i industrien i Norge og Sverige på et mer disaggregert nivå tyder på dette kan være en viktig faktor i forhold til utviklingen i enkeltland, jf. vedlegg 6 i Beregningsutvalgets rapport NOU 2001:17.

Det tredje problemet med produktivetsmålet har sammenheng med at tallene blir påvirket av kortsiktige konjunktuelle svingninger som ikke er sammenfallende med de underliggende tendensene.

Figur 5.2 Relativ produktivitet i industrien målt ved produksjon og bruttoprodukt. Indeks 1980=100.
Kilde: OECD, IMF, BLS og Statistisk

5.3 Indikatorer for utviklingen i lønnsomheten

Det er en nær sammenheng mellom utviklingen i konkurranseevnen og lønnsomheten. Høyere lønnskostnader, lavere produsentpriser eller svakere produktivitetsutvikling er faktorer som isolert bidrar til lavere lønnsomhet og svekket konkurranseevne. Motsatt bidrar lavere lønnskostnader, høyere produsentpriser eller sterkere produktivitetsutvikling isolert til høyere lønnsomhet og bedret konkurranseevne. For at det over tid skal investeres i nye lønnsomme arbeidsplasser i Norge må avkastningen på investert kapital i Norge være på linje med avkastningen utenlands. Hensynet til å opprettholde en rimelig god lønnsomhet er viktig for en økende del av næringslivet som følge av økt globalisering og sterkere internasjonal konkurranse.

I dette avsnittet presenteres indikatorer for lønnsomhetsutviklingen, både i industrien og i øvrige næringer. En nærmere beskrivelse av de ulike lønnsomhetsmålene er gitt i boks 5.5.

Boks 5.5 Indikatorer for lønnsomhetsutviklingen

Lønnsomheten kan måles både ved makroøkonomiske og bedriftsøkonomiske mål, jf. vedlegg 6 i Beregningsutvalgets rapport NOU 2000:25. Makromålene tar utgangspunkt i sentrale nasjonalregnskapssammenhenger mellom innenlandsk verdiskaping og produksjonsfaktorene arbeidskraft og kapital og er basert på tall fra nasjonalregnskapet, mens de bedriftsøkonomiske målene tar utgangspunkt i kjente nøkkeltall fra ordinære regnskaper. Det er til en viss grad samsvar mellom de to lønnsomhetsmålene, men forskjeller mellom nasjonalregnskapet og regnskapsstatistikken vil bidra til avvik.

Makroøkonomiske lønnsomhetsmål

I). driftsresultatandel = $\text{driftsresultat} / \text{totale faktorinntekter}$

II). kapitalavkastningsraten = $\text{driftsresultat} / \text{verdien av kapitalbeholdningen}$

Driftsresultatandelen fanger opp sentrale forhold som påvirker lønnsomheten. F.eks. vil økende lønnskostnader føre til redusert driftsresultatandel, noe som isolert sett innebærer redusert lønnsomhet og svekket konkurranseevne. *Kapitalavkastningsraten* er en indikator for hvor mye kapitaleierne får igjen i forhold til innsatsen (innskutt realkapital).

Bedriftsøkonomiske lønnsomhetsmål

III) Driftsmargin = $\text{driftsresultat} / \text{driftsinntekter}$

IV) totalrentabilitet = $(\text{resultat før ekstraordinære poster} + \text{finanskostnader}) / \text{totalkapital}$

V) egenkapitalandel = egenkapital pr. 31.12 / sum eiendeler pr. 31.12

Driftsmarginen kan beregnes brutto eller netto, dvs. henholdsvis før og etter ordinære avskrivninger. I internasjonale sammenlikninger brukes ofte brutto driftsmargin pga. ulike avskrivningsregler i forskjellige land. Ulik kapitalinnsats og ulik omløpshastighet for kapitalen i ulike bransjer kunne innebære at identiske driftsmarginer kan gi forskjellig kapitalavkastning. Driftsmargin er dermed mer egnet til å analysere utviklingen i lønnsomheten innen en bransje, enn utviklingen i lønnsomheten mellom ulike bransjer. Bruk av driftsmargin bør kombineres med mål for kapitalavkastning for å ta hensyn til forskjeller i kapitalintensitet i de ulike næringene.

Totalrentabiliteten beregnes som resultatet i forhold til kapitalen i bedriften. Det er resultatet inklusive kostnader knyttet til lånefinansieringen som er relevant for å beregne avkastningen på hele kapitalen. For totalrentabiliteten måles resultatet uavhengig av om kapitalen er finansiert av egenkapitalen eller av lånte midler. Totalrentabilitetsmålet svarer i prinsippet til makro lønnsomhetsmålet *kapitalavkastningsraten*. Ulike metoder for å beregne forringelsen av realkapitalen mv. i regnskapsstatistikken og nasjonalregnskapet bidrar imidlertid til at det ikke nødvendigvis er samsvar mellom tall basert på disse to lønnsomhetsmålene.

God lønnsomhet ett bestemt år vil ikke nødvendigvis innebære noen garanti for god lønnsomhet i fremtiden dersom lønnsomheten i det bestemte året skyldes en forbigående oppgangskonjunktur. Generelt, og spesielt i sykliske og svært konkurranseutsatte bransjer eller i bransjer med stor forretningsmessig risiko, vil en tilfredsstillende soliditet være nødvendig for å sikre bedriftens eksistens gjennom konjunkturforløpet. Soliditeten måles ofte ved *egenkapitalandelen*. Ulike bransjer krever ulik soliditet fordi risikoen i ulike bransjer er forskjellig.

5.3.1 Makroøkonomiske lønnsomhetsmål

Tabell 5.8 viser lønnsomhetsutviklingen for industrien og andre næringer med utgangspunkt i de to makroøkonomiske målene *driftsresultatandel* og *kapitalavkastningsraten*.

Tabell 5.8: Lønnsomhetsutviklingen i Norge. Makroøkonomiske mål, prosent. ¹⁾

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
<i>1) Driftsresultatandel (netto)</i>											
– Industri	19,0	17,5	18,7	21,7	21,6	25,1	21,4	20,5	20,6	16,8	15,5 ²⁾
– Varehandel	18,2	20,5	22,1	23,1	24,4	22,0	19,6	17,1	13,8	8,3	10,1
– Hotell og restaurant	7,5	9,7	3,5	5,7	4,0	0,7	1,4	2,2	1,3	2,4	-1,4
– Post og telekommunikasjon	22,3	18,1	21,2	29,3	25,0	11,7	18,7	21,9	12,7	7,5	..

Tabell 5.8: Lønnsomhetsutviklingen i Norge. Makroøkonomiske mål, prosent. ¹⁾

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
– Forretningsmessig tjenesteyting	28,8	28,9	30,3	31,1	31,2	31,9	31,5	32,8	32,5	30,8	28,0
– Personlig tjenesteyting	25,2	26,8	27,7	26,6	27,6	29,0	27,8	27,7	28,4	27,5	28,3
<i>II) Kapitalavkastningsrate (netto)</i>											
– Industri	8,5	8,0	8,7	10,9	11,4	14,0	11,5	11,5	11,7	9,1	8,1
– Varehandel	10,0	12,2	13,8	14,1	15,4	13,4	11,6	9,7	7,4	4,1	4,9
– Hotell og restaurant	3,6	5,1	1,8	2,9	2,0	0,3	0,7	1,1	0,6	1,2	-0,6
– Post og telekommunikasjon	7,9	6,3	8,1	11,6	9,2	3,6	6,4	7,9	4,1	2,2	..
– Forretningsmessig tjenesteyting	19,6	21,1	24,0	20,7	20,9	21,3	21,4	24,1	23,8	21,5	18,6
– Personlig tjenesteyting	17,4	19,1	20,1	18,5	18,8	19,5	18,7	18,8	19,8	18,5	18,2

¹⁾Tallene vil kunne bli påvirket dersom det i en næring er en stor andel selvstendige.

²⁾Ferieutvidelsen i 2001 og 2002 bidrar til å øke lønnskostnadene på påløpt basis i 2000 og 2001. I tallet for driftsresultatandelen i 2000 er virkningen på lønnskostnadene av ferieutvidelsen imidlertid ikke regnet med som følge av at denne virkningen registreres i nasjonalregnskapet først når feriepengene kommer til utbetaling, dvs. i 2001, jf. tabell 5.2, fotnote 3.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Tabell 5.8 viser at lønnsomheten i industrien, varehandelen, forretningsmessig tjenesteyting og personlig tjenesteyting bedret seg i perioden 1990-1995, målt ved driftsresultatandelen og kapitalavkastningsraten. Eksempelvis økte driftsresultatandelen i industrien fra 19 prosent i 1990 til vel 25 prosent i 1995. For hotell- og restaurantvirksomhet og post- og telekommunikasjon ble lønnsomheten redusert i samme periode. I perioden 1995-2000 var det en nedgang i lønnsomheten i industri, varehandel, hotell- og restaurantvirksomhet, post og telekommunikasjon ²³ og forretningsmessig tjenesteyting. Dette må ses i sammenheng med blant annet en relativt sterk økning i lønnskostnadene og en svak produktivitetsutvikling. For personlig tjenesteyting har lønnsomheten vært relativt stabil fra 1995 til 2000. Tabellen viser at hotell- og restaurantvirksomhet har hatt spesielt svak lønnsomhet i siste halvdel av 1990-tallet sammenliknet med første halvdel. Foreløpige tall tyder på en viss bedring i lønnsomheten i varehandelen fra 1999 til 2000. Tabell 5.8 viser at lønnsomhetsnivået i 2000 for varehandel, hotell- og restaurantvirksomhet og post og telekommunikasjon var betydelig lavere enn ved begynnelsen av 1990-tallet. For industri, forretningsmessig tjenesteyting og personlig tjenesteyting var lønnsomheten i 2000 mer på linje med nivået ved inngangen til 1990-tallet.

Det er betydelig usikkerhet knyttet til sammenlikninger av lønnsomhetsutviklingen mellom land, blant annet som følge av at landene bruker ulike metoder for å beregne kapitalslitet. Ved å sammenlikne bruttotall kan en unngå noe av denne usikkerheten. Selv om sammenlikningen av lønnsomhet-

23. Perioden 1995-1999.

utviklingen i Norge og hos handelspartnere baseres på bruttotall, vil det være usikkerhet som følge av måleproblemer knyttet til norske og utenlandske produktivitetstall, jf. boks 5.4.

I tabell 5.9 presenteres tall for lønnsomhetsutviklingen på 1990-tallet for Fastlands-Norge og enkelte viktige land. Sammenlikningen tar utgangspunkt i lønnsomhetsmålet «brutto driftsresultatandel», definert som forholdet mellom brutto driftsresultat og totale faktorinntekter (=brutto driftsresultat + totale lønnskostnader).

Tabell 5.9: Brutto driftsresultatandel for utvalgte land. Prosent.

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Fastlands-Norge	36,5	37,0	36,9	38,3	38,1	38,2	36,9	35,8	34,7	33,0
Storbritannia	35,2	34,1	34,4	36,0	37,2	37,7	38,4	37,9	36,7	..
Danmark	35,6	36,2	37,0	37,2	38,9	38,8	38,5	38,2	37,0	36,9
Sverige	..	..	..	35,3	37,2	38,9	35,9	35,6	34,6	..
USA	34,6	34,2	33,9	34,1	34,9	35,2	35,7	35,7	..	..
Handelspartnere ¹⁾	..	..	..	..	..	39,8	39,4	39,4	..	..
<i>Memo: Industrien ²⁾</i>										
Norge	30,7	29,3	30,1	32,1	31,5	33,8	30,7	29,6	29,6	26,9
Danmark	27,6	27,6	29,9	28,9	32,3	31,9	30,7	30,0	31,8	30,7
Finland	37,3	30,3	36,4	43,5	44,5	45,4	41,8	44,6	46,2	45,6
Tyskland	..	27,9	24,9	23,1	24,6	24,0	24,0	25,6	28,1	..

¹⁾ Sammenveid med konkurranseevnevekter. Irland er holdt utenom pga. manglende data.

²⁾ Manglende data gjør at det ikke er mulig å beregne brutto driftsresultatandelen for handelspartnerne samlet.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå, OECD (National Accounts of OECD Countries Volume 1 1988/1998: Main Aggregates, National Accounts of OECD Countries Volume II 1988-1998) og Finansdepartementet.

Tabell 5.9 viser følgende trekk ved utviklingen i lønnsomheten i Norge sammenliknet med enkelte av våre handelspartnere:

- Fastlands-Norge har hatt et fall i lønnsomheten i perioden 1995-1997 mot en mer stabil utvikling hos handelspartnere (Sverige har i likhet med Norge hatt en svak lønnsomhetsutvikling i denne perioden).
- Fastlands-Norge hadde i perioden 1995-1997 noe lavere lønnsomhet sammenliknet med et gjennomsnitt av handelspartnerne, men forskjellen er ikke veldig stor.
- For industrien i Norge har lønnsomheten gjennom 1990-tallet vært klart bedre enn for industrien i Tyskland. Også industrien i Danmark har hatt en svakere lønnsomhet enn industrien i Norge gjennom store deler av 1990-tallet, men i 1999 var lønnsomheten klart høyere enn i Norge. Industrien i Finland har gjennom hele 1990-tallet hatt en vesentlig høyere lønnsomhet enn industrien i Norge.

Lønnsomhetsforskjellene mellom Norge og enkelte av våre handelspartnere i perioden 1995-1997 må ses i sammenheng med bl.a. følgende forhold:

- En økning i relative timelønnskostnader
- En nedgang i relativ arbeidskraftproduktivitet

I den internasjonale sammenlikningen av lønnsomhetstall presenteres ikke tall for kapitalavkastningsrater fordi det per i dag ikke foreligger tall som gjør det mulig å beregne slike. Tall for kapitalavkastningsraten i ulike land vil trolig også være beheftet med betydelig usikkerhet som følge av at det er ulik praksis for å beregne forringelsen av realkapitalen mv. i nasjonalregnskapene.

5.3.2 Bedriftsøkonomiske lønnsomhetsmål

Tabell 5.10 viser lønnsomhetsutviklingen for industrien og andre næringer med utgangspunkt i bedriftsøkonomiske lønnsomhetsmål.

Tabell 5.10: Bedriftsøkonomiske mål for lønnsomheten. Norge, prosent.

	1994	1995	1996	1997	1998
<i>III) Driftsmargin (netto)</i>					
– Industri	5,8	7,4	5,6	5,3	4,8
– Varehandel	3,7	3,3	2,9	2,8	2,7
– Hotell og restaurant	4,6	3,7	4,3	4,6	4,0
– Annen tjenesteyting	5,1	7,4	6,5	7,0	4,7
– Andre næringer	9,4	8,7	7,0	9,9	8,2
<i>IV) Totalrentabilitet</i>					
– Industri	9,0	10,3	8,1	8,8	7,7
– Varehandel	11,0	10,5	9,4	9,2	8,5
– Hotell og restaurant	8,6	6,5	7,2	7,3	6,8
– Annen tjenesteyting	6,7	8,7	7,8	6,8	6,3
– Andre næringer	7,4	8,6	6,7	7,1	6,0
<i>V) Egenkapitalandel</i>					
– Industri	30,8	32,4	34,3	36,2	37,4
– Varehandel	29,7	29,6	30,0	29,0	29,2
– Hotell og restaurant	18,9	17,5	17,1	19,4	19,7
– Annen tjenesteyting	39,3	41,8	43,4	42,7	41,9
– Andre næringer	28,6	34,2	40,1	41,8	42,6

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Tabell 5.10 viser at lønnsomheten i industrien, varehandelen, hotell- og restaurantvirksomhet, annen tjenesteyting og andre næringer, målt ved driftsmarginen og totalrentabilitet, har falt etter 1995 samtidig som egenkapitalandelen (soliditeten) i disse tre næringene har økt (industrien, hotell og restaurant, annen tjenesteyting og andre næringer) eller vært stabil (varehandelen).

Tabell 5.11 viser utviklingen i bedriftsøkonomiske lønnsomhetsmål for industrien i Norge og utvalgte land for perioden 1994-1998.²⁴

Tabell 5.11: Lønnsomhetsutviklingen basert på mikroøkonomiske mål. Industrien. Norge og handelspartnere. Prosent.

	1994	1995	1996	1997	1998
<i>III) Brutto driftsmargin</i>					
– Norge	5,8	7,4	5,6	5,3	4,8
– Handelspartnere *)	2,1	4,8	4,9	5,3	5,4
<i>IV) Totalrentabilitet</i>					
– Norge	9,0	10,3	8,1	8,8	7,7
– Handelspartnere *)	5,8	9,5	9,3	9,7	11,4
<i>V) Egenkapitalandel</i>					
– Norge	30,8	32,4	34,3	36,2	37,4
– Handelspartnere *)	34,0	35,1	37,9	39,1	38,1

* Et uveid gjennomsnitt av 11 europeiske land samt Japan og USA.

Kilde: Kilde: BACH og Statistisk sentralbyrå

Sammenliknet med et gjennomsnitt av utvalgte handelspartnere hadde norske industribedrifter en lavere egenkapitalandel i perioden 1994-1998, jf. tabell 5.11. Samtidig har norske industribedrifter hatt en økning i egenkapitalandelen gjennom perioden 1994-1998 mot en mer stabil utvikling hos utvalgte land, noe som blant annet skyldes konjunkturoppgangen i Norge gjennom 1990-tallet. I 1998 er egenkapitalandelen i norske industribedrifter på linje med nivået hos handelspartnerne.

Utviklingen i brutto driftsmargin og totalrentabilitet for industrien i Norge sammenliknet med et gjennomsnitt av utvalgte land tyder på at norske industribedrifter har hatt en svakere lønnsomhetsutvikling i perioden 1994-1998, målt ved brutto driftsmargin. Videre har norske industribedrifter opplevd en nedgang i driftsmarginen gjennom perioden 1994-1998 mot en mer stabil utvikling hos utvalgte land. Tabell 5.11 viser at mens norske industribedrifter

24. Dataene for de utvalgte landene er hentet fra Business Accounts Harmonised Databank (BACH), en database som er utarbeidet i EU-kommisjonen. Databasen inneholder aggregert og harmonisert informasjon fra de årlige årsregnskapene til ikke-finansielle foretak, og dekker 11 europeiske land samt Japan og USA. Landene som omfattes av basen er Østerrike, Belgia, Danmark, Finland, Frankrike, Tyskland, Italia, Japan, Nederland, Portugal, Spania, Sverige og USA. Dataene kan i en viss utstrekning fordeles på næring, og gir balanseoppstilling og resultatregnskap. Harmonisering av regnskapstallene er sentralt i arbeidet med databasen, men det har foreløpig ikke lyktes å harmonisere dataene fullt ut på grunn av forskjeller i regnskapsprinsipper mellom de ulike landene og vanskeligheter med å sette sammen et felles regnskapsoppsett. Sammenlikninger av nivå mellom landene er derfor problematisk, mens sammenlikning av trender er enklere. Det fremgår av tabellene i vedlegget at omfanget av data varierer når det gjelder årgang og næringer. Sammen med de metodiske problemene nevnt ovenfor, kompliserer dette sammenlikning av tall for de ulike landene. Definisjonen av industrinæringen i BACH avviker også noe fra næringsinndelingen som er benyttet for de norske tallene.

hadde høyere totalrentabilitet i perioden 1994-1995 har utviklingen etterpå gått i motsatt retning.

5.4 Sammenlikning av nivåer på arbeidskraftkostnader i industrien i Norge og andre land

Avlønningsformen for industriarbeidere har tradisjonelt vært timelønn. En del industriarbeidere kan også ha fast månedslønn. I tillegg til den faste lønnen er arbeidstid innrapportert og omregnet til timefortjeneste og tatt med i sammenlikningene mellom land.

Lønnskostnadene består av lønn per arbeidet time, lønn for ikke-arbeidet tid (f. eks. lønn under sykdom, feriepenger etc.) og andre indirekte personal-kostnader som arbeidsgiveravgifter, pensjonsutgifter osv. og som knytter seg til bruken av arbeidskraft. Beregningsutvalget vil imidlertid understreke at en rangering av nivå-tall for lønnskostnader mellom land isolert sett ikke sier noe om konkurranseevnen.

Konkurransevektene baserer seg på (som ellers i kapittel 5) flere land enn tidligere. Så langt man kan fremskaffe sammenlignbare tall forsøker man å ta disse inn i sammenligningene. Nivåsammenligningene omfatter nå 97,2 prosent av landene brukt ellers i kapittel 5. Landene som ikke er med i de relative sammenligningene (som står for 2,8 prosent av samhandelen) er Thailand, Singapore, Taiwan, Polen, Tsjekkia og Ungarn.

Lønnskostnadsnivå for norske industriarbeidere i 2000 anslås til vel 17 prosent høyere enn gjennomsnittet regnet i norske kroner for våre handelspartnere, som er med i tabell 5.1 i vedlegg 5. Sør-Korea som kom med i sammenstillingene for første gang i forrige rapport bidrar isolert sett til at det relative lønnsnivå i Norge øker med omlag 2 prosentpoeng. (Jf. NOU 2000:4)

Utviklingstallene for enkeltland i forhold til Norge viser store fluktuasjoner. Blant annet viste de relative lønnskostnadene omregnet til norske kroner for Japan 60 prosent i 1990, for å stige til 102 i 1994 og videre ned igjen til 78 i 1998. I 2000 er japanske lønnskostnader per arbeidet time for industriarbeidere på norsk nivå, målt i felles valuta.

I tillegg har USA, Storbritannia og Sør-Korea hatt høyere kostnadsvekst i felles valuta enn Norge de siste årene, mens de skandinaviske landene og andre land innenfor EU-området har bedret sin kostnadsposisjon i forhold til Norge, spesielt i 1999 og 2000.

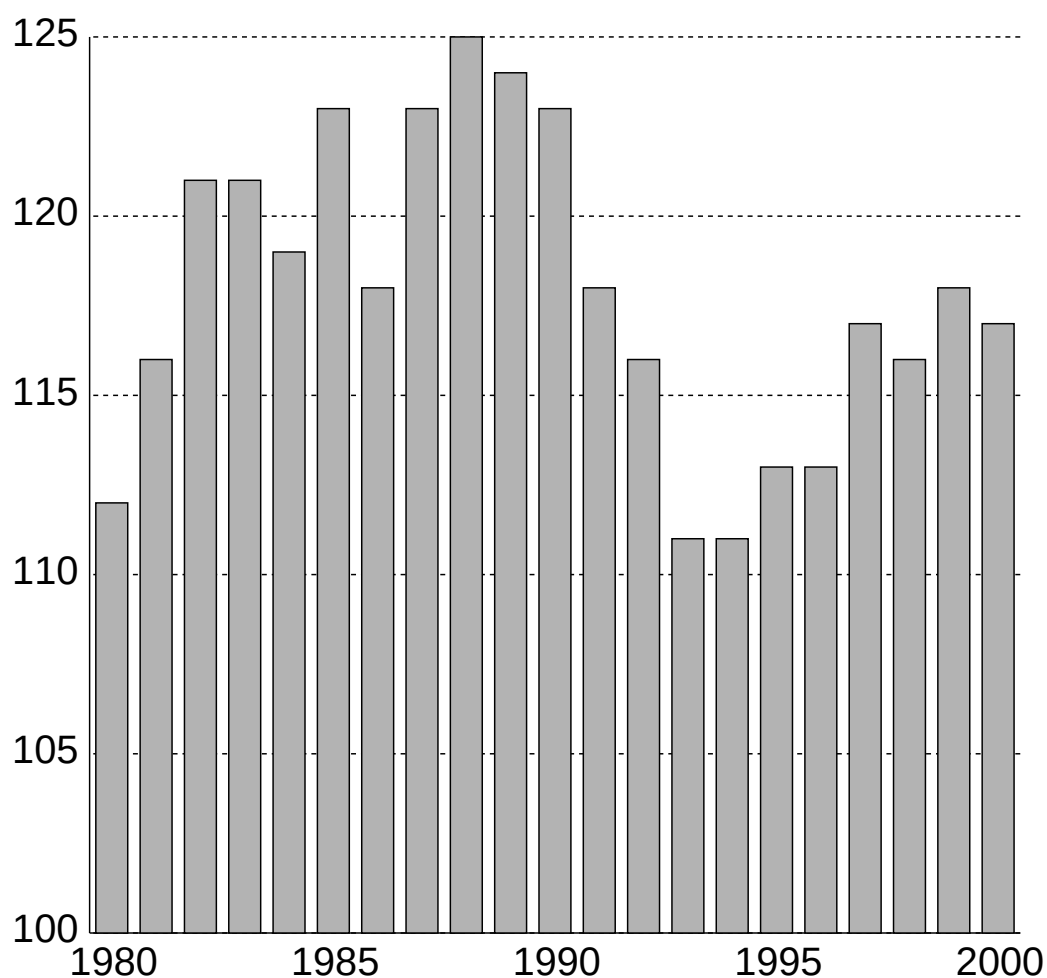
For utviklingen de senere år vises det til vedlegg 5.

Strukturen på timelønnskostnadene varierer sterkt fra land til land. Noen land har forholdsvis høye faktiske lønninger per arbeidet time og lavere indirekte personalkostnader, mens andre land har lave faktiske lønninger per arbeidet time og høyere indirekte personalkostnader, enten det gjelder flere feriedager med full kompensasjon, sykefravær eller andre kostnader. Mens bare Danmark hadde høyere lønn per arbeidet time enn Norge i 1997, hadde 10 land høyere indirekte personalkostnader per arbeidet time målt i norske kroner. For flere detaljer vises det til vedlegg 5.

Funksjonærene slik de defineres i statistikken, har fått stadig større betydning for lønnssummen både i Norge og i de fleste andre land. Omlag 45 prosent av lønnssummen i norsk industri tilfaller de som i lønnsstatistikken defineres funksjonærer. Tallmessige indikasjoner for enkelte land innenfor EU-området, peker i retning av at lønnskostnadene i Norge ville ligget langt nærmere våre handelspartnere, dersom funksjonærene hadde vært med i sammenlikningene for industrien.

Utvalget vil som følge av en stadig mer harmonisert lønnsstatistikk mellom en del land, se på alternative kilder for å sikre at dekningsgraden og kvaliteten på tall for lønnskostnadene i forhold til utlandet blir best mulig.

Utvalget er i gang med gjennomgang av ulike kildematerialer som etter hvert foreligger internasjonalt, for å skissere hvilke muligheter man har for andre sammenlikninger mellom land, enten andre grupperinger og/eller bruk av alternative kildematerialer, jf. vedlegg 6.

Figur 5.3 Lønnskostnader per arbeidet time for industriarbeidere i Norge i forhold til handelspartnere. Handelspartnerne=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå

5.5 Markedsandeler på hjemme- og eksportmarkedene

Boks 5.6 Om markedsandeler

I ettertid kan industriens totale konkurranseevne et stykke på vei avleses gjennom utviklingen i *markedsandelene* for industriprodukter på *hjemmemarkedene og eksportmarkedene*. I tillegg vil utviklingen i industriens konkurranseevne bl.a. påvirke industriens andel av bruttonasjonalproduktet, sysselsetting og beholdning av realkapital. Utviklingen i disse størrelsene kan dels gi informasjon om evnen til å omsette produkter i konkurranse med andre lands næringsliv, dels om evnen til å konkurrere med andre norske næringer om arbeidskraft og kapital.

Det kan imidlertid ta noe tid før endringer i konkurranseevnen fører til evt. endrede markedsandeler. I tillegg vil forskjeller i selve kostnadsnivået ha betydning for sammenhengen mellom endringer i konkurranseevnen og endringer i markedsandelene. Utviklingen i markedsandelene må dessuten ses i sammenheng med den økonomiske utviklingen for øvrig. Økonomisk vekst kjennetegnes bl.a. ved økt internasjonal spesialisering. Ved økonomisk vekst vil derfor enkelte næringer og bedrifter øke sine markedsandeler, mens andre får reduserte markedsandeler uten at det nødvendigvis gir uttrykk for endringer i konkurranseevnen for landet. Økt internasjonal arbeidsdeling vil for eksempel bidra til en underliggende nedgang i hjemmemarkedsandelene.

I tillegg til en trendmessig nedgang som følge av økende grad av internasjonal arbeidsdeling, vil utviklingen i hjemmemarkedsandelene også kunne avhenge av utviklingen i forholdet mellom importpriser og hjemmemarkedspriser. Det er vanskelig å tallfeste hvor mye av nedgangen i hjemmemarkedsandelene de siste årene som kan tilskrives de ulike forklaringsfaktorene. En analyse ¹⁾ av de viktigste industrivarene kan imidlertid tyde på at vel halvparten av nedgangen i hjemmemarkedsandelene fra 1968 til 1994 skyldes økt internasjonal spesialisering. I tillegg har prisene på hjemmemarkedet økt klart kraftigere enn importprisene i denne perioden, noe som også har bidratt til tapet av hjemmemarkedsandeler. Utviklingen i dette prisforholdet kan imidlertid være påvirket av de samme bakenforliggende faktorer som tendensen til økende internasjonal arbeidsdeling. Spesielt kan lavere transportkostnader, bl.a. som følge av utviklingen innenfor informasjonsteknologi, ha bidratt til nedgang i forholdet mellom importpriser og hjemmemarkedspriser i alle land over tid. Betydningen av internasjonal arbeidsdeling samlet sett for nedgangen i hjemmemarkedsandelene er derfor trolig enda større enn antydnet over.

Endringene i norsk industris *eksportmarkedsandeler* kan beregnes ved å sammenlikne eksportveksten av tradisjonelle industrivarer (ekskl. skip og oljeplattformer) med veksten i vareimporten hos våre handelspartnere. Importtallene er aggregert med vektorer som gjenspeiler landenes betydning for norsk eksport.

Til forskjell fra hjemmemarkedsandelene tilsier økt internasjonal handel ingen tilsvarende trend i markedsandelene for eksport ²⁾. Utviklingen i eksportmarkedsandelene bør imidlertid tolkes med stor varsomhet. Endringene i eksportmarkedsandelene blir målt ved å sammenlikne eksportveksten av tradisjonelle industrivarer med veksten i den samlede vareimporten hos våre handelspartnere. Forskyvninger i sammensetningen av norsk industris eksport i forhold til handelspartnernes vareimport vil kunne gi endringer i den samlede eksportmarkedsandelen uten at det behøver å være endringer i markedsandelene for undergrupper av industrivarer. Tolkingsproblemet forsterkes når en måler utviklingen i markedsandeler for undergrupper av industrivarer med endringen i den samlede vareimporten hos handelspartnerne som indikator for markedsvekst.

Markedsandeler på hjemmemarkedet er beregnet ved forholdet mellom norske produsenters leveranser av de enkelte varer på hjemmemarkedet og den samlede innenlandske anvendelsen av varer som delvis dekkes av import.

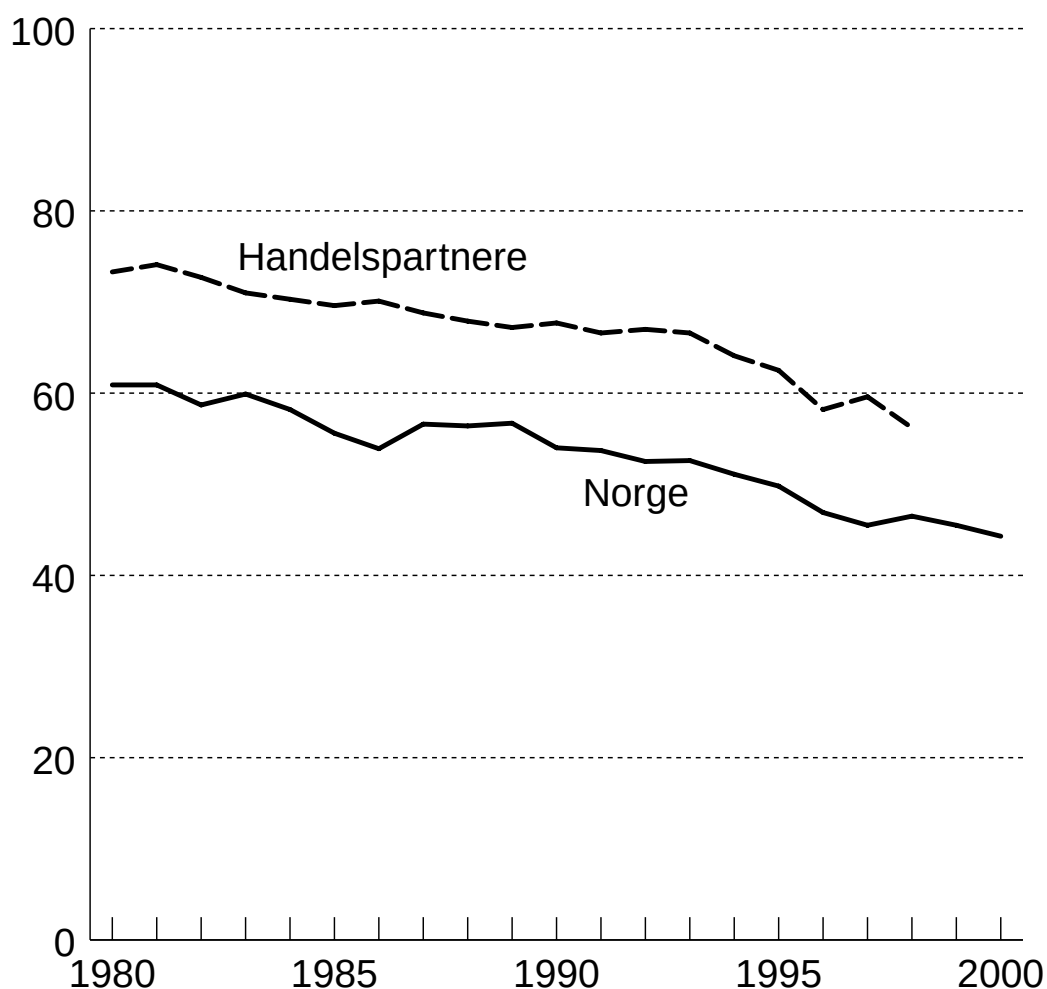
¹⁾B. E. Naug (1999): «Modelling the Demand for Imports and Domestic Output», Discussion Papers No. 243, Statistisk sentralbyrå.

²⁾Denne forskjellen henger sammen med måten markedsandelene måles på. Eksportmarkedsandelene for norsk industri beregnes ved å sammenlikne eksportveksten av tradisjonelle industrivarer med veksten i vareimporten for gjennomsnittet av handelspartnerne. Med økt internasjonal handel vil det være en tendens til at både eksporten og importen i de enkelte land øker. Dersom eksporten av industrivarer i Norge øker med like mye som importen hos gjennomsnittet av handelspartnerne som følge av økt internasjonal arbeidsdeling, vil dette ikke slå ut i eksportmarkedsandelen slik denne beregnes. Først når norsk eksport øker mer enn handelspartnernes import kan en et stykke på vei tolke dette som at norske produsenter vinner markedsandeler på eksportmarkedet. Markedsandelene på hjemmemarkedet for industrivarer beregnes ved forholdet mellom norske produsenters leveranser av industrivarer på hjemmemarkedet og den samlede innenlandske anvendelsen av samme typer varer. Siden den samlede innenlandske anvendelsen inkluderer import som vil ha en tendens til å øke ved økt internasjonal arbeidsdeling, vil det også være en tendens til at hjemmemarkedsandelene faller. Det følger av dette at en bør sammenlikne utviklingen i hjemmemarkedsandelene mellom ulike land for å få et bilde på tap av markedsandeler på hjemmemarkedet som ikke kan tilskrives økt internasjonal arbeidsdeling.

I ettertid kan en et stykke på vei avlese industriens totale konkurranseevne ved å se på utviklingen i markedsandeler ute og hjemme. Grunnlaget for dette er utdypet i boks 5.6.

Siden den økonomiske utviklingen er kjennetegnet ved økt internasjonal spesialisering, vil hjemmemarkedsandelene falle trendmessig. Norske hjemmemarkedsandeler bør derfor sammenliknes med hjemmemarkedsandelene

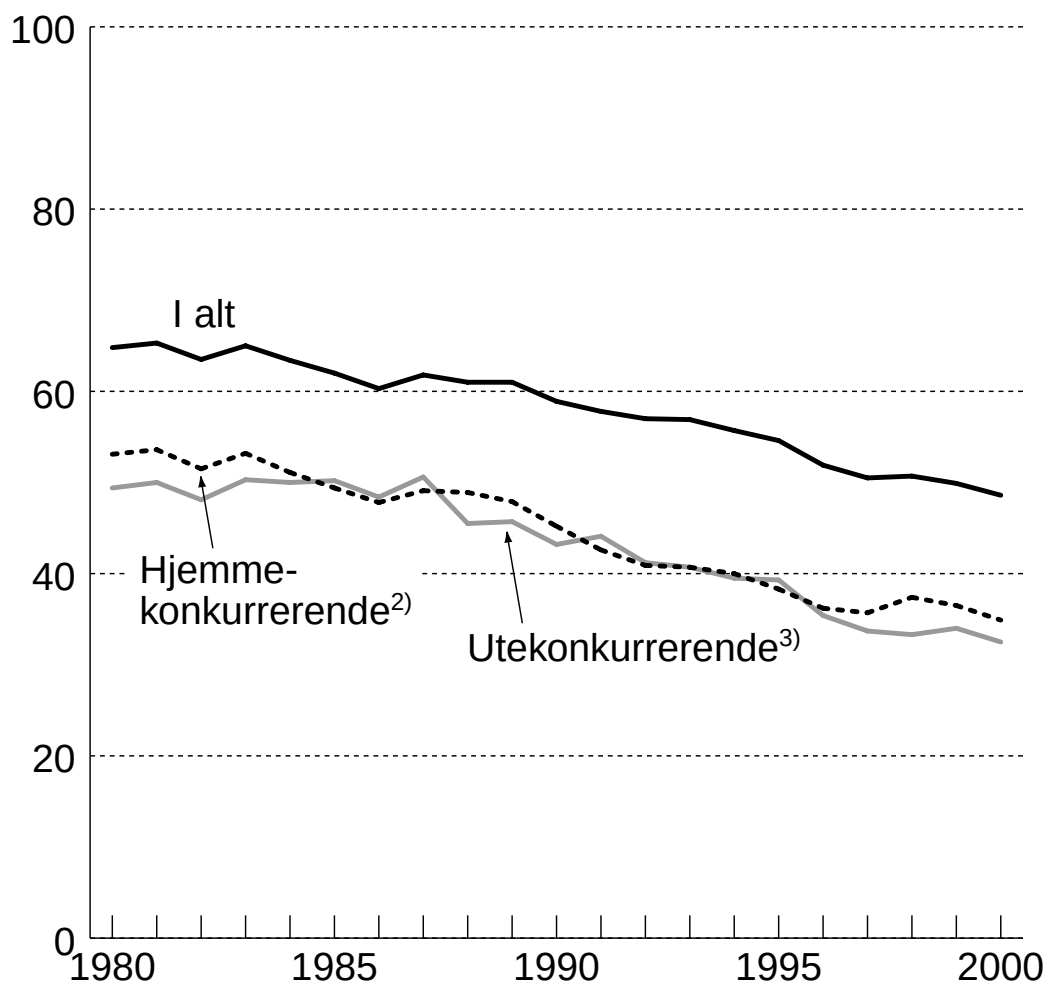
hos handelspartnerne, jf. figur 5.4. Avvik i enkeltår kan ha sammenheng med at konjunkturutviklingen ikke er i fase i Norge og hos handelspartnerne. Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall har hjemmemarkedsandelene for de fleste industrivarer falt med om lag 3¹/₂ prosent fra 1997 til 2000. De siste ti årene er det i første rekke produsenter av metaller, kjemiske og mineralske produkter og treforedlingsprodukter som har hatt de største tapene av markedsandeler.

Figur 5.4 Hjemmemarkedsandeler for norsk industri og for handelspartnerne¹⁾

¹⁾18 (de gamle) av totalt 25 handelspartnerne.

Kilde: OECD, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

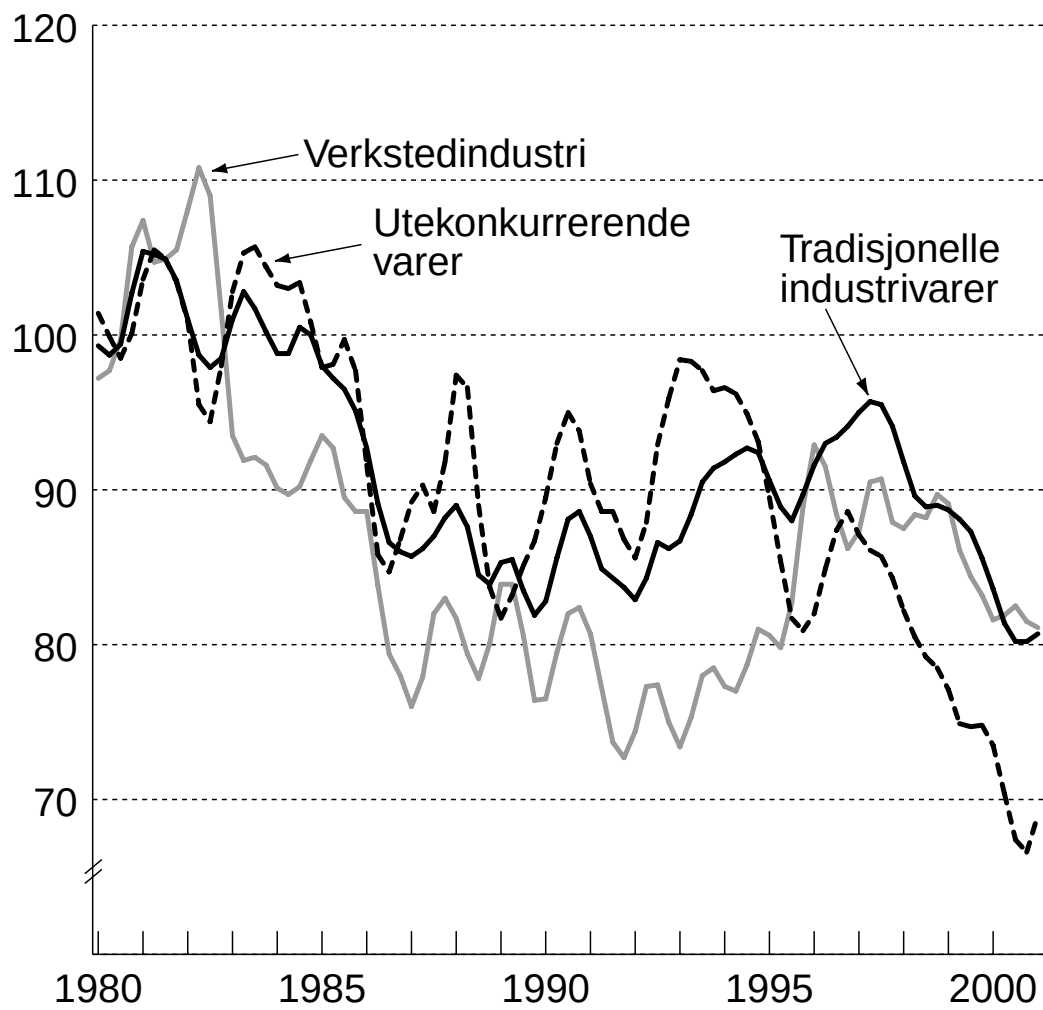

Figur 5.5 Hjemmemarkedsandeler for industrivarer¹⁾. Volumandeler

¹⁾Utenom skip og plattformer. ²⁾Tekstil- og bekledningsvarer, trevarer, kjemiske og mineraliske produkter, andre verkstedprodukter. ³⁾Treforedling, kjemiske råvarer, raffinerte oljeprodukter, metaller, bergverksprodukter.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Foreløpige tall indikerer at eksportmarkedsandelen for tradisjonelle industrivarer falt med om lag 14¹/₂ prosent fra 1997 til 2000. For verkstedprodukter var reduksjonen i markedsandeler noe mindre (om lag 8 prosent) i samme periode, jf. figur 5.6. Tapet av markedsandeler de siste tre årene er særlig markert for utekonkurrerende næringer. Opplysninger fra næringen tyder på at dette blant annet kan knyttes til kapasitetsproblemer i produksjonen, noe som vil gi fall i markedsandelen så lenge etterspørselen stiger raskere enn produksjonskapasiteten.

Figur 5.6 Markedsandeler for norsk eksport av tradisjonelle industrivarer. Volumindeks 1980=100
Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

Kapittel 6

Økonomiske utsikter

6.1 Internasjonal økonomi

- *Etter tiltakende økonomisk vekst hos handelspartnerne fra 1999 til 2000, er det nå utsikter til en svakere vekst i år. Dette må særlig ses i sammenheng med at veksten i amerikansk økonomi avtok gjennom 2000, samtidig som konjunkturtoppen i Europa ser ut til å være passert. Den største usikkerheten i anslagene for den økonomiske utviklingen internasjonalt knytter seg til risikoen for et betydelig og langvarig tilbakeslag i amerikansk økonomi, og eventuelle smitteeffekter til andre land. Flere økonomiske analysebyråer har de siste månedene redusert sine vekstanslag for USA.*
- *Solid økonomisk vekst de siste årene bidrar likevel til at arbeidsledigheten ventes å avta noe hos våre handelspartnere i år. Dette gjelder særlig for Europa.*
- *Etter svært lav prisvekst fra 1996 til 1999, tok inflasjonen blant Norges viktigste handelspartnere seg opp fra 1999 til 2000, noe som bl.a. må ses i sammenheng med høyere energipriser. For 2001 ventes inflasjonen hos handelspartnerne å bli på linje med eller noe høyere enn i 2000.*

Etter den svake utviklingen i begynnelsen av 1999 steg veksten i euroområdet gjennom året, i hovedsak som følge av økt eksportvekst. Den positive utviklingen i eksporten kan tilskrives svekkelsen av euroen og bedringen av situasjonen i Asia og Russland. Den økonomiske veksten i euroområdet tok seg ytterligere opp fra 1999 til 2000, i første rekke pga. økt eksportvekst, men også økt innenlandsk etterspørsel. Storbritannia, de fleste nordiske landene og enkelte mindre europeiske land har hatt god vekst gjennom flere år. Etter en midlertidig avdemping av veksten i Tyskland og Danmark i 1999, tok veksten seg klart opp gjennom 2000.

USA hadde i fjor sitt tiende år på rad med solid økonomisk vekst, en vekst som særlig har vært drevet av en kraftig økning i privat forbruk. Gjennom 2000 avtok imidlertid veksten i amerikansk økonomi, og det ligger nå an til klart svakere økonomisk vekst i år. Japan har hatt svak økonomisk utvikling siden 1992, med unntak av 1996, da bl.a. en ekspansiv finanspolitikk bidro til sterk vekst. Finanspolitikken har også i de senere år vært meget ekspansiv, men økt offentlig etterspørsel er til en viss grad nøytralisert av svak utvikling i privat forbruk. I 1999 tok imidlertid veksten seg noe opp igjen, i hovedsak som følge av økt innenlandsk etterspørsel. Den kraftige styrkingen av japanske yen bidro imidlertid til å dempe eksportveksten. Etter en sterk økonomisk vekst i første halvår i fjor, er Japan igjen inne i en svært ustabil økonomisk utvikling med lav vekst og økende pessimisme.

Veksten i *bruttonasjonalproduktet* (BNP) for euroområdet var 3,3 prosent fra 1999 til 2000, som er 0,7 prosentpoeng høyere enn året før. For Norges viktigste handelspartnere økte veksten fra 2,9 prosent i 1999 til 3,7 prosent i 2000. Prognoser fra bl.a. OECD og Consensus Economics indikerer at BNP-veksten for gjennomsnittet av Norges viktigste handelspartnere vil avta markert fra 2000 til 2001, jf. tabell 6.1. Det er i hovedsak forventninger om svakere vekst i

amerikansk økonomi som bidrar til nedjusteringen, men også svakere vekstforventninger i euroområdet forklarer denne nedgangen.

Den sterke aktivitetsveksten i 2000 ga seg utslag i kraftig økning i importen hos våre handelspartnere. Etter en vekst på 6,5 prosent i 1999 økte importen hos handelspartnerne med 11,3 prosent i 2000. Veksten i handelspartneres import ventes å bli klart svakere i 2001, noe som kan bidra til lavere etterspørsel etter norske eksportvarer.

Den viktigste usikkerhetsfaktoren er nå vekstutsiktene i amerikansk økonomi. Et lavere aktivitetsnivå kan imidlertid føre til ytterligere lettelse i pengepolitikken, noe som kan bidra til å dempe nedbremsingen av det økonomiske aktivitetsnivået i USA. En mer ekspansiv finanspolitikk gjennom skattelettelser kan også bidra til å stimulere veksten i økonomien. Det er usikkert i hvor stor grad aktivitetsnivået i euroområdet vil påvirkes av avmatningstendensene i amerikansk økonomi. Et kraftig tilbakeslag i USA kan få betydelige konsekvenser for resten av verdensøkonomien, både som følge av svekkede eksportmuligheter, og gjennom finansmarkedene. Konsekvensene kan bli særlig store dersom uroen i de internasjonale finans- og valutamarkedene vedvarer og forplanter seg til realøkonomien, f.eks. som følge av markerte fall i aksjeverdiene eller dollarkursen.

Tabell 6.1: Internasjonale hovedtall. Prosentvis endring fra året før.

	Bruttonasjonalprodukt				Konsumpriser				Arbeidsledigheten (nivå)			
	1999	2000	2001 ¹⁾		1999 ¹⁾²⁾	2000 ³⁾	2001 ¹⁾⁴⁾		1999	2000	2001 ¹⁾	
	9	0							9			
			OECD	CF			OEC D	CF			OECD	CF
USA	4,2	5,0	1,7	1,8	2,2	3,4	1,9	3,2	4,2	4,0	4,6	4,6
Japan	0,8	1,7	1,0	0,6	-0,3	-0,7	-0,7	-0,3	4,7	4,7	4,9	5,0
Storbritannia	2,3	3,0	2,5	2,2	1,6	2,1	1,9	1,9	6,0	5,5	5,4	3,4 ₅₎
Frankrike	3,2	3,2	2,6	2,6	0,5	1,7	1,4	1,5	11,2	9,7	8,6	8,6
Tyskland	1,6	3,0	2,2	1,7	0,6	1,9	1,8	2,6	8,3	7,8	7,3	9,2
Sverige	4,1	3,6	2,8	2,3	0,3	1,3	1,6	2,3	5,6	4,7	4,1	..
Norges handelspartnere	3,0	3,7	2,5	2,3	1,2	2,2	2,0	2,5	6,9	6,4	5,9	..

¹⁾Anslag basert på OECD Economic Outlook 69 (mai 2000) i venstre kolonne, og anslag fra Consensus Forecast (publisert XX. juni 2001) i høyre kolonne.

²⁾Konsumprisutviklingen i 1998 er hentet fra OECD Economic Outlook 68

²⁾Kilder: OECD, IMF og Det teknisk beregningsutvalget

²⁾OECDs anslag refererer seg til veksten i deflator på privat konsum

²⁾Arbeidsledigheten defineres noe annerledes enn i OECDs statistikk

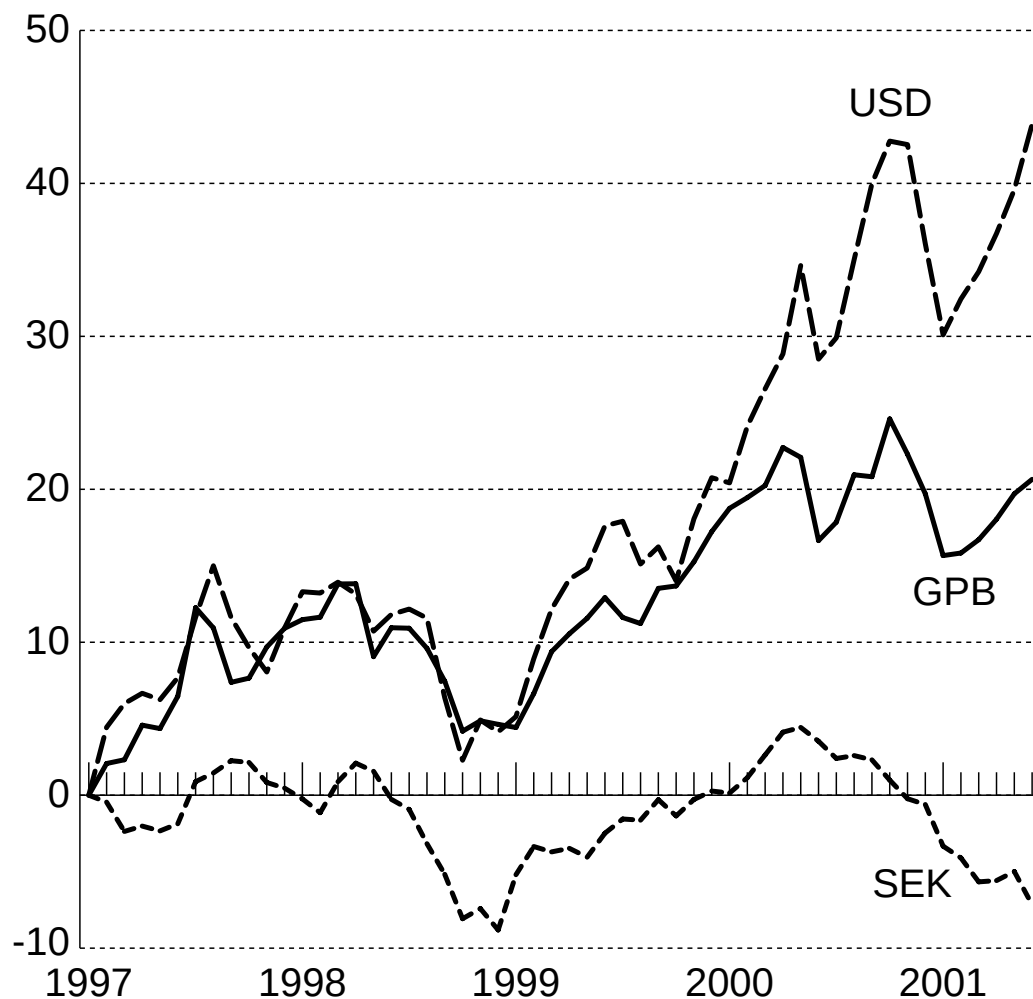
Kilde: Kilde: OECD, IMF, Consensus Forecast og enkelte nasjonale kilder

Høy økonomisk vekst i 2000 bidro til at *arbeidsledigheten* for gjennomsnittet av våre viktigste handelspartnere ble redusert ned fra 6,9 prosent i 1999 til 6,2 prosent i 2000. Det var også nedgang i ledigheten blant EU-landene, fra 9,1 prosent i 1999 til 8,2 prosent i 2000. Bl.a. fordi den økonomiske veksten fortsatt ventes å være solid i flere europeiske land, anslås en ytterligere nedgang i arbeidsledigheten hos flere av våre viktigste handelspartnere i år.

Fra 1996 til 1999 var *prisstigningen* hos Norges viktigste handelspartnere, målt ved de ulike lands nasjonale konsumprisindekser, svært lav. Gjennom 2000 økte imidlertid prisstigningen, blant annet som følge av økte energipriser. For gjennomsnittet av våre viktigste handelspartnere og for EU-landene var veksten i konsumprisene i fjor hhv. 2,3 og 2,4 prosent. Anslag fra OECD og Consensus Forecast viser at prisstigningen hos Norges viktigste handelspartnere ventes å holde seg på om lag samme nivå eller noe høyere i år. De siste månedene er anslagene på inflasjonen hos Norges handelspartnere blitt vesentlig oppjustert. En nærmere omtale av konsumprisveksten hos Norges handelspartnere er gitt i kapittel 5.1.3 og i vedlegg 7.

De siste års finanspolitiske innstramminger har bidratt til å redusere *budsjettunderskuddene* i de fleste europeiske land og i USA. Målt som andel av BNP ble budsjettunderskuddet for EU-landene samlet i 1999 på 0,7 prosent snudd til et budsjettoverskudd i 2000 på 0,6 prosent. I USA økte budsjettoverskuddet fra 1,0 prosent av BNP i 1999 til 2,2 prosent av BNP i 2000. Etter en relativt stram finanspolitikk i flere år, ventes finanspolitikken i EU å bli mer nøytral i årene framover. Den amerikanske Kongressen har nylig vedtatt betydelige skattelettelser, som isolert sett innebærer en mer ekspansiv finanspolitikk.

1998 var preget av betydelige bevegelser i de *internasjonale valutamarkedene*, jf. figur 6.1 . Situasjonen har vært mer stabil de tre siste årene, men utviklingen innen viktige valutapar har likevel vært markert. Ulike vekstutsikter og rentedifferansen mellom USA og euroområdet kan bidra til å forklare at amerikanske dollar har styrket seg betydelig vis-à-vis euroen. Denne kursbevegelsen har ikke vært tydelig i år, men man har heller ikke sett en tydelig reversering. Gjennom første halvår 2000 styrket både det britiske pundet og svenske kroner seg kraftig mot euro. Dette skyldes blant annet det markerte oppsvinget i landenes økonomi. De siste par månedene av 2000 ble imidlertid denne utviklingen reversert, slik at svenske kroner i forhold til euro var svakere ved inngangen til 2001 sammenliknet med ett år tidligere. Første halvår i år er svenske kroner blitt ytterligere svekket, mens britiske pund er noe sterkere enn ved årsskiftet, målt mot euro.

Figur 6.1 Valutakursutvikling. Prosentvis avvik fra gjennomsnittskurs mot tyske mark/euro i januar 1997.

Aksjemarkedene var i 2000 preget av uro med kraftig kursfall, spesielt for IT-aksjer. Bredere sammensatte indekser viste mindre utslag. I 1. kvartal falt de brede amerikanske aksjekursindeksene kraftig, før utviklingen snudde i april. Indeksene er nå om lag på nivået ved årsskiftet.

De *kortsiktige rentene* i USA lå stabilt gjennom første halvår 1998, men falt mot slutten av året som følge av at den amerikanske sentralbanken satte ned signalrenten for å motvirke uroen i de internasjonale finansmarkedene. Gjennom 1999 økte de kortsiktige rentene etter at sentralbanken hevet sin viktigste signalrente. Fra juni 1999 til mai 2000 hevet den amerikanske sentralbanken signalrenten med $1\frac{3}{4}$ prosentpoeng av frykt for at den sterke veksten i den amerikanske økonomien skulle føre til tiltakende prisvekst. Tilbakeslaget i amerikansk økonomi som kom til syne i begynnelsen av 2001 har ført til at den amerikanske sentralbanken så langt i år har senket signalrentene i seks omganger med til sammen $2\frac{3}{4}$ prosentpoeng.

I Japan hadde den kortsiktige renten ligget relativt stabilt rundt $1\frac{1}{2}$ prosent i flere år, men falt ytterligere da sentralbanken senket en av de viktig-

ste styringsrentene i september 1998. Den kortsiktige renten i Japan lå fram til sommeren 2000 stabilt nær null prosent. Høsten 2000 økte den japanske sentralbanken signalrentene med $1\frac{1}{4}$ prosentpoeng, noe som førte til en viss økning i de korte rentene. I mars 2001 reduserte den japanske sentralbanken signalrentene tilbake til 0 prosent. På grunn av fallende konsumpriser er imidlertid realrenten fortsatt positiv.

Den europeiske sentralbanken (ESB) foretok innstramminger i pengepolitikken i 1999 og 2000 – hvor styringsrentene ble økt med $1\frac{3}{4}$ prosentpoeng. Dette førte til en markert økning i de kortsiktige rentene i euroområdet. I mai i år senket ESB signalrenten med $1\frac{1}{4}$ prosentpoeng, da sentralbanken uttalte at den ser et svakere inflasjonspress på mellomlang sikt. Signalrentene i euroområdet ligger nå på $4\frac{1}{2}$ prosent mot $2\frac{1}{2}$ prosent sommeren 1999. De siste månedene har pengemarkedsrentene i Europa gått noe ned, og det er forventninger om ytterligere rentenedsettelser.

Som følge av tiltakende inflasjon i Sverige og Storbritannia i 2000, foretok sentralbankene her tilstramminger i pengepolitikken i løpet av første halvår 2000. Dette førte til en viss økning i de kortsiktige rentene i disse landene. I andre halvår 2000 var det en fallende tendens for korte renter i Storbritannia, mens korte renter i Sverige var mer stabile, blant annet fordi den svenske sentralbanken hevet signalrentene med $1\frac{1}{4}$ prosentpoeng i desember 2000. Så langt i år har den engelske sentralbanken redusert styringsrentene med 1 prosentpoeng som følge av utsikter til at prisveksten vil holde seg i underkant av inflasjonsmålet, samtidig som innenlandske forhold og utsiktene internasjonalt trekker i retning av en viss avdemping av den økonomisk veksten i Storbritannia.

Lange renter falt gjennom 2000 både i Europa og USA. Ved utgangen av 2000 lå den amerikanske statsobligasjonsrenten med 10 års løpetid på om lag $5\frac{1}{2}$ prosent i USA, mens renten på europeiske statsobligasjoner med 10 års løpetid lå på om lag $4\frac{3}{4}$ prosent. Siden nyttår har lange renter i Europa vært relativt stabile, mens de falt markert i USA i forkant av den amerikanske sentralbankens beslutning om $1\frac{1}{2}$ prosentpoengs reduksjon i signalrentene i mars.

6.2 Norsk økonomi

- *Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall økte bruttonasjonalproduktet (BNP) i Fastlands-Norge med 1,8 prosent fra 1999 til 2000. I forhold til i 1999 tok konsumveksten i husholdningene seg litt opp i 2000, mens fallet i investeringer har bremsset opp. Forbruket i offentlig forvaltning økte klart svakere i 2000 enn året før. Sysselsettingen målt i personer gikk litt opp i fjor. Etter tendenser til oppgang i arbeidsledigheten gjennom 1999 og 2000, har det vært en svak nedgang gjennom de fem første månedene i 2001 og store deler av arbeidsmarkedet oppfattes som stramt. Høy oljepris bidro til et rekordhøyt overskudd på driftsbalansen overfor utlandet. Prognosene fra Finansdepartementet, Norges Bank og Statistisk sentralbyrå peker i retning av en vekst i fastlandsøkonomien inneværende år under gjennomsnittet for de siste 20 årene. De tre institusjonene venter alle at veksten i husholdningenes forbruk blir noe mindre enn i fjor, men noe høyere for offentlig konsum.*

Etter vel fem år med høy vekst i BNP for Fastlands-Norge, har veksten fra og med andre halvdel av 1998 vært markert lavere. Kraftig oppgang i rentene, ferdigstillelse av en del store investeringsprosjekter i fastlandsøkonomien og nedgang i oljeinvesteringene bidro til at BNP i fastlandsøkonomien stagnerte. På årsbasis økte *BNP i Fastlands-Norge* med 1,0 prosent i 1999. Sterk oppgang i kraftproduksjonen bidro til at BNP-veksten i fastlandsøkonomien kom opp i 1,8 prosent i 2000. Eksklusive bruttoproduktet i kraftsektoren var veksten imidlertid 1,4 prosent, mens gjennomsnittet for de siste 20 år er om lag 2¹/₄ prosent. Forholdsvis høy produksjonsvekst i petroleumssektoren bidro til at BNP i alt økte med 2,3 prosent i fjor.

Forbruket i husholdningene og ideelle organisasjoner vokste litt mer i 2000 enn i 1999, mens offentlig konsum vokste klart mindre. *Investeringene* i fast kapital falt markert fra 1999 til 2000, men noe mindre enn året før. Investeringsnedgangen i fjor kan i stor grad føres tilbake til et kraftig fall i petroleumssektoren. Investeringene i fastlandsøkonomien økte i 2000, etter å ha falt året før. Boliginvesteringene økte klart og offentlige investeringer falt, mens bedriftsinvesteringene i Fastlands-Norge økte moderat. Til tross for sterk etterspørselsvekst i norske eksportmarkeder, økte eksporten av tradisjonelle varer forholdsvis beskjedent i 2000. Den moderate veksten i innenlandsk etterspørsel bidro til at importveksten også ble beskjeden.

Sesongjusterte nasjonalregnskapstall for 1. kvartal viser en vekst i BNP Fastlands-Norge fra 4. kvartal i fjor til 1. kvartal i år om lag på linje med gjennomsnittet for de siste 20 år. Veksten i husholdningenes konsum vokste klart, men utviklingen kan i stor grad tilskrives at den kalde vinteren medførte høyt elektrisitetsforbruk og at 4. kvartalstallet i fjor var spesielt lavt. Økte oljeinvesteringer bidro til at de samlede investeringene økte, til tross for en nedgang i investeringene i fastlandsøkonomien. Tradisjonell vareeksport steg med hele 5 prosent, i stor grad drevet av økt eksport av metaller og treforedlingsprodukter. Ifølge de foreløpige nasjonalregnskapstallene var det imidlertid ingen tilsvarende høy produksjonsvekst i disse sektorene, slik at eksportveksten har sitt motstykke i redusert innenlandsk anvendelse inklusive lager av slike produkter.

Ifølge nasjonalregnskapet økte antall *sysselsatte* med 0,5 prosent i 2000 eller med rundt 11 000 personer. Antall utførte timeverk likevel gikk ned med 0,8 prosent, noe som blant annet har sammenheng med at det i fjor var to færre arbeidsdager enn året før. Sysselsettingen steg i perioden 1993 til 1998 i gjennomsnitt med 2,0 prosent eller om lag 43 000 personer årlig, mens den gjennomsnittlige arbeidstiden falt med 0,4 prosent. Ifølge AKU ble arbeidsledighetsraten halvert ²⁵ fra 1992 til 1998 og kom på årsbasis ned i 3,2 prosent som tilsvarte 74 000 personer. Som årsgjennomsnitt økte AKU-arbeidsledighetsraten fra 3,2 prosent i 1998 og i 1999 til 3,4 prosent i 2000. Justert for normale sesongvariasjoner nådde summen av registrert ledige og personer på tiltak en bunn i februar 1999 med 66 600 personer. Deretter økte ledigheten noe og var i november 2000 kommet opp i 76 100 personer. I de siste månedene har ledigheten igjen blitt redusert og var i mai kommet ned i 71 100. Utviklingen i sysselsetting og arbeidsledighet må sees i sammenheng med demografiske forhold. Den isolerte effekten av endringene i befolkning-

25. Justert for brudd i AKU.

gens størrelse og sammensetning på utviklingen i arbeidsstyrken kan for tiden anslås til en årlig økning på rundt 10 000 personer.

En del av utviklingstrekkene en har sett i *arbeidsmarkedet* de senere årene innenfor ulike geografiske, yrkes- og næringsmessige områder ser nå ut til å reverseres. I gjennomsnitt var arbeidsledigheten i årets fem første måneder høyere enn for ett år siden i Vest-Agder, Rogaland, Sogn og Fjordane, Nord-Trøndelag og Troms. I samtlige av disse fylkene var det imidlertid en klar tendens til redusert ledighet gjennom årets første fem måneder og i mai var det bare i Sogn og Fjordane at ledigheten fremdeles ikke var lavere enn i samme måned i fjor. Tall for arbeidsledigheten fordelt på yrker viser at det i årets fem første måneder var færre ledige industriarbeidere, byggearbeidere og innenfor teknisk arbeid, enn i samme periode for ett år siden. Innenfor undervisningsarbeid og administrativt og humanistisk arbeid var ledigheten derimot høyere. Samlet sett har det vært en tendens til reduksjon i beholdningen av ledige stillinger etter sommeren i fjor og spesielt markert har nedgangen vært i mars og april. Ettersom ledigheten også reduseres, peker dette i retning av redusert yrkesmessige ubalanser, noe som underbygges av detaljtallene. I årets fire første måneder har det vært en økning i beholdningen av ledige stillinger innen for teknisk-, administrasjons- og industriarbeid, i forhold til samme periode i fjor. Beholdningen av ledige stillinger innen sykepleie, sjåførarbeid og servicearbeid er derimot blitt redusert. For helsearbeidere var beholdningen av ledige stillinger likevel 85 prosent høyere enn antall registrerte ledige i årets fire første måneder. I vareproduserende næringer var det en klar reduksjon i sysselsettingen fra 1999 til 2000 og antall sysselsatte i industrien ble redusert med 2,6 prosent. Sysselsettingen i tjenesteytende sektorer har derimot økt fra 1999 til 2000, i privat sektor med 1,3 prosent og i offentlig forvaltningsvirksomhet med 1,1 prosent.

Driftsbalansen overfor utlandet bedret seg kraftig gjennom de to siste årene. Fra et underskudd på 9,9 milliarder kroner i 1998 bidro oljeprisøkningen til et overskudd på 47,3 milliarder kroner i 1999 og 203,6 milliarder kroner i 2000. Gjennomsnittsprisen på Brent Blend økte fra 96 kroner per fat i 1998 til 141 kroner i 1999 og videre til hele 252 kroner per fat i 2000. I tillegg har investeringsnedgang bidratt til lav import i de to siste årene. Underskuddet på rente og stønadsbalansen økte noe i disse årene, mens overskuddet på handelsbalansen økte betydelig.

Ved utformingen av *finanspolitikken* har det vært lagt vekt på at den skal virke stabiliserende på økonomien. Målt ved Finansdepartementets anslag på det strukturelle oljekorrigerte overskuddet på statsbudsjettet, hadde budsjettet en innstrammende innretning i fjor, slik at underskuddet ble redusert fra 19,8 mrd. kroner i 1999 til 16,8 mrd. i 2000. For inneværende år er budsjettunderskuddet anslått å øke til 20,4 mrd. kroner. Økningen er noe større enn den langsiktige veksten i BNP for Fastlands-Norge, slik at budsjettets innretning virker svakt ekspansivt på økonomien. I Langtidsprogrammet 2002-2005 og i Stortingsmelding nr. 29 2001-2002 presenterte Regjeringen nye retningslinjer for den økonomiske politikken på to områder: En budsjettpolitisk handlingsregel som regulerer bruken av petroleumsinntekter over statsbudsjettet og nye regler for Norges Banks utøvelse av pengepolitikken. Retningslinjene har fått tilslutning fra et klart flertall i Stortinget. Ifølge den nye

handlingsregelen for budsjettpolitikken skal det strukturelle oljekorrigerte underskuddet på statsbudsjettet i utgangspunktet tilsvare den forventete realavkastningen av Petroleumsfondet ved inngangen til budsjettåret. Denne regelen vil for første gang ligge bak budsjettforslaget for 2002, og trekker i retning av en mer ekspansiv finanspolitikk i årene som kommer enn det en tidligere så for seg. I Revidert nasjonalbudsjett anslås forventet realavkastning av Statens petroleumsfond ved inngangen til 2002 til 25,2 mrd. kroner. De nye retningslinjene legger imidlertid vekt på at finanspolitikken fremdeles skal bidra til å redusere svingningene i økonomien. I en situasjon med høy aktivitet i økonomien kan således bruken av petroleumsinntekter øke noe langsommere en utviklingen i petroleumsfondet isolert sett tilsier, mens det ved konjunkturtilbakeslag kan være behov for noe større bruk av petroleumsinntekter.

I den nye forskriften om *pengepolitikken* heter det at den skal sikte mot stabilitet i den norske kronens nasjonale og internasjonale verdi, og skal understøtte finanspolitikken ved å bidra til å stabilisere utviklingen i produksjon og sysselsetting. Det operative målet for Norges Banks rentesetting er nå å få en vekst i konsumprisene over tid på om lag 2,5 prosent. Det tar tid før endringer i renten for alvor påvirker inflasjonen og Norges Bank fastsetter derfor styringsrentene med sikte å nå inflasjonsmålet etter om lag 2 år.

Etter at *norske kroner* styrket seg betydelig mot euro gjennom første halvår 1999, har kursbevegelsene vært mer moderate, i det de har svingt i intervallet 7,90 og 8,40. Målt som årsgjennomsnitt styrket kronen seg med 2,4 prosent mot euro i 2000. På årsbasis svekket norske kroner seg mot en rekke andre valutaer, spesielt dollar og yen, slik at den importveide kronekursen svekket seg med 2,5 prosent i fjor. Hittil i år har kronen gjennomgående styrket seg mot euro. Midt i juni var kursen 8,00 som innebærer en kronestyrkelse på 2,8 prosent fra utgangen av fjoråret. Importveid har kronekursen i denne perioden styrket seg tilsvarende.

Norges Bank satte opp sine *signalrenter* med 1,5 prosentpoeng gjennom fjoråret, første gang i april og siste gang i september, men har ikke endret rentene hittil i år. Både rentene i pengemarkedet og finansinstitusjonenes rentesatser har tilnærmet fulgt utviklingen i signalrentene, de sistnevnte med et visst etterslep. I første kvartal i år lå rentenivået i pengemarkedet så vel som innskudds- og lånerentene i finansinstitusjonene således temmelig nøyaktig 1,5 prosentpoeng høyere enn ett år tidligere. De makroøkonomiske framskrivingene for 2001 til Finansdepartementet, Norges Bank og SSB er alle gjort med utgangspunkt i at pengemarkedsrenten ikke endres vesentlig i år.

Prognosene fra Finansdepartementet, Norges Bank og Statistisk sentralbyrå (SSB) for den økonomiske utviklingen i 2001 er forholdsvis samstemte. Ifølge anslagene fra de tre institusjonene blir det en moderat vekst i aktivitetsnivået i Fastlands-Norge og en tendens til litt lavere arbeidsledighet enn året før.

De tre institusjonene venter alle at økningen i husholdningenes *forbruk* blir noe mindre enn i fjor. Finansdepartementet og SSB anslår at offentlig konsum vil øke med knappe 2,5 prosent i 2001, mens Norges Bank har antatt at økningen blir på 3 prosent. *Investeringene* i petroleumsvirksomheten har vist seg å være en størrelse det er vanskelig å anslå, men anslagene er også her

svært like med om lag 0-vekst fra 2000 til 2001. Boliginvesteringene ventes fortsatt å øke klart, mens de øvrige investeringene i fastlandsøkonomien stort sett forventes å falle. De samlede investeringene i Fastlands-Norge ventes dermed å endre seg forholdsvis lite fra 2000 til 2001. Anslagene for veksten i *tradisjonell vareeksport* ligger på 3-4 prosent.

Klar vekst i petroleumsproduksjonen ventes å bidra til at *BNP* totalt kan vokse med 0,5-1,0 prosentpoeng mer enn aktiviteten i fastlandsøkonomien. Oljeprisen ventes å gå noe ned fra dagens nivå på rundt 270 kroner per fat, slik at årsgjennomsnittet kommer 5-10 prosent under fjorårets. Overskuddet på driftsbalansen overfor utlandet vil likevel bli meget høyt i år, trolig på nivå med fjorårets rekordresultat.

Finansdepartementet, Norges Bank og SSB venter at *sysselsettingen* kommer til å øke med noe over 0,5 prosentpoeng i år. Arbeidsstyrken er imidlertid ventet å øke nesten like meget, slik at ledigheten reduseres svakt.

Tabell 6.2: Utviklingen i noen makroøkonomiske hovedstørrelser. Prosentvis endring fra året før der ikke annet fremgår

	1999	2000	2001		
	Regnskap		FIN ¹⁾	NB ²⁾	SSB ³⁾
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	2,2	2,4	1,6	1 ³ ₋₄	1,6
Konsum i offentlig forvaltning	3,3	1,4	2,3	3	2,4
Bruttoinvesteringer i fast kapital	-8,2	-1,1	0,7	1 ₋₂	-2,7
– Fastlands-Norge	-2,6	1,4	0,3	1 ₋₂	-1,1
– petroleumsvirksomhet ⁴⁾	-19,9	-17,1	-1,2	2	-1,8
Eksport	2,8	2,7	4,9	4 ¹ ₋₂	4,3
– tradisjonelle varer	3,2	2,1	3,2	4	4,0
Import	-1,6	2,5	3,1	2 ¹ ₋₂	1,7
– tradisjonelle varer	-1,3	1,7	3,5	3	3,8
Bruttonasjonalprodukt	1,1	2,3	2,4	2 ¹ ₋₄	1,4
– Fastlands-Norge	1,0	1,8	1,5	1 ¹ ₋₂	1,0
Sysselsatte personer	0,6	0,5	0,5	3 ₋₄	0,6
Arbeidsledighetsrate -AKU (nivå)	3,2	3,4	3,3	3 ¹ ₋₄	3,3
Årslønn	5,3	4,3	4 ¹ ₋₂	4 ³ ₋₄	4,6
Konsumprisindeksen	2,3	3,1	3	3 ¹ ₋₄	3,3
Driftsbalansen, mrd. kroner	47,3	203,6	203,5	205	214,0
MEMO:					
Pengemarkedsrente (nivå)	6,4	6,6	7,3	7,4 ⁵⁾	7,3
Gjennomsnittlig lånerente (nivå) ⁶⁾	8,4	8,2	..	..	9,2
Råoljepris ⁷⁾ i kroner (nivå)	141	252	225	238	236

Tabell 6.2: Utviklingen i noen makroøkonomiske hovedstørrelser. Prosentvis endring fra året før der ikke annet fremgår

	1999	2000	2001		
	Regnskap		FIN ¹⁾	NB ²⁾	SSB ³⁾

¹⁾Anslag ifølge Finansdepartementet, Revidert nasjonalbudsjett for 2001, St. meld nr 2, mai 2001.

²⁾Anslag ifølge Norges Bank. Inflasjonsrapport 2/2001, juni 2001.

³⁾Anslag ifølge Statistisk sentralbyrå, Økonomiske analyser 3/2001, juni 2001

⁴⁾Inklusive tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning.

⁵⁾Teknisk forutsetning basert på markedets forventninger.

⁶⁾Husholdningenes lånerente i private finansinstitusjoner.

⁷⁾Gjennomsnittlig spotpris Brent Blend

6.3 Anslag på konsumprisutviklingen i 2001

Utvalget regnet i sin rapport i mars med en gjennomsnittlig økning i konsumprisindeksen på om lag 3 prosent fra 2000 til 2001. I rapporten som nå legges fram har utvalget gjennomgått prisutsiktene på nytt på grunnlag av ny informasjon, bl.a. utviklingen i valutakursen, elektrisitetsprisen, oljeprisen, konsumprisindeksen til og med mai i år og beregninger på kvartalsmodellen KVARTS. I vedlegg 1 gis en nærmere beskrivelse av forutsetninger og bakgrunn for anslagene.

Det foreligger nå registrerte tall for konsumprisindeksen fram til og med mai 2001. Målt som vekst over 12 måneder har veksten i konsumprisindeksen hittil i år variert mellom 3,4 og 4,3 prosent, med et gjennomsnitt på 3,8 prosent, jf. nærmere omtale i kapittel 4. Alt i alt tilsier prisutviklingen hittil i år og utsiktene framover en noe høyere prisvekst enn det utvalget anslo i rapporten i mars. Det skyldes først og fremst høyere elektrisitets- og bensinpriser, mens utsikter til en noe sterkere importveid kronekurs bidrar i motsatt retning.

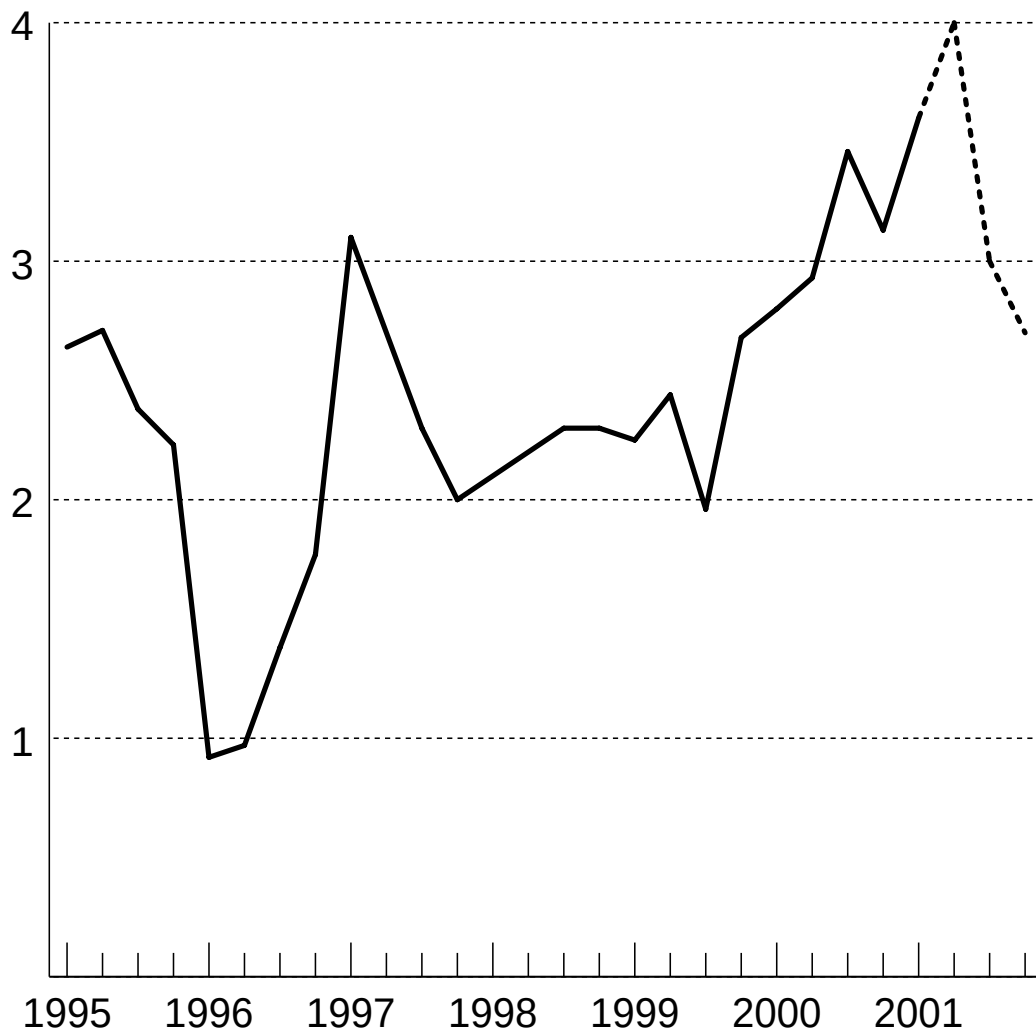
I modellberegningene er det lagt til grunn forutsetninger om bl.a. utviklingen i importpriser, råoljepriser og elektrisitetspriser, samt tatt hensyn til effekter på prisutviklingen av det statlige avgiftsopplegget. Utvalget har som en teknisk forutsetning lagt til grunn at den importveide kronekursen, som i tillegg til euro også omfatter blant annet svenske kroner, pund, dollar og asiatiske valutaer, blir liggende ut året om lag på det samme gjennomsnittlige nivået som i årets fem først måneder. Det innebærer at den gjennomsnittlige importveide kronekursen i 2001 blir om lag 1³/₄ prosent sterkere enn gjennomsnittskursen i 2000.

I avgiftsopplegget for 2001 er det lagt til grunn Stortingets budsjettvedtak. På årsbasis anslås det at avgiftsendringene ikke vil bidra til å øke prisnivået i 2001 ut over det et prisjustert opplegg vil gjøre, men avgiftene vil påvirke prisforløpet gjennom året. Avgiftsopplegget innebar bl.a. en generell økning i merverdiavgiftssatsen fra 23 til 24 prosent fra nyttår. I tillegg ble elektrisitetavgiften økt, mens avgiften på bensin og autodiesel ble redusert. Alkoholavgiftene ble holdt nominelt uendret. Fra 1. juli vil merverdiavgiftssatsen på matvarer og alkoholfrie drikkevarer halveres. Samtidig utvides momsgrunnlaget til å gjelde flere tjenester. Avgiftene på bensin og autodiesel vil fra

samme tidspunkt reduseres ytterligere. Samlet vil avgiftsopplegget bidra til å øke prisveksten i første halvår i år, for deretter å bidra til å trekke prisstigningstakten ned. Det er lagt til grunn at endringene i avgiftene slår direkte ut i prisene. I hvilken grad dette er tilfellet er usikkert, og de relativt store avgiftsendringene i løpet av året i år bidrar derfor til å øke usikkerheten i prisprognosen.

Elektrisitets- og bensinprisene har variert betydelig de siste årene. Der som konsumprisindeksen korrigeres for endringer i energipriser var tolv månedersveksten i konsumprisene 3,1 prosent i mai, mot en vekst i konsumprisene totalt på 4,3 prosent. Bensinprisene økte markert gjennom store deler av 1999 og i første halvår i fjor blant annet som følge av økte oljepriser. Bensinprisene avtok imidlertid noe mot slutten av fjoråret og i 1. kvartal i år. I april og mai økte bensinprisen igjen. Utvalget har lagt til grunn at oljeprisen og bensinprisen avtar svakt gjennom andre halvår. Avgiftslettelse fra 1. juli vil også bidra til å redusere bensinprisene. Normale sesongvariasjoner tilsier at elektrisitetsprisene avtar i vår- og sommermånedene og tar seg opp i vintermånedene. I år har imidlertid elektrisitetsprisene til husholdningene ikke avtatt i løpet av våren. Det har bidratt til at tolv månedersveksten i elektrisitetsprisene var 36 prosent i mai. Avgiftsøkningen på elektrisitet til husholdningene fra nyttår bidro isolert sett til å øke elektrisitetsprisene for husholdningene med om lag 7 prosent. Kontraktene som for tiden inngås i terminmarkedet for kraft, peker i retning av små endringer i elektrisitetsprisene gjennom sommeren. Mot slutten av året ventes det at elektrisitetsprisene vil ta seg moderat opp. Oppgangen ventes imidlertid å være klart mindre enn på samme tid i fjor slik at utviklingen i elektrisitetsprisene vil bidra til å redusere prisveksten på tolv måneders basis. Utvalget har lagt til grunn at den gjennomsnittlige elektrisitetsprisen inkludert avgifter øker med i underkant av 30 prosent fra 2000 til 2001.

Basert på disse forutsetningene gir beregningen på KVARTS-modellen en gjennomsnittlig stigning i konsumprisene fra 2000 til 2001 på 3,3 prosent. Det er foretatt modellberegninger for å illustrere prisvirkningen av endringer i forutsetningene knyttet til lønnsveksten, import-, bensin- og elektrisitetsprisene. Disse beregningene er presentert i vedlegg 1. Anslaget på konsumprisveksten er ganske robust overfor realistiske variasjoner i anslaget for lønnsveksten i år. Høyere lønn ett år vil imidlertid gi impulser til høyere konsumpriser også på lengre sikt.

Figur 6.2 Konsumprisindeksen. Prosentvis vekst fra samme kvartal året før¹⁾

¹⁾Den heltrukne linjen illustrerer faktisk utvikling, mens stiplet linje er prognose.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Forløpet i beregningene viser avtakende prisvekst gjennom andre halvår, regnet som vekst fra samme periode året før, fra hhv. 3,6 og 4,0 prosent i 1. og 2. kvartal til hhv. 3,0 og 2,7 prosent i 3. og 4. kvartal, jf. figur 6.2. Prisutviklingen gjennom året påvirkes i stor grad av avgiftsopplegget. Utviklingen i elektrisitetsprisene vil også påvirke prisveksten gjennom året.

Med bakgrunn i de beregningene og forutsetningene som er gjort, anslår utvalget en gjennomsnittlig økning i konsumprisene på om lag 3¹/₄ prosent fra 2000 til 2001.

Vedlegg 1**Nærmere om forutsetninger for anslaget på prisveksten**

Utvalget har til denne rapporten gjennomført beregninger med den makroøkonomiske modellen KVARTS.

Nærmere om modellberegningen

KVARTS er en kvartalsmodell for norsk økonomi som er utarbeidet i Statistisk sentralbyrå. Konsumprisutviklingen blir i modellen i stor grad bestemt av utviklingen i importprisene og innenlandske kostnader.

I modellberegninger med KVARTS blir en del størrelser av betydning for konsumprisene anslått utenfor modellen (eksogene variabler). I den modellversjonen av KVARTS som utvalget nå har benyttet, er de viktigste størrelsene som anslås utenfor modellen i denne sammenhengen importpriser, råoljepriser, avgifter, og priser på elektrisitet og norskproduserte primærnæringsvarer (jordbruks-, skogbruks- og fiskeprodukter). Utviklingen i flere av disse størrelsene vil i virkeligheten avhenge av andre forhold i økonomien, jf. omtalen til slutt i avsnittet om forutsetningene for prisanslagene og omtalen av beregningsresultatene. Utviklingen i importprisene anslås med utgangspunkt i forventet prisutvikling internasjonalt. En har også tatt hensyn til den betydning endringene i valutakursene kan ha for importprisene. For størrelser som fastlegges av det offentlige, er det lagt til grunn at vedtak som er gjort ved inngangen til året, ikke endres i prognoseperioden. Utviklingen i andre størrelser vil i stor grad være et resultat av forhandlinger, og for noen av disse gjøres det beregningstekniske forutsetninger. Dette gjelder i hovedsak utviklingen i prisene på jordbruksvarer.

De økonomiske sammenhengene som er innarbeidet i KVARTS, er tallfestet på grunnlag av tall fra nasjonalregnskapet. I modellen bestemmer importprisene og prisene på norskproduserte varer og tjenester (hjemmepriser), sammen med avgifter og subsidier, prisene på varer og tjenester som går til privat konsum. Hjemmeprisene bestemmes i stor grad av bedriftenes variable enhetskostnader.

Enhetskostnadene bestemmes av produktivitet, timelønnskostnader og produktinnsatspriser. Produktivitetsutviklingen og prisutviklingen for produktinnsats bestemmes i modellen ved egne relasjoner, mens driftsmarginene bestemmes gjennom prisrelasjonene. I flere av prisrelasjonene inngår også graden av kapasitetsutnyttelse.

Videre har modellen egne relasjoner for utviklingen i timelønningene. Hvordan lønnsveksten vil påvirke konsumprisveksten, avhenger også av hvordan lønnsveksten fordeler seg på de ulike sektorene. For eksempel har lønnsutviklingen i varehandelen større betydning for konsumprisveksten enn lønnsutviklingen i industri eller i offentlig sektor, spesielt på kort sikt. Videre vil virkningene på prisutviklingen av en gitt årslønnsvekst også avhenge av forløpet gjennom året, fordi det tar tid før lønnsøkninger slår ut i prisene. Det betyr at lønnsveksten i ett år også får betydning for konsumprisutviklingen i de påfølgende årene.

I hjemmeprisrelasjonene inngår også hjemmeprisen fra foregående periode(r) som forklaringsvariabel. Tilbakedaterte verdier av forklaringsfaktorene får gjennom disse leddene betydning for prisdannelsen i prognoseperioden. Dette betyr også at utviklingen i inneværende periode får betydning for senere perioder.

Ser en bort fra virkninger gjennom lønnsutviklingen, påvirker importprisene hjemmeprisene hovedsakelig gjennom produsentenes produktinnsats. For enkelte varer har det også en viss effekt at innenlandske produsenter konkurrerer med importvarer, men for konsumprisutviklingen sett under ett er denne virkningen liten sammenliknet med virkningen gjennom kostnadene på produktinnsats.

Forutsetninger for prisanslagene

Det er alltid usikkerhet knyttet til forutsetningene for modellberegningene. De viktigste størrelsene som er anslått utenfor modellen er summert opp i tabell 1.1.

Utvalget har nå som tidligere benyttet modellens relasjoner for lønnsutviklingen i de enkelte sektorene (endogen lønnsutvikling) sammen med skjønnsmessige vurderinger. Alternativt kunne en ha valgt å legge beregningstekniske forutsetninger om lønnsveksten (eksogen lønnsutvikling) til grunn i prisprognosen. Når en her har valgt å benytte modellens lønnsrelasjoner, er det for å forenkle beregningene. Denne framgangsmåten innebærer ikke at utvalget tar sikte på å anslå lønnsveksten i prognoseåret.

Importprisene steg kraftig i 2000 etter en nedgang fra 1998 til 1999. Den sterke veksten må ses i sammenheng med at norske kroner i 2000 var 2,5 prosent svakere enn året før. Prisveksten var høy både for varer og tjenester. *Importprisene for tradisjonelle varer* steg fra 1999 til 2000 med 6,3 prosent. Prisveksten var bredt fundert, men særlig tungt veier prisveksten for metaller med 17,5 prosent. Også prisene på andre råvarer, som kjemiske råvarer og raffinerte oljeprodukter steg med mer enn gjennomsnittet. For den største importvaregruppen, verkstedprodukter, var prisveksten 3,3 prosent. Det er i modellberegningen lagt til grunn en gjennomsnittlig importprisvekst for tradisjonelle varer på om lag $3\frac{3}{4}$ prosent fra 2000 til 2001 regnet i norske kroner. Utvalget har i utarbeidningen av prisprognosen teknisk lagt til grunn at den importveide kronekursen, som i tillegg til euro også omfatter blant annet dollar og asiatiske valutaer, holder seg om lag på det gjennomsnittlige kursnivået hittil i år ut året. Dette gir en appresiering av den gjennomsnittlige importveide kronekursen i 2001 på om lag $1\frac{3}{4}$ prosent i forhold til gjennomsnittskursen i 2000.

Spotprisen på råolje (Brent Blend) var i gjennomsnitt 28,6 USD eller 252 kroner pr. fat i 2000. Fra et nivå på om lag 300 kroner pr. fat høsten 2000, falt prisene i desember til under 200 kroner pr. fat. Årsaken til fallet var bl.a. rapporter om økende lagre av råolje. Som følge av fallet i desember vedtok OPEC i midten av januar i år å redusere produksjonen. Etter at oljeprisen holdt seg over 240 kroner pr. fat gjennom store deler av februar, falt prisen noe i mars, trolig som følge av utsikter til svakere vekst i bl.a. USA. I midten av mars besluttet OPEC å kutte oljeproduksjonen ytterligere fra april. Irak stanset eksporten av olje fra begynnelsen av juni som en reaksjon på at FN bare

fornyhet olje-for-mat avtalen med 1 måned. OPEC vedtok likevel på et møte i begynnelsen av juni å opprettholde produksjonskvotene. Oljeprisen har de to første ukene av juni ligget på om lag 270 kroner pr. fat, eller i underkant av 30 dollar. Oljeprisen har siden falt noe og var i den tredje uken av juni om lag 250 kroner pr. fat. Hittil i år har oljeprisen i gjennomsnitt ligget på 239 kroner pr. fat. Utvalget har lagt til grunn en gjennomsnittlig oljepris på 230 kroner pr. fat i 2001, som tilsvarer en prisnedgang på i underkant av 10 prosent i forhold til gjennomsnittlig oljepris for 2000. Det er da lagt til grunn at oljeprisen vil avta gjennom andre halvår i år. Med en dollarkurs på 9 kroner tilsvarer det en gjennomsnittlig råoljepris på om lag 25 dollar pr. fat i andre halvår av 2001. Endringer i oljeprisen slår ut i konsumprisene først og fremst gjennom bensinprisene, andre transportkostnader og prisen på fyringsolje. For å illustrere virkningene av endret oljepris, har utvalget foretatt en beregning der en ser på virkningene på konsumprisene av at oljeprisen blir 40 kroner høyere eller lavere per fat i andre halvår enn det som er lagt til grunn.

Utviklingen i *prisene på norskproduserte jordbruksvarer* vil bl.a. være avhengig av den avtalte rammen i jordbruksoppgjøret og hvor mye av rammen som forutsettes tatt ut ved endring i prisene. Det er også av betydning i hvilken grad markedssituasjonen gjør det mulig å realisere de avtalebestemte prisene. Hjemmeprisene på jordbruksvarene gikk ned med 1,5 prosent fra 1999 til 2000. Som en beregningsteknisk forutsetning er det lagt til grunn at basisprisnivået for norskproduserte jordbruksvarer økes med om lag 2¹/₂ prosent fra 2000 til 2001. Det er stor usikkerhet knyttet til om produsentprisene vil øke når merverdiavgiften på matvarer reduseres fra 1. juli. Prisene ut til forbrukerne blir i tillegg til endringer i basisprisene påvirket av eventuelle øvrige kostnadsendringer i foredlingsleddet, varehandelsleddet og avanseendringer i alle ledd.

Selv om det har vært betydelige sesongvariasjoner, har elektrisitetspriser utenom avgifter vist en avtakende trend de siste par årene. Fra 1999 til 2000 økte elektrisitetsprisene til husholdningene i gjennomsnitt med 5,4 prosent, men oppgangen skyldes i helhet avgiftsøkningen fra 1. januar 2000. Markedsforholdene for elektrisitet tilsier at elektrisitetsprisene skal være høyere om vinteren enn om sommeren. I mai i år økte imidlertid elektrisitetsprisene for niende måned på rad, og tolv måneders veksten i elektrisitetsprisene var 36 prosent. Kontraktene som for tiden inngås i terminmarkedet for kraft, peker i retning av små endringer i elektrisitetsprisene gjennom sommeren. Mot slutten av året ventes det imidlertid at elektrisitetsprisene vil øke noe mindre enn på samme tid i fjor, og dermed bidra til å redusere prisveksten på tolv måneders basis. Som årsgjennomsnitt innebærer denne banen at elektrisitetsprisene øker med i underkant av 30 prosent fra 2000 til 2001. Modellberegninger tyder på at 10 prosent høyere eller lavere elektrisitetspriser i andre halvår enn lagt til grunn bidrar til å endre prisveksten med 0,2 prosentpoeng på årsbasis.

Husleie er den enkeltkomponenten med størst vekt i konsumprisindeksen. Utviklingen i beregnet husleie og betalt husleie måles gjennom en husleieundersøkelse som dekker alle typer boliger. Utviklingen i beregnet husleie baserer seg på observerte husleier for tilsvarende boliger i leiemarkedet. I årene fra 1988 til 1993 økte husleieindeksen vesentlig sterkere enn totalindeksen, mens den stort sett økt mindre enn totalindeksen i årene fra 1993 til

1996. I 1997 tok stigningen i husleiene seg opp, og var fra midten av 1997 til midten av 1998 høyere enn veksten i totalindeksen. Stigningen i husleiene avtok midlertidig i siste halvdel av 1998, men har igjen vært høyere enn veksten i konsumprisindeksen gjennom mesteparten av 1999, 2000 og hittil i år. Fra august i 1999 ble metoden for å beregne selveiernes bokostnader lagt om. Det innebærer bl.a. at bokostnadene nå antas å stige i takt med husleiene i leiemarkedet, mens bokostnadene tidligere ble anslått å øke i takt med den gjennomsnittlige veksten i husleiene i både borettslag og i leiemarkedet. Beregninger tyder på at denne omleggingen bidro til å øke konsumprisene i 2000 med 0,1 prosentpoeng.

Rentesatser inngår ikke direkte i konsumprisindeksen, og virkninger av renteendringer på konsumprisindeksen vil komme indirekte gjennom kostnadene for utleiery og borettslag, samt gjennom effekten på det generelle kostnadsnivået i næringslivet. Disse effektene av renteendringer er imidlertid usikre, og det kan ta tid før de får betydning. Det samme gjelder utviklingen i andre kostnader som påvirker husleiene, bl.a. kommunale takster og avgifter, lønnskostnader mv.

I beregningene med KVARTS har en benyttet modellens relasjon for husleie. Dette har gitt en anslått vekst i husleiene fra 2000 til 2001 på 4¹/₂ prosent. Fra 1999 til 2000 økte husleieindeksen med 4,2 prosent.

Prisene på varer som går til konsum i modellen inkluderer *avgifter og subsidier*, og vil dermed bli påvirket av det avgiftsopplegget som Stortinget vedtar.

Hovedtrekkene i avgiftsopplegget som Stortinget vedtok for 2001 innebar følgende avgiftsendringer fra 1. januar:

- Den generelle merverdiavgiftssatsen økte fra 23 til 24 prosent.
- Elektrisitetsavgiften økte nominelt med 32 prosent, samtidig økte grunnavgiften på fyringsolje.
- Avgiften på bensin og autodiesel ble nominelt redusert med 50 øre pr. liter.
- Årsavgiften på motorvogner økte nominelt med 13,1 prosent.
- Alkoholavgiftene ble i hovedsak holdt nominelt uendret.
- Øvrige avgifter ble i hovedsak justert med 2,8 prosent.

Fra 1. april vil ble det foretatt følgende nominelle avgiftsendringer.:

- For at flypassasjeravgiften skal være i overensstemmelse med EØS-avtalen vil avgiften legges om slik at det blir lik sats på flyginger innenlands og utenlands. Det innebærer at avgiften på flyging innenlands øker med 10,3 prosent, mens avgiften på flyging utenlands avtar med 44,8 prosent.
- Engangsavgiften på biler legges om fra en importavgift til en registrering-savgift. Denne omleggingen ville reelt sett innebærer redusert merverdiavgift, og for å kompensere for dette økes engangsavgiften med 27,5 prosent.

Avgiftsopplegget for 2001 innebærer i tillegg følgende endringer fra 1. juli i år:

- Merverdiavgiftssatsen på matvarer og alkoholfrie drikkevarer halveres fra 24 til 12 prosent.
- Grunnlaget for merverdiavgiften utvides. Det innføres en generell merverdiavgiftsplikt på omsetningen av tjenester. Noen tjenester vil imidlertid

- fortsatt være unntatt avgiftsplikt.
- Avgiften på bensin og autodiesel reduseres med 32 øre pr. liter.

Et prisjustert avgiftsopplegg innebærer at satsene for mengdeavgifter justeres med den anslåtte prisveksten, mens satsene for verdiavgiftene holdes uendret. En slik endring av avgifts- og subsidieopplegget vil påvirke prisnivået, men kan sies å være nøytralt i forhold til prisveksten. Utvalget har gjennomført beregninger for å vurdere prisvirkningene i 2001 av det vedtatte avgiftsopplegget for 2001. Beregningene indikerer at det vedtatte avgiftsopplegget isolert sett ikke bidrar til å endre prisstigningen i nevneverdig grad i forhold til en prisjustering i henhold til Beregningsutvalgets anslag. Avgiftsopplegget vil imidlertid påvirke prisforløpet gjennom året. Avgiftsopplegget vil bidra til å øke prisveksten i første halvår i år for deretter å bidra til å trekke prisstigningsakten ned. Det er lagt til grunn at endringene i avgiftene slår direkte ut i prisene. I hvilken grad dette er tilfellet er usikkert, og de relativt store avgiftsendringene i løpet av året i år bidrar derfor til å øke usikkerheten i prisprognosen.

Det er som vanlig usikkerhet knyttet til takster og avgifter som fastsettes i kommunesektoren. For offentlige varer og tjenester har en ved å benytte modellens prisrelasjoner forutsatt at prisveksten på disse følger kostnadsutviklingen i produksjonen av tjenestene.

Tabell 1.1: Hovedforutsetninger for KVARTS-beregning av konsumprisvekst fra 2000 til 2001. Prosentvis vekst fra året før.

Varegruppe	2000	2001
<i>Importpriser:</i>		
Tradisjonelle varer	6,0	3,7
Ikke-konkurrerende importvarer	4,1	14,2
Primærnæringsvarer	2,5	12,1
Råvarer og lite bearbejdede varer	13,2	0,6
Andre varer	5,1	2,7
Råolje	79,4	-8,5
Priser på jordbruksvarer ¹⁾	-1,5	2,5
Elektrisitetspris ²⁾	5,5	28,6

¹⁾Prisen på jordbruksprodukter til produsent eksklusive subsidier og avgifter.

²⁾Prisen på elektrisk kraft som husholdningene betaler.

Som nevnt, vil det ofte være en forenkling å forutsette at enkelte størrelser i modellen kan fastlegges uavhengig av de øvrige. Dette gjelder i særlig grad dersom en skal vurdere virkningene av å endre en av forutsetningene. Det er først og fremst på noe lengre sikt at slike effekter virker inn. I vurderingen av prisutsiktene for 2001 betyr forenklingen som ligger i modellen i form av eksogene anslag noe mindre.

Resultater:

Beregningen som har blitt gjennomført med KVARTS, gir en økning i konsumprisene på 3,3 prosent fra 2000 til 2001. Dette er noe høyere prisvekst enn i fjor. Utviklingen gjennom året er vist i figur 6.2. i avsnitt 6.3.

Målt som vekst over fire kvartaler indikerer modellberegningen at pristigningen avtar fra hhv. 3,6 og 4,0 prosent i 1. og 2. kvartal til hhv. 3,0 prosent og 2,7 prosent i 3. og 4. kvartal, jf. figur 6.2. Prisutviklingen gjennom året påvirkes i stor grad av avgiftsopplegget. Utviklingen i elektrisitetsprisene vil også påvirke prisveksten gjennom året. Elektrisitetsprisene har i stor grad bidratt til å trekke opp prisveksten i første halvår. Det er lagt til grunn at elektrisitetsprisene utover i andre halvår i år vil øke noe mindre enn på samme tid i fjor, og dermed bidra til å redusere tolv månedersveksten i konsumprisene.

I modellberegningen har en som nevnt i hovedsak nyttet modellens relasjoner for lønnsdannelse. Den gjennomsnittlige årslønnsveksten i modellberegningen er 4¹/₂ prosent fra 2000 til 2001, uendret vekst fra året før.

Det er foretatt modellberegninger for å illustrere prisvirkningene av endringer i noen av forutsetningene, jf. tabell 1.2.

Tabell 1.2: Modellresultater. Beregnet vekst i konsumprisindeksen fra 2000 til 2001 og isolerte virkninger av enkelte endringer i forutsetningene. Konsumprisvekst i prosent fra samme periode året før.

	1. kv	2. kv	3. kv	4. kv	Året
Vekst i konsumprisindeksen	3,6	4,0	3,0	2,7	3,3
Isolerte prisvirkninger av en økning i andre halvår ¹⁾ :					
Årslønnsveksten ²⁾ med 1 prosentpoeng			0,2	0,2	0,1
Oljeprisen med 40 kroner pr. fat			0,1	0,2	0,1
Elektrisitetsprisen med 10 prosent			0,4	0,5	0,2
Importprisene med 1 prosent			0,3	0,3	0,1

¹⁾En like stor reduksjon i kostnadskomponentene bidrar ifølge beregningene til en tilsvarende reduksjon i prisveksten.

²⁾I denne beregningen er lønnsnivået økt med 2 prosent i andre halvår.

Vedlegg 2

Lønnsoppgjørene i 2000

I 2000 var det etter vanlig mønster igjen hovedrevisjon for de fleste tariffområder. Både i LO/NHO-området og i LO/HSH-området ble oppgjøret gjennomført som et samordnet oppgjør og med forbundsvise tilpasninger. I hovedoppgjørene i staten og kommunene er det alltid sentrale forhandlinger.

Lønnsoppgjørene i privat sektor

LO/NHO-oppgjøret

Representantskapet i LO behandlet kravene foran lønnsoppgjøret 8. februar. Sentrale punkter i vedtaket var:

- generell forbedring av kjøpekraften
- særskilte tillegg til lavlønte
- likelønnsprofil og bedre uttelling for langtidsutdannede, særlig i kvinnedominerte områder
- arbeidet med å innføre den 5. ferieuken fullføres (6 uker for de over 60 år) ved at arbeidstiden reduseres med 30 timer per år med full lønnskompensasjon

Sekretariatet i LO fikk fullmakt til å utforme de endelige kravene, herunder avtaleperiode og justeringsklausuler.

Hovedstyret i NHO la bl.a. følgende til grunn for de sentrale og lokale lønnsoppgjørene i 2000:

- den lokale og sentrale lønnspolitikk skal føres i samsvar med de forutsetninger som partene sluttet seg til gjennom Riksmeglingsmannens vedtatte forslag til oppgjør for 1999, og som også er nedfelt i Arntsen-utvalgets innstilling. Det vil si at den alminnelig lønnsvekst må bringes på linje med våre handelspartnere.
- de lokale forhandlinger skal gjennomføres etter overenskomstenes bestemmelser – de fire kriterier, dvs. økonomi, produktivitet, konkurranseevne og fremtidsutsikter - og i tråd med NHOs tariffpolitiske mål.
- lønnsutviklingen for funksjonærer i NHO-bedrifter skal fortsatt følges nøye. Det er viktig at den utvikling som ble påbegynt i 1999 videreføres.
- de sentrale forhandlinger om avtaleperiodens lengde/reguleringsbestemmelser, utløpstid, kompetansereformen, fleksible arbeidstidsordninger og likestilling føres på grunnlag av det fremlagte notat fra Arbeidsutvalget.

Årets inntektsoppgjør startet 6. mars med forhandlinger mellom LO og NHO. Den 16. mars ble det brudd i forhandlingene, og oppgjøret gikk til mekling. Partene ble 1. april enige om å anbefale et meklingsforslag. Forslaget ble forkastet i uravstemming og det ble streik fra 3. mai. Partene gikk i ny mekling 8. mai, og den 9. mai ble partene enige om å anbefale et nytt meklingsforslag. Dette forslaget ble 25. mai godkjent i en ny uravstemming. Forslaget hadde følgende hovedpunkter:

- det gis et generelt tillegg på 1,50 kroner per time med virkning fra 9. mai 2000.
- i tillegg gis særskilte lavlønn/likelønnstillegg med virkning fra 9. mai 2000. For avtaleområder med lønnsnivå på 87 prosent og lavere av gjenn-

omsnittlig industriarbeiderlønn er tillegget kr 2 per time, dvs. totalt kr 3,50 per time. For avtaleområder med lønnsnivå mellom 87 prosent og 92 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn utgjør tillegget 1,50 kroner per time, dvs. totalt kr 3.- per time.

Som ledd i det samordnede oppgjør ble det også gjennomført forbundsvis tilpasningsforhandlinger. Disse tilleggene utgjorde i gjennomsnitt 20 øre per time.

For 2001 ble det enighet om:

- det gis et generelt tillegg på kr 1.- per time fra 1. april 2001.
- i tillegg gis tilsvarende lav- og likelønnstillegg i 2001 som i 2000.

For industriarbeidere er tariff tilleggene beregnet til å slå ut med gjennomsnittlig kr 2,20 per time eller 1,7 prosent fra 9. mai 2000, mens tariff tilleggene i 2001 er beregnet til gjennomsnittlig kr 1,48 per time eller 1,1 prosent fra 1. april 2001.

Den femte ferieuken innføres med full lønnskompensasjon ved at alle ansatte innen dette avtaleområdet får to ekstra feriedager i 2001 og de resterende to dagene i 2002. Arbeidstakere over 60 år beholder fordelene ved én uke lengre ferie. Kostnadene for bedriftene av de to første feriedagene påløper i 2000 og av de to neste feriedagene i 2001. Opptjeningen av to ekstra feriedager både i 2000 og i 2001 vil isolert sett øke de påløpte kostnadene per arbeidet time med ca 0,8 prosentpoeng i hvert av disse to årene.

Partene ble også enige om at de lokale forhandlingene skal føres på basis av de enkelte overenskomstene og slik at tillegg skal gis på grunnlag av den enkelte bedrifts økonomiske virkelighet, dvs. bedriftens økonomi, produktivitet, framtidsutsikter og konkurranseevne.

Kompetansereformen var et sentralt forhandlingstema også i lønnsoppgjøret i 2000. Partene var enige om å utrede hvordan en støtteordning til livsopphold under utdanningspermisjon kan utformes. Fra partenes side er det forutsatt at et eventuelt forslag skal gjelde hele arbeidslivet.

I et brev fra Statsministeren av 9. mai 2000 til Riksmeklingsmannen heter det:

«Jeg viser til brev av 8.5 om meklingen med henblikk på å få slutt på streiken mellom LO/NHO.

Regjeringen legger til grunn at partene er enige om at utviklingen av en eventuell ordning vedrørende støtte til livsopphold ved utdanningspermisjon må skje i et samspill mellom arbeidslivets parter og de politiske myndigheter.

Partene ønsker å få utredet nærmere hvordan en slik støtteordning kan utformes og at dette bør skje i et utredningsarbeid sammen med myndighetene.

Regjeringen bekrefter at et slikt utredningsarbeid vil bli igangsatt med sikte på å etablere en ordning som gjelder hele arbeidslivet. Regjeringen vil utarbeide mandat og framsdriftsplan for utredningsarbeidet i nært samarbeid med partene og fremme nødvendige forslag for Stortinget.»

Oppgjørene i privat sektor utenom LO/NHO-området

Hovedstyret i *Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund* (YS) vedtok den 9. februar 2000 bl.a. følgende retningslinjer/krav for hovedoppgjøret 2000:

1. «Reallønnsvekst for alle yrkesgrupper og for alle inntektsnivåer.
2. Kvinnedominerte yrkers status både lønnsmessig og på andre måter skal høynes i hovedtariffperioden. Ved hovedtariffoppgjøret 2000 må det tillates nødvendig lønnsvekst utenom den generelle reallønnsveksten i samfunnet, for å løse denne lønnsprioriteringen. For å få til dette, må de statlige bevilgninger, herunder overføringene til kommunene, økes.
3. Hovedoppgjøret 2000 og statens medfinansiering til kompetansereformen må sees i sammenheng, herunder etablering av en modell for trepartsfinansiering av etter- og videreutdanningsreformen.
4. En utvidelse av ferien med to virkedager fra ferieåret 2001 og resten av den femte ferieuken fra ferieåret 2002. Den enkelte arbeidstaker skal selv kunne velge hvordan den utvidede ferien skal tas ut.»

YS førte ikke sentrale forhandlinger verken med NHO eller HSH i 2000. Forhandlingene i disse områdene ble gjennomført som forbundsvisе forhandlinger.

I varehandelen ble det brudd i forhandlingene mellom LO og Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon (HSH). Dermed gikk oppgjøret til meklingsresultat. Den 16. mai ble partene enige om et anbefalt meklingsresultat som innebar følgende tillegg fra 1. april 2000:

- Kr 1,50,- per time i generelt tillegg til alle.
- Kr 1,50,- per time i lavlønn/likelønnstillegg for avtaleområder med lønnsnivå mellom 87 prosent og 92 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn, dvs. totalt kr 3,- per time.
- Kr 2,- per time i lavlønn/likelønnstillegg for avtaleområder med lønnsnivå lavere enn 87 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn, dvs. totalt kr 3,50 per time.

I oppgjøret ble det innen hvert overenskomstområde brukt kr 0,20 per time til justeringer av minstelønnssatser o.a. Dessuten ble det fra 1. februar 2000 gitt et garantitillegg som slo ut med 0,1 prosent i rammen for 1999-2000.

For 2001 ble det enighet om disse tilleggene fra 1. april:

- det gis er generelt tillegg på kr 1,- per time
- det gis lavlønn/likelønnstillegg som i 2000, dvs. henholdsvis kr 2 eller 1,50 per time alt etter gjennomsnittlig lønnsnivå i overenskomstområdet i forholdet til gjennomsnittet for industriarbeidere.

Som i LO/NHO-området ble det enighet om at den 5. ferieuken innføres med 2 dager i 2001 og resten i 2002 med full lønnskompensasjon, som en avtalefestet rettighet. Deltidsansatte som arbeider 3 dager eller mindre per uke kan kreve at den avtalefestede ferien plasseres i arbeidsfrie perioder.

HSH og forbundene PRIFO og NOFU (YS) førte forhandlinger om funksjonæravtalen.

Både i *forretnings- og sparebanker* og i *forsikringsvirksomhet* ble partene enige om et generelt tillegg på alle trinn på lønnsregulativet fra 1. mai 2000 på 1,3 prosent og på 1,2 prosent fra 1. mai 2001.

Også i disse områdene er det enighet om at den 5. ferieuken innføres med 2 dager i 2001 og resten i 2002 med full lønnskompensasjon, som en avtalefestet rettighet.

Oppgjørene i offentlig sektor

Den 10. april innledet Staten og LO Stat, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund-Stat, Akademikernes Fellesorganisasjon, Akademikerne og Norsk Lærerlag forhandlinger om en ny hovedtariffavtale for det *statlige tariffområdet* for perioden 1. mai 2000 til 30. april 2002. Den 4. mai ble det brudd i forhandlingene og oppgjøret gikk til mekling. Den 26. mai ble partene enige om å anbefale Riksmeklingsmannens skisse som bl.a. omfattet følgende:

- det gis et generelt tillegg på kr 5000 på alle lønnstrinn på lønnstabellen fra 1. mai 2000
- det skal føres sentrale justeringsforhandlinger per 15. juli 2000 innenfor en økonomisk ramme på 2,2 prosent per dato
- med virkning fra 1. september 2000 forhandles det innenfor en ramme på 0,85 prosent per dato av lønnsmassen, herav utgjør 0,1 prosent lønnsmidler som blir ledige på grunn av lønnsendringer ved skifte av arbeidstakere.
- med virkning fra 1. mai 2001 gis et generelt tillegg på kr 2 200 på lønnstabellen
- det skal føres sentrale justeringsforhandlinger per 1. september 2001 innenfor en økonomisk ramme på 1,0 prosent per dato
- med virkning fra 1. oktober 2001 forhandles det innenfor en ramme på 0,6 prosent per dato av lønnsmassen, herav utgjør 0,1 prosent lønnsmidler som blir ledige på grunn av lønnsendringer ved skifte av arbeidstakere.
- Det innføres en del endringer i fellesbestemmelser, bl.a. mulighet for partene lokalt til å avtale fleksible arbeidstidsordninger.

I oppgjørene mellom staten og Politiets Fellesforbund, Norges Ingeniørorganisasjon og Norges Farmaceutisk Forening la Riksmeklingsmannen fram en skisse som var tilnærmet lik skissen for hovedsammenslutningene og Norsk Lærerlag og som ble anbefalt av partene.

Som i oppgjørene i privat sektor er det avtalt at den resterende delen av den femte ferieuken tas ut med 2 feriedager i 2001 og de øvrige i 2002 for statsansatte. For skoleverket er imidlertid de 2 ekstra feriedagene både i 2001 og 2002 tatt ut i penger i stedet for redusert tilstedeværelsesplikt. Dette utgjør vel 1¹/₂ prosent med virkningsdato 1. januar 2001.

Den 26. mai gikk det et brev til fra statsråden i Arbeids- og administrasjonsdepartementet til hovedsammenslutningene i staten og Norsk Lærerlag. Brevet hadde følgende innhold:

»Vi viser til møte i dag 25. mai 2000, der arbeidet med oppfølging av rekrutteringsmeldingen ble drøftet.

Stortinget behandlet i vår St. melding nr. 12 (1999-2000) «... Og yrket skal båten bera»

Regjeringen vil følge opp Stortingets behandling av rekrutteringsmeldingen. Videre vil Regjeringen legge til rette for at den enkelte skole får større frihet til å organisere arbeidet og arbeidstiden for blant annet å gi rom for mer lokalt utviklingsarbeid og mer plass for den enkelte lærers kreativitet.

Vi er derfor innstilt på i samarbeid med organisasjonene å utarbeide en 3-årig handlingsplan tilpasset behovene i dagens og morgendagens skole. Handlingsplanen skal konkretisere tiltak for å nå målene i rekrutteringsmeldingen. Erfaringer gjennom forsøks- og utviklingsarbeid er viktige forutsetninger for bl.a. å gi større muligheter for den enkelte skole til selv å organisere virksomheten.

Regjeringen er innstilt på at de gevinster som oppnås kan tas ut i form av lønnskompensasjon. Lønnskompensasjon som følge av endringer pr 1. august 2000 gis med virkning fra samme dato.

Det er viktig for regjeringen at skolen får god tilgang på kvalifiserte lærere og skoleledere. I den sammenheng er lønn et sentralt virkemiddel».

Særavtalen om arbeidstid for undervisningspersonale ble etter forhandlinger endret i en retning som skal innebære mulighet for større fleksibilitet i undervisningsplanleggingen. Som kompensasjon fikk alle lærere og skoleledere 2 lønnstrinn fra 1. august 2000.

Partene var enige om å gjennomgå statens lønns- og forhandlingssystem. I en protokolltilførsel heter det bl.a.:

«Med utgangspunkt i det inntektspolitiske samarbeidet, statens behov for omstilling og den økende konkurransen om arbeidskraften i arbeidslivet, er partene enige om å sette ned en parts sammensatt intern arbeidsgruppe for å gjennomgå statens lønns- og forhandlingssystem.

Arbeidsgruppen skal på fritt grunnlag evaluere og drøfte forslag om endringer i statens lønns- og forhandlingssystem.

Arbeidsgruppen skal avgi innstilling innen 30. november 2001.»

I hovedoppgjøret i det *kommunale tariffområdet* våren 2000 ble også budd i forhandlingene og oppgjøret gikk til mekling. Den 26. mai ble KS, LO, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund, Akademikernes Fellesorganisasjon og Akademikerne enige om å anbefale Riksmeklingsmannens skisse til ny hovedtariffavtale i kommunene fra 1. mai 2000 til 30. april 2002. Avtalen omfattet bl.a. følgende:

- et generelt tillegg på kr 5 000 fra 1. mai 2000
- det er gjennomført sentrale justeringer per 1. mai 2000 på 1,1 prosent
- en pott til lokale forhandlinger per 1. august 2000 på 1,5 prosent
- med virkning fra 1. mai 2001 er det gitt et generelt tillegg på kr 2 200
- det er gjennomført sentrale justering per 1. juli 2001 på 0,4 prosent
- det er avsatt en pott til lokale forhandlinger per 1. november 2001 på 0,9 prosent

Som i oppgjørene i privat sektor og i staten er det avtalt at den resterende delen av den femte ferieuken tas ut med 2 feriedager i 2001 og de øvrige i 2002.

I oppgjørene mellom KS og Norges Ingeniørorganisasjon, Norges Farmaceutisk Forening og Norsk Lærerlag la Riksmeklingsmannen fram en skisse som var tilnærmet lik skissen med forhandlingssammenslutningene.

Tre enkeltforbund vedtok ikke å anbefale Riksmeklingsmannens forslag og tok ut medlemmer i streik. Det var Norsk Lærerlag, Fellesorganisasjonen for barnevernspedagoger, sosionomer og vernepleiere og Det norske maskinistforbund.

Elektrisitetsverkene er eget forhandlingsområde. Det ble i 2000 også ferdigforhandlet en ny hovedtariffavtale for e-verkene. Avtalekomplekset består her av en hovedtariffavtale og lokal sværaftale.

Partene ble enige om å sette ned to parts sammensatte utvalg som skal se på henholdsvis avtalestruktur og lønssystemet og forhandlingsbestemmelsene i KSs tariffområde. I mandatet for utvalget for avtalestruktur heter det:

- ivaretagelse av helhetlige løsninger for kommunesektoren
- tilpasning til nye drifts- og styringsformer
- forenkling
- ivaretagelse av ulike sektors behov for lokale løsninger.

Utvalget skal legge fram sin rapport med forslag innen 31.08.01

Utvalget som skal se på lønssystemet og forhandlingsbestemmelsene skal vurdere:

- fortsatt sentralt sikret grunnlønnsplassering for tilsatte i KSs tariffområde
- nye avlønningsformer
- virksomhetenes ulike behov, lokale forskjeller og særskilte forhold
- enklere administrasjon
- klarere funksjonsfordeling mellom det sentrale og det lokale nivå
- kjønnsnøytral innretning

Utvalget skal legge fram sin rapport med forslag innen 01.11.01.

Statsministeren sendte 26. mai et brev til Kommunenes Sentralforbund om lønnsoppgjøret i kommunesektoren. Brevet lyder som følger:

»Jeg viser til brev av 26. mai 2000 om meklingen.

Jeg vil innledningsvis understreke at lønnsoppgjøret i kommunesektoren er partenes ansvar.

Det økonomiske opplegget for 2000 var i Nasjonalbudsjettet basert på en forutsetning om lønnsvekst på om lag 3¹/₄% fra 1999 til 2000. Anslaget på lønnsvekst ble i Revidert nasjonalbudsjett endret til om lag 3³/₄%. Denne endringen slo blant annet ut i en beregnet høyere skatteinngang og høyere lønnsutgifter for kommunesektoren.

I årets lønnsoppgjør har utvidet ferie vært et særskilt tema. Resultatet av forhandlingene i LO/NHO-området ble en utvidelse av ferien med 2 dager i 2001 og ytterligere 2 dager i 2002. Regjeringen legger til grunn at det vil bli en slik utvidelse også for ansatte i offentlig sektor.

Regnskapsforskriftene for kommunene innebærer at det må avsettes midler til feriepengene året før utbetalingen skjer. Dette er i tråd med de prinsippene som gjelder for privat sektor, mens statlige virksomheter ikke gjør en slik avsetning. Utgifter til samme ferieutvidelse periodiseres m.a.o. ulikt i staten og kommunesektoren. Regjeringen ser at de økonomiske virkningene av en slik forskjell ikke er et tilsiktet resultat. Avsetningene i kommuner og fylkeskommuner kan betraktes som en form for bundet sparing, og gir derfor ikke grunnlag for økt aktivitet det året de avsettes. Denne merutgiften kan stipuleres til ca 1 mrd kr i 2000.

Av denne grunn er Regjeringen innstilt på å foreslå en tilleggsbevilgning for 2000 til kommuner og fylkeskommuner av tilsvarende størrelse.

Staten forhandler nå også med lærerne. Kommunenes lønnsutgifter i 2000 vil bli påvirket av disse forhandlingene. Regjeringen er

innstilt på å vurdere utfallet av disse forhandlingene sin innvirkning på kommunesektorens økonomi.

Regjeringen vil fremme en proposisjon med forslag om tilleggsbevilgninger for 2000 i tråd med det som er beskrevet over. Denne proposisjonen vil bli lagt fram til høsten etter at lønnsoppgjørene er endelig avsluttet.»

I Oslo kommune ble partene etter forhandlinger og mekling bl.a. enige om å anbefale følgende tillegg:

- et generelt tillegg på kr 5 000,- til alle per 1. mai 2000 og kr 2 200,- per 1. mai 2001
- en pott på 1,55 prosent til sentrale justeringer per 1. juni 2000
- en pott på 1,45 prosent til lokale forhandlinger per 1. juni 2000
- det avsettes 0,35 prosent av lønnsmassen på årsbasis til lokale forhandlinger med virkning fra 1. juli 2001
- en 5. ferieuke innføres i løpet av 2002 med 2 dager i 2001 og 2 dager i 2002

En del enkeltforbund i Oslo kommune vedtok ikke å anbefale Riksmeklingsmannens forslag og tok ut medlemmer i streik. Det var Norsk Lærerlag, Fellestorganisasjonen for barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere, Norsk Helse- og Sosialforbund, Norsk Musikerforbund, Norsk Kantor- og organistforbund og Skolenes Landsforbund.

Også i Oslo kommune ble partene enige om å sette ned to parts sammensatte utvalg som skal se på henholdsvis avtalestruktur og lønssystemet og forhandlingsbestemmelsene. Partene er enige om at utvalgene skal utrede tilsvarende problemstillinger som utvalgene i KSs tariffområde.

Konflikter i 2000-oppgjørene

I LO/NHO-oppgjøret ble meklingsresultatet av 1. april forkastet i uravstemmingen og fra 3. mai gikk over 80 000 arbeidere ut i streik. Den 8. mai ble meklingen gjenopptatt og den 9. mai kom partene fram til et nytt meklingsforslag som partene anbefalte. Streiken ble avsluttet samme dag. Forslaget ble 25. mai godkjent i en ny uravstemming.

Det var også streik i andre tariffområder. Arbeidstvistene mellom følgende parter ble løst ved tvungen lønnsnemndbehandling:

- Norsk Helse- og Sosialforbund og Oslo kommune
- Det norske maskinistforbund og Kommunenes Sentralforbund
- Fellesorganisasjonen for barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere og Oslo kommune
- Oljearbeidernes Fellessammenslutning og Oljeindustriens Landsforening
- Lederne og Oljeindustriens Landsforening

Andre arbeidskonflikter ble etter til dels langvarig streik løst etter ny mekling mellom partene. Dette gjaldt:

- Norsk Lærerlag og Kommunenes Sentralforbund
- Norsk Lærerlag og Oslo kommune
- Fellesorganisasjonen for barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere og Kommunenes Sentralforbund
- Skolenes Landsforbund og Oslo kommune
- Norsk Musikerforbund og Oslo kommune
- Norsk Kantor- og Organistforbund og Oslo kommune

Vedlegg 3

Definisjoner av en del lønnsbegreper

I dette vedlegget gis definisjoner på en del sentrale begreper som bl.a. brukes i kapitlet om lønnsutviklingen.

Årslønn

Beregningene av årslønnsnivå er basert på oppgaver over time- eller månedsfortjeneste eksklusiv overtidstillegg, men inklusiv andre typer tillegg. Beregningene inneholder de samme lønnskomponentene for alle grupper. Utvalget har utført beregningene av lønnsnivå både for heltidsansatte, dvs. for lønnstakere som har utført et fullt normalt årsverk og per beregnet årsverk. Et fullt normalt årsverk svarer imidlertid ikke til det samme antall arbeidstimer for alle lønnstakergrupper. Begrepet «per beregnet årsverk» omfatter både heltids- og deltidsansatte der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter. Ved beregningene forutsettes det at det gis godtgjørelse for ferie- og sjukefravær som er lik lønnsinntekten for arbeidet tid av tilsvarende lengde som fraværet.

En lønnstaker vil normalt ha en del fravær i løpet av året. Ved beregning av årslønn forutsettes det at det gis full lønn under ferie, sjukefravær, permisjoner mm.

Lønn per normalårsverk ifølge nasjonalregnskapet

Lønn ifølge nasjonalregnskapet omfatter kontantlønn medregnet overtidsbetaling, naturlønn og lønn under sjukdom og fødselspermisjon betalt av arbeidsgiver. Dette er således et mer omfattende lønnsbegrep enn det som nyttes ved beregning av årslønn, jf. definisjon av årslønn ovenfor. Antall normalårsverk framkommer som summen av antall heltidsansatte og antall deltidsansatte omregnet til heltid med dellønnsbrøken som vekt. Denne definisjonen innebærer at timeverksinnholdet i et normalårsverk er lik faktisk arbeidstid for heltidsansatte. Antall timer per normalårsverk vil kunne variere mellom næringer og over tid.

Overheng

Overhenget beskriver hvor mye lønnsnivået ved utløpet av ett år ligger over gjennomsnittsnivået for året. Det forteller dermed hvor stor lønnsveksten fra ett år til det neste vil bli dersom det ikke gis lønnstillegg eller foregår strukturendringer i det andre året.

Tariff tillegg og lønnsøkinger ellers blir ofte gitt til ulike tidspunkter for ulike lønnstakergrupper og spredt utover hele året. Beregninger av overheng og årslønnsvekst er derfor nødvendig hvis det skal være mulig å sammenlikne lønnsutviklingen for ulike lønnstakergrupper fra ett år til det neste.

Tariffmessig lønnsøkning

Tariffmessig lønnsøkning er lønnsøkning fastsatt i tariffavtaler som følge av sentrale eller forbundsvise forhandlinger mellom arbeidstakernes og arbeidsgivernes organisasjoner. Tariffmessig lønnsøkning kan være generelle tillegg, lavlønns tillegg, garantitillegg, tillegg på minstelønnssatser etc. som følge av sentrale eller forbundsvise forhandlinger. Tillegg ved lokale forhandlinger er lønnsglidning i privat sektor. I offentlig sektor er tillegg ved lokale forhandlinger normalt en del av rammen fastsatt sentralt.

Lønnsglidning

Lønnsglidning framkommer beregningsmessig som forskjellen mellom total lønnsøkning i en bestemt periode og tariffmessig lønnsøkning i den samme perioden. Lønnsglidningen blir dermed en restpost. Det er et sammensatt lønnsbegrep som bl.a. omfatter lønnstillegg som er gitt ved lokale forhandlinger på de enkelte arbeidsplasser, økt fortjeneste p.g.a. økt akkord eller strukturelle endringer i sysselsettingen, f. eks. gjennom forskyvninger i timeverkene mellom bransjer med ulikt lønnsnivå eller endret bruk av skiftarbeid.

Vedlegg 4

Undersøkelser av lønnsgapet mellom kvinner og menn

Det vises til vedlegg 5 i NOU 2000:4 «Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 2000».

Vedlegg 5**Sammenlikning av nivåer på arbeidskraftkostnader i industrien i Norge og i andre land**

Tabell 5.1 viser lønnskostnader per time for industriarbeidere i forhold til våre samhandelsland, målt i felles valuta. De faktiske valutakursene er lagt til grunn sammen med konkurransevekter som er brukt for øvrig i kapittel 5.

Sør-Korea er med i sammenlikningene fra 1985. Nivåsammenlikningene omfatter ca. 97,2 prosent av konkurrentene (1999-vekter) som er brukt ellers i kap. 5. Landene som ikke er med i de relative sammenlikningene (som står for knapt 3 prosent av samhandelen) er Thailand, Singapore, Taiwan, Polen, Tsjekkia og Ungarn.

Lønnskostnadene består av lønn per faktisk arbeidet time, lønn for ikke-arbeidet tid (f. eks. lønn under sykdom, feriepenger etc.) og andre indirekte personalkostnader som arbeidsgiveravgifter, pensjonsutgifter og som knytter seg til bruken av arbeidskraft.

Lønnskostnadstallene er i hovedsak basert på datasammenlikninger av BLS (Bureau of Labor Statistics) i USA, men foreløpige 2000-tall er i tillegg bygd på vekstanslag fra OECD for enkeltland som er tillagt 1999-nivåtallene. Valutakurser fra Norges Bank er brukt ved omregning til norske kroner.

Innholdet i lønnsbegrepene kan være noe forskjellig landene imellom. Beregningsutvalget mener likevel at de relative lønnskostnadstallene «grovt sett» vil gi relevante indikasjoner på lønnsforskjellene landene imellom.

Lønnsbegrepene som brukes av BLS i sammenlikningen, faller ikke helt sammen med ILOs definisjon av totale lønnskostnader. Eurostats standard for lønnskostnader faller ganske nær ILOs definisjon og utvalget er i gang med en utredning og sammenlikning av definisjoner og ulike kildematerialer. Utvalget vil komme tilbake med en oversikt og vurdere hvilke kildematerialer som bør legges til grunn framover.

Basis for beregningene i tabell 5.1 er arbeidet tid, i dette tilfelle arbeidet time i ulike land. Lønn for ikke-arbeidet tid (feriepenger, sykefravær betalt av bedriften etc.) kommer som påslag i forhold til arbeidet tid. Av andre indirekte lønnskostnader utgjør bedriftens pensjonskostnader, enten gjennom arbeidsgiveravgifter og/eller egne spesielle ordninger en vesentlig del. En rekke andre ordninger knyttet til arbeidsgivers bruk av arbeidskraft vil også inngå. Noen indirekte lønnskostnader er ikke med. Blant annet er rekrutteringskostnader, opplæringskostnader, arbeidsklær og bedriftsfasiliteter som f.eks. kaffeteria og helsetjenestekostnader ikke med i sammenlikningen. Grunnen til dette er at det ikke finnes data over slike kostnader i alle landene. I de land hvor slike kostnader er tilgjengelig utgjør de utelatte kostnadene mindre enn 4 prosent av de totale lønnskostnadene. I noen land, særlig i Norden, kan de utelatte kostnadene være påbudt ved lov eller avtale (f. eks. bedriftshelsetjenesten i Norge) og påløper automatisk ved ansettelse. Slike kostnader kan i andre land være frivillige og/eller driftskostnader, ikke knyttet til lønn.

I takt med utviklingen av pensjonsordninger for ansatte betalt av bedriften, ved blant annet oppbygging av fond som skal sikre utbetalinger fra pensjon-

salder, er en del av kostnadene for bedriften relatert til et lønnsbegrep som inneholder påløpt, men ikke realiserte lønnskostnadselementer. Et viktig element er bonusutbetalinger. Slike forhold skaper stadig større usikkerhet i sammenlikningen mellom land.

Noen av komponentene i lønnskostnadstallene er nokså løst anslått. Statistikken må derfor ikke sees på som et presist uttrykk for kostnadsforholdene mellom land. Nivåssammenlikningen er basert på gjennomsnitt for industriarbeidere og er ikke representativ for alle deler av industrien. Lønnsforskjellene mellom bransjer i f.eks. Japan og USA kan være svært store, mens bransjeforskjellene i Tyskland og i de nordiske landene er langt mindre.

I tabell 5.1 er Tyskland representert med gjennomsnittstall for både tidligere Vest og Øst-Tyskland fra 1995. Ettersom en stor andel av industrisyssettingen i et samlet Tyskland var lokalisert i tidligere Vest-Tyskland, betydde dette skiftet bare omlag 3 prosent lavere lønnsnivå for Tyskland ved overgangen fra 1993 til 1994. I forhold til gjennomsnittet for norske handelspartnere betydde denne endringen bare omlag 0,5 prosentpoeng.

Utviklingstallene for enkeltland i forhold til Norge viser store fluktuasjoner. Blant annet viste de relative lønnskostnadene omregnet til norske kroner for Japan 60 prosent i 1990, for å stige til 102 i 1994 og videre ned igjen til 78 i 1998. I 2000 er japanske lønnskostnader per arbeidet time for industriarbeidere på norsk nivå, målt i felles valuta.

I tillegg har USA, Storbritannia og Sør-Korea hatt høyere kostnadsvekst i felles valuta enn Norge de siste årene, mens de skandinaviske landene og andre land innenfor EU-området har bedret sin kostnadsposisjon i forhold til Norge, spesielt i 1999 og 2000.

Strukturen på lønnskostnadene varierer sterkt fra land til land. Noen land har forholdsvis høye faktiske lønninger per arbeidet time og lavere indirekte personalkostnader, mens andre land har lave faktiske lønninger per arbeidet time og høyere indirekte personalkostnader. Tabell 5.2 viser hvordan forholdet mellom direkte lønn per arbeidet time og indirekte personalkostnader var i 1999, målt i norske kroner.

Sammenlikningene i tabell 5.1 og 5.2 gjelder bare arbeidere i industrien. Det er først og fremst for denne gruppen at totale lønnskostnader per time har vært harmonisert.

Funksjonærene har fått stadig større betydning for lønnssummen både i Norge og i de fleste andre land. Omlag halvparten av lønnssummen i norsk industri tilfaller de som i lønnsstatistikken defineres som funksjonærer.

Arbeidstid og de indirekte personalkostnader er forskjellige for arbeidere og funksjonærer landene imellom. Også fordelingen av antall funksjonærer og arbeidere kan være svært forskjellig. Tallmessige indikasjoner for enkelte land innenfor EU-området peker i retning av at lønnskostnadene i Norge ligger langt nærmere våre handelspartnere dersom funksjonærene hadde vært med i sammenlikningene for industrien.

I vedlegg 6 presenteres en rapport fra en arbeidsgruppe om problemstillinger som knytter seg til sammenlikningsgrunnlaget for lønn og produktivitet i et internasjonalt perspektiv.

Tabell 5.1: lønnskostnader for voksne industriarbeidere i norske kroner ²⁾. Indeks Norge=100

Land	1980	1985	1990	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Tyskland ³⁾	106	92	102	126	121	113	114	109	
Japan	48	61	60	98	84	82	78	88	
Sveits	96	93	97	120	113	102	104	99	
Danmark	94	79	84	99	96	93	97	96	
Belgia	113	87	89	109	104	96	99	95	
Sverige	108	93	98	88	97	94	94	90	
USA	85	126	70	71	71	77	79	80	
Østerrike	77	73	83	104	99	92	95	91	
Finland	71	79	98	99	93	90	92	88	
Nederland	104	85	84	99	93	88	90	88	
Storbritannia	65	60	59	56	56	65	70	69	
Frankrike	77	73	72	82	80	76	78	75	
Canada	75	106	74	67	66	69	66	65	
Italia	70	74	81	67	71	74	73	69	
Irland	51	57	54	56	58	57	57	58	
Spania	51	45	53	53	54	52	52	51	
Hellas	-	35	32	38	38	39	38	38	
Sør-Korea ¹⁾	-	12	17	30	33	34	23	28	
Portugal	18	15	18	22	22	23	23	23	
Norge i forhold til gjennomsnitt av landene overfor=100	112	123	121	113	113	117	116	118	117

¹⁾Sør-Korea kom med i sammenstillingen fra forrige rapport. Dette bidrar til at det relative lønnsnivå i Norge i forhold til de land som tidligere var med ligger om lag 2 prosentpoeng høyere.

²⁾Omregning til norske kroner ved årlige gjennomsnittlige valutakurser på Oslo Børs.

³⁾Hele Tyskland er med fra 1994.

Kilde: Kilde: Bureau of Labor Statistics (BLS), OECD og lokale anslag.

Tabell 5.2: Direkte og totale lønnskostnader for voksne industriarbeidere. I norske kroner i 1999. ¹⁾

	Gjennomsn. timefortj. per arbeidet time ^{1) 2)}	Indirekte personalkost. i % av lønn for arbeidet tid	Totale lønnskostnader per arbeidet time
	1999 kr	1999 pst	1999 kr
Tyskland	117	74,9	204
Norge	132	41,6	187
Japan	96	71,2	164

Tabell 5.2: Direkte og totale lønnskostnader for voksne industriarbeidere. I norske kroner i 1999. ¹⁾

	Gjennomsn. timefortj. per arbeidet time ^{1) 2)}	Indirekte personalkost. i % av lønn for arbeidet tid	Totale lønnskostnader per arbeidet time
	1999 kr	1999 pst	1999 kr
Sveits	119	54,3	184
Danmark	145	23,5	179
Belgia	94	89,0	178
Sverige	101	66,1	168
USA	108	38,1	150
Østerrike	87	96,9	171
Finland	95	72,7	165
Nederland	95	72,7	163
Canada	91	34,4	122
Storbritannia	97	33,0	129
Frankrike	73	91,6	139
Italia	65	98,8	130
Irland	83	31,9	109
Spania	...	...	94
Hellas	...	70,9(98)	70
Sør-Korea	...	...	52
Portugal	...	...	43

¹⁾Omregning til norske kroner ved årlige gjennomsnittlige valutakurser på Oslo Børs.

²⁾Indirekte personalkostnader per faktisk arbeidet time i norske kroner. Gjelder både lønn for ikke-arbeidet tid (lønn under sykdom, etc., feriepenges) og andre indirekte personalkostnader.

Kilde: Bureau of Labor Statistics, USA.

Vedlegg 6**Rapport fra arbeidsgruppe som har vurdert sammenlikningsgrunnlaget for lønn og produktivitet i et internasjonalt perspektiv****1 Innledning**

På bakgrunn av diskusjoner i Beregningsutvalget og tilrådinger i Holdenutvalgets rapport NOU 2000:21, ble det høsten 2000 satt ned en arbeidsgruppe for å vurdere hvordan en på en bedre måte enn i dag kan sammenlikne tall for produktivitet og lønn for Norge med våre viktigste handelspartnere. I lys av dette har arbeidsgruppen vurdert følgende problemstillinger:

- Hvilke statistikkilder som eksisterer, og egnethet for sammenlikninger av lønn mellom land.
- Eventuelle muligheter for å utvide rapporteringen av lønnsutviklingen hos handelspartnerne til næringer utenom industrien.
- Eventuelle muligheter for å rapportere lønnsutviklingen for ulike utdanningsgrupper hos Norges handelspartnere.
- Måling av produktivitet i et internasjonalt perspektiv.

Arbeidsgruppen har bestått av Espen Erlandsen (leder) og Helga B. Aasdalen, Finansdepartementet, Pål Boug og Håkon Grini, Statistisk sentralbyrå, Oddbjørn Eidem, Næringslivets Hovedorganisasjon, Ragnhild Nersten, Arbeids- og administrasjonsdepartementet og Anne S. Jore, Norges Bank.

Rapporten er organisert som følger: Avsnitt 2 inneholder en oversikt over ulike kilder til internasjonal lønnsstatistikk, og en vurdering av egnethet for sammenlikninger av lønn mellom land. Avsnitt 3 drøfter mulige utvidelser av rapporteringen av lønnsutviklingen hos handelspartnerne til næringer utenom industrien. I tillegg presenteres enkelte tall for sammenhengen mellom lønn og utdanning. Analysen av industriproduktiviteten i Norge på 1990-tallet, og mulige utvidelser av rapporteringen av produktivitetsutviklingen til næringer utenom industrien er tatt ut av arbeidsgruppens rapport og presentert i Beregningsutvalgets rapport NOU 2001:17, vedlegg 6.

2 Oversikt over internasjonale kilder til statistikk for lønn og arbeidskraftskostnader

I tabell 6.1 presenteres ulike internasjonale kilder til lønnsstatistikk herunder hvilke næringer som dekkes av statistikken, om det presenteres tall for timelønn og/eller arbeidskraftskostnader og om det utarbeides lønnsprognoser eller kun historiske tall. I hovedsak inneholder statistikken lønnstall og tall for arbeidskraftskostnader på endringsform (og i mindre grad på nivåform).

Tabell 6.1: Ulike internasjonale kilder til lønnsstatistikk.

	Timelønnsvekst ¹⁾²⁾		Vekst i arbeidskraftskostnader per time ¹⁾²⁾	
	Historie	Prognoser	Historie	Prognoser
OECD				
- økonomien i alt			x	x
- privat sektor ³⁾⁵⁾	x	x	x	x
- industri ⁴⁾	x	x		
- offentlig sektor ⁵⁾		x	x	
BLS ⁶⁾				
- industri (også nivåfall)	x		x	
Eurostat				
- næringsgruppering iht. NACE (se undervedlegg 1)	x		x	
EU-kommisjonen				
- økonomien i alt ⁵⁾			x	x
ILO				
- industri	x		x	
IMF				
- industri	x		x	

¹⁾Veksten i timelønn og arbeidskraftskostnader blir forskjellig dersom indirekte lønnskostnader vokser med en annen hastighet enn timelønnen.

²⁾Forskjellen mellom timelønn og arbeidskraftskostnader (per time) er nærmere beskrevet i undervedlegg 2 og 3.

³⁾Økonomien i alt utenom offentlig sektor.

⁴⁾OECD har med virkning fra Economic Outlook 69 (juni 2001) sluttet å lage prognoser for timelønnsvekst i industrien hos handelspartnerne.

⁵⁾Timelønnsvekst/vekst i arbeidskraftskostnader *per sysselsatt*.

⁶⁾Bureau of Labor Statistics, USA.

I følge tabell 6.1 inneholder f.eks. OECDs tidsserie for vekst i arbeidskraftskostnader i økonomien i alt både historiske tall og prognoser. IMF's tidsserie for timelønnsvekst og vekst i arbeidskraftskostnader inneholder imidlertid kun historiske tall. I avsnitt 2.1 beskrives statistikken i mer detalj.

I tillegg til kildene vist til i tabell 1 eksisterer en rekke nasjonale statistikkilder som f.eks. finansdepartementet og sentralbanken i de enkelte land. Fordi fokus for arbeidsgruppen har vært å vurdere internasjonale statistikkilder som har en viss dekning i forhold til Norges handelspartnerne, har vi i mindre grad evaluert slike nasjonale kilder.

2.1 En nærmere beskrivelse av internasjonal lønnsstatistikk

OECD

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) publiserer halvårlige Economic Outlook-rapporter som blant annet inneholder tabeller med både historiske tall og prognoser for sentrale makroøkonomiske variable for en rekke land.^{26 27} Economic Outlook-rapportene inneholder f.eks. tabeller for henholdsvis vekst i lønnskostnader per sysselsatt i privat sektor og vekst i lønnskostnader per produsert enhet i økonomien i alt. I sammenheng med arbeidet med Economic Outlook-rapportene, lages det også en database med tidsserier for ulike makroøkonomiske variable. OECD har definert disse variablene slik at de skal være egnet til sammenlikninger mellom land.

Economic Outlook-databasen inneholder blant annet tidsserier for lønnskostnader i alt og antall sysselsatte personer for de fleste av handelspartnerne. Disse tallene kan utnyttes til å beregne tall for vekst i lønnskostnader per sysselsatt for økonomien i alt. Etter samme metode er det mulig å beregne tall for vekst i lønnskostnader per sysselsatt i offentlig sektor. Databasen inneholder også prognoser for vekst i lønnskostnader per produserte enhet i privat sektor og i industrien²⁸.

BLS

Bureau of Labor Statistics (BLS) i USA utarbeider lønnsstatistikk basert på innsamling av lønnsdata fra en rekke land. Innsamlingen bygger på begrepene lønn per arbeidet time, annen direkte lønn for ikke-arbeidet tid, bonus og utgifter til lovmessige, avtalte eller private indirekte personalkostnader.²⁹ For enkelte land samles også inn tall for andre arbeidsgiveravgifter.

Innrapporteringen, og BLS' oppstilling, baserer seg på følgende sammensetning av lønnskostnadene:

- Lønn per arbeidet time
- Lønn for ikke-arbeidet tid fordelt på antall arbeidete timer
- Andre indirekte personalkostnader fordelt på antall arbeidete timer (andre indirekte generelle kostnader og bedriftsbestemte kostnader, jf. undervedlegg 2 og 3).

Statistikken fra BLS gir kun informasjon om lønnsutviklingen (både på nivåform og endringsform) for industrien. BLS utarbeider ikke lønnsprognoser, men kun historiske tallserier. Statistikken publiseres blant annet på Internett (<http://stats.bls.gov>).

Eurostat

Eurostat har som oppgave å bidra til utvikling, etablering og presentasjon av nye og samordnede statistikker for EU-medlemsland. EFTA-landene Norge og Island deltar i et samarbeid med Eurostat mht. utvikling og etablering av

26. F.eks. OECD Economic Outlook No. 68, December 2000, Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris.

27. Kilden til de historiske tallene er publikasjoner fra nasjonale statistikkbyråer og egne OECD-publikasjoner.

28. OECD har med virkning fra Economic Outlook 69 (juni 2001) sluttet å lage prognoser for timelønnsvekst i industrien hos handelspartnerne

29. Se undervedlegg 3 for en nærmere beskrivelse av BLS-statistikken.

statistikk. Også flere søkerland til EU orienterer seg mot Eurostat mht. statistikkproduksjon.

Nedenfor beskrives ulike lønnsstatistikker som Eurostat trolig vil publisere i løpet av de nærmeste årene.

Lønnsstatistikk

Det foreligger forpliktende forordninger om produksjon av lønnsstatistikk som innebærer at medlemslandene (og andre land i samarbeidet) minimum hvert 4. år må foreta telling, og første gang i 2002. Basert på tidligere forordninger er det produsert lønnsstatistikk for 1995 for alle EU-landene, jf. undervegg 4.

Eurostats lønnsstatistikk bygger på følgende lønnsbegrep: Alle kontante godtgjørelser fra arbeidsgiver til arbeidstaker for avtalt arbeidstid. Det mest sentrale lønnsbegrepet er «brutto månedsfortjeneste» for heltidsansatte. I tillegg rapporteres bonus eller prestasjonsbetinget godtgjørelse, skifttillegg og overtidsgodtgjørelse. Andre sentrale variable er arbeidstid, kjønn, alder, utdanning og ansiennitet knyttet til individet. Knyttet til den enkelte bedrift, er størrelse, eierforhold og næringsplassering sentrale variable.

Kvartalsstatistikk lønn

Kvartalsstatistikk lønn er statistikk på et høyere aggregeringsnivå enn lønnsstatistikken (omfatter kun industri, bygg- og anleggsvirksomhet og tjenesteyting). Kvartalsstatistikk lønn er konstruert slik at den skal være konsistent med lønnsstatistikken. Kvartalsstatistikk lønn er trolig tilgjengelig i 2002.

Statistikk for arbeidskraftskostnader

Det foreligger forpliktende forordninger om produksjon av statistikk for arbeidskraftskostnader som innebærer at medlemslandene minimum hvert 4. år må foreta telling, og første gang i 2000. Statistikk for arbeidskraftskostnader måler gjennomsnittlig totale arbeidskraftskostnader per betalt time, jf. undervegg 2. Resultatene fra 2000-undersøkelsen skal overleveres Eurostat i løpet av 2002.

Eurostats statistikk for arbeidskraftskostnader bygger på følgende lønnsbegrep: Arbeidskraftskostnader fordelt på direkte og indirekte personalkostnader. Direkte personalkostnader består av utbetalt lønn, honorarer og andre kontantytelser som feriepenger, sykepenger, representasjonsgodtgjørelser og opsjoner i arbeidsforhold med mer. Indirekte personalkostnader omfatter naturalytelser, kostnader knyttet til helse-, miljø og sikkerhetstiltak, sosiale utgifter, arbeidsgiveravgift, andre avgifter og opplæringskostnader.

Kvartalsvis arbeidskraftskostnader

Eurostat har under utvikling en kvartalsvis indeks for arbeidskraftskostnader. Kvartalsindeksen skal på sikt være konsistent med statistikk for arbeidskraftskostnader. De fleste landene som deltar i Eurostat-samarbeidet har etablert kvartalsindeksen for arbeidskraftskostnader, men dekningsgrad og omfang

er foreløpig svært varierende. Kvartalsstatistikk arbeidskraftskostnader er trolig tilgjengelig i 2002.

EU-kommisjonen

EU-kommisjonen utarbeider prognoser for vekst i lønnskostnader per sysselsatt (compensation per head) for alle EU-landene. Lønnsprognoser og andre makroøkonomiske anslag publiseres to ganger per år i publikasjonen «Economic Trends, Supplement A» (http://europa.eu.int/comm/economy_finance/). EU-kommisjonen bruker Eurostats lønnsbegreper og definisjoner.

ILO

International Labour Office (ILO) samler inn informasjon om lønn og arbeidstid for industrien direkte fra statistikkprodusentene i de enkelte land, men lager ikke prognoser for framtidig lønnsvekst. ILOs lønnsbegrep er definert som følger: Kontante godtgjørelser for avtalt arbeidstid. Det brukes også et utvidet lønnsbegrep (arbeidskraftskostnader), som omfatter andre former for godtgjørelse utover kontant lønn (naturalytelser, pensjonsforsikringer og andre kostnader knyttet til arbeidskraft).

I rapporteringen av lønn og arbeidstid til ILO brukes begrepet gjennomsnittlig månedsfortjeneste i alt. Dette begrepet samsvarer med det som brukes i SSBs lønnsstatistikk. Månedsfortjeneste og gjennomsnittlig arbeidstid for heltidsansatte rapporteres for ulike yrkesgrupper og ulike industrinæringer.

ILOs lønnsstatistikk bærer i stor utstrekning preg av nasjonale forskjeller mht. dekning og lønnsbegreper, noe som innebærer at sammenlikninger av lønnsnivå mellom land vil være beheftet med stor usikkerhet.

ILO er ansvarlig for standarder for gruppering av næringer og yrker.³⁰ Disse standardene er tatt i bruk av Eurostat, Norge m.fl.

IMF

International Monetary Fund (IMF) lager indeksserier for timelønnskostnader i industrien (compensation per manhour in manufacturing) for en rekke land. Indeksserien oppdateres to ganger hvert år i forbindelse med arbeidet med World Economic Outlook-rapportene. I hovedsak bygger IMF på nasjonalregnskapsdata fra de enkelte nasjonale statistiske sentralbyråer. IMF lager ikke prognoser for vekst i lønnskostnader per time.

Vurdering av internasjonal lønnsstatistikk

Arbeidsgruppen har vurdert kvaliteten på ovennevnte statistikkilder, og hvor egnet disse er i forhold til sammenlikninger av lønn og arbeidskraftskostnader mellom land ut fra følgende kriterier:

1. Sammenliknbarhet med hensyn til gruppering av yrker og næringer, jf. nærmere beskrivelse i undervedlegg 1.
2. Måleenhet for sammenlikninger av lønn og arbeidskraftskostnader, og behandling av lønnskomponenter i og utenfor arbeidstiden.
3. Hvilke komponenter som inngår i begrepet arbeidskraftskostnader, jf. nærmere beskrivelse i undervedlegg 2.

30. Se undervedlegg 1 for standard for gruppering av yrker og næringer.

2.2 Måleenhet for lønn og arbeidskraftskostnader

Lønn kan sammenliknes både som timelønn, månedslønn, ukelønn og årslønn. Forskjellen mellom lønn for arbeidet tid og lønn for betalt tid fremgår av punkt A og B nedenfor.

A.	Lønn per arbeidet time:
	Lønn per arbeidet time
+	Lønn for ikke-arbeidet tid (eksempelvis ferie, fravær, helligdager osv.), fordelt på antall arbeidede timer.
=	Direkte lønnsutbetaling per arbeidet time

Lønn per arbeidet time er et direkte mål på lønnskostnader, og er dermed relevant i sammenlikninger mellom land. Lønn per arbeidet time er et presist begrep fordi lønn for ikke-arbeidet tid blir synlig i lønnskostnadene.

B.	Lønn per betalt time:
	Lønn for betalt tid eller per betalt time
=	Lønn for arbeidet og ikke-arbeidet tid fordeles på antall betalte timer både i og utenfor arbeidstiden.

Lønn per betalt time er mindre presist enn lønn per arbeidet time fordi lønn for ikke-arbeidet tid (f.eks. ferie, fravær, helligdager) ikke blir synlig i lønnskostnadene. Eksempelvis vil månedslønn (som er et eksempel på lønn for betalt tid) inneholde lønn både for arbeidet og ikke-arbeidet tid. Lønn per år vil nødvendigvis være lønn for betalt tid. At lønn for ikke-arbeidet tid ikke blir synlig i lønnskostnadene er problematisk ved internasjonale sammenlikninger av lønn dersom ferie, fravær osv. varierer mellom land. Dersom timelønn for ikke-arbeidet tid svarer til timelønn for arbeidet tid som i Norge hvor sykefravær kompenseres fullt ut, vil imidlertid nivåene på timefortjenestene være like, uavhengig av om man ser på lønn for betalt tid eller lønn for arbeidet tid.

Tabell 6.2 gir en oversikt over hvilken måleenhet som er valgt i ulike statistikkilder.

Tabell 6.2: Måleenhet for lønn i ulike statistikkilder

	Per arbeidet time	Per betalt time
EUROSTAT		X
OECD		X
BLS	X	
ILO	X (for de fleste)	1)

1) Månedslønn rapporteres for Østerrike, Belgia og Japan.

Tabellen viser at Eurostat og OECD legger til grunn lønn per betalt time som måleenhet, mens BLS og ILO legger til grunn lønn per arbeidet time (som er et mer presist mål på direkte lønnskostnader, jf. ovenfor).

Tabell 6.3 viser variasjonen mellom ulike handelspartnere mht. betydningen av lønn for ikke-arbeidet tid som andel av lønnskostnader per time. Tabellen viser også andelen andre indirekte lønnskostnader, og antall fridager.

Tabell 6.3: Ulike komponenters andel av lønnskostnader per time. Gjennomsnitt for industriarbeidere. 1999.

	Timer per år/ tariffm. av kostnader per arbeidstid	Lønn for arbeidet tid i pst. time	Lønn for ikke- arbeidet tid i pst. av kostnader per time	Andre indirekte kostnader i pst. av kostnader per time	Antall fridager (ferie/ helligdager/ annet)
Belgia	1702	52,9	19,1	28,1	31
Canada	..	74,4	9,6	16,1	..
Danmark	1680	81,0	12,7	6,3	34
Finland	1732	57,9	19,3	22,8	44,5
Frankrike	1771	52,2	16,0	31,8	34
Italia	1728	50,3	20,7	29,1	45
Nederland	1712	57,9	19,6	22,6	38,1
Storbritan- nia	1762	75,2	11,9	12,9	34
Sverige	1780	60,2	11,7	28,1	34
Sveits	1844	64,8	18,1	17,2	33,3
Tyskland	1592	57,2	17,8	25,1	38
Østerrike	1728	50,8	21,6	27,6	36
Japan	1952	58,4	25,6	16,0	..
USA	1904	72,4	6,9	20,7	23
Spania	1768	..	..	25,6	36
Irland	1802	75,8	9,8	14,5	30
Hellas	1840	..	..	..	31
Portugal	1800	..	..	..	36
<i>Memo:</i>					
Norge	1748	70,5	12,8	17,3	28

Kilde: Kilde: Den tyske arbeidsgiverforening (BDA) og BLS

Tabell 6.3 illustrerer at det er store variasjoner mellom land mht. de ulike komponentenes andel av lønnskostnader per time. Eksempelvis varierer lønn for arbeidet tid, målt i prosent av lønnskostnader per time, fra vel 50 prosent i Italia til 81 prosent i Danmark. I Norge utgjorde lønn for arbeidet tid vel 70 prosent i 1999. Videre varierer lønn for ikke-arbeidet tid fra knapt 7 prosent i

USA til drøyt 25 prosent i Japan. I Norge utgjorde lønn for ikke-arbeidet tid i underkant av 13 prosent i 1999. Tabellen viser også at det er stor variasjon i antall fridager (ferie/helligdager/annet) mellom land, fra 23 dager i USA til 45 dager i Italia. I Norge var antall fridager 28 i 1999.

For å undersøke om måleenhet har betydning ved sammenlikninger av lønn mellom land, er det i tabell 6.4 vist hvordan relativt lønnskostnadsnivå varierer avhengig av om en legger til grunn lønn per arbeidet time eller lønn per mnd./årsverk (her brukt som en illustrasjon på lønn for betalt tid).

Tallene i tabell 6.4 bygger på tall fra den tyske arbeidsgiverforening (BDA) for 1999, og avtalte (tariffmessige) timeverk per uke for industriarbeidere.³¹ I beregningene av indekser for lønnskostnader, målt per arbeidet tid og per årsverk, er det forutsatt at de relative timetallene mellom det enkelte land og Norge representerer forskjellen mellom arbeidet tid og årstimeverk.

31. Fradrag for ferie, helligdager og andre avtalte fridager. Sykefravær og permisjonsfravær er ikke trukket fra.

Tabell 6.4: Relativ lønn mellom industrien i Norge og hos handelspartnerne, målt per arbeidet time og per årsverk. 1999.

	Timer per år	Indeks for lønn per arbeidet time	Indeks for lønn per årsverk	K-evne vekt
Japan	1952	88	98	5,6
USA	1904	79	86	7,9
Sveits	1844	100	105	1,3
Hellas	1840	37	39	0,2
Irland	1802	57	59	1,4
Portugal	1800	23	24	0,8
Luxemburg	1784	..	..	..
Sverige	1780	91	93	18,0
Frankrike	1771	75	76	5,3
Spania	1768	50	51	1,6
Storbritannia	1762	69	70	12,5
<i>Norge</i>	<i>1748</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>..</i>
Finland	1732	89	88	3,9
Italia	1728	70	69	4,7
Østerrike	1728	91	90	1,2
Nederland	1712	84	82	4,5
Belgia	1702	94	92	2,3
Danmark	1680	95	91	7,2
Tyskland	1592	112	102	15,9
Handelspartnerne		86,70	85,73	94,3
<i>Norge sammenliknet med handelspartnerne (=100)</i>		<i>115,3</i>	<i>116,6</i>	

Kilde: Kilde: Den tyske arbeidsgiverforening (BDA), BLS og OECD.

Tabell 6.4 viser at lønnsnivået i Norge er noe lavere (115,3 mot 116,6) relativt til handelspartnerne dersom måleenheten er lønn per arbeidet time fremfor lønn per betalt time (her illustrert ved lønn per årsverk). Tabellen kan tolkes som at måleenhet har en viss betydning når en sammenlikner relativ lønn mellom land.

2.3 Lønn for arbeidet tid

I stor grad bygger den internasjonale lønnsstatistikken på innsamlede data fra nasjonale statistikkbyråer, og dermed på nasjonale definisjoner. Dette innebærer at selv om institusjoner som OECD, IMF osv. bruker ensartede definisjoner, vil likevel forskjeller i nasjonale definisjoner kunne bidra til skjevheter ved sammenlikninger mellom land. Slike skjevheter er trolig noe mindre i Eurostats lønnsstatistikk som følge av at forordningene knyttet til

statistikksam arbeidet innebærer større kontroll med hensyn til hvilke komponenter som inngår i lønnsbegrepet.

I tabell 6.5 oppsummeres hvilke lønnskomponenter som inngår i OECD og Eurostats timelønnstall for arbeidet tid i industrien.

Tabell 6.5: Lønnskomponenter for arbeidet tid som inngår i de nasjonale definisjonene for lønn i industrien. Eurostat og OECD.

	Overtidsbetaling		Regulær bonus		Uregulær bonus	
	Eurostat	OECD	Eurostat	OECD	Eurostat	OECD
Belgia		x	x	x	x	
Canada		x		x		
Danmark		x	x	x	x	
Finland		x	x	x	x	
Frankrike ¹⁾			x		x	
Hellas		x	x	x	x	
Irland		x	x		x	
Italia ¹⁾			x		x	
Japan ²⁾		x				
Nederland		x	x	x	x	x
Polen ²⁾						
Spania		x	x		x	x
Storbritannia ³⁾		x	x	x	x	x
Sverige		x	x		x	
Sør-Korea		x		x		x
Tyskland		x	x	x	x	x
Ungarn		x		x		
USA		x		x		
Østerrike		x	x	x	x	

¹⁾Timelønnsrate, OECD

²⁾Månedsførtjeneste, OECD

³⁾Ukesförtjeneste, OECD

I Eurostats lønnsstatistikk brukes begrepet brutto månedsförtjeneste, definert som samlet kontant godtgjörrelse for betalt tid. Begrepet omfatter alle kontante ytelser, bortsett fra utgiftsgodtgjörrelser og naturalytelser og enkelte andre mer spesielle ytelser.

Tallene fra OECD skal i utgangspunktet bare inkludere lønn for betalt tid, men for noen land inngår også komponenter for ikke-arbeidet tid, jf. tabell 6.6.

2.4 Lønn for ikke-arbeidet tid

I tabell 6.6 oppsummeres hvilke lønnskomponenter som inngår i OECD og Eurostats timelønnstall for ikke-arbeidet tid i industrien.

Tabell 6.6: Lønnskompontener for ikke-arbeidet tid som inngår i de nasjonale definisjonene for lønn i industrien. Eurostat og OECD

	Feriepenger		Lønn for helge- og høytidsdager		Lønn under sykdom		Lønn under velferdspermisjon	
	Eurostat	OECD	Eurostat	OECD	Eurostat	OECD	Eurostat	OECD
	t		t		t		t	
Belgia								
Canada		x		x		x		x
Danmark		x		x		x		
Finland								
Frankrike ¹⁾								
Hellas		x		x				
Irland		x		x		x		x
Italia ¹⁾								
Japan ²⁾								
Nederland								
Polen ²⁾								
Spania								
Storbritannia ³⁾		x		x				
Sverige				x				
Sør-Korea		x		x				
Tyskland		x		x				
Ungarn								
USA		x		x		x		
Østerrike		x		x				x

¹⁾Timelønnsrate²⁾Månedsførtjeneste³⁾Ukeförtjeneste

2.5 Vurdering av den internasjonale lønnsstatistikken

Analysen ovenfor indikerer at det er visse svakheter ved den internasjonale lønnsstatistikken når denne brukes til å sammenlikne lønnsutviklingen mellom land. Dette knytter seg blant annet til at landene legger til grunn ulike nasjonale definisjoner og lønnsbegreper (se tabell 6.5 og 6.6), samt at det opereres med ulike måleenheter for lønn.

Det internasjonale pengefondet (IMF) er kilden til de historiske tallene for vekst i lønnskostnader per time hos handelspartnerne som Beregningsutvalget presenterer i rapportene. ³² Som følge av at IMF i hovedsak baserer seg

32. I den grad regnskapstall fra IMF ikke har vært tilgjengelig for siste år, har en basert seg på tall fra OECD for vekst i timelønn i industrien hos våre handelspartnere.

på data fra landenes nasjonale statistikkbyråer, vil Beregningsutvalgets tall for lønnsveksten hos våre viktigste handelspartnere være beheftet med usikkerhet, jf. avsnittet ovenfor.

Eurostat vil i løpet av de nærmeste årene begynne å publisere lønnsstatistikk og statistikk for arbeidskraftskostnader, hvor problemene knyttet til sammenlikninger mellom land trolig er noe mindre enn ved bruk av statistikk fra OECD, IMF mv.. Denne statistikken vil derfor kunne supplere og/eller erstatte de kilder som i dag brukes.

I Beregningsutvalgets rapporter omtales ulike institusjoners anslag for lønnsveksten hos våre viktigste handelspartnere for inneværende år, herunder OECDs anslag for timelønnsveksten i industrien. OECD har nylig opplyst at de vil slutte å lage prognoser for vekst i timelønn i industrien, og kun oppdatere den historiske tallserien. Dette skyldes at prognoser for denne variabelen ikke lenger brukes i OECDs makroøkonomiske framskrivninger.

Denne opplysningen fra OECD innebærer at Beregningsutvalget vil miste sin primærkilde mht. prognoser for lønnsveksten hos våre viktigste handelspartnere for inneværende år. Så langt arbeidsgruppen har brakt i erfaring foreligger det ikke alternative statistikker med en bred dekning av antall handelspartnere som kan erstatte OECD som kilde. Det eksisterer imidlertid enkelte nasjonale institusjoner (blant annet i Sverige og Danmark) som utarbeider lønnsprognoser. Trolig vil disse kildene kunne supplere omtalen av lønnsutsiktene for handelspartnerne for inneværende år.

Informasjon om utviklingen i lønn og andre indirekte personalkostnader (både på nivå- og endringsform) kan supplere rapporteringen av lønnsutviklingen hos handelspartnerne. Arbeidsgruppen har imidlertid ikke statistikker med bred dekning som muliggjør en slik sammenlikning. Når det gjelder tall for lønnsutviklingen i privat og offentlig sektor vises det avsnitt 3.

3 Utvidelse av rapporteringen av lønnsutviklingen i et internasjonalt perspektiv

I dette avsnittet drøftes mulige utvidelser av dagens rapportering av lønnsutviklingen hos handelspartnerne, blant annet til å omfatte næringer utenom industrien (avsnitt 3.1). Videre drøftes muligheten for å presentere tall for sammenhengen mellom lønn og utdanning (avsnitt 3.2).

3.1 Lønnsutviklingen for næringer utenom industrien

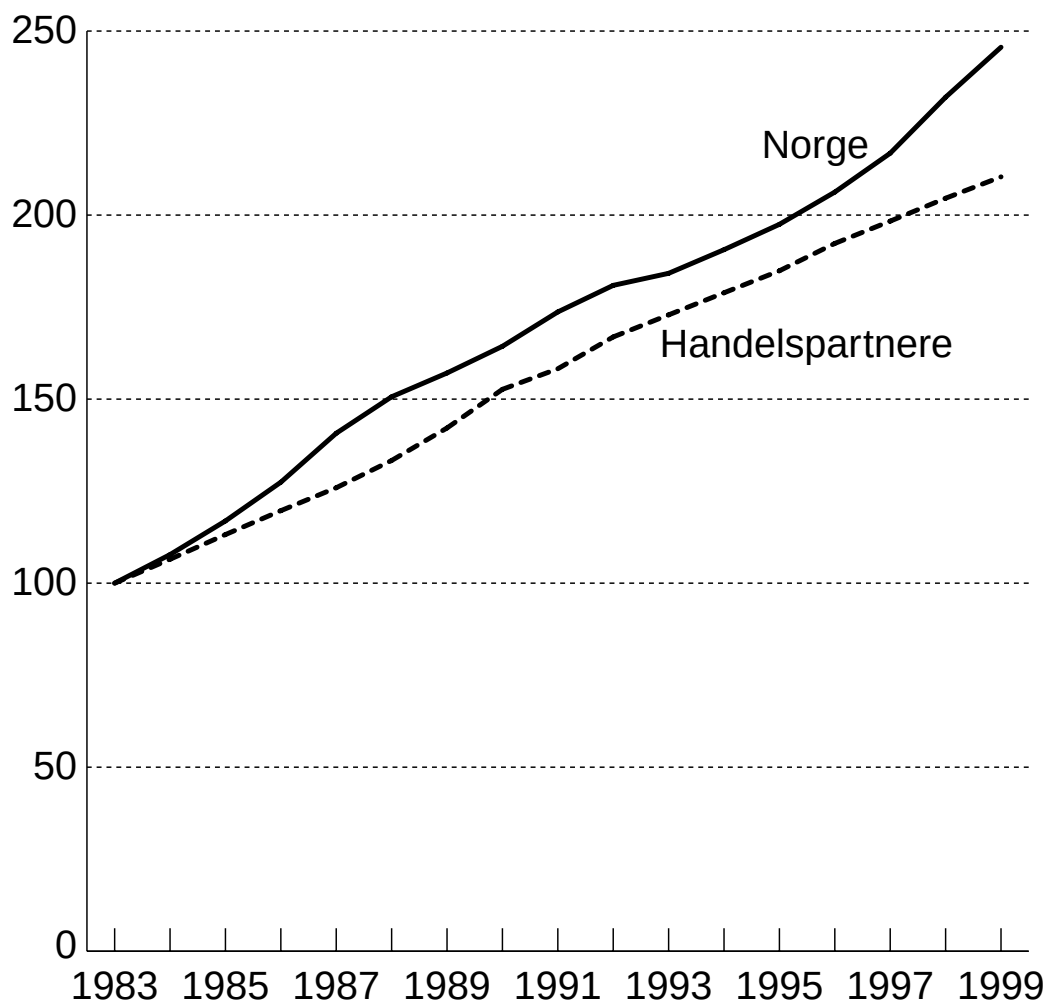
I rapportene fra Beregningsutvalget presenteres kun tall for lønnskostnader per time i industrien i Norge og hos våre viktigste handelspartnere. Som redegjort for i avsnitt 2.2, er det mulig å utvide presentasjonen med tall for:

- vekst i lønnskostnader per sysselsatt i økonomien i alt
- vekst i lønnskostnader per sysselsatt i privat sektor (inklusive industrien)
- vekst i lønnskostnader per sysselsatt i offentlig sektor

33. Definert som økonomien i alt fratrasket offentlig sektor.

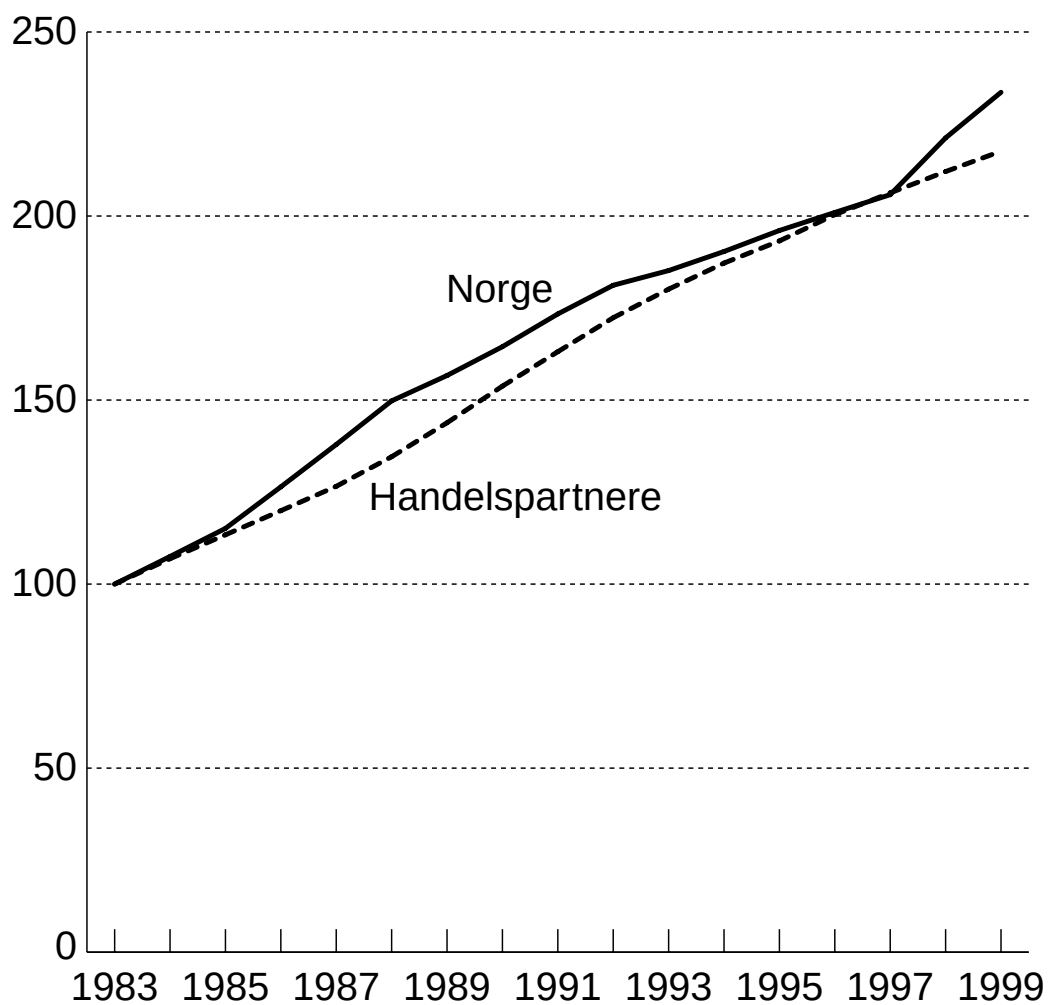
Historiske tall og anslag for vekst i lønnskostnader per sysselsatt i privat sektor publiseres i Economic Outlook-publikasjonene, mens tall for de to andre størrelsene (dvs. første og tredje strekpunkt) må beregnes.

Figurene 6.1-6.3 viser lønnsutviklingen i perioden 1983-2000 for de tre sektoraggregatene.

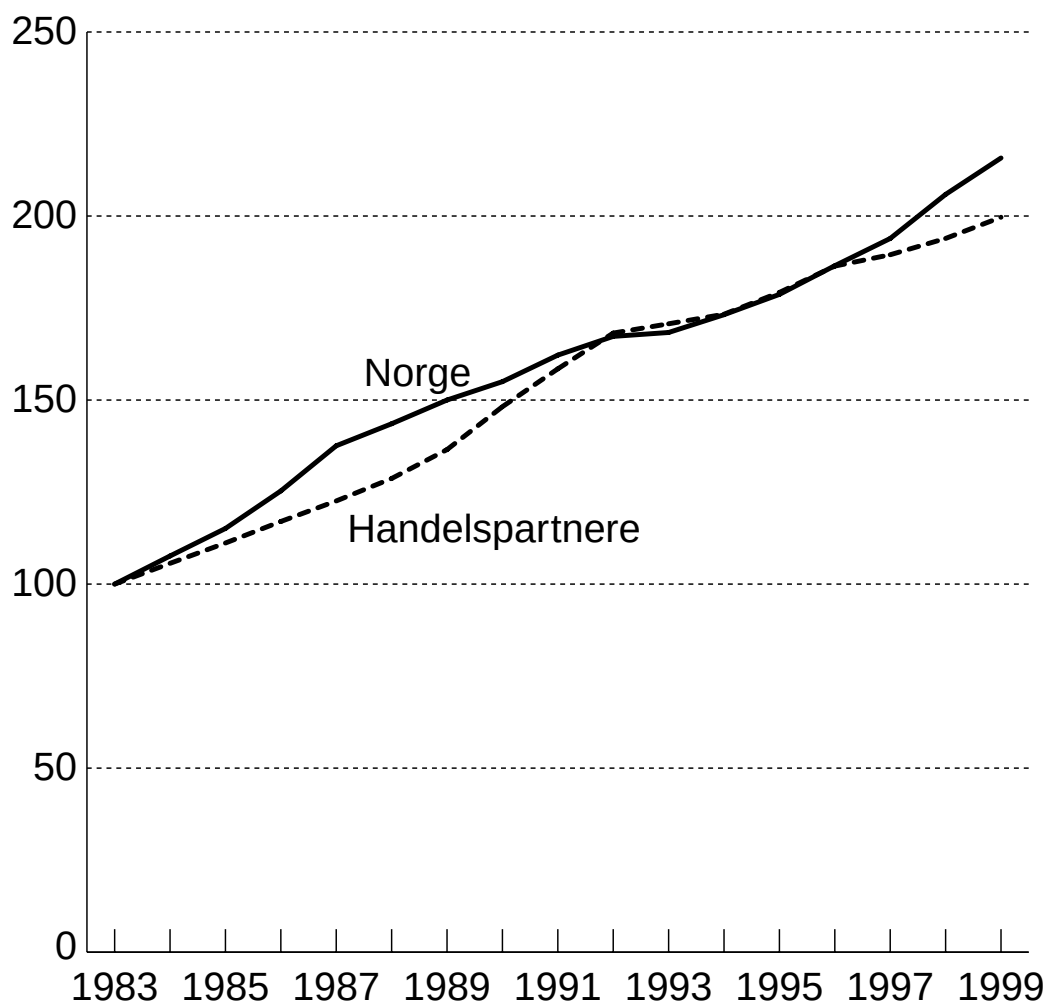
Figur 6.1 Lønnskostnader per sysselsatt i økonomien i alt. Indeks 1983=100.

Kilde: Kilde: OECD, Economic Outlook 68 (desember 2000) og TBU.

Figur 6.2 Lønnskostnader per sysselsatt i privat sektor. Indeks 1983=100.

Kilde: Kilde: OECD, Economic Outlook 68 (desember 2000) og TBU

Figur 6.3 Lønnskostnader per sysselsatt i offentlig sektor. Indeks 1983=100.

Kilde: OECD, Economic Outlook 68 (desember 2000) og TBU.

Figurene 6.1-6.3 viser at lønnsveksten i perioden 1983-2000 for økonomien i alt, privat sektor og offentlig sektor har vært høyere i Norge enn hos våre viktigste handelspartnere. Sammenlikninger mellom land vil imidlertid, som beskrevet i avsnitt 2, være beheftet med usikkerhet. Tall for vekst i lønnskostnader per sysselsatt i privat sektor publiseres to ganger hvert år i Economic Outlook-rapportene fra OECD. Slike tall vil kunne supplere dagens presentasjon av lønnsutviklingen hos våre viktigste handelspartnere.

3.2 Lønnsutviklingen for ulike utdanningsgrupper

Internasjonale sammenlikninger av sammenhengen mellom lønn og utdanning vil være beheftet med usikkerhet fordi de enkelte utdanningstyper ikke nødvendigvis er definert likt i ulike land. Usikkerheten vil trolig være mindre hvis man i stedet sammenlikner «lønnspremien» etter antall utdanningsår. Et internasjonalt forskningsprosjekt (PURE) har sett nærmere på dette, jf. tabell 6.7. «Lønnspremien» etter antall utdanningsår er i dette prosjektet målt som

gjennomsnittlig prosentvis økning i timelønn som følge av ett års ekstra utdanning.

Tabell 6.7: Prosentvis endring i timelønn som følge av et års ekstra utdanning

	År	Menn	Kvinner
Sverige	1996	3,8 %	3,2 %
Norge	1995	5,5 %	5,4 %
Italia	1994	6,2 %	7,7 %
Nederland	1996	6,3 %	5,1 %
Frankrike	1998	6,3 %	6,7 %
Hellas	1994	6,3 %	8,6 %
Spania	1996	6,3 %	..
Danmark	1995	6,5 %	5,0 %
Storbritannia	1995	6,5 %	9,1 %
Østerrike	1995	7,0 %	6,8 %
Tyskland	1997	7,5 %	9,2 %
Japan	1980	8,3 %	8,3 %
Sveits	1998	8,6 %	8,5 %
Finland	1993	8,6 %	8,8 %
Portugal	1995	9,8 %	10,2 %
USA	1996	10,0 %	10,9 %
Canada ¹⁾	1986	10,9 %	10,9 %
Irland	1995	11,5 %	10,6 %
Belgia	..	..	..
Sør-Korea	..	..	..

¹⁾Tallene er gjennomsnitt for kvinner og menn.

Kilde: Kilde: Institutt for Samfunnsforskning (ISF). Tallene for de europeiske landene er hentet fra PURE-prosjektet (Public funding and private Return to Education), som er et samarbeidsprosjekt mellom forskere i 15 europeiske land. Tallene er estimert ved bruk av minste kvadraters metode.

Vi ser av tabell 6.7 at Norge er et av de land hvor «lønnspremien» av utdanning er lav sammenliknet med andre land.

Tabell 6.8 viser relativ lønn for sysselsatte personer (deltidsansatte pluss heltidsansatte) i forhold til gjennomsnittlig lønn for en person med utdanning tilsvarende videregående skole. Det fremgår av tabellen at gjennomsnittlig lønn for en norsk person med utdanning lavere enn videregående skole nivå, har en lønn tilsvarende 84 prosent av lønnen til en person med videregående skole. Videre viser tabellen at lønnen for personer med høyere utdanning utover videregående, i gjennomsnitt er 132 prosent sammenliknet med gjennomsnittet for personer med videregående skole (jf. kolonnen sum høyskole/universitet). Sammenliknet med et gjennomsnitt av ulike land, ligger lønnsnivået

ået i Norge over gjennomsnittet mht. personer med lavere utdanning enn videregående skole. For personer med utdanning utover videregående skole er det relative lønnsnivået i Norge lavere enn gjennomsnittet for de ulike landene.

Når det gjelder høyere utdanning (menn), er Finland, Frankrike, Portugal, Spania og USA blant de landene med høyest relativ lønn i forhold til videregående skoles nivå.

Denne typen sammenlikninger av relativ lønn er beheftet med betydelig usikkerhet som følge av at blant annet andelen deltidsansatte og antall årstimerverk per sysselsatt varierer mellom land.

Tabell 6.8: Relativ lønn for sysselsatte personer mellom 25 og 64 år for ulike utdanningsnivåer i forhold til videregående skole (videregående skole = 100). Inkluderer både heltids- og deltidsansatte.

Land	År	Kjønn	Under Videregående Skole nivå	Høgskole-/ Universitets- Utdanning, Mer praktisk rettet	Høgskole-/ Universitets- Utdanning, Mer teoretisk rettet	Sum Høgskole-/ Universitet
			25-64 år	25-64 år	25-64 år	25-64 år
Canada	1997	Menn	84	109	148	130
		Kvinner	76	116	164	137
		M+K	83	106	152	128
Danmark	1998	Menn	87	122	148	132
		Kvinner	89	118	144	124
		M+K	86	113	149	124
Finland	1997	Menn	94	128	186	159
		Kvinner	100	122	176	143
		M+K	97	120	183	148
Frankrike	1999	Menn	88	128	178	159
		Kvinner	79	131	158	145
		M+K	84	125	169	150
Tyskland	1998	Menn	77	105	149	126
		Kvinner	85	104	160	128
		M+K	78	106	157	130
Italia	1998	Menn	54	..	..	138
		Kvinner	61	..	..	115
		M+K	58	..	..	127
Korea	1998	Menn	88	105	143	132
		Kvinner	69	118	160	141
		M+K	78	106	147	135

Tabell 6.8: Relativ lønn for sysselsatte personer mellom 25 og 64 år for ulike utdanningsnivåer i forhold til videregående skole (videregående skole = 100). Inkluderer både heltids- og deltidssansatte.

Land	År	Kjønn	Under Videregående Skole nivå	Høgskole-/ Universitets- Utdanning, Mer praktisk rettet	Høgskole-/ Universitets- Utdanning, Mer teoretisk rettet	Sum Høgskole-/ Universitet
Nederland	1997	Menn	86	142	138	139
		Kvinner	71	128	145	143
		M+K	83	136	141	141
Norge ¹⁾	1998	Menn	85	125	133	133
		Kvinner	84	142	136	136
		M+K	84	129	132	132
Portugal	1998	Menn	61	149	188	178
		Kvinner	62	131	190	171
		M+K	62	140	192	177
Spania	1996	Menn	75	96	178	154
		Kvinner	68	82	155	143
		M+K	80	97	167	151
Sverige	1998	Menn	87	..	..	136
		Kvinner	89	..	..	125
		M+K	89	..	..	130
Sveits	1999	Menn	81	122	144	135
		Kvinner	73	131	154	145
		M+K	75	140	161	153
Storbritannia	1999	Menn	73	126	159	149
		Kvinner	68	139	193	173
		M+K	65	128	171	157
USA	1999	Menn	65	119	183	176
		Kvinner	63	120	170	163
		M+K	67	118	180	173
Gjennomsnitt ²⁾		Menn	78	130	163	149
		Kvinner	75	123	162	144
		M+K	77	124	163	146

¹⁾Tallene fra Norge er hentet fra arbeidskraftsundersøkelsen og Inntektsstatistikk for personer og familier (SSB)

²⁾ I «Gjennomsnitt» inkluderes flere land enn de som er lagt inn i denne tabellen. Gjennomsnittet er beregnet aritmetisk.

Kilde: Kilde: OECD at a Glance 2001.

I tabell 6.9 sammenliknes lærerlønninger i ulike land fordelt på ungdomsskole, videregående skole allmennfag og videregående skole yrkesfag. Tabellen bygger på tariffestet lønn for heltidsansatte lærere med laveste utdanning/kvalifikasjonsnivå for å ha kompetanse til å kunne undervise på ulike trinn uten å bli klassifisert som ufaglært. For ungdomsskoletrinnet og videregående skole yrkesfag i Norge svarer dette til lærere med treårig utdanning. For videregående skole allmennfag svarer dette til adjunkt uten opprykk. Tabell 6.9 viser at den maksimale lønnen til ungdomsskolelærere er lavest i Hellas, etterfulgt av Italia, Finland, Portugal og Norge. I Norge hadde en ungdomsskolelærer med tre års lærerutdanning en maksimal tariffestet årslønn på 263 000 kroner i skoleåret 1998/1999.

Tabell 6.9: Tariffestet årlig lønn for heltidsansatte lærere for skoleåret 1998/1999 omregnet til norske kroner ¹⁾

	Ungdomsskole			Videregående skole Allmennfag			Videregående skole Yrkesfag		
	Begynner Lønn	Lønn etter 15 års erfaring	Maksimal Lønn	Begynner Lønn	Lønn etter 15 års erfaring	Maksimal Lønn	Begynner Lønn	Lønn etter 15 års erfaring	Maksimal Lønn
Sverige	175 000	229 000	..	192 000	245 000	..	205 000	236 000	..
Sveits	401 000	534 000	620 000	479 000	635 000	722 000	446 000	557 000	678 000
Østerrike	188 000	230 000	392 000	201 000	255 000	448 000	192 000	238 000	408 000
Tyskland	287 000	333 000	380 000	307 000	361 000	427 000	303 000	355 000	418 000
Frankrike	188 000	247 000	356 000	188 000	247 000	356 000	188 000	247 000	356 000
USA	190 000	252 000	335 000	192 000	273 000	335 000	192 000	273 000	335 000
Danmark	272 000	316 000	316 000	290 000	387 000	413 000	..	..	..
Irland	178 000	278 000	314 000	178 000	278 000	314 000	..	..	..
Nederland	205 000	252 000	313 000	207 000	352 000	417 000	206 000	313 000	366 000
Belgia	176 000	248 000	305 000	219 000	320 000	386 000	..	..	..
England	162 000	272 000	272 000	184 000	308 000	422 000	..	..	..

Tabell 6.9: Tariffestet årlig lønn for heltidsansatte lærere for skoleåret 1998/1999 omregnet til norske kroner ¹⁾

	Ungdomsskole			Videregående skole Allmennfag			Videregående skole Yrkesfag		
	Begynner Lønn	Lønn etter 15 års erfaring	Maksimal Lønn	Begynner Lønn	Lønn etter 15 års erfaring	Maksimal Lønn	Begynner Lønn	Lønn etter 15 års erfaring	Maksimal Lønn
Spania	176 000	206 000	265 000	192 000	225 000	285 000	185 000	214 000	277 000
Norge	212 000	247 000	263 000	212 000	247 000	263 000	212 000	247 000	263 000
Portugal	97 000	143 000	260 000	97 000	143 000	260 000	97 000	143 000	260 000
Finland	177 000	245 000	256 000	183 000	256 000	272 000	149 000	203 000	215 000
Italia	148 000	181 000	221 000	148 000	187 000	232 000	148 000	187 000	232 000
Hellas	120 000	146 000	177 000	120 000	146 000	177 000	120 000	146 000	177 000

¹⁾Tallene er omregnet til norske kroner ved hjelp av Norges Banks gjennomsnittlige valutakurser for 1998 for de ulike landene.

²⁾For ungdomsskole og videregående skole yrkesfag uttrykker tallene tariffestet bruttolønn med tre års lærerutdanning. For videregående skole allmennfag reflekterer tallene adjunkt uten opprykk. Fra 1992 ble lærerhøyskoleutdanningen i Norge omgjort til fire år. Tallene representerer derfor et mindretall av dagens norske lærere

Kilde: Kilde: OECD 2001 Education at a Glance, Norges Bank

Kravet til gjennomsnittlig antall undervisningstimer (klokketimer á 60 min) per år varierer sterkt mellom landene. For ungdomsskolen varierer antall undervisningstimer fra 561 timer (Spania), 633 timer (Norge) til 964 timer (USA). Hvis man antok likt undervisningstimenivå som i Norge for de andre landene, ville lønnsnivået for en ungdomsskolelærer i Norge med 15 års erfaring være høyere enn gjennomsnittet for ulike land, jf. tabell 6.10. Sammenlikner en maksimal lønn for en ungdomsskolelærer, ligger nivået i Norge på linje med nivået for gjennomsnittet av ulike land.

Tabell 6.10: Tariffestet årlig lønn for heltidsansatte lærere for skoleåret 1998/1999 omregnet til norsk undervisningstimenivå ¹⁾. Norske kroner ²⁾ (foreløpige tall)

	Ungdomsskole			Videregående skole Allmennfag			Videregående skole Yrkesfag		
	Begynner Lønn	Lønn etter 15 års erfaring	Maksimal Lønn	Begynner Lønn	Lønn etter 15 års erfaring	Maksimal Lønn	Begynner Lønn	Lønn etter 15 års erfaring	Maksimal Lønn
Sverige		..	..	..	..	..	..	..	..
England	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Sveits	295 000	394 000	457 000	359 000	476 000	541 000	361 000	451 000	549 000
Østerrike	181 000	221 000	377 000	163 000	207 000	363 000	182 000	225 000	386 000
Frankrike	188 000	247 000	355 000	161 000	212 000	305 000	170 000	223 000	321 000
Tyskland	248 000	288 000	328 000	226 000	266 000	315 000	257 000	301 000	354 000
Danmark	267 000	311 000	311 000	293 000	391 000	417 000	..	..	..
Spania	199 000	232 000	299 000	177 000	207 000	263 000	199 000	230 000	298 000
Irland	153 000	239 000	270 000	122 000	191 000	216 000	..	..	..
Belgia	152 000	214 000	263 000	165 000	241 000	291 000	..	..	..
Norge	212 000	247 000	263 000	212 000	247 000	263 000	212 000	247 000	263 000
Portugal	92 000	136 000	247 000	82 000	122 000	221 000	96 000	142 000	258 000
Finland	171 000	236 000	247 000	147 000	206 000	219 000	..	..	..
Italia	153 000	187 000	229 000	122 000	154 000	191 000	142 000	180 000	223 000
Nederland	149 000	184 000	228 000	120 000	205 000	243 000	144 000	219 000	256 000
USA	125 000	165 000	220 000	103 000	146 000	179 000	120 000	171 000	209 000
Hellas	121 000	147 000	178 000	96 000	117 000	142 000	112 000	137 000	166 000

¹⁾Alle lands lønnstall uttrykt i forhold til norsk undervisningstimenivå per år (633 timer ungdomskole, 505 timer videregående allmennfag og 589 timer videregående yrkesfag)

²⁾Tallene er omregnet til norske kroner ved hjelp av Norges Banks gjennomsnittlige valutakurser for 1998 for de ulike landene.

³⁾For ungdomsskole og videregående skole yrkesfag uttrykker tallene tariffestet bruttolønn med tre års lærerutdanning. For videregående skole allmennfag reflekterer tallene adjunkt uten opprykk. Fra 1992 ble lærerhøyskoleutdanningen i Norge omgjort til fire år. Tallene representerer derfor et mindretall av dagens norske lærere

Kilde: Kilde: OECD 2001 Education at a Glance (foreløpige tall), Norges Bank

Tabell 6.11: Andelen av befolkningen i aldersgruppe 25 til 64 år med minst høyeste fullførte utdanning på ulike utdanningsnivå. 1999 ¹⁾ Prosent

	Barneskole og under 8.-10. Klasse	Ungdomsskol	Sum videregående Inkl påbygging til videregående opplæring	Sum høyere utdanning
Canada	100	93	80	39
USA	99	94	86	35
Finland	99	99	71	31
Japan	99	99	80	31
Sverige	100	89	77	29
Danmark	101	101	81	27
Norge	99	99	84	27
Belgia	100	80	57	26
Storbritannia	100	100	82	25
Sveits	100	100	82	24
Korea	101	83	67	23
Tyskland	100	98	81	23
Nederland	99	87	64	22
Frankrike	100	80	62	21
Irland	100	77	51	21
Spania	100	58	35	21
Hellas	100	59	50	18
Østerrike	100	100	74	11
Portugal	100	33	21	10
Italia	100	75	43	9

¹⁾Education at a Glance table A2.1a (OECD 2001)

I tabell 6.11 sammenliknes andelen av befolkningen i aldersgruppene 25-64 år som har fullført utdanning på ulike nivåer. Tabellen viser at Norge ligger relativt høyt med et nivå på 27 prosent av den yrkesaktive befolkningen, hvis en sammenlikner andelen av befolkningen som har fullført høyere utdanning, dvs. utdannelse på høyskole- og universitetsnivå. Canada ligger høyest med 39 prosent og Portugal og Italia er lavest med hhv. 10 og 9 prosent.

Næringsgruppering og yrkeskoding i internasjonal lønnsstatistikk

Næringsgruppering

Næringsgruppering er sentralt i forbindelse med produksjon av lønnsstatistikk, både nasjonalt og internasjonalt. Statistisk sentralbyrå benytter seg av koding i henhold til Standard for næringsgruppering (C182, også kalt NACE, Nomenclature générale des Activités économiques dans les Communautés Européennes), som er den norske versjonen av den internasjonale standarden Industrial Classification (ISIC94). Alle europeiske land som er tilknyttet statistiksamarbeidet gjennom Eurostat benytter grupperingen NACE rev. 1. Søk-erlandene til EU arbeider også med innføring av denne næringsgrupperingen. ILO benytter den internasjonale standarden ISIC94.

Lønnsstatistikken er gruppert i følgende næringer:

C	– Olje- og gassutvinning og bergverk
D	– Industri
E	– Kraftforsyning
F	– Bygge og anleggsvirksomhet
G	– Varehandel
I	– Samferdsel
J	– Finansiell tjenesteyting og forsikring
K	– Forretningsmessig tjenesteyting og eien domsdrift
L	– Offentlig forvaltning
M	– Undervisning
N	– Helse- og sosialtjenester
O	– Sosiale og personlige tjenester

Yrkesgrupper

Også for yrkesgruppering er det sterkt sammenfallende hvilke standarder som benyttes nasjonalt og internasjonalt. Statistisk sentralbyrå benytter Standard for yrkesgruppering (STYRK, C521), som er en tilpasset versjon av den internasjonale standarden ISCO-88 (International Standard Classification of Occupation).

Følgende yrkesgrupper dekkes i statistikken:

- Administrative ledere
- Yrker med krav til minst 4 års høyere utdanning
- Yrker med krav til 1-3 års høyere utdanning
- Kontor- og kundeserviceyrker
- Salgs-, service- og omsorgsyarker
- Yrker innen jordbruk, skogbruk og fiske
- Håndverkere med videre
- Operatører i prosessindustri og serieproduksjon og transportarbeidere

– Yrker uten krav til utdanning

Tabell 6.12 oppsummerer kodemetoder for næringer og yrker blant handelspartnerne.

Tabell 6.12: Kodemetode for yrker og næringer i ulike land.

	Næringsgruppering		Yrkesgruppering	
	NACE rev.1	Annen	ISCO	Annen
Belgia	x		x	
Canada				
Danmark	x		x	
Finland	x		x	
Frankrike ¹⁾	x		x	
Hellas	x		x	
Irland	x		x	
Italia ¹⁾	x		x	
Japan ²⁾				
Nederland	x		x	
Polen ²⁾				
Spania	x		x	
Storbritannia ³⁾	x		x	
Sverige	x		x	
Sør-Korea				
Tyskland	x		x	
Ungarn				
USA				
Østerrike	x		x	

Oversikt over elementer som inngår i begrepet totale arbeidskraftskostnader i Eurostat, ILO og BLS

Sentrale begrep

Arbeidskraftskostnader deles i to hovedgrupper, direkte og indirekte personalkostnader. Direkte personalkostnader omfatter utbetalt lønn, honorarer og andre kontantytelser som feriepenger, sykepenger, representasjonsgodtgjørelser og opsjoner i arbeidsforhold med mere. De indirekte personalkostnadene omfatter naturalytelser, kostnader knyttet til helse-, miljø og sikkerhetstiltak, sosiale utgifter, arbeidsgiveravgift, andre avgifter og opplæringskostnader.

Tabell 6.13 viser en oppstilling over dekingen av komponentene i arbeidskraftskostnadsbegrepet i Eurostat, ILO og BLS, jf. tabell 6.14 for mer detaljert oversikt over kostnadskomponenter.

Tabell 6.13: Dekning av arbeidskostnadskomponenter i Eurostat, ILO og BLS

	Eurostat ¹⁾	ILO ¹⁾	BLS ¹⁾
Arbeidskraftskostnadskomponenter			
Direkte personalkostnader			
Lønn, honorarer mv.			
Utbetalt lønn, honorarer og andre kontantytelser	x	x	x
Lønn for ikke arbeidet tid	x	x	x
Indirekte personalkostnader			
Naturalytelser	x	x	x
Helse , miljø og sikkerhetstiltak	x	x	x
Sosiale utgifter	x	x	x
Opplæringskostnader	x	x	x
Avgifter	x	x	x
Antall ansatte og arbeidstid			
Antall ansatte	x	x	x
Arbeidstid ²⁾	x	x	x

¹⁾Grupperingen av enkelte variable er noe forskjellige i de forskjellige kildene, videre forekommer det avvik mht dekning og omfang mellom forskjellige land.

²⁾De tre kildene skiller mellom kostnader for arbeidet tid og ikke arbeidet tid. Det forekommer likevel avvik for enkelte land.

Tabell 6.14: Detaljert oppstilling over kostnadskomponenter

Direkte personalkostnader

Lønn, honorarer mv.

- utbetalt lønn
- honorarer
- andre kontantytelser

Lønn for ikke-arbeidet tid

- lønn under sykdom
- utgifter for ekstra fridager
- lønn under velferdspermisjoner
- lønn under svangerskapspermisjoner
- lønn under andre permisjoner
- lønn under permitteringer
- annen lønn for ikke-arbeidet tid

Indirekte personalkostnader

Naturalytelser

Tabell 6.14: Detaljert oppstilling over kostnadskomponenter

<i>Direkte personalkostnader</i>
– totale bilutgifter
– bedriftskantine
– diverse velferdstiltak
– trekkpliktige naturalytelser
– rentefordel
– fri telefon og fri avis
– andre naturalytelser (f.eks. andel diettgodtgjørelser)
Helse-, miljø- og sikkerhetstiltak
– bedriftshelsetjeneste mv.
Sosiale utgifter
– lovfestede sosiale utgifter (forsikringer og faktiske trygde- og pensjonsordninger)
– frivillige sosiale utgifter (supplerende pensjonsordninger, supplerende sykeforsikringsordninger)
– direkte sosiale ytelser
Opplæringskostnader
– lønn til lærlinger
– sosiale kostnader for lærlinger
– kostnader ved egen skole og egne kurs
– kurs og videreutdanning
– rekrutteringskostnader
– opplæring av nyansatte
– andre opplæringskostnader
Avgifter
– arbeidsgiveravgift
– tilbakebetalinger, subsidier, refusjoner o.l.

Classification of items of labor costs**Tabell 6.15: Classification of items of labor costs from labor cost surveys of Confederation of Norwegian Business and Industry and classification by BLS for international comparisons of hourly compensation costs**

Norwegian labor cost item	Classification by BLS
Pay for time worked	Pay for time worked
Pay for time not worked	Pay for time not worked
Annual holiday (vacation) pay	Pay for time not worked
National holidays	Pay for time not worked
Extra free days (1983)	Pay for time not worked
Sick and maternity pay	Statutory social welfare

Tabell 6.15: Classification of items of labor costs from labor cost surveys of Confederation of Norwegian Business and Industry and classification by BLS for international comparisons of hourly compensation costs

Norwegian labor cost item	Classification by BLS
Welfare & other leave	Pay for time not worked
Obligatory social premiums ¹⁾	
People's Pension System	Statutory social welfare
Severance pay fund (LO/NAF)	Contractual social welfare
Educational & training fund (LO/NAF)	Other costs training
Low wage fund (LO/NAF)	Contractual social welfare
Contracted sick pay system (1973)	Contractual social welfare
Private pension system	
Premiums to funds etc.	Private social welfare
Direct pension payments	Private social welfare
Lump sum payments	Private social welfare
Health and safety	
Company health services ²⁾	Other costs: plant facilities
Wardrooms and bathrooms	Other costs: plant facilities
Wages for safety inspectors	Other costs: plant facilities
Private work accident insurance	
Accident & life insurance	Private social welfare
Sickness insurance premiums	Private social welfare
Accident rehabilitation	Private social welfare
Cafeterias and canteens	Other costs: plant facilities
Transportation to job sites	Other costs: plant facilities
Housing for employees	Pay in kind
Vocational training at workplace	
Expenditures for instructors	Other costs: training
Pay while training	Other costs: training
Other school expenditures	Other costs: training
Leisure activities	
Athletic facilities	Pay in kind
Vacation resorts, etc	Pay in kind
Family services ³⁾	Private social welfare
Work clothes	Other costs: plant facilities
Company products discounts	Pay in kind
Other indirect costs	Other costs

¹⁾Statutory and contractual social premiums.²⁾Includes wages of Doctors etc and costs of health unit facilities.

³⁾Includes child day care and housekeeping services.

Kilde: Note: The Norwegian labor cost items are those shown on (1) a special tabulation from the 1973 labor cost survey and (2) table 7 in Bedriftenes Indirekte («Sosiale») Personalkostnader from the 1983 labor cost survey

Prepared by: U.S. Department of Labor, Bureau of Labor Statistics, Office of Productivity and Technology, August 1991.

Månedfortjeneste

Tabell 6.16: Gjennomsnittlig månedfortjeneste for heltidsansatte etter næring, målt i norske kroner ¹⁾. EU-land 1995.

	Industri	Varehandel	Samferdse	Finansiell	Forr.m. tjenesteyting	Offentlig
				l tjenesteytin	og eiendomsdrift	forvaltnin
				g		g
Belgia	17 471	16 229	16 552	..	18 870	..
Danmark	21 338	21 685	23 846	..	17 123	..
Tyskland	22 364	19 483	..	..	..	..
Hellas	7 734	6 260	9 166	..	..	..
Spania	9 870	8 106	10 830	..	9 820	..
Frankrike	14 432	13 306	12 809	..	16 221	..
Irland	14 945	13 165	..	..	..	..
Italia	10 325	9 481	13 935	..	11 128	..
Nederland	17 463	16 063	17 868	..	19 268	..
Østerrike	16 717	15 227	15 649	..	16 444	..
Portugal	4 471	5 688	7 883	..	6 583	..
Finland	15 930	14 548	15 533	..	16 411	..
Sverige	16 196	15 740	16 088	..	17 727	..
Storbritan- nia	13 836	12 064	14 382	..	15 210	..

¹⁾Omregnet fra ECU til norske kroner med utgangspunkt i en kurs ECU/NOK på 8.28 (gjennomsnitt for 1995)

Kilde: Kilde: Eurostat, The European structure of earnings, Survey 1995. (3/200/E7n 15)

Merknad: Det foreligger ikke tall for Norge for 1995.

Vedlegg 7**Nærmere om den harmoniserte konsumprisindeksen**

Maastricht-traktaten, som ble vedtatt i 1991, inneholder konvergenskriterier som måtte oppfylles før endelig etablering av den Økonomiske og Monetære Union. Et av kriteriene var knyttet til nivået på inflasjonen og at den målbare størrelsen skal være sammenlignbar mellom land. De nasjonale konsumprisindeksene i de enkelte landene er ofte lite egnet når en skal sammenligne prisutviklingen mellom land, bl.a. fordi ulike komponenter av prisindeksen beregnes og vektlegges forskjellig. Dette er noe av grunnen til etableringen av en harmonisert konsumprisindeks (HKPI).

Ved å samordne det metodiske opplegget produseres det nå harmoniserte konsumprisindekser i alle EU-land, samt Island og Norge, som er bedre egnet til internasjonale sammenlikninger. Den harmoniserte konsumprisindeksen (HKPI) vil for de fleste land eksistere parallelt med den tradisjonelle konsumprisindeksen (KPI).

I Norge dekker den harmoniserte konsumprisindeksen om lag 88 prosent av forbruksutgiftene som inngår i den tradisjonelle konsumprisindeksen.

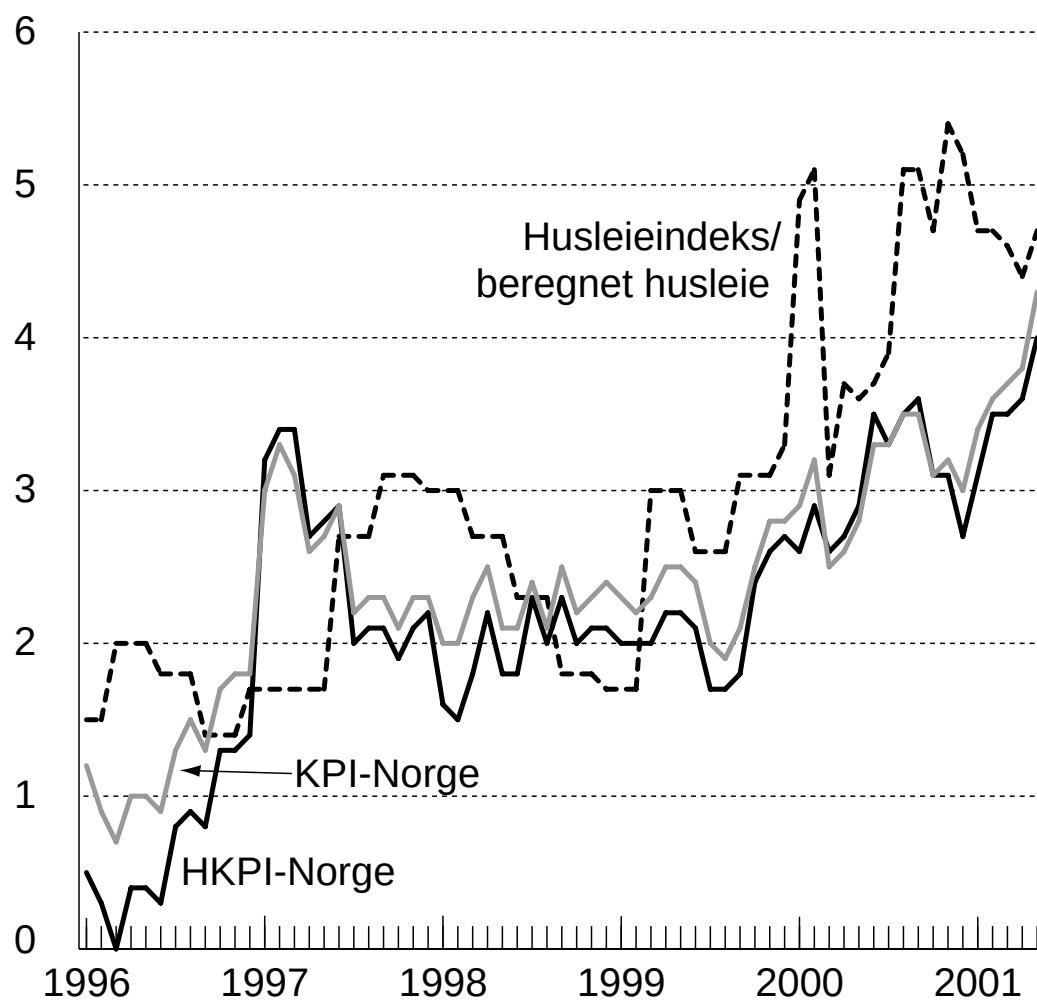
Det eneste området som nå er utelatt fra den harmoniserte indeksen (HKPI), men som derimot er dekket i den tradisjonelle konsumprisindeksen (KPI), er selveieres bokostnader (beregnet husleie)³⁴. I henhold til EØS bestemmelser må alle land som lager harmoniserte konsumprisindekser kontrollere vektene som brukes i beregningene årlig etter visse kriterier. I Norge bygger vektene i både KPI og HKPI på et gjennomsnitt av resultater fra Forbruksundersøkelsen siste tre år. Vektene implementeres imidlertid til forskjellige tidspunkter.

I HKPI er beregnet husleie utelatt. Derimot inngår betalt husleie. Dette innebærer totalt sett at husholdningenes gjennomsnittlige boutgifter blir mindre vektlagt i HKPI enn i KPI, og tilsvarende får utviklingen mindre innvirkning.

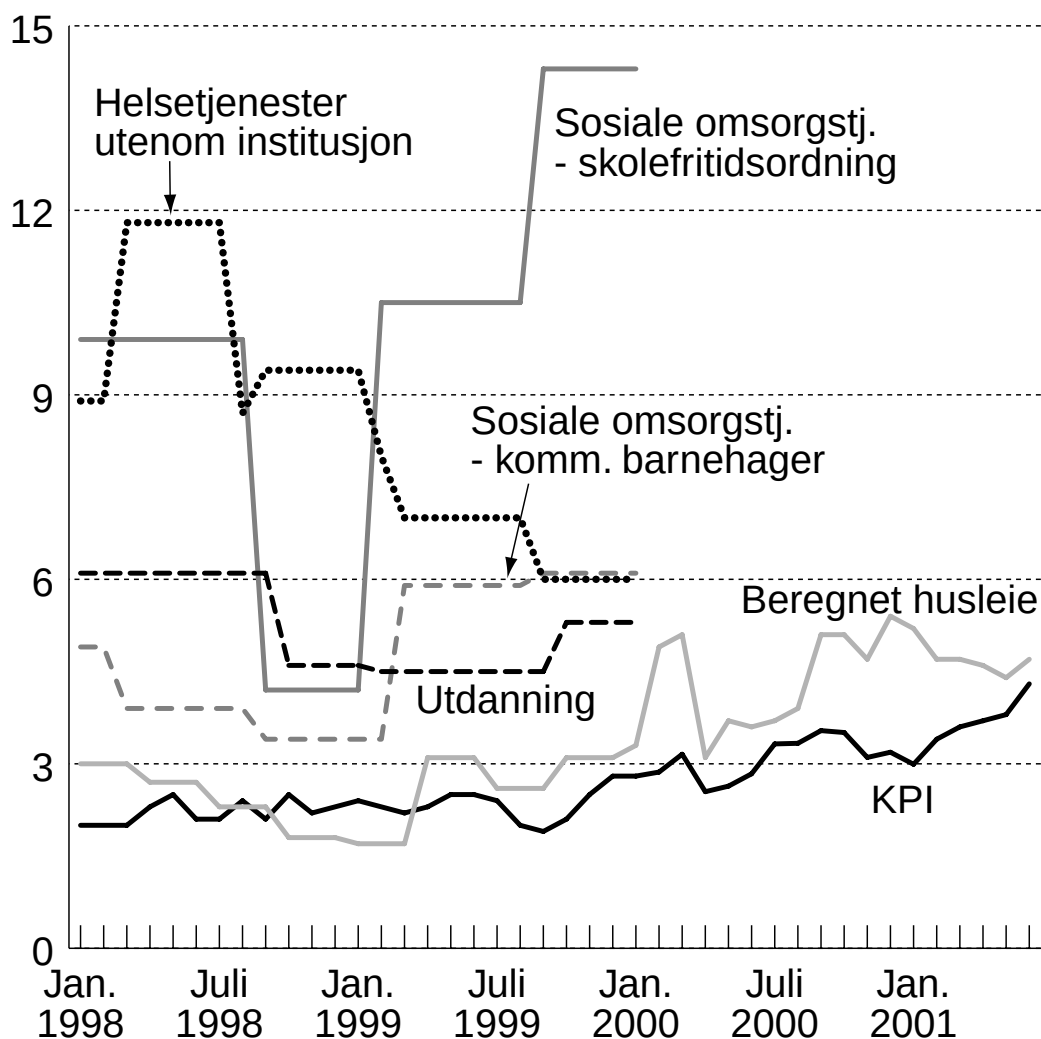
Figur 7.1 viser utviklingen i HKPI, KPI og husleie i Norge for perioden fra 1996 til og med mai 2001. Figuren viser at HKPI har vært noe lavere enn KPI i perioden fra 1996 til mai 2001, bortsett fra i første halvår 1997 og i deler av 2000. I siste halvår i 1998 og i begynnelsen av 1999 var KPI høyere enn HKPI, selv om veksten i husleieindeksen var lavere enn veksten i totalindeksen. Dette skyldes i hovedsak at barnehagetakster, skolegang og enkelte helsetjenester, som den gang var utelatt fra HKPI men inngikk i KPI, hadde en vesentlig høyere 12-månedersvekst enn KPI totalt i perioden, jf. figur 7.2. At HKPI var moderat høyere enn KPI i deler av 2000, til tross for at veksten i beregnet husleie var høyere enn veksten i totalindeksen³⁵, skyldes trolig blant annet enkelte omlegginger av HKPI fra og med januar i fjor.

34. Helse og utdanningstilbud berørt av offentlige overføringer og forsikringstjenester ble tatt inn i HKPI fra og med januar 2000.

35. Den markerte stigningstakten i husleieindeksen i januar og februar 2000 skyldes tekniske endringer. Fra og med januar 2000 blir husleiene registrert og innarbeidet i konsumprisindeksen månedlig, mot tidligere i hvert kvartal.

Figur 7.1 Prisutviklingen i Norge. Vekst i prosent fra samme måned året før. KPI, HKPI, og husleieindeksen/beregnet husleie

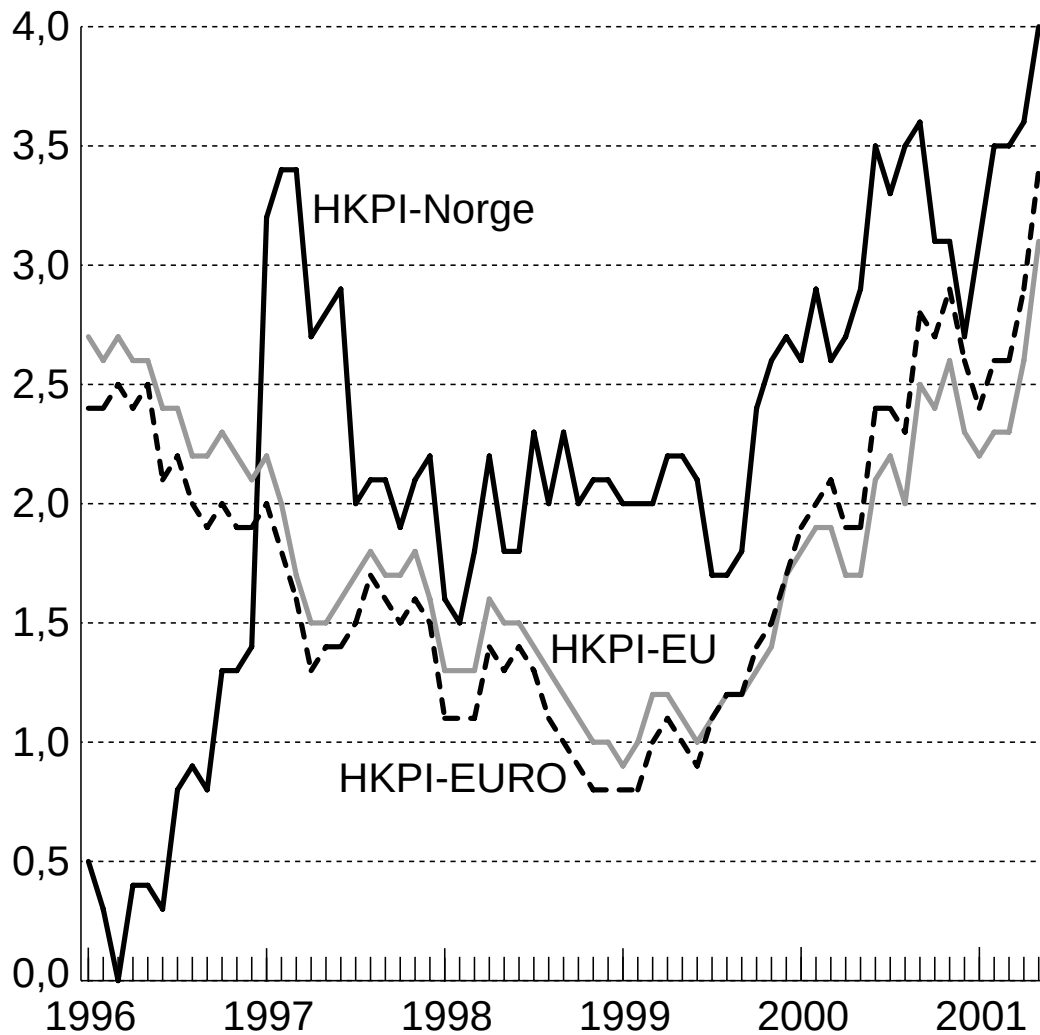

Figur 7.2 Andre tjenester som er utelatt fra HKPI¹⁾. Prosentvis vekst målt over 12-måneder i 1998, 1999 og 2000

I 2000 var den gjennomsnittlige stigningen i HKPI i Norge 3,0 prosent, mens den tilsvarende veksten i KPI var 3,1 prosent. Tilsvarende er det variasjoner mellom KPI og HKPI i andre land. For eksempel var veksten i den nasjonale konsumprisindeksen i Danmark 2,8 prosent i 2000, mens årsveksten i den harmoniserte indeksen var 2,7 prosent.

Figur 7.3 gir en oversikt over tolv månedersveksten i den harmoniserte konsumprisindeksen i Norge, EU-landene og euro-området i perioden fra 1996 til mai 2001. I 1996 var prisstigningen i Norge lavere enn prisstigningen i EU-landene og euro-området. Fra og med 1997 har prisstigningen i Norge vært høyere enn prisstigningen i EU og euro-området. For eksempel var gjennomsnittlig årlig konsumprisvekst i Norge, målt ved HKPI, 3,0 prosent i 2000, mens den tilsvarende prisstigningen var 2,1 prosent i EU-landene og 2,3 prosent euro-området, jf. tabell. 7.1. Imidlertid avtok forskjellen i prisstigningsstakten noe mot slutten av fjoråret. I 4. kvartal var prisveksten i gjennomsnitt 3,0 prosent i Norge, mens den var henholdsvis 2,4 prosent og 2,7 prosent i EU-

landene og i euro-området. De to første månedene i år har forskjellen i prisstigningen tiltatt igjen, noe som delvis må ses i sammenheng med økningen i merverdiavgiftssatsen fra nyttår.

Figur 7.3 Harmonisert konsumprisindeks (HKPI) i Norge, EU-landene og euro-området. Vekst i prosent fra samme måned året før

Tabell 7.1: Harmonisert konsumprisindeks for Norge, EU-landene og euro-området. Gjennomsnittlig årlig vekst

	1996	1997	1998	1999	2000
Norge	0,7	2,6	2,0	2,1	3,0
EU-landene	2,4 ¹⁾	1,7	1,3	1,2	2,1
Euro-området	2,2	1,6	1,1	1,1	2,3

¹⁾Estimert

Vedlegg 8**Kursutviklingen for norske kroner***Endringer i kursordningen for norske kroner*

Verdien av den norske kronen var fra desember 1978 knyttet til en kurv av våre viktigste handelspartneres valutaer. Kurven ble opprinnelig beregnet som et veid aritmetisk gjennomsnitt av indekser for de aktuelle valutaene. Enkeltindeksene ble på sin side beregnet som forholdet mellom den løpende kursen på den enkelte valuta og gjennomsnittskursen i august 1978; den såkalte basiskursen. I juni 1984 gikk en over til å beregne kurven som et veid geometrisk gjennomsnitt av de enkelte valutakursindeksene.

Vektene i kurven gjenspeilte opprinnelig tilnærmet de enkelte lands direkte betydning for norsk utenrikshandel, målt som deres andel av summen av norsk eksport og import. Dollaren hadde en større vekt i kurven enn det den direkte handelen med USA skulle tilsi, mens de resterende valutaer til sammen hadde en tilsvarende mindre vekt. I august 1982 gikk en over til nye vekter i kursindeksen basert på IMF's såkalte konkurransevekter. Disse vektene tok i tillegg til bilaterale handelsforhold også hensyn til konkurransen norske eksportører møter fra andre eksportører på eksportmarkedene.

Når en ser bort fra variasjoner innenfor de tillatte svingningsmarginene ble verdien av den norske kronen justert fem ganger fra 1982 til 1992:

- I august 1982 ble antallet valutaslag i kurven utvidet fra 12 til 14 i forbindelse med at en gikk over til vekter basert på IMF's konkurransevekter.
- I september 1982 ble basiskursene for de fjorten kurvvalutaene justert opp med 3 prosent.
- I juni 1984 ble beregningsmetoden for kursindeksen endret ved at en gikk over fra aritmetisk til geometrisk gjennomsnittsberegning.
- I september 1984 ble det besluttet at Norges Bank inntil videre skulle styre mot en noe svakere krone. I august 1985 ble dette formalisert ved at det ved forskrift fra Finansdepartementet ble fastslått at kursindeksens verdi inntil videre skulle holdes i den øvre fjerdedel av det tillatte svingningsintervallet.
- 11. mai 1986 ble kronen nedskrevet ved at sentralverdien for kursindeksen ble økt fra 100 til 112.

Slik kurven var konstruert hadde den en gjennomsnittsverdi lik 100 i august 1978. Dette var kursindeksens opprinnelige sentralverdi. I august 1985 ble svingningsmarginen offisielt fastlagt til $\pm 2,25$ prosent av kursindeksens sentralverdi.

Sett under ett bidro de fire første justeringene til at kronens verdi ble redusert med om lag 10 prosent. I 1986, fram til devalueringen i mai, lå kurvindeksen i gjennomsnitt nær midtpunktet i den øvre fjerdedelen av det fastsatte svingningsområdet (101,69). Den nye sentralverdien som ble fastsatt ved devalueringen 11. mai 1986 lå 10,1 prosent over dette nivået.

Den 19. oktober 1990 bestemte Regjeringen Syse at kronens internasjonale verdi med virkning fra 22. oktober skulle knyttes til regne- og valutaenheten European Currency Unit (ECU). Dette innebar et endret vektgrunnlag

for norske kroner. Sentralkursen for norske kroner ble satt til 7,9940 kroner for en ECU, som var markedsverdien torsdag 18. oktober kl. 14.15. Omleggingen medførte således ingen opp- eller nedskriving av kronekursen. Kronens tillatte svingningsmargin rundt sentralkursen var som før $\pm 2,25$ prosent. Sverige og Finland knyttet sine valutaer til ECU henholdsvis i mai og juni 1991.

Den 10. desember 1992 ble svingningsmarginene for den norske kronen satt ut av kraft inntil videre. Den 6. mai 1994 ble det ved kongelig resolusjon fastsatt ny forskrift for kronens kursordning. Den nye forskriften var en presisering og videreføring av retningslinjene som var fulgt siden kronens svingningsmarginer ble opphevet i 1992. Den operative retningslinjen for Norges Bank var at pengepolitikken skulle innrettes mot å videreføre en stabil valutakurs overfor de europeiske valutaene, med utgangspunkt i kursleiet siden kronen begynte å flyte den 10. desember 1992.

I forbindelse med etableringen av ØMU fra 1. januar 1999 opphørte ECU å eksistere. Samtidig ble euro etablert som ny valuta, og kursforholdet mellom ECU og euro ble satt lik 1:1 på overgangstidspunktet. I denne sammenheng uttalte Norges Bank at euro dermed ville inngå som en viktig europeisk valuta på samme måte som ECU har vært en sentral styringsparameter i gjennomføringen av pengepolitikken. Videreføring av gjeldende retningslinjer kunne dermed skje uten at kronens internasjonale verdi ble endret.

Nye retningslinjer for pengepolitikken

I St.meld. nr. 29 (2000-2001) Retningslinjer for den økonomiske politikken ble handlingsregelen om en innfasing av petroleumsinntektene i norsk økonomi, i takt med forventet realavkastning av Petroleumsfondet, introdusert. I denne situasjonen var det behov for en klarere forankring av pengepolitikkens rolle i å støtte opp om en stabil økonomisk utvikling, jf. St.meld. nr. 29 (2000-2001). Nye retningslinjer for pengepolitikken ble fastsatt i forskrift ved kronprinsregentens resolusjon av 29. mars 2001.

I forskriftens § 1 tredje ledd heter det at «Norges Banks operative gjennomføring av pengepolitikken skal i samsvar med første ledd rettes inn mot lav og stabil inflasjon. Det operative målet for pengepolitikken skal være en årsvekst i konsumprisene som over tid er nær 2,5 prosent.» Det forventes at konsumprisveksten som en hovedregel vil ligge innenfor et intervall på 1 prosentpoeng rundt målet for prisstigningen. Bestemmelsen skal forstås slik at avvik mellom den faktiske prisutviklingen og målet i en periode ikke skal kompenseres i en senere periode. Dersom prisstigningen i en periode avviker vesentlig fra målet, skal Norges Bank sette renten med sikte på at konsumprisveksten gradvis bringes tilbake til målet, slik at en unngår unødige svingninger i produksjon og sysselsetting.

Et mål på årlig vekst i konsumprisene nær 2,5 prosent over tid er om lag som gjennomsnittet for prisstigningen i Norge i 1990-årene. Den europeiske sentralbanken har definert et prisstigningsmål på under 2 prosent Samtidig har eksempelvis Storbritannia og Australia tilsvarende mål for inflasjonen som Norge. USA har ikke et tallfestet mål for inflasjonen, men den gjennomsnittlige prisstigningstakten på 1990-tallet var 3 prosent.

Over tid vil det normalt være en klar og gjensidig sammenheng mellom utviklingen i kronens kjøpekraft i Norge og utviklingen i kronens verdi målt i forhold til våre handelspartnere. Stabil valutakurs kan bidra til forventninger om fortsatt lav inflasjon, som igjen har betydning for både pris- og lønnsfastsettingen. En stabil økonomisk utvikling, med moderat pris- og kostnadsvekst, vil samtidig være en forutsetning for en stabil valutakursutvikling over tid.

I forskriftens § 1 fjerde ledd heter det at «Det skal i utgangspunktet ikke tas hensyn til direkte effekter på konsumprisene som skyldes endringer i rentenivået, skatter, avgifter og særskilte, midlertidige forstyrrelser.» Norges Banks rentesetting skal være framoverskuende og ta tilbørlig hensyn til usikkerheten knyttet til makroøkonomiske anslag og vurderinger. Den skal ta hensyn til at det kan ta tid før politikkendringer får effekt, og den bør se bort fra forstyrrelser av midlertidig karakter som ikke vurderes å påvirke den underliggende pris- og kostnadsveksten. Pengepolitikken skal således i utgangspunktet ikke reagere på direkte effekter på prisnivået som skyldes endringer i rentenivået, skatter, avgifter og særskilte, midlertidige forstyrrelser.

Norges Bank har holdt foliorenten uendret på 7 prosent siden september i fjor, etter å ha satt opp rentene med til sammen 1,5 prosentpoeng gjennom 2000.

Boks 8.1 Forskrift om pengepolitikken

§ 1.

Pengepolitikken skal sikte mot stabilitet i den norske kronens nasjonale og internasjonale verdi, herunder også bidra til stabile forventninger om valutakursutviklingen. Pengepolitikken skal samtidig understøtte finanspolitikken ved å bidra til å stabilisere utviklingen i produksjon og sysselsetting.

Norges Bank forestår den operative gjennomføringen av pengepolitikken.

Norges Banks operative gjennomføring av pengepolitikken skal i samsvar med første ledd rettes inn mot lav og stabil inflasjon. Det operative målet for pengepolitikken skal være en årsvekst i konsumprisene som over tid er nær 2,5 prosent.

Det skal i utgangspunktet ikke tas hensyn til direkte effekter på konsumprisene som skyldes endringer i rentenivået, skatter, avgifter og særskilte midlertidige forstyrrelser.

§ 2.

Norges Bank skal jevnlig offentliggjøre de vurderingene som ligger til grunn for den operative gjennomføringen av pengepolitikken.

§ 3.

Den norske kronens internasjonale verdi fastlegges på grunnlag av kursene i valutamarkedet.

§ 4.

Norges Bank gir på statens vegne de meddelelser om kursordningen som følger av deltakelse i Det internasjonale valutafond, jf. lov om Norges Bank og pengevesenet § 25 første ledd.

Nærmere om euro, ECU og effektiv kronekurs

ØMU ble formelt vedtatt etablert gjennom Maastricht-traktaten fra 1992. Etableringen av ØMU fra 1. januar 1999 innebar en felles valuta og en felles pengepolitikk i de elleve EU-landene som deltok i unionen fra starten av. Disse deltakerlandene var Belgia, Finland, Frankrike, Irland, Italia, Luxembourg, Nederland, Portugal, Spania, Tyskland og Østerrike. Euro erstatter de nasjonale valutaene i deltakerlandene. Hellas ble godkjent som tolvte ØMU-medlem med virkning fra 1. januar 2001. I første omgang er det kun mulig å benytte euroen ved bruk av betalingskort eller ved overføringer mellom bankkonti. Sedler og mynt vil bli innført fra 1. januar 2002.

Euroen er den klart viktigste valutaen i både industriens effektive valutakurs og i den importveide valutakursen (med 44 land), jf. tabell 8.1.

Tabell 8.1: Nåværende konkurranseevnevekter og importvekter

	Vekter i industriens effektive valutakurs ¹⁾	Importvekter ²⁾³⁾
Euro	41,8	380,4
Danmark	8,1	74,5
Sverige	19,8	165,2
Hellas	0,2	1,2
Storbritannia	12,1	102,4
Sveits	1,2	13,6
Japan	4,8	47,9
USA	6,5	72,3
Canada	0,6	19,4
Singapore	0,3	8,8
Sør-Korea	2,1	11,4
Thailand	0,2	3,1
Taiwan	0,6	7,6
Polen	1,1	6,8
Tsjekkia	0,4	3,0
Ungarn	0,2	1,8
Argentina	..	1,5

Tabell 8.1: Nåværende konkurranseevnevekter og importvekter

	Vekter i industriens effektive valutakurs ¹⁾	Importvekter ²⁾³⁾
Australia	..	4,5
Bangladesh	..	0,6
Brasil	..	0,6
Chile	..	1,4
Kina	..	22,7
Colombia	..	1,5
Hong Kong	..	4,9
Indonesia	..	2,2
India	..	3,3
Island	..	2,8
Sri Lanka	..	0,3
Marokko	..	1,0
Malaysia	..	2,9
Filippinene	..	0,7
Pakistan	..	1,2
Russland	..	18,3
Tyrkia	..	3,4
Sør-Afrika	..	2,2
	100,0	1000,0

¹⁾OECD-vekter i 1999.²⁾Gjennomsnitt for perioden 1996-1998.³⁾Importveid nominell effektiv kurs er beregnet på grunnlag av 44 land.

Fram til 1. januar 1999 ble ECU benyttet som regne- og valutaenhet for transaksjoner mellom EU-landene. ECU bestod av et visst antall enheter av de enkelte EU-landenes valutaer. Sammensetningen av ECU ble vurdert hvert femte år, eller hvis en valutas effektive vekt endret seg med mer enn 25 prosent.

Tabell 8.2 gir bl.a. en sammenlikning av vektene i den tidligere kurvindeksen og beregnede vekter i oktober 1990 for de valutaene som var med i ECU. Før omleggingen av kurssystemet var ECU-landenes vekt i kurvindeksen i underkant av 60 prosent. Tar en hensyn til at svenske kroner og finske mark den gang fulgte en kurv av valutaer og at østerrikske schilling og sveitsiske franc var nært knyttet til tyske mark, hadde ECU-landene en vekt på vel 74 prosent.

Tabell 8.2: Vekter i den tidligere kurvindeksen, ECU-indeksen og konkurransevekter

	Vekter i den tidligere kurvindeksen per 18.10.90	Direkte + indirekte 1)	Tidligere vekter i ECU-indeksen pr. 18.10.90 2)	Tidligere konkurransevekter (IMF-vekter i 1994)
Østerriksk schilling (ATS)	1,5	..	..	1,6
Belgisk franc (BEF)	2,4	3,2	7,8	3,2
Canadisk dollar (CAD)	3,6	..	..	1,5
Dansk krone (DKK)	6,8	8,3	2,6	5,0
Finsk mark (FIM)	3,0	..	..	4,0
Fransk franc (FRF)	9,2	10,5	19,3	7,3
Tysk mark (DEM)	17,7	24,9	30,3	14,7
Italiensk lire (ITL)	3,3	4,2	9,8	5,4
Japansk yen (JPY)	6,0	6,9	..	10,1
Nederlandsk gylden (NLG)	4,6	5,6	9,5	6,1
Svensk krone (SEK)	15,0	..	..	13,4
Sveitsisk franc (CHF)	1,2	..	..	1,6
Britisk pund (GBP)	14,7	17,2	12,6	12,7
Amerikansk dollar (USD)	11,0	18,8	..	10,5
Spansk peseta (ESP)	..	0,3	5,3	1,9
Luxembourgsk franc (LUF)	..		0,3	..
Portugisisk escudo (PTE)	..	..	0,8	..
Irsk pund (IEP)	..	..	1,1	1,0
Gresk drachme (GRD)	..	..	0,7	0,0
Sum	100,0	100,0	100,0	100,0

¹⁾Beregnete vekter per 18. oktober 1990, der en har tatt utgangspunkt i de direkte vektene i kurvindeksen samtidig som en har tatt hensyn til at svenske kroner og finske mark fulgte en kurv av valutaer, at østerrikske schilling fulgte tyske mark, at utviklingen i sveitsiske franc og tyske mark ofte var parallell og tilsvarende for utviklingen i kanadiske dollar og amerikanske dollar.

²⁾Vektene er basert på gjennomsnittlige valutakurser i 1997.

Vektene i den tidligere kurvindeksen var konstruert slik at utviklingen i denne indeksen kunne benyttes som uttrykk for den effektive valutakursen. Det var også kurvindeksen som inngikk i beregningene av industriens kostnadmessige konkurranseevne. Som nevnt innebar tilknytningen av kronen til ECU et endret vektgrunnlag for norske kroner. Som tabell 8.2 viser var det betydelig forskjell mellom ECU-vektene og de tidligere kurvvektene. Kurvvektene var beregnet med utgangspunkt i relativt gamle data (1975). En valgte derfor å ta i bruk nye vekter ved beregning av effektiv valutakurs.

De nye vektene for beregning av effektiv valutakurs ga en mye bredere dekning av norsk industris konkurranseforhold sammenliknet med vektene i den tidligere kurvindeksen. Dette har sammenheng med at de nye vektene også tok hensyn til konkurranse fra hjemlandets produsenter på eksportmarkedene for norsk industri og konkurransen som den hjemmekonkurrerende industrien møtte på det norske markedet. Det krevdes betydelige datamengder og et stort beregningsopplegg for å beregne slike vekter. IMF hadde utført slike beregninger på bakgrunn av data fra 1980. I tillegg til de tidligere såkalte kurvlandene inngikk også Spania og Irland i disse vektene. For å fange opp endringer i handelsmønsteret etter 1980 ble IMF's vekter korrigert løpende for endringer i de bilaterale handelsstrømmene.

I en geometrisk indeks med løpende oppdaterte vekter ville valg av basiskurser påvirke utviklingen i indeksen fra periode til periode. Som basiskurser nyttet en de bilaterale valutakursene som ble registrert torsdag 18. oktober 1990. Det innebar at kursindeksens verdi ved tidspunktet for kronens tilknytning til ECU var lik 100.

En svakhet med denne metoden for beregning av konkurransekursindeksen var at metoden som ble brukt for årlig oppdatering av IMF's 1980-vekter ga et noe unøyaktig bilde av konkurransesituasjonen. Bl.a. på bakgrunn av dette tok en i september 1995 i bruk nye vekter i konkurransekursindeksen basert på beregninger fra OECD. Både IMF og OECDs beregningsmetoder er basert på aggregerte handelsstrømmer for industrivarer. Ut fra dette beregnes de ulike landenes betydning for Norges eksport og import av industrivarer, hvor det også tas hensyn til konkurransen på hjemmemarkedet og i tredjeland. En fordel med å gå over til vektene fra OECD er at disse oppdateres løpende.

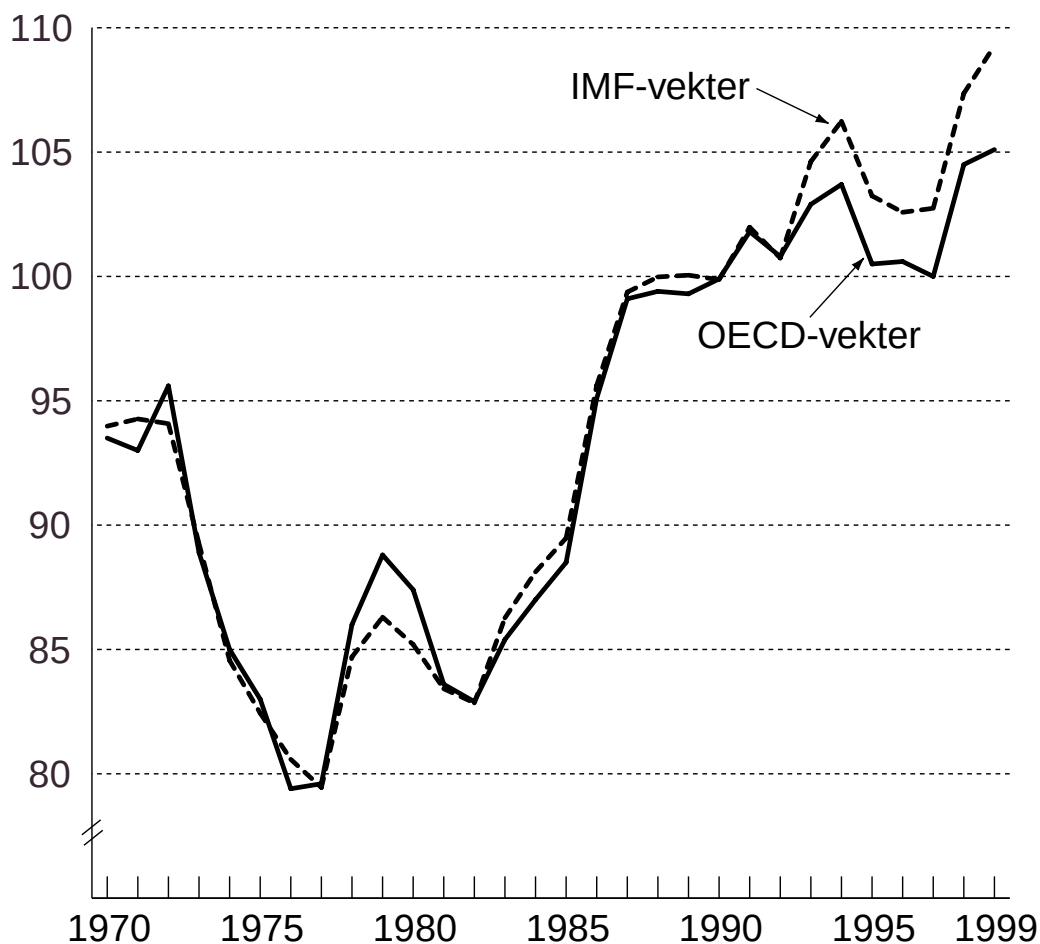
Overgangen fra IMF- til OECD-vekter innebar at amerikanske dollar, tyske mark og japanske yen fikk noe mindre vekt enn tidligere, samtidig som de nordiske landene, særlig svenske kroner, fikk økt vekt. I forbindelse med omleggingen av konkurransekursindeksen i 1995 ble også Hellas og Portugal inkludert, slik at indeksen etter dette besto av valutaene til 18 av Norges viktigste handelspartnere. Hovedforklaringen på at enkelte land fikk vesentlig større eller mindre vekt enn i den gamle indeksen, lå ikke i overgangen fra IMF til OECD som kilde for vektene, men at metoden som tidligere ble brukt for årlig oppdatering av IMF's 1980-vekter som nevnt ga et noe unøyaktig bilde av konkurransesituasjonen.

Med virkning fra 1. februar 2000 endret Norges Bank konstruksjonen av industriens effektive valutakurs, og utvidet samtidig antallet valutaer i indeksen. Omleggingen hadde sin bakgrunn i flere forhold:

- Industriens effektive valutakurs hadde før omleggingen vært beregnet med utgangspunkt i valutakursenes endring i forhold til basiskursene 18. oktober 1990. Kursene for enkeltvalutaer veies med løpende årlige handelsvekter. Denne metoden hadde enkelte svakheter. Blant annet ville endringer i vekten til en valuta som lå langt fra sin basiskurs føre til for store endringer i den aggregerte indeksen.
- Elleve av valutaene i den gamle kurven ble fra 1. januar 1999 erstattet av euro.
- Landene som var inkludert i den gamle indeksen utgjorde en synkende

andel av norsk utenrikshandel. Fra å dekke 98,5 prosent av handelen med industrivarer i 1970 hadde dekningsgraden falt til 89 prosent i 1996. Særlig var asiatiske land underrepresentert i indeksen.

Industriens effektive valutakurs blir nå beregnet som en kjedeindeks. En unngår dermed store endringer i indeksen som følge av endringer i vektene til valutakursene som ligger langt fra sin basiskurs. Vektene vil som før bli oppdatert fortløpende. I tillegg til de eksisterende 18 landene i indeksen inkluderes Singapore, Sør-Korea, Taiwan og Thailand fra 1984, og Polen, Tsjekkia og Ungarn fra 1994, slik at industriens effektive valutakurs nå omfatter 25 land. Utvidelsen innebærer at rundt 94 prosent av handelen med industrivarer dekkes av indeksen i 1996, mot 89 prosent i den tidligere indeksen. For euro-landene er dagens valutakurser erstattet med euro.

Figur 8.1 Industriens effektive kronekurs (beregningsopplegg frem til 1. februar 2000)

Kilde: Kilde: Norges Bank

Figur 8.1 gir en oversikt over utviklingen i kronens internasjonale verdi målt ved den tidligere konkurransekursindeksen (for 18 land), med henholdsvis IMF-vekt og de gamle OECD-vektene. For årene før 1980 er den tidligere

kurvindeksen sammenfallende med konkurransekursindeksen beregnet på bakgrunn av IMF-vektene. Figuren er basert på årstall for de bilaterale valutakursene. Fallende kurve i figuren innebærer en styrking av kronkursen målt ved industriens effektive valutakurs. Også i indeksen med OECD-vekter er det brukt basisvekter fra 18. oktober 1990, og som det også framgår av figuren er det derfor relativt små endringer i forløpet. Den svenske kronen svekket seg imidlertid betydelig mot norske kroner ved årsskiftet 1992/93 og ble liggende på et historisk lavt nivå fram til og med første halvår 1995. Ettersom svenske kroner har betydelig større vekt i indeksen med OECD-vekter, har dette ført til at industriens effektive kronekurs de siste årene er sterkere målt ved indeksen med OECD-vekter.

Utviklingen i kronekursen

Før tilknytningen til ECU var det betydelige svingninger i kursen mellom norske kroner og ECU, mens kurvindeksen viste en mer stabil utvikling omkring sentralverdien. Den ulike utviklingen avspeilte i stor grad endringer i kursen på amerikanske dollar og japanske yen mot ECU. Etter ECU-tilknytningen fram til desember 1992 (da den norske kronen ble gjort flytende) var forholdet mellom norske kroner og ECU svært stabilt rundt sentralverdien, mens kronens verdi målt ved industriens effektive valutakurs viste betydelige svingninger.

Fra oktober 1990 til juni 1991 svekket industriens effektive valutakurs seg med 3,1 prosent, for så å styrke seg med 2,3 prosent fra juni til desember 1991. Denne utviklingen må ses i sammenheng med kursutviklingen for amerikanske dollar og japanske yen, samt devalueringen av finske mark med 12,3 prosent 15. november 1991. Høsten 1992 var preget av betydelig uro på valutamarkedene i Norden og i EU. Valutakrisene i Norden og i EU var i utgangspunktet delvis uavhengige, men virket også til å forsterke hverandre.

De mange kursjusteringene i Europa bidro i seg selv til svakere tillit til ordningen med faste kurser i Europa. Hver ny kursnedskrivning økte dessuten presset for konkurrerende nedskrivning i de øvrige landene, for å unngå at konkurranseevnen ble for sterkt svekket.

Disse forholdene førte til en rekke ekstraordinære begivenheter på valutamarkedet:

- 8. september 1992 oppga Finland den faste valutakursen overfor ECU.
- 14. september 1992 ble italienske lire skrevet ned med 7 prosent overfor de andre EMS-valutaene.
- 17. september 1992 lot Italia sin valuta flyte. Storbritannia trakk seg helt ut av valutakursmekanismen ERM, men var fortsatt med i EMS (Det europeiske monetære systemet). Samtidig ble spanske pesetas nedskrevet med 5 prosent.
- 19. november 1992 lot Sverige kronen flyte.
- 22. november 1992 ble verdien av spanske pesetas og portugisiske escudos skrevet ned med 6 prosent overfor de andre EMS-valutaene.
- 23. november 1992 ble den islandske kronen skrevet ned med 6 prosent.
- I februar 1993 ble irske pund skrevet ned med 10 prosent overfor de andre EMS-valutaene.
- 13. mai 1993 ble verdien av spanske pesetas og portugisiske escudos skre-

vet ned med hhv. 8 prosent og 6 prosent overfor de andre EMS-valutaene.

Etter den svenske beslutningen om å la kursen flyte 19. november 1992 opplevde Norge en betydelig valutaavgang. Fra begynnelsen av desember slo spekulasjoner mot flere av EU-valutaene over på norske kroner og stanset den påbegynte rentenedgangen. Den 10. desember ble svingningsmarginene for den norske kronen satt ut av kraft inntil videre. Umiddelbart svekket kronkursen seg med 6 prosent mot ECU. Deretter styrket kronen seg noe igjen fram til utgangen av året.

Gjennom første halvår 1993 syntest det som om spenningene innenfor det europeiske valutasystemet var redusert, til tross for uroen i markedene for spanske pesetas og portugisiske escudos. Uroen blusset imidlertid opp igjen i juli 1993 med press først mot danske kroner og noe senere mot franske og belgiske franc. Uroen som toppet seg i begynnelsen av august, ledet fram til at svingningsmarginene rundt sentralverdiene for EMS-valutaene ble midlertidig utvidet til +/- 15 prosent. På bilateral basis ble imidlertid Tyskland og Nederland enige om å holde fast på den tidligere svingningsmarginen på +/- 2¹/₄ prosent for sine valutaer.

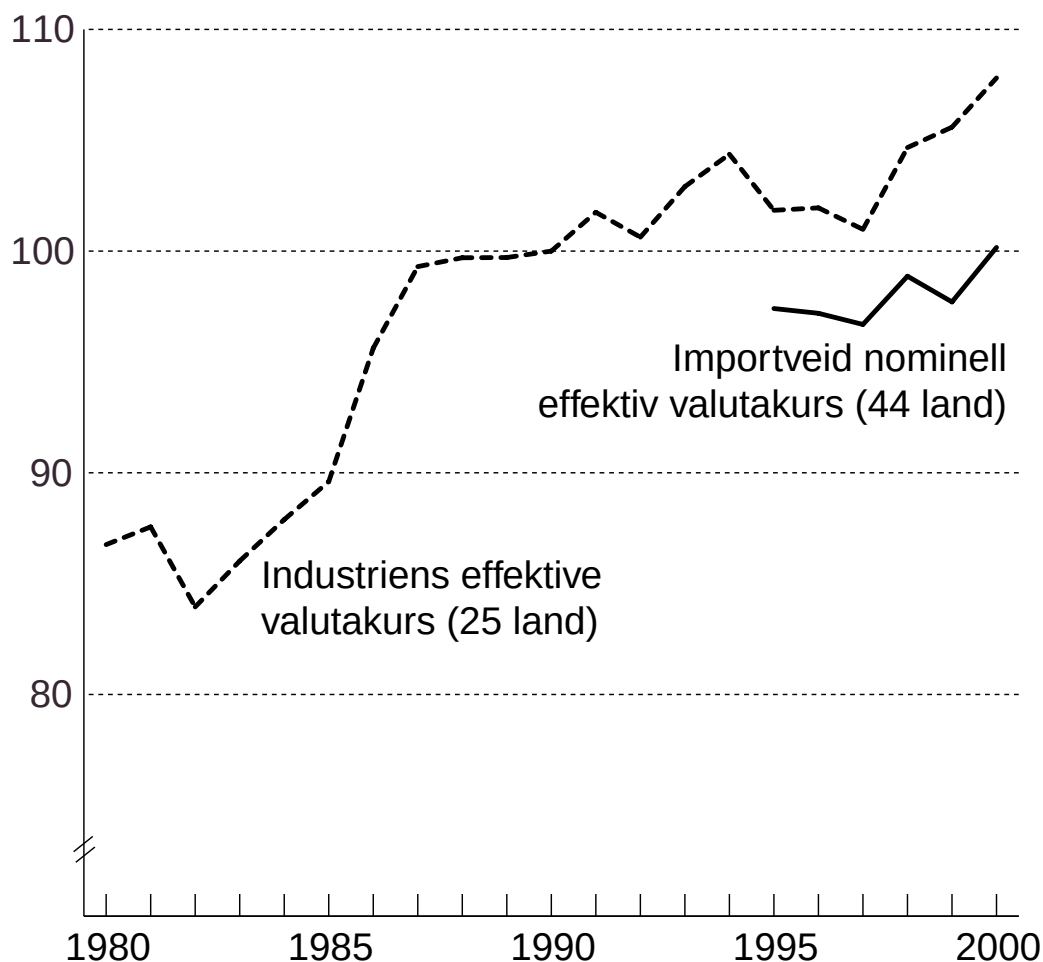
Siden utvidelsen av svingningsmarginene i begynnelsen av august 1993, avtok spenningene innen det europeiske valutasystemet igjen. Flere av valutaene lå tidlig høsten 1993 utenfor de tidligere yttergrensene rundt sentralverdien, men i løpet av høsten konvergente valutaene, og mot slutten av 1993 lå de fleste valutaene innenfor det tidligere svingningsintervallet. Verdien av norske kroner var relativt stabil gjennom hele 1993, og opphevelsen av svingningsmarginene innenfor det europeiske valutasamarbeidet fra 2. august bidro heller ikke til å endre situasjonen for den norske kronen.

Kronekursen lå gjennom 1994 4-5 prosent svakere enn den tidligere sentralverdien mot ECU. Etter å ha svekket seg de første månedene av 1994, styrket industriens effektive valutakurs seg igjen, og var i desember 1994 0,5 prosent sterkere enn gjennomsnittet for hele 1994. I gjennomsnitt svekket den norske kronen seg med 1,4 prosent fra 1993 til 1994 målt ved industriens effektive valutakurs.

Også i 1995 var de internasjonale valutamarkedene preget av uro. Kursbevegelsene mellom hovedvalutaene, amerikanske dollar, japanske yen og tyske mark, var svært store og preget av en betydelig svekkelse av amerikanske dollar i første halvår. Gjennom hele 1995 styrket imidlertid kursen på amerikanske dollar seg mot yen, mens den svekket seg mot tyske mark. Også for flere av de europeiske valutaene var det periodevis nokså urolig, noe som til tider resulterte i spenning i det europeiske valutakurssamarbeidet ERM. Kursen på svenske kroner styrket seg betydelig mot slutten av 1995. Styrkingen skjedde imidlertid fra et svakt nivå de første månedene av året, og gjennomsnittlig kurs på svenske kroner svekket seg med 4,5 prosent mot tyske mark fra 1994 til 1995.

Den norske kronen var relativt lite påvirket av uroen i valutamarkedet i 1995. Målt i forhold til ECU var valutakursen ved utgangen av året om lag uendret i forhold til ved årets begynnelse. Målt ved industriens effektive valutakurs appresierte kronen 2,4 prosent fra 1994 til 1995. Appresieringen gjennom 1995 hadde i stor grad sammenheng med den betydelige svekkelsen

av kursen på britiske pund i løpet av året, men også den markerte svekkelsen av amerikanske dollar bidro. Styrkingen av kursen på svenske kroner gjennom 1995 virket i motsatt retning på den norske kronen.

Figur 8.2 Importveid kronekurs (44 land) og industriens effektive kronekurs

Kilde: Kilde: Norges Bank

I løpet av 1996 styrket den norske kronen seg med knapt 3 prosent mot ECU, fra indeksverdien 104 ved årsskiftet til 101 ved utgangen av året. Industriens effektive kronekurs var likevel om lag uendret i 1996 i forhold til året før, i hovedsak som følge av appresieringen av amerikanske dollar, britiske pund og svenske kroner i forhold til norske kroner. Etter et betydelig appresieringsspress styrket kronen seg i løpet av høsten 1996 og inn i 1997. Industriens effektive valutakurs appresierte med rundt 1¹/₄ prosent gjennom de tre siste månedene i 1996.

Det var betydelige bevegelser i de internasjonale valutamarkedene i 1997 og 1998. Amerikanske dollar styrket seg markert mot japanske yen gjennom 1997 og i første halvår i 1998. I løpet av andre halvår 1998 ble imidlertid styrkingen av den amerikanske dollaren mer enn reversert, og var ved utgan-

gen av 1998 klart svakere enn ved begynnelsen av året. Den amerikanske dollaren styrket seg også mot tyske mark gjennom 1997, men stabiliserte seg i første halvår 1998. Gjennom andre halvår 1998 svekket dollaren seg også mot tyske mark, men svekkelsen var mindre markert enn mot japanske yen. Valutamarkedet i Europa var i 1998 preget av stabilitet mellom de elleve valutaene som inngår i euro, mens det var større svingninger i en del av de øvrige valutakursene, som for eksempel britiske pund og svenske kroner.

Den norske kronen styrket seg med 2,2 prosent fra 1996 til 1997, målt i forhold til ECU, mens industriens effektive valutakurs i samme periode styrket seg med 1,0 prosent. Styrkingen av kronen som tok til høsten 1996 fortsatte de første månedene i 1997, men ble mer enn reversert i 2. kvartal. Industriens effektive valutakurs svekket seg i perioden fra mai til august 1997 betydelig mer enn ECU-indeksen. Det hadde sammenheng med at amerikanske dollar styrket seg mot norske kroner.

Målt mot ECU viste den norske kronen en svak svekkelse gjennom første halvår 1998. Fra slutten av august svekket imidlertid kronen seg kraftig mot ECU, og kom i midten av oktober helt ned mot 115 mot ECU-indeksen. I slutten av oktober styrket kronen seg igjen, og lå på et nivå rundt 108-109 målt mot ECU-indeksen fram til desember. Etter at kronen igjen ble satt under press i desember svekket kronen seg igjen helt ned mot 115 målt mot ECU-indeksen. I gjennomsnitt svekket kronen seg med 5,5 prosent mot ECU-indeksen fra 1997 til 1998. På grunn av svekkelsen av den amerikanske dollaren gjennom annen halvdel av 1998 var svekkelsen av industriens valutakurs mindre enn målt mot ECU-indeksen. Svekkelsen av kronekursen i 1998 må ses i lys av den internasjonale uroen generelt i finansmarkedene. Råvareprodusenter som Norge ble rammet spesielt hardt som følge av uroen i råvaremarkedene. Blant annet falt oljeprisen kraftig.

Etter de betydelige bevegelsene i de internasjonale valutamarkedene i 1998, stabiliserte situasjonen seg noe gjennom 1999. Etter å ha vært relativt stabil gjennom første halvår svekket amerikanske dollar seg mot japanske yen gjennom andre halvdel av 1999. Etter introduksjonen i januar 1999 svekket euroen seg markert mot både amerikanske dollar og japanske yen gjennom året. Ulike vekstutsikter og rentedifferansen mellom USA og euroområdet kan forklare denne kursbevegelsen. Valutauroen i andre halvdel av 1998 førte til at både den svenske kronen og det britiske pundet svekket seg kraftig mot tyske mark. Gjennom 1999 styrket imidlertid begge disse valutaene seg igjen.

Etter den markerte svekkelsen mot ECU gjennom annet halvår 1998 styrket kronen seg markert mot euro gjennom første halvår 1999. Fra et nivå ved årsskiftet på 8,9 målt mot euro styrket kronen seg til under 8,1 i begynnelsen av juli 1999. Etter dette lå kronekursen mellom 8,1 og 8,4 målt mot euro, og i desember 1999 var kursen 9 prosent sterkere enn i samme måned året før. Styrkingen av kronekursen gjennom 1999 må ses i sammenheng med rentedifferansen mellom Norge og euroområdet, samt den generelle svekkelsen av euro. I tillegg har trolig utsikter til avdemping i innenlandsk kostnadsvekst samt oljeprisøkningen i annet halvår bidratt. I gjennomsnitt styrket kronen seg med 1,8 prosent mot euro fra 1998 til 1999. Verdien av den norske kronen endret seg ikke like markert mot andre viktige valutaer som svenske kroner og amerikanske dollar. Gjennom annet halvår ble styrkingen mot den svenske

kronen i første halvår reversert, og industriens effektive valutakurs svekket seg igjen, mer enn hva utviklingen i eurokursen skulle tilsi. I desember 1999 var industriens effektive valutakurs 2,9 prosent sterkere enn i samme måned året før. I gjennomsnitt var imidlertid industriens effektive valutakurs 0,9 prosent svakere i 1999 enn i 1998.

I første halvår 2000 var kursen på norske kroner relativt stabil målt mot euro, med en variasjon fra 8,0 til 8,3. I andre halvår 2000 var det noe større svingninger i kronekursen hvor kronen først styrket seg mot euro for mot slutten av året å svekke seg mot euro. I gjennomsnitt styrket kronen seg med 2,4 prosent mot euro fra 1999 til 2000. De første fire månedene i år var kronekursen mot euro relativt stabil, og lå mellom 8,1 og 8,3. Siden begynnelsen av mai har imidlertid kronen styrket seg, og ligger i begynnelsen av august rundt 8,0. Denne styrkingen må imidlertid ses i sammenheng med at euroen er blitt svakere vis-à-vis amerikanske dollar. Det kan heller ikke utelukkes at høye renter på norske kroner, stort overskudd på driftsbalansen og store overskudd i offentlige finanser har bidratt til å øke etterspørselen etter norske kroner.

Verdien av den norske kronen svekket seg markert mot amerikanske dollar gjennom 2000, men mot slutten av året styrket norske kroner noe. Fra et nivå ved årsskiftet 1999/2000 på rundt 8,0 var kursen 8,8 ved årsskiftet 2000/2001. Siden årsskiftet har kronen igjen svekket seg mot dollar, og kursen den 8. juni var omkring 9,4. Amerikanske dollar styrket seg markert mot euro gjennom 2000, men mot utgangen av fjoråret styrket euroen seg mot dollar, noe som trolig kan ses i sammenheng med utsikter til avmatning i veksten i amerikansk økonomi, og mindre differanse mellom korte renter i USA og euroområdet. Denne tendensen snudde ved årsskiftet, og dollar har styrket seg med 6 prosent vis-à-vis euro i år. I første halvår 2000 svekket den norske kronen seg markert mot svenske kroner. Denne utviklingen ble mer enn reversert i andre halvår. Fra et nivå ved årsskiftet 1999/2000 på rundt 94,3 var kursen 93,2 ved årsskiftet 2000/2001, og om lag 85 midt i august. I 2000 svekket kronen seg med om lag 1¹/₂ prosent mot britiske pund, men utviklingen gjennom året var ujevn. Den norske kronekursen, målt ved industriens effektive valutakurs, svekket seg fra 1999 til 2000 med 2,1 prosent. Siden årsskiftet har den effektive kronekursen styrket seg med om lag 3¹/₄ prosent. Hittil i år er kronen gjennomsnittlig 1,8 prosent sterkere enn nivået i fjor. Tendensen siden mai i fjor har vært en stadig sterkere krone, målt ved konkurransekursindeksen.

Vektene for den importveide kronekursen er basert på bilateral handel i varer eksklusive olje og gass, skip og oljeplattformer. Figur 8.2 viser utviklingen i den importveide kronekursen (44 land) de siste årene. Etter at den importveide valutakursen i gjennomsnitt holdt seg relativt stabil fra 1995 til 1997, svekket den seg med 2,3 prosent i gjennomsnitt fra 1997 til 1998. Den importveide valutakursen styrket seg med 1,2 prosent i gjennomsnitt fra 1998 til 1999. I 2000 svekket den importveide valutakursen seg med 2,5 prosent. Hittil i år har den importveide valutakursen (44 land) styrket seg med om lag 2,5 prosent.

Vedlegg 9**Tabellvedlegg****Tabell 9.1: Skattesatser og beløpsgrenser mv. etter 1997-, 1998-, 1999-, 2000 og 2001-regler**

	1997- regler	1998- regler	1999- regler	2000- regler	2001- regler
<i>a. Trygdeavgift</i>					
Lønnsinntekt	7,8 pst	7,8 pst	7,8 pst	7,8 pst	7,8 pst
Næringsinntekt i jordbruk, skogbruk og fiske	7,8 pst	7,8 pst	7,8 pst	7,8 pst	7,8 pst
Annen næringsinntekt ¹⁾	10,7 pst	10,7 pst	10,7 pst	10,7 pst	10,7 pst
Pensjonsinntekt	3,0 pst	3,0 pst	3,0 pst	3,0 pst	3,0 pst
<i>b Toppskatt til staten</i>					
Sats, 1. trinn ²⁾	9,5 pst	9,5 pst	13,5 pst.	13,5 pst.	13,5 pst.
Nedre grense:					
1. trinn, klasse 1	233 000 kr	248 000 kr	269 100 kr	277 800 kr	289 000 kr
1. trinn, klasse 2	282 500 kr	300 000 kr	318 600 kr	329 000 kr	342 200 kr
Sats, 2. trinn ³⁾	13,7 pst	13,7 pst	Opphevet	19,5 pst.	19,5 pst.
Nedre grense:					
1. trinn, klasse 1	262 500 kr	272 000 kr	Opphevet	762 700 kr	793 200 kr
2. trinn, klasse 2	294 000 kr	305 000 kr	Opphevet	762 700 kr	793 200 kr
<i>Skatter på alminnelig inntekt</i>					
<i>c Kommune, fylkes- og fellesskatt</i>					
Finnmark og Nord- Troms	24,5 pst	24,5 pst	24,5 pst	24,5 pst	24,5 pst
Landet ellers	28,0 pst	28,0 pst	28,0 pst	28,0 pst	28,0 pst
<i>d Maksimale marginale skattesatser</i>					
Samlet maksimal marginalskatt på lønn og personinntekt fra næringsvirksomhet i jordbruk, skogbruk og fiske	49,5 pst	49,5 pst	49,3 pst	55,3 pst	55,3 pst
Samlet maksimal marginalskatt på personinntekt fra annen næringsvirksomhet	52,4 pst	52,4 pst	52,2 pst	55,3 pst	55,3 pst
<i>Standardfradrag mv.</i>					
<i>e Klassefradrag</i>					
Klasse 1	24 100 kr	25 000 kr	26 300 kr	27 700 kr	28 800 kr
Klasse 2	48 200 kr	50 000 kr	52 600 kr	55 400 kr	57 600 kr
<i>f Minstefradrag</i>					
Sats	20,0 pst	20,0 pst	21,0 pst	22,0 pst.	22,0 pst
Øvre grense	31 300 kr	32 600 kr	34 900 kr	36 600 kr	40 300 kr
Nedre grense	3 700 kr	3 700 kr	3 900 kr	4 000 kr	4000 kr

Tabell 9.1: Skattesatser og beløpsgrenser mv. etter 1997-, 1998-, 1999-, 2000 og 2001-regler

	1997- regler	1998- regler	1999- regler	2000- regler	2001- regler
Lønnsfradrag ⁴				30 600 kr	31 800 kr
<i>g Særfradrag for alder</i>	17 640 kr	12 000 kr	17 640 kr	17 640 kr	17 640 kr
<i>h Særfradrag for uførhet</i>	17 640 kr	17 640 kr	17 640 kr	17 640 kr	17 640 kr
<i>i Avtrappingssats, skattereduk- sjonsregelen</i>	55,0 pst	55,0 pst	55,0 pst	55,0 pst	55,0 pst
<i>j Skattefrie nettoinntekter, pen- sjonister</i>					
Enslige	67 000 kr	69 700 kr	71 800 kr	73 800 kr	76 800 kr
Ektepar	104 400 kr	108 500 kr	117 500 kr	120 600 kr	125 400 kr
<i>k AMS</i>					
Maksimalt sparebeløp:					
Klasse 1	5 000 kr	5 000 kr	5 000 kr	Opphevet	Opphevet
Klasse 2	10 000 kr	10 000 kr	10 000 kr	Opphevet	Opphevet
Sats	15,0 pst	15,0 pst	15,0 pst	Opphevet	Opphevet
<i>l foreldrefradrag (for barn under 12 år)</i>					
Øvre grense, ett barn	20 000 kr	20 700 kr	25 000 kr	25 000 kr	25 000 kr
Øvre grense, to eller fl	23 900 kr	24 700 kr	30 000 kr	30 000 kr	30 000 kr
<i>m Forsørgerfradrag i skatt (pr. barn)</i>					
Barn (under 16 år)	1 820 kr	1 820 kr	1 820 kr	1 820 kr	Opphevet
Ungdom (mellom 16 og 18 år)	2 540 kr	2 540 kr	2 540 kr	1 820 kr	Opphevet
<i>n Generelle satser for barnetrygd</i> ⁵					
1. barn	11 112 kr	11 112 kr	11 112 kr	9 948 kr	11 664 kr
2. barn	11 628 kr	11 628 kr	11 112 kr	9 948 kr	11 664 kr
3. barn	13 092 kr	13 092 kr	13 092 kr	10 944 kr	11 664 kr
4. barn	13 740 kr	13 740 kr	13 092 kr	10 944 kr	11 664 kr
5. og følgende barn	14 136 kr	14 136 kr	13 092 kr	10 944 kr	11 664 kr
<i>o Sum barnetrygd og forsørger- fradrag (til orientering)</i>					
1. barn	12 932 kr	12 932 kr	12 932 kr	11 768 kr	11 664 kr
2. barn	26 380 kr	26 380 kr	25 864 kr	23 536 kr	23 328 kr
3. barn	41 292 kr	41 292 kr	40 776 kr	36 300 kr	34 992 kr
4. barn	56 852 kr	56 852 kr	55 688 kr	49 064 kr	46 656 kr
Tillegg pr. barn utover 4 barn	15 956 kr	15 956 kr	14 912 kr	12 764 kr	11 664 kr
<i>p Ekstra barnetrygd til barn mel- lom 1-3 år</i>	7 884 kr	7 884 kr	7 884 kr	7 884 kr	7 884 kr
<i>q Ekstra barnetrygd i Finnmark og Nord-Troms</i>	3 792 kr	3 792 kr	3 792 kr	3 792 kr	3 792 kr

¹⁾For næringsdrivende over 12 G betales 7,8 pst. trygdeavgift.

²⁾For skattytere i Finnmark og Nord-Troms utgjør satsen 9,5 pst.

³⁾Trinn 2 i toppskatten gjaldt ikke for skattytere i Nord-Troms og Finnmark fram t.o.m. 1998. Det nye trinn 2 i toppskatten som ble innført f.o.m. 2000 gjelder derimot også for skattytere i Nord-Troms og Finnmark.

⁴⁾Skattyter må velge mellom minstepensjon og lønnsfradrag.

⁵⁾Fom. 1. mai 2000 ble barnetrygden utvidet til å gjelde t.o.m. den måneden barnet fyller 18 år. Fra 1. juli 2000 gjelder barnetrygden t.o.m. måneden før barnet fyller 18 år.

Kilde: Kilde: Finansdepartementet.

Tabell 9.2: Utvikling i grunnbeløpet, minstepensjonene for enslige og ektepar og pensjonene til enslige fødte uføre/unge uføre i perioden 1.5.1993-1.5.2002. Kroner

				Årlig pensjon til enslige fødte uføre/unge uføre ¹⁾	
	Grunnbelø pet	Årlig minstepensjon for enslig	Årlig minstepensjon for ektepar	Pensjon før 1.1.92 ²⁾	Pensjon tidligst fra 1.1.92 ³⁾
1.05.93-31.12.93	37 300	59 868	96 816	92 688	88 992
1.01.94-30.04.94	37 300	59 868	101 088 ⁴⁾	92 688	88 992
1.05.94-31.12.94	38 080	61 116	103 200	94 620	90 852
1.01.95-30.04.95	38 080	61 512	103 992	94 620	90 852
⁵⁾					
1.05.95-30.04.96	39 230	63 372	107 136	97 488	93 600
1.05.96-30.04.97	41 000	66 240	111 984	101 892	97 836
1.05.97-30.04.98	42 500	69 360	117 456	105 672	101 412
⁶⁾					
1.05.98-30.04.99	45 370	81 360	140 040	112 752	108 252
⁷⁾					
1.05.99-30.04.00	46 950	84 204	144 912	116 676	112 032
1.05.00-30.04.01	49 090	88 032	151 512	121 992	117 132
1.05.01-30.04.02	51 360	92 100	158 532	127 632	122 544

¹⁾Personer som er født uføre eller har blitt uføre før fylte 26 år har rett til en garantert minstepensjon fra folketrygden.

²⁾Uførepensjonen er beregnet ut i fra 3,3 i sluttpoengtall og en pensjonsprosent på 45 pst.

³⁾Uførepensjonen er beregnet ut i fra 3,3 i sluttpoengtall og en pensjonsprosent på 42 pst.

⁴⁾Hevingen av særtilleggsats for ektepar fra 1.1.94. Ny sats 2*60,5 pst. av grunnbeløpet, dvs. dobbelt av satsen for enslige.

⁵⁾Heving av særtilleggsatsen fra 1.1.95. Høy sats utgjør 61,55 pst. av grunnbeløpet.

⁶⁾Heving av særtilleggsatsen fra 1.5.97. Høy sats utgjør 63,2 pst. av grunnbeløpet.

⁷⁾Heving av særtilleggsatsen fra 1.5.98. Høy sats utgjør 79,33 pst. av grunnbeløpet.

Kilde: Kilde: Sosial- og helsedepartementet.

Tabell 9.3: Sammensetning av inntekt innenfor de ulike desilene for pensjonister ¹⁾. Andel i prosent av samlet inntekt før skatt der ikke annet fremgår. Desilfordelt etter inntekt etter skatt. 1993 og 1999

1993 Desil	Lønnsin ntekt	Næringsi nnntekt	Kapitalinn tekt ²⁾	Overføri nger	Samlet gj.sn. inntekt før skatt, nivå	Skatt mm.	Inntekt etter skatt
1	2,8	-0,5	-0,7	98,3	43 354	7,7	92,3
2	1,9	0,1	6,0	92,0	60 716	6,4	93,6
3	1,4	0,2	7,5	90,8	68 811	5,7	94,3
4	1,7	0,4	8,3	89,7	78 853	8,0	92,0
5	1,9	0,4	7,5	90,2	90 180	10,6	89,4
6	2,3	0,5	7,2	90,0	102 772	12,8	87,2
7	2,6	0,5	7,1	89,9	116 760	14,3	85,7
8	3,1	0,6	7,6	88,7	133 324	15,4	84,6
9	4,3	0,7	8,6	86,4	157 061	16,6	83,4
10	6,1	1,3	19,1	73,6	254 095	21,9	78,1
Alle	3,4	0,6	9,9	86,0	110 591	14,4	85,6

1999
Desil

1	3,0	-0,6	-2,3	99,9	62 697	11,5	88,5
2	2,3	0,1	4,8	92,7	86 882	8,7	91,3
3	1,8	0,2	6,1	91,8	98 064	8,3	91,7
4	2,2	0,3	5,4	92,0	110 655	10,5	89,5
5	2,5	0,4	5,0	92,1	123 399	12,3	87,7
6	3,0	0,4	5,1	91,4	138 278	14,3	85,7
7	3,6	0,5	5,3	90,6	155 771	16,0	84,0
8	4,2	0,5	5,8	89,6	176 459	17,2	82,8
9	5,4	0,7	6,6	87,3	206 680	18,4	81,6
10	6,5	1,2	20,7	71,5	332 327	22,7	77,3
Alle	4,1	0,6	8,7	86,7	149 120	16,0	84,0

¹⁾Trygdede og pensjonister hvor pensjonsytelsene er minst lik minstepensjon og overstiger eventuell yrkesinntekt. Dette var en gruppe på 936 082 personer i 1993 og 968 017 personer i 1999.

²⁾Renteinntekter er inkludert, men ikke renteutgifter eller beregnet inntekt av egen bolig.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 9.4: Gjennomsnittlig timefortjeneste (eksklusiv overtidstillegg og omregnet til 40/37,5 t/uke) for voksne kvinnelige arbeidere i prosent av tilsvarende timefortjeneste for menn i tidsrommet 1980-98

Kvinneandeli		Lønnsnivå kr/t prosent ¹⁾	1998 ²⁾ Bransje	1980	1983	1985	1987	1990	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
1980	1998														
16	17	117,80	Industrien i alt	84,0	86,4	86,4	87,1	89,7	90,3	90,5	90,5	90,4	90,6	90,5	90,9
28	33	107,70	Kjøttindustri	87,9	89,9	89,6	90,1	91,0	91,5	92,1	91,4	92,0	92,4	92,4	91,7
44	43	103,24	Fiskeindustri	93,7	93,2	91,7	93,9	96,1	94,7	93,7	92,8	93,1	93,7	94,0	94,6
61	55	119,41	Sjokolade,sukkerv.ind	91,1	91,3	92,5	92,6	95,2	95,4	95,7	95,8	96,3	96,9	96,2	95,3
29	30	113,62	Bakeri og konditori	80,7	84,8	83,6	84,8	83,7	88,9	90,5	89,3	90,2	90,3	89,6	89,3
68	60	102,10	Tekstil- og bekledning	89,7	91,6	89,6	88,8	91,0	92,1	92,5	92,6	92,2	92,2	92,3	91,7
87	82	96,77	Konfeksjonsfabrikker	88,0	91,8	86,8	86,2	85,1	93,4	94,4	94,8	96,0	95,4	96,0	94,4
7	18	106,79	Treindustri	91,8	93,9	96,8	94,9	98,7	100,0	100,7	101,5	100,8	100,1	100,7	100,2
12	11	116,17	Treforedling-papirv.ind	89,0	92,4	92,4	92,9	93,0	93,5	93,1	93,1	92,4	91,5	92,2	92,0
17	21	146,99	Grafisk industri	82,3	82,4	82,0	81,0	85,9	86,5	87,2	87,5	87,5	88,3	88,3	88,4
21	19	113,02	Kjemisk industri ialt	88,3	91,1	91,6	91,9	92,4	91,8	92,9	93,0	93,0	92,9	92,3	92,4
4	9	126,47	Elektrokjemisk ind.	94,6	97,1	98,3	96,5	97,3	99,3	99,9	100,3	100,1	100,7	99,8	102,5
8	8	116,55	Mekaniske verksteder	89,4	91,2	92,1	91,6	92,9	92,3	92,1	92,6	92,0	92,9	92,7	93,0
75	67	94,27	Vaskerier og renserier	89,3	93,2	92,1	93,1	94,6	95,0	94,5	96,0	96,6	96,9	97,4	96,9

¹⁾Antall arbeidstimer utført av kvinner som andel av det totale antall arbeidstimer.

Kilde: Kilde: NHOs kvartalsstatistikk for arbeidere

Tabell 9.5: Beregnet årslønnsvekst¹⁾ for flere grupper. Utfyllingstabell til tabell 3.1 og 3.2.

Arbeidere i NHO-bedrifter ²⁾ :										
År	Arbeidere i alt	Industri- arbeidere	Nærings- og nytelse	Tekstil- og bekledning	Treindustri	Treforedling- og papirvareind.	Grafisk industri	Kjemisk industri	Mineralbarb industri	Elektrokjemisk industri
Arbeidere i NHO- bedrifter ²⁾ :										
År	Jern- og metall- industri	Bygg- og anleggsvirksomhet	Byggevirk.	Land- transport	Funksjonæ- ri NHO- bedrifter	Industriefunk.	Forretnings- og sparebanker ⁵⁾	I alt	Engroshand- el	Detaljhand- el
Arbeidere i NHO-bedrifter ²⁾ :										
År	Hotell- og rest. ³⁾	Forsikring	Forretningsm. tjenesteyting	I alt	Staten Sivil ytre etat ⁴⁾	Forretn. drift ⁴⁾	Skoleverket	I alt	Helse	Forretn. drift ⁴⁾
1990-91	4,8	4,8	5,6	4,7	4,2	4,7	4,5	5,2	3,8	7,0
1991-92	3,0	3,0	3,5	3,1	1,4	2,0	2,0	3,2	3,0	3,0

Tabell 9.5: Beregnet årslønnsvekst ¹⁾ for flere grupper. Utfyllingstabell til tabell 3.1 og 3.2.

Arbeidere i NHO-bedrifter ²⁾ :										
År	Arbeidere i alt	Industri- arbeidere	Nærings- og nytelse	Tekstil- og bekledning	Treindustri	Treforedling- og papirvareind.	Grafisk industri	Kjemisk industri	Mineralbarb industri	Elektrokjemisk industri
Arbeidere i NHO- bedrifter ²⁾ :										
År	Jern- og metall- industri	Bygg- og anleggsvirksomhet I alt	Byggevirk.	Land- transport	Funksjonær eri NHO- bedrifter I alt	Industriefunk.	Forretnings- og sparebanker ⁵⁾	I alt	Engroshandel	Detaljhandel
År	Hotell- og rest. ³⁾	Forsikring	Forretningsm. tjenesteyting	I alt	Staten Sivil ytre etat ⁴⁾	Forretn. drift ⁴⁾	Skoleverket	I alt	Helse	Forretn. drift ⁴⁾
1992-93	2,8	2,4	2,4	2,9	1,9	2,4	1,8	3,1	1,2	2,0
1993-94	2,6	2,9	2,7	2,1	3,8	3,5	0,8	2,7	2,9	3,9
1994-95	2,9	3,4	3,1	2,3	3,7	5,2	2,8	3,8	3,7	2,9
1995-96	4,2	4,2	3,6	4,2	4,8	6,0	3,4	4,5	3,8	6,0
1996-97	4,3	3,7	3,4	3,6	4,1	2,0	3,9	4,3	4,1	2,7
1997-98	6,2	5,6	5,3	6,6	6,4	5,6	5,3	5,6	5,7	4,8
1998-99	4,9	4,7	4,2	3,1	2,5	5,3	4,2	3,2	6,1	6,0

Tabell 9.5: Beregnet årslønnsvekst ¹⁾ for flere grupper. Utfyllingstabell til tabell 3.1 og 3.2.

Arbeidere i NHO-bedrifter ²⁾ :										
År	Arbeidere i alt	Industri- arbeidere	Nærings- og nytelse	Tekstil- og bekledning	Treindustri	Treforedling- og papirvareind.	Grafisk industri	Kjemisk industri	Mineralbarb industri	Elektrokjemisk industri
Arbeidere i NHO-bedrifter ²⁾ :										
År	Jern- og metall- industri	Bygg- og anleggsvirksomhet I alt	Byggevirk.	Land- transport	Funksjonærer i NHO- bedrifter I alt	Industrifunk.	Forretnings- og sparebanker ⁵⁾	Varehandel I alt	Engroshandel	Detaljhandel
Hotell- og Forretningsm. Staten Kommunene										
År	Hotell- og rest. ³⁾	Forsikring	Forretningsm. tjenesteyting	I alt	Sivil ytre etat ⁴⁾	Forretn. drift ⁴⁾	Skoleverket	I alt	Helse	Forretn. drift ⁴⁾
1999-2000	4,5	4,5	3,9	3,9	4,3	8,1	4,4	2,9	6,1	4,3
1990-2000	48,2	46,8	44,7	43,0	43,8	54,7	38,4	45,8	48,4	51,6
Gj. sn. per år	4,0	3,9	3,8	3,6	3,7	4,5	3,3	3,8	4,0	4,2
Årslønn 2000	kr 259 400	kr 253 900	kr 238 100	kr 215 700	kr 226 000	kr 251 700	kr 305 000	kr 233 900	kr 236 000	kr 270 500
1990-91	4,9	3,4	1,8	6,1	5,8	5,4	5,9	5,6	5,8	6,2

Tabell 9.5: Beregnet årslønnsvekst ¹⁾ for flere grupper. Utfyllingstabell til tabell 3.1 og 3.2.

Arbeidere i NHO-bedrifter ²⁾ :										
År	Arbeidere i alt	Industri- arbeidere	Nærings- og nytelse	Tekstil- og bekledning	Treindustri	Treforedling- og papirvareind.	Grafisk industri	Kjemisk industri	Mineralbarb industri	Elektrokjemisk industri
Arbeidere i NHO-bedrifter ²⁾ :										
År	Jern- og metall- industri	Bygg- og anleggsvirksomhet I alt	Byggevirk.	Land- transport	Funksjonærer i NHO- bedrifter I alt	Forretnings- og sparebanker ⁵⁾ Industriefunk.	Varehandel I alt	Engroshandel	Detailhandel	
År	Hotell- og rest. ³⁾	Forretningsm. Forsikring	tjenesteyting	I alt	Staten Sivil ytre etat ⁴⁾	Forretn. drift ⁴⁾	Skoleverket	Kommunene I alt	Helse	Forretn. drift ⁴⁾
1991-92	2,9	2,5	0,9	2,1	4,3	3,8	3,0	3,7	4,0	3,6
1992-93	3,0	2,7	1,3	1,9	3,7	3,5	3,6	3,2	2,9	3,1
1993-94	2,9	0,3	2,5	2,3	3,5	3,5	3,8	2,8	3,0	3,2
1994-95	3,4	1,1	3,7	2,4	3,7	3,8	3,7	3,3	3,3	4,2
1995-96	3,4	4,3	4,5	5,2	4,3	4,3	4,7	5,3	5,0	4,6
1996-97	4,6	5,8	5,8	3,9	4,8	4,7	4,9	4,7	5,1	4,1
1997-98	5,6	6,9	6,8	6,4	6,6	6,8	6,8	6,2	5,4	7,1

Tabell 9.5: Beregnet årslønnsvekst ¹⁾ for flere grupper. Utfyllingstabell til tabell 3.1 og 3.2.

Arbeidere i NHO-bedrifter ²⁾ :										
År	Arbeidere i alt	Industri- arbeidere	Nærings- og nytelse	Tekstil- og bekledning	Treindustri	Treforedling- og papirvareind.	Grafisk industri	Kjemisk industri	Mineralbarb industri	Elektrokjemisk industri
Arbeidere i NHO-bedrifter ²⁾ :										
År	Jern- og metall- industri	Bygg- og anleggsvirksomhet I alt	Byggevirk.	Land- transport	Funksjonærer i NHO- bedrifter I alt	Industrifunk.	Forretnings- og sparebanker ⁵⁾	Varehandel I alt	Engroshandel	Detaljhandel
Hotell- og Forretningsm. Staten Kommunene										
År	Hotell- og rest. ³⁾	Forsikring	Forretningsm. tjenesteyting	I alt	Sivil ytre etat ⁴⁾	Forretn. drift ⁴⁾	Skoleverket	I alt	Helse	Forretn. drift ⁴⁾
1998-99	5,3	5,7	5,8	4,8	4,8	4,7	5,2	5,0	4,8	3,7
1999-2000	4,1	5,3	5,5	4,1	4,6	4,7	5,4	4,8	4,9	4,8
1990-2000	48,1	44,9	45,8	46,7	56,9	55,5	58,2	54,6	54,0	54,6
Gj. sn. per år	4,0	3,8	3,8	3,9	4,6	4,5	4,7	4,5	4,4	4,5
Årslønn 2000	kr 259 000	kr 281 800	kr 272 100	kr 223 700	-	kr 352 600	kr 328 400	kr 281 800	kr 314 100	kr 237 200
1990-91	6,6	4,4	5,4	4,9	6,2	6,9	3,8	5,5	5,6	-
1991-92	3,3	3,3	4,2	4,3	1,4	0,4	3,6	2,9	3,5	-

Tabell 9.5: Beregnet årslønnsvekst ¹⁾ for flere grupper. Utfyllingstabell til tabell 3.1 og 3.2.

Arbeidere i NHO-bedrifter ²⁾ :										
År	Arbeidere i alt	Industri- arbeidere	Nærings- og nytelse	Tekstil- og bekledning	Treindustri	Treforedling- og papirvareind.	Grafisk industri	Kjemisk industri	Mineralbarb industri	Elektrokjemisk industri
Arbeidere i NHO- bedrifter ²⁾ :										
År	Jern- og metall- industri	Bygg- og anleggsvirksomhet I alt	Byggevirk.	Land- transport	Funksjonær eri NHO- bedrifter I alt	Industriefunk.	Forretnings- og sparebanker ⁵⁾	I alt	Engroshandel	Detaljhandel
Hotell- og rest. ³⁾										
År	Hotell- og rest. ³⁾	Forsikring	Forretningsm. tjenesteyting	I alt	Staten Sivil ytre etat ⁴⁾	Forretn. drift ⁴⁾	Skoleverket	I alt	Helse	Forretn. drift ⁴⁾
1992-93	1,7	3,4	3,9	2,6	4,2	2,4	2,1	2,5	2,8	3,5
1993-94	1,9	5,0	2,8	2,2	2,3	3,8	1,7	2,4	2,4	2,2
1994-95	2,3	2,3	2,6	3,1	3,6	2,7	2,7	2,8	2,9	4,2
1995-96	4,3	4,1	4,0	4,4	4,5	3,8	4,1	4,4	5,1	5,0
1996-97	4,0	5,5	4,3	4,3	4,2	2,1	3,5	3,9	4,0	2,4
1997-98	6,2	7,3	5,9	6,4	7,6	6,8	5,8	5,9	5,9	-
1998-99	4,1	4,3	5,4	4,7	2,0	3,1	4,5	5,0	-	-

Tabell 9.5: Beregnet årslønnsvekst ¹⁾ for flere grupper. Utfyllingstabell til tabell 3.1 og 3.2.

Arbeidere i NHO-bedrifter ²⁾ :										
År	Arbeidere i alt	Industri- arbeidere	Nærings- og nytelse	Tekstil- og bekledning	Treindustri	Treforedling- og papirvareind.	Grafisk industri	Kjemisk industri	Mineralbarb industri	Elektrokjemisk industri
Arbeidere i NHO-bedrifter ²⁾ :										
År	Jern- og metall- industri	Bygg- og anleggsvirksomhet I alt	Byggevirk.	Land- transport	Funksjonærer i NHO-bedrifter I alt	Industrifunk.	Forretnings- og sparebanker ⁵⁾	Varehandel I alt	Engroshandel	Detaljhandel
Hotell- og restaurantvirksomhet ³⁾ :										
År	Hotell- og rest. ³⁾	Forsikring	Forretningsm. tjenesteyting	I alt	Staten Sivil ytre etat ⁴⁾	Forretn. drift ⁴⁾	Skoleverket	Kommunene I alt	Helse	Forretn. drift ⁴⁾
1999-2000	4,4	3,9	4,5	4,5	4,7	4,4	6,0	4,0	-	-
1990-2000	46,2	53,0	52,3	49,9	48,8	42,7	44,8	46,9	-	-
Gj. sn. per år	3,9	4,3	4,3	4,1	4,1	3,6	3,8	3,9	-	-
Årslønn 2000	kr 206 800	kr 343 900	kr 342 000	kr 284 400	kr 279 800	Kr 259 200	kr 284 300	kr 250 400	-	-

¹⁾Vekst- og nivåtallene er per årsverk for arbeidere i NHO-bedrifter, staten, skoleverket, kommunene og for hotell- og restaurantvirksomhet. For de andre er de for heltidsansatte.

²⁾Gjelder for arbeidere med gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid, for dagarbeidere betyr dette 37,5 t/uke.

³⁾Omfatter månedslønte, prosentlønte og timelønte arbeidstakere. Både heltids- og deltidsansatte er med i veksttallet. Årslønnsnivået er et gjennomsnitt for fastlønte og prosentlønte. Veksttallet fra 1996 til 1997 er justert for bedrifter som tidligere var medlemmer i Forbundet for Overnatting og Servering (FOS), og som ikke var med i statistikken for 1996. Denne gruppen utgjør 30-40 prosent i grunnlagsmaterialet og er med i veksttallet for 1997-98 og etterfølgende år.

⁴⁾Lønnsutviklingen mellom lønnsstatistikkenes tellingstidspunkter. For de andre er det lagt til grunn årsgjennomsnittet.

⁵⁾Fondsmeklere i finansinstitusjoner kom med i statistikken i 1995. Disse er ikke med i veksttallet for 1994-95, men er med i beregningen for årene etter.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Tabell 9.6: Gjennomsnittlig årslønn ¹⁾per 1.9/1.10 og vekst fra året før for heltidsansatte etter næring ²⁾, kjønn og utdanningsgrupper ³⁾.

	Heltidsansatte med i undersøkelsen	Årslønn per 1.9/1.10				Vekst fra året før			Samlet vekst
	2000	1997	1998	1999	2000	1998	1999	2000	1997-2000
<i>Industri i alt</i>	126 567	240 100	257 000	269 300	280 700	7,0	4,8	4,2	16,9
Utdanning på grunnskolenivå	19 938	215 800	230 700	238 100	247 200	6,9	3,2	3,8	14,6
Utdanning på videregående skolenivå	83 896	228 900	245 500	256 200	266 400	7,3	4,4	4,0	16,4
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	14 125	302 400	328 800	351 500	370 900	8,7	6,9	5,5	22,7
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	5 485	376 300	410 100	435 200	461 800	9,0	6,1	6,1	22,7
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	3 123	235 700	244 600	247 300	250 500	3,8	1,1	1,3	6,3
<i>Menn</i>	99 883	246 900	264 200	276 500	287 600	7,0	4,7	4,0	16,5
Utdanning på grunnskolenivå	15 081	222 400	237 400	244 200	253 700	6,7	2,9	3,9	14,1
Utdanning på videregående skolenivå	67 103	234 100	251 400	261 900	271 700	7,4	4,2	3,7	16,1
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	10 896	316 400	343 300	365 500	386 100	8,5	6,5	5,6	22,0
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	4 420	387 400	425 100	450 500	478 900	9,7	6,0	6,3	23,6
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	2 383	243 900	252 700	252 800	257 100	3,6	0,0	1,7	5,4

Tabell 9.6: Gjennomsnittlig årslønn ¹⁾ per 1.9/1.10 og vekst fra året før for heltidsansatte etter næring ²⁾, kjønn og utdanningsgrupper ³⁾.

	Heltidsansatte med i undersøkelsen	Årslønn per 1.9/1.10				Vekst fra året før			Samlet vekst
	2000	1997	1998	1999	2000	1998	1999	2000	1997-2000
Kvinner	26 684	214 100	229 300	240 200	253 100	7,1	4,8	5,4	18,2
Utdanning på grunnskolenivå	4 857	195 200	209 200	217 500	225 300	7,2	4,0	3,6	15,4
Utdanning på videregående skolenivå	16 793	207 100	220 700	231 100	244 100	6,6	4,7	5,6	17,9
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	3 229	254 200	280 700	300 000	317 300	10,4	6,9	5,8	24,8
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	1 065	324 700	347 200	358 900	385 900	6,9	3,4	7,5	18,8
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	740	211 900	221 600	232 800	225 300	4,6	5,1	-3,2	6,3
<i>Bygge- og anleggsvirksomhet i alt</i>	37 037	236 600	254 100	266 500	278 200	7,4	4,9	4,4	17,6
Utdanning på grunnskolenivå	4 483	226 400	243 100	255 000	265 400	7,4	4,9	4,1	17,2
Utdanning på videregående skolenivå	26 956	228 900	245 500	258 100	270 300	7,3	5,1	4,7	18,1
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	3 044	312 300	330 600	346 000	362 200	5,9	4,7	4,7	16,0
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	748	413 900	414 900	427 700	455 400	0,2	3,1	6,5	10,0
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	1 806	231 600	246 700	256 700	262 000	6,5	4,1	2,1	13,1
Menn	35 016	237 300	255 300	267 700	279 000	7,6	4,9	4,2	17,6
Utdanning på grunnskolenivå	4 313	227 100	243 900	255 900	266 300	7,4	4,9	4,1	17,3
Utdanning på videregående skolenivå	25 531	229 400	246 700	259 200	271 100	7,5	5,1	4,6	18,2
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	2 742	317 800	337 000	353 900	368 700	6,0	5,0	4,2	16,0
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	685	419 600	420 000	435 800	463 000	0,1	3,8	6,2	10,3
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	1 745	232 200	247 100	257 600	262 200	6,4	4,2	1,8	12,9
Kvinner	2 021	225 400	233 000	246 800	262 900	3,4	5,9	6,5	16,6

Tabell 9.6: Gjennomsnittlig årslønn ¹⁾ per 1.9/1.10 og vekst fra året før for heltidsansatte etter næring ²⁾, kjønn og utdanningsgrupper ³⁾.

	Heltidsansatte med i undersøkelsen	Årslønn per 1.9/1.10				Vekst fra året før			Samlet vekst
	2000	1997	1998	1999	2000	1998	1999	2000	1997-2000
Utdanning på grunnskolenivå	170	208 900	222 100	231 000	237 200	6,3	4,0	2,7	13,5
Utdanning på videregående skolenivå	1 425	219 500	224 900	238 300	255 200	2,5	6,0	7,1	16,3
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	302	260 900	269 000	281 900	303 700	3,1	4,8	7,7	16,4
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	63	329 800	346 000	340 500	368 200	4,9	-1,6	8,1	11,6
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	61	226 900	237 700	244 500	257 200	4,8	2,9	5,2	13,4
<i>Varehandel i alt</i>	83 140	243 100	261 500	271 100	287 100	7,6	3,7	5,9	18,1
Utdanning på grunnskolenivå	10 887	221 200	235 100	244 000	255 000	6,3	3,8	4,5	15,3
Utdanning på videregående skolenivå	57 968	233 300	249 100	258 300	273 600	6,8	3,7	5,9	17,3
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	10 759	305 400	333 100	348 600	371 200	9,1	4,7	6,5	21,5
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	1 740	375 700	410 300	433 500	451 400	9,2	5,7	4,1	20,1
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	1 786	256 900	256 600	254 400	273 900	-0,1	-0,9	7,7	6,6
Menn	55 247	257 600	277 400	287 100	304 200	7,7	3,5	6,0	18,1
Utdanning på grunnskolenivå	6 941	234 700	249 500	258 700	269 000	6,3	3,7	4,0	14,6
Utdanning på videregående skolenivå	38 604	246 000	262 600	272 100	288 600	6,7	3,6	6,1	17,3
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	7 336	330 300	357 400	375 100	398 800	8,2	5,0	6,3	20,7
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	1 217	398 400	433 800	454 800	480 200	8,9	4,8	5,6	20,5
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	1 149	264 800	270 800	268 200	288 300	2,3	-1,0	7,5	8,9
Kvinner	27 893	209 500	223 500	235 300	247 900	6,7	5,3	5,4	18,3
Utdanning på grunnskolenivå	3 946	194 100	206 700	215 900	226 200	6,5	4,5	4,8	16,5

Tabell 9.6: Gjennomsnittlig årslønn ¹⁾ per 1.9/1.10 og vekst fra året før for heltidsansatte etter næring ²⁾, kjønn og utdanningsgrupper ³⁾.

	Heltidsansatte med i undersøkelsen	Årslønn per 1.9/1.10				Vekst fra året før			Samlet vekst
	2000	1997	1998	1999	2000	1998	1999	2000	1997-2000
Utdanning på videregående skolenivå	19 364	203 300	216 600	226 400	238 800	6,5	4,5	5,5	17,5
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	3 423	246 100	269 200	289 000	305 800	9,4	7,4	5,8	24,3
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	523	315 400	333 600	374 400	377 700	5,8	12,2	0,9	19,8
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	637	240 500	225 000	228 200	242 600	-6,4	1,4	6,3	0,9
<i>Finanstjenester i alt ⁴⁾</i>	30 161	291 300	314 200	326 700	344 200	7,9	4,0	5,4	18,2
Utdanning på grunnskolenivå	965	241 400	262 300	272 100	286 100	8,7	3,7	5,1	18,5
Utdanning på videregående skolenivå	18 795	263 500	282 300	293 900	306 800	7,1	4,1	4,4	16,4
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	8 445	341 000	366 100	376 300	397 800	7,4	2,8	5,7	16,7
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	1 756	435 800	465 800	470 600	514 200	6,9	1,0	9,3	18,0
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	200	329 900	358 700	384 200	403 200	8,7	7,1	4,9	22,2
Menn	16 030	331 400	357 500	369 100	389 900	7,9	3,2	5,6	17,7
Utdanning på grunnskolenivå	384	270 400	294 800	303 300	319 500	9,0	2,9	5,3	18,2
Utdanning på videregående skolenivå	8 675	295 500	316 800	329 200	343 200	7,2	3,9	4,3	16,1
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	5 532	370 800	398 200	405 900	429 400	7,4	1,9	5,8	15,8
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	1 334	460 000	491 700	493 000	543 300	6,9	0,3	10,2	18,1
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	105	368 800	409 600	429 700	484 400	11,1	4,9	12,7	31,3
Kvinner	14 131	246 400	265 100	277 600	292 800	7,6	4,7	5,5	18,8
Utdanning på grunnskolenivå	581	223 000	240 500	250 900	264 200	7,8	4,3	5,3	18,5
Utdanning på videregående skolenivå	10 120	235 900	252 500	263 000	275 700	7,0	4,2	4,8	16,9

Tabell 9.6: Gjennomsnittlig årslønn ¹⁾ per 1.9/1.10 og vekst fra året før for heltidsansatte etter næring ²⁾, kjønn og utdanningsgrupper ³⁾.

	Heltidsansatte med i undersøkelsen	Årslønn per 1.9/1.10				Vekst fra året før			Samlet vekst
	2000	1997	1998	1999	2000	1998	1999	2000	1997-2000
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	2 913	282 300	304 500	318 700	338 100	7,9	4,7	6,1	19,8
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	422	347 400	370 800	391 800	423 100	6,7	5,7	8,0	21,8
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	95	269 900	275 400	303 300	316 900	2,0	10,1	4,5	17,4
<i>Statsansatte i alt ⁵⁾</i>	127 148	243 300	264 200	271 600	286 000	8,6	2,8	5,3	17,5
Utdanning på grunnskolenivå	7 067	214 200	230 600	237 000	247 200	7,6	2,8	4,3	15,4
Utdanning på videregående skolenivå	59 768	225 500	244 000	249 300	260 900	8,2	2,2	4,6	15,7
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	31 007	246 900	267 700	275 400	291 000	8,4	2,9	5,6	17,8
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	27 954	293 200	315 100	323 600	343 300	7,4	2,7	6,1	17,1
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	1 352	253 100	274 300	278 800	298 300	8,4	1,7	7,0	17,8
Menn	79 267	252 300	274 900	282 400	297 400	9,0	2,7	5,3	17,9
Utdanning på grunnskolenivå	4 440	219 300	236 900	243 500	254 100	8,0	2,8	4,4	15,9
Utdanning på videregående skolenivå	36 078	233 900	254 100	259 100	271 600	8,6	2,0	4,8	16,1
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	18 463	253 100	274 800	283 600	298 700	8,6	3,2	5,3	18,0
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	19 456	300 700	323 400	333 500	353 400	7,6	3,1	6,0	17,6
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	830	265 900	286 900	290 500	310 300	7,9	1,3	6,8	16,7
Kvinner	47 881	226 900	246 300	253 400	267 100	8,5	2,9	5,4	17,7
Utdanning på grunnskolenivå	2 627	204 500	220 000	226 100	235 500	7,6	2,8	4,2	15,2
Utdanning på videregående skolenivå	23 690	211 400	228 900	234 300	244 600	8,3	2,4	4,4	15,7

Tabell 9.6: Gjennomsnittlig årslønn ¹⁾ per 1.9/1.10 og vekst fra året før for heltidsansatte etter næring ²⁾, kjønn og utdanningsgrupper ³⁾.

	Heltidsansatte med i undersøkelsen	Årslønn per 1.9/1.10				Vekst fra året før			Samlet vekst
	2000	1997	1998	1999	2000	1998	1999	2000	1997-2000
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	12 544	236 900	256 600	263 100	279 700	8,3	2,5	6,3	18,1
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	8 498	273 600	294 500	301 100	320 100	7,6	2,2	6,3	17,0
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	522	231 100	253 800	259 100	279 300	9,9	2,1	7,8	20,9
<i>Skoleverket</i>	66 469	247 100	268 400	273 400	299 900	8,6	1,9	9,7	21,4
Utdanning på grunnskolenivå	109	214 600	240 100	233 400	255 500	11,9	-2,8	9,5	19,0
Utdanning på videregående skolenivå	3 278	222 100	237 400	242 800	263 400	6,9	2,3	8,5	18,6
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	55 534	243 600	265 400	270 100	296 800	9,0	1,8	9,9	21,9
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	7 341	280 400	300 800	308 700	340 500	7,3	2,6	10,3	21,4
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	207	241 200	257 200	253 800	280 900	6,6	-1,3	10,7	16,4
Menn	29 290	255 800	278 000	282 700	310 300	8,7	1,7	9,8	21,3
Utdanning på grunnskolenivå	52	221 300	257 500	247 700	261 000	16,3	-3,8	5,4	18,0
Utdanning på videregående skolenivå	1 668	234 100	252 600	254 500	277 400	7,9	0,7	9,0	18,5
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	22 886	250 900	273 500	277 900	305 600	9,0	1,6	10,0	21,8
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	4 601	285 500	306 500	314 900	346 700	7,4	2,7	10,1	21,5
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	83	247 900	267 500	257 000	284 100	7,9	-3,9	10,5	14,6
Kvinner	37 179	239 400	260 400	265 900	291 700	8,8	2,1	9,7	21,8
Utdanning på grunnskolenivå	57	205 200	223 200	220 200	250 400	8,7	-1,3	13,7	22,0
Utdanning på videregående skolenivå	1 610	203 500	217 800	226 700	249 000	7,0	4,1	9,8	22,4

Tabell 9.6: Gjennomsnittlig årslønn ¹⁾ per 1.9/1.10 og vekst fra året før for heltidsansatte etter næring ²⁾, kjønn og utdanningsgrupper ³⁾.

	Heltidsansatte med i undersøkelsen	Årslønn per 1.9/1.10				Vekst fra året før			Samlet vekst
	2000	1997	1998	1999	2000	1998	1999	2000	1997-2000
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	32 648	237 900	259 400	264 500	290 700	9,0	2,0	9,9	22,2
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	2 740	270 300	290 300	297 900	330 100	7,4	2,6	10,8	22,1
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	124	234 500	248 100	251 300	278 700	5,8	1,3	10,9	18,9
<i>Kommuneansatte ⁶⁾</i>	136 907	225 100	244 900	250 100	261 200	8,8	2,2	4,4	16,0
Utdanning på grunnskolenivå	9 883	191 400	209 400	211 600	219 300	9,4	1,1	3,6	14,6
Utdanning på videregående skolenivå	61 937	200 700	219 500	222 400	230 700	9,3	1,4	3,7	14,9
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	51 330	233 200	250 700	256 100	270 900	7,5	2,2	5,8	16,2
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år ⁷⁾	11 409	349 300	376 300	386 200	404 500	7,7	2,6	4,7	15,8
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	2 348	266 800	300 200	323 600	331 800	12,5	7,8	2,5	24,4
Menn	49 333	243 300	265 400	272 000	284 100	9,1	2,5	4,4	16,7
Utdanning på grunnskolenivå	4 105	198 500	218 100	221 300	229 900	9,9	1,5	3,9	15,8
Utdanning på videregående skolenivå	22 546	210 500	229 800	233 100	241 700	9,2	1,5	3,7	14,8
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	14 381	248 400	265 800	271 200	285 800	7,0	2,1	5,4	15,1
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år ⁷⁾	7 362	366 600	397 300	407 000	426 600	8,4	2,4	4,8	16,4
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	939	304 600	347 300	377 800	393 600	14,0	8,8	4,2	29,2
Kvinner	87 574	213 600	232 400	237 400	248 300	8,8	2,2	4,6	16,2
Utdanning på grunnskolenivå	5 778	185 100	202 200	204 100	211 700	9,2	0,9	3,7	14,4
Utdanning på videregående skolenivå	39 391	194 200	212 900	216 000	224 400	9,6	1,5	3,9	15,6
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	36 949	227 100	244 800	250 300	265 100	7,8	2,3	5,9	16,7

Tabell 9.6: Gjennomsnittlig årslønn ¹⁾ per 1.9/1.10 og vekst fra året før for heltidsansatte etter næring ²⁾, kjønn og utdanningsgrupper ³⁾.

	Heltidsansatte med i undersøkelsen	Årslønn per 1.9/1.10				Vekst fra året før			Samlet vekst
	2000	1997	1998	1999	2000	1998	1999	2000	1997-2000
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år ⁷⁾	4 047	315 000	336 500	348 300	364 300	6,8	3,5	4,6	15,6
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	1 409	239 400	267 100	283 400	290 600	11,6	6,1	2,5	21,4

¹⁾Gjennomsnittlig årslønn ut fra registrert månedslønn i lønnsstatistikken per 1.9/1.10, dvs. månedslønn 1.9/1.10*12. Må ikke forveksles med årslønn for eksempel i tabellene 3.1 og 3.2 som viser gjennomsnittlig årslønn for året. Lønnsbegrepet i denne tabellen er det samme som i tabellene 3.1 og 3.2, dvs. avtalt lønn, uregelmessige tillegg og bonus, men eksklusiv overtid.

²⁾NOS Standard for næringsgrupper

³⁾NOS Standard for utdanningsgruppering

⁴⁾Omfatter bank- og forsikringsvirksomhet og annen finansiell tjenesteyting

⁵⁾Omfatter ikke NSB BA og Luftfartsverket

⁶⁾Omfatter ikke Oslo kommune

⁷⁾Omfatter godtgjørelse for tariffestet utvidet arbeidstid for leger

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 9.7: Gjennomsnittlig lønn ¹⁾ per beregnet årsverk ²⁾ 1.9/1.10 og vekst fra året før etter næring ³⁾ og utdanningsgrupper ⁴⁾.

	Ansatte med i undersøkelsen	Beregnet årslønn per 1.9/1.10				Vekst fra året før				Samlet vekst
	2000	1997	1998	1999	2000	1998	1999	2000	1997-2000	
Industri i alt	137 891	238 400	255 500	267 400	279 200	7,2	4,7	4,4	17,1	
Utdanning på grunnskolenivå	22 281	214 400	229 500	236 600	246 300	7,0	3,1	4,1	14,9	

Tabell 9.7: Gjennomsnittlig lønn ¹⁾ per beregnet årsverk ²⁾ 1.9/1.10 og vekst fra året før etter næring ³⁾ og utdanningsgrupper ⁴⁾.

	Ansatte med i undersøkelsen	Beregnet årslønn per 1.9/1.10				Vekst fra året før			Samlet vekst
	2000	1997	1998	1999	2000	1998	1999	2000	1997-2000
Utdanning på videregående skolenivå	91 335	227 700	244 400	254 800	265 600	7,3	4,3	4,2	16,6
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	15 119	299 900	326 700	348 900	367 700	8,9	6,8	5,4	22,6
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	5 681	374 100	408 900	433 000	458 900	9,3	5,9	6,0	22,7
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	3 475	233 700	243 500	246 200	248 700	4,2	1,1	1,0	6,4
<i>Bygge- og anleggsvirksomhet i alt</i>	38 666	236 400	253 300	265 800	277 400	7,1	4,9	4,4	17,3
Utdanning på grunnskolenivå	4 739	226 100	242 300	254 300	264 400	7,2	5,0	4,0	16,9
Utdanning på videregående skolenivå	28 109	228 700	245 000	257 600	269 700	7,1	5,1	4,7	17,9
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	3 176	311 400	328 300	343 600	359 600	5,4	4,7	4,7	15,5
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	753	413 900	414 300	427 200	454 300	0,1	3,1	6,3	9,8
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	1 889	231 600	246 200	256 100	261 000	6,3	4,0	1,9	12,7
<i>Varehandel i alt</i>	140 206	231 900	247 800	259 100	271 000	6,9	4,6	4,6	16,9
Utdanning på grunnskolenivå	20 628	211 900	225 400	234 500	241 100	6,4	4,0	2,8	13,8
Utdanning på videregående skolenivå	98 136	223 900	237 300	248 000	260 000	6,0	4,5	4,8	16,1
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	14 694	285 800	313 900	333 500	355 900	9,8	6,2	6,7	24,5
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	1 988	362 600	401 700	426 500	444 700	10,8	6,2	4,3	22,6
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	4 760	244 600	244 100	241 700	243 000	-0,2	-1,0	0,5	-0,7
<i>Finanstjenester i alt ⁵⁾</i>	36 097	283 900	306 800	318 900	335 200	8,1	3,9	5,1	18,1
Utdanning på grunnskolenivå	1 320	237 100	256 800	264 800	277 800	8,3	3,1	4,9	17,2
Utdanning på videregående skolenivå	23 513	257 800	276 900	288 100	300 000	7,4	4,0	4,1	16,4
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	9 222	336 200	361 700	371 300	391 700	7,6	2,7	5,5	16,5

Tabell 9.7: Gjennomsnittlig lønn ¹⁾ per beregnet årsverk ²⁾ 1.9/1.10 og vekst fra året før etter næring ³⁾ og utdanningsgrupper ⁴⁾.

	Ansatte med i undersøkelsen	Beregnet årslønn per 1.9/1.10				Vekst fra året før				Samlet vekst
	2000	1997	1998	1999	2000	1998	1999	2000	1997-2000	
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	1 814	433 200	463 000	467 100	510 700	6,9	0,9	9,3		17,9
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	228	317 400	346 000	370 000	390 500	9,0	6,9	5,5		23,0

¹⁾Gjennomsnittlig beregnet årslønn ut fra registrert månedslønn i lønnsstatistikken per 1.9/1.10, dvs. månedslønn 1.9/1.10*12. Må ikke forveksles med årslønn for eksempel i tabellene 3.1 og 3.2 som viser gjennomsnittlig årslønn for året. Lønnsbegrepet i denne tabellen er det samme som i tabellene 3.1 og 3.2, dvs. avtalt lønn, uregelmessige tillegg og bonus, men eksklusiv overtid.

²⁾Omfatter både heltids- og deltidsansatte der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter.

³⁾NOS Standard for næringsgrupper

⁴⁾NOS Standard for utdanningsgruppering

⁵⁾Omfatter bank- og forsikringsvirksomhet og annen finansiell tjenesteyting

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 9.8: Lønnsvekst ¹⁾ og lønnsnivå etter utdanningsnivå i kommunene. 1998-2000. Per årsverk.

	I alt	Utdanningsniv å I ²⁾	Utdanningsniv å II ³⁾	Utdanningsniv å III ⁴⁾	Utdanningsniv å IV ⁵⁾
1998-99	1,6	2,6	1,7	0,9	0,8
1999-2000	4,4	3,8	5,5	3,3	3,2
Lønnsnivå 2000	252 000	397 900	272 200	235 800	218 300
Antall årsverk 2000	258 973	15 300	72 888	86 135	60 629

¹⁾Lønnsvekst fra dato til dato²⁾Høyere akademisk utdanning³⁾Akademisk utdanning lavere grad og 3-årig utdanning.⁴⁾Fagbrev og videregående utdanning⁵⁾Ungdomsskole, folkeskole

Kilde: Kilde: Kommunenes Sentralforbund

Tabell 9.9: Gjennomsnittlig årslønn ¹⁾ per heltidsekvivalent ²⁾ for deltidsansatte i enkelte næringer ³⁾. 1997-2000

	Deltidsansatte med i undersøkelsen	Beregnet årslønn per 1.9/ 1.10				Vekst fra året før			Samlet vekst
	2000	1997	1998	1999	2000	199 8	199 9	200 0	1997- 2000
Industri	11 324	208 300	224 000	231 300	250 500	7,5	3,3	8,3	20,3
Bygge- og anleggs- virksomhet	1 629	217 500	226 100	238 500	246 400	4,0	5,5	3,3	13,3
Varehandel	57 066	182 200	193 100	202 800	208 900	6,0	5,0	3,0	14,7
Finanstjenester ⁴⁾	5 936	229 700	249 300	258 400	264 100	8,5	3,7	2,2	15,0

¹⁾Gjennomsnittlig beregnet årslønn ut fra registrert månedslønn i lønnsstatistikken per 1.9/1.10, dvs. månedslønn 1.9/1.10*12. Må ikke forveksles med årslønn for eksempel i tabellene 3.1 og 3.2 som viser gjennomsnittlig årslønn for året. Lønnsbegrepet i denne tabellen er det samme som i tabellene 3.1 og 3.2, dvs. avtalt lønn, uregelmessige tillegg og bonus, men eksklusiv overtid.²⁾Omfatter deltidsansatte der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter. Årslønnen per heltidsekvivalent for deltidsansatte er regnet ut på grunnlag av gjennomsnittlig avtalt arbeidstid per uke for de heltidsansatte, dvs. alle med avtalt arbeidstid på 33 timer per uke eller mer. Dersom gjennomsnittlig arbeidstid for heltidsansatte er 37 timer i uka, vil for eksempel en deltidsansatt som arbeider 15 timer i uka ha en vekt på 0,41 (15/37) regnet som heltidsekvivalent. Lønnen for den deltidsansatte regnet per heltidsekvivalent framkommer ved å multiplisere lønnen til vedkommende deltidsansatt med 2,47 (37/15).³⁾NOS Standard for næringsgrupper

⁴⁾Omfatter bank- og forsikringsvirksomhet og annen finansiell tjenesteyting

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå
